Eugeniu Bucheru

Istorii nescrise, infamii neprescrise

Amintiri despre război, captivitatea în URSS şi viaţa în comunism

EDITURA HUMANITAS

Autorul, în jurul anului 1940.

Mitică Prizonierul era un înţelept care înţelegea că are datoria să nu se lase surprins. Studia mişcările adversarului ca să riposteze adecvat. Ca orice om care trăieşte printre primejdii, el sta la pândă. Când a organizat acea grevă a foamei, despre care un politruc s-a exprimat mai târziu, intr-un moment de sinceritate necontrolată, că a fost una dintre cele mai mari, ca organizare şi număr de participând, de la revoluţie şi că a produs stupoare la Moscova, toate investigaţiile comanda- turii lagărului (învinuită că n-a preîntâmpinat-o) n-au reuşit să identifice pe iniţiatori.

De existenţa acestui Mitică ştia şi administraţia, şi organulpoliţienesc sovietic, dar n-au reuşit să pună mâna pe el. Pentru că Mitică nu era o persoană anume; doar că ruşilor le-a fost imposibil să înţeleagă cum stau lucrurile, cu tot spionajul lor.

Eugeniu Bucheru (1911-2004) provine dintr-o familie de învăţători din Bujoreni (judeţul Vâlcea). A absolvit liceul în Râmnicu Vâlcea în 1924, a urmat apoi cursurile Şcolii Normale din acelaşi oraş. între 1929 şi 1931 este trimis învăţător la şcoala primară din comuna Plătăreşti, apoi comuna Păuleni, judeţul Cetatea Albă (Basarabia). Pe 17 aprilie 1936 s-a căsătorit cu Paula Boţea (1912-1966), Ia rândul ei absolventă a Şcolii Normale „Elena Doamna" din Bucureşti. După ce lucrează la diferite şcoli din judeţul Ilfov, de la 1 septembrie 1937 devine învăţător definitiv în comuna Ştefăneşti (Ilfov). Din această poziţie, în care obţine toate gradele didactice, se va pensiona în 1973.

încorporat la Şcoala de ofiţeri-rezervă nr. 2 Bacău pentru un an (1932-1933), în mai 1936 este avansat sublocotenent în rezervă. Din martie 1939 este concentrat: pleacă pe front în 22 iunie 1941 cu Regimentul *ş* Grăniceri, între 5 mai 1943 şi 13 aprilie 1944, luptă în Crimeea şi Kuban în Regimentul 96 Infanterie, cu gradul de locotenent. În 1944 cade prizonier al Armatei Roşii, e internat în lagărele Monastîrka, apoi Oranki şi se întoarce în ţară abia în 1948, în ultimul lot de prizonieri eliberaţi – al celor care refuzaseră să se înscrie în Divizia Tudor Vladimirescu.

îşi scrie amintirile în anii 1980. în 1990 este înaintat la gradul de căpitan, în 1991 îi sunt recunoscute drepturile în calitate de persoană persecutată din motive politice, iar în 2004 devine membru al Asociaţiei Veteranilor de Război.

Eugeniu Bucheru

Istorii nescrise, infamii neprescrise

Amintiri despre război, captivitatea în URSS şi viaţa în comunism

Introducere şi note
de Constantin Ardeleanu

Ediţie îngrijită
de Valentina Sandu-Dediu

■ HUMANITAS BUCUREŞTI

Redactor: Oana Bârna
Coperta: Ioana Nedelcu
Corector: Alina Dincă
Tehnoredactor: Manuela Măxineanu
DTP: Dragoş Dumitrescu, Dan Dulgheru

Tipărit la Livco Design

© HUMANITAS, 2019

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
Bucheru, Eugeniu
Istorii nescrise, infamii neprescrise: mărturii / Eugeniu Bucheru;
ed. îngrij. de Valentina Sandu-Dediu;
introd. şi note de Constantin Ardeleanu.
– Bucureşti: Humanitas, 2019
ISBN 978-973-50-6608-6
I. Sandu-Dediu, Valentina (ed.)
II. Ardeleanu, Constantin (pref.) (note)
94

EDITURA HUMANITAS
Piaţa Presei Libere 1, 013701 Bucureşti, România
tel. 021/408 83 50, fax 021/408 83 51
www.humanitas.ro

Comenzi online: www.libhumanitas.ro
Comenzi prin e-mail: vanzari@libhumanitas.ro
Comenzi telefonice: 0723 684 194

CUPRINS

Scrisul printre generaţii.
Cuvânt înainte de Valentina Sandu-Dediu..... 7
Fragmente din cele trei tărâmuri ale morţii. *Introducere de Constantin Ardeleanu*..... II

ISTORII NESCRISE, INFAMII NEPRESCRISE

Prefaţă..... 27

Cartea I: Zodia nefastă..... 39

I Căderea..... 41
II La porţile raiului..... 69
III Turnul lui Babei..... 91

Intermezzo: O aniversare.....129

Cartea a Il-a: Sucursala terestră a Paradisului..... 165

I Mare sărbătoare pe uliţa noastră..... 171
II Sângele apă nu se face.....179
III O prietenie de veacuri.....189
IV Pe post de măgar..... 193
V Un „eliberator" *rara avis*.....198
VI Morala pe bandă rulantă.....204
VII Pentru ce luptă căpitanul spaniol.....209
VIII Ministerul adevărului sau... poveştile *Izvestiei*....214

IX A venit poşta..... 220
X Noaptea de pomină.....226
XI Peisaj de Crăciun..... 232
XII Vin şi hunii.....238
XIII .. .Vin şi goţii..... 243
XIV Oamenii lui Franco şi ai Pasionariei faţă în faţă 248
XV Mai vin şi „cămisii”.....;..... 255
XVI Noaptea învierii.....262
XVII Proştii fug de... fericire.....266
XVIII Despre zahăr şi alte amintiri istorice.....272
XIX „Mitică Prizonierul”: societate de ajutor reciproc, radiodifuziune şi editură.....277
XX Ce mică e lumea!..... 285
XXI O zi de lagăr.....293
XXII Ultimul supravieţuitor.....303
XXIII O şedinţă „istorică”.....308
XXIV Kotlovan, „loc de odihnă de unde au fugit întristarea şi suspinul”..... 318
XXV Improvizaţii potemkiniste.....324
XXVI Compatrioţi la Buh.....330
XXVII Pe acolo s-a războit Ştefan..... 337

Cartea a III-a: După măcel a izbucnit pacea..... 341

I Lupii sunt nemuritori..... 343
II Singura cale de a-ţi servi patria..... 371
III Povestea unui măr din care n-a muşcat Eva.....378
IV O completare la „cea mai înfloritoare epocă din istoria poporului român: epoca de aur”..... 385
V Lumea vrea să fie înşelată.....412

Apendice.....429

CUVÂNT ÎNAINTE

Scrisul printre generații

Valentina Sandu-Dediu

Bunicii şi străbunicii mei din partea mamei au fost învăţători (cu numele de familie Bucheru), iar bunicului care mi-a modelat cititul şi scrisul în copilărie îi port o amintire fixată între aceste două repere. îmi dădea, cu răbdare, dictări şi insista să mă înveţe să scriu impecabil, cu toate ticurile mele de copil agitat, care cu siguranţă îl enervau. îmi indica să citesc *Decameronul iui* Boccaccio, având naivitatea să-mi cenzureze anumite fragmente (la acelea mă duceam în primul rând). îmi povestea păţaniile lui de tânăr învăţător trimis în Basarabia anilor ’30, apoi evenimentele celui de-al Doilea Război Mondial, la care participase alături de armata germană, rămânând prizonier la ruşi până în 1948. Noroc că a scris despre multe din ele, altfel nu mi-aş aduce aminte mai nimic, pentru că nu îl ascultam cu atenţia pe care ar fi meritat-o. îmi cumpăra cărţi greu de procurat pe atunci, de literatură universală, apoi ne contraziceam de pildă pe tema lui Dostoïevski: eu îl adoram, iar el antipatiza din principiu tot ce venea de la ruşi...

Probabil că de la el am moştenit ideea (cu siguranţă caducă astăzi) că cel mai preţios lucru pe care îl poţi lăsa după tine e o carte (în cazul meu, una de muzicologie). Mi-a plăcut prenumele bunicului meu, Eugen, şi l-am transmis mai departe

strănepotului său, care scrie şi el: deocamdată, scenarii de film.

îmi aduc aminte din anii ’80 de acele două caiete studentesti, cu o caligrafie impresionantă, simetrică, ocupând tot spaţiul fiecărei pagini. Bunicul le dăduse tatălui meu să le citească, spre groaza mamei, mai sensibilă decât ei doi (fideli ascultători şi

comentatori ai posturilor Europa Liberă şi Vocea Americii) la pericolul vreunei percheziţii care să descopere nepotrivitul text. Manuscrisul cuprinzând amintirile din captivitate şi comentariul critic asupra perioadei comuniste are de fapt cel puţin patru versiuni (atâtea am găsit eu ulterior printre hârtiile familiei), redactate de mână cu grijă, copiate şi corectate de autor în aşa fel încât nu am descoperit diferenţe notabile de conţinut, ci revenirea perfecţionistă asupra textului, pentru îmbunătăţirea unor formulări sau titluri.

După moartea bunicului meu (2004), i-am cerut mamei manuscrisul, însă mereu se eschiva: păstrase o reţinere, accentuată de motive subiective, afective, şi nu credea, de fapt, că merită dat publicităţii. Mi l-a oferit târziu (poate că prin 2012-2013) şi nici eu nu m-am grăbit să-l valorific. Am rugat o prietenă — îi mulţumesc şi cu această ocazie Dorinei Roşea — să dactilografieze acea caligrafie perfect ordonată, dar ştiam că, odată transcris în format electronic, textul trebuie citit de mine cu atenţie şi redactat. Din lipsă de timp (şi poate neglijenţă sau egoism: mereu găseam altceva de lucru) am tot amânat, îmi era cumva şi teamă că voi fi dezamăgită de lectură; mă deconcertase oarecum faptul că autorul începuse relatarea avându-l în prim-plan pe locotenentul Olt (un transparent pseudonim al autorului oltean, provenit din Bujoreni, de lângă Râmnicu Vâlcea), iar după câteva zeci de pagini trecuse la persoana I. Am hotărât — în mod cu totul nepotrivit, aşa cum mi-a confirmat buna mea prietenă Ioana Pârvulescu – că acest detaliu mă blochează...

Adevărul este că nu am găsit o motivaţie puternică să mă dedic manuscrisului, m-am gândit că poate trecuse epoca în care asemenea mărturii fuseseră

extrem de interesante şi ajutaseră la corectarea, completarea scrierilor istorice. Impulsul hotărâtor a venit din nefericiri inevitabile. Mi-am pierdut ambii părinţi la interval de trei ani, iar moştenirea familiei a devenit, brusc, mult mai importantă pentru mine decât fusese vreodată, într-una din vizitele la Ştefaneşti (comuna Voluntari), pentru

a rezolva diverse acte, mi s-a spus că Eugeniu Bucheru, care fusese învăţătorul unei bune părţi din populaţia satului (alături de soţia sa, Paula) şi timp îndelungat directorul şcolii, încă era invocat de cei mai tineri, care nu-l cunoscuseră, în momentul în care cuiva i se reproşa că vorbeşte urât: „Ce, te crezi pe vremea lui Bucheru?”

M-am hotărât atunci să intru cu mai multă atentie în vremea

lui Bucheru, iar lucrul la manuscris m-a pasionat timp de luni bune. Rămâne doar să-i mulţumesc (din nou) Ioanei Pârvulescu pentru că m-a încurajat să mă adresez Editurii Humanitás. De asemenea, datorez recunoştinţă altui bun prieten, istoricului Constantin Ardeleanu, pentru că a citit cu un ochi de profesionist manuscrisul şi mi-a propus câteva precizări absolut necesare, care contextualizează povestea şi verifică fapte istorice. Dincolo de notele explicative şi bibliografice adăugate, am simţit cu emoţie, în paginile introductive scrise de Constantin Ardeleanu, intuiţia cu care a perceput profilul autorului, personalitatea acestuia, modelată inevitabil de epoca trăită.

În cursul editării, am decis împreună cu redactorul cărţii, doamna Oana Bârna, să lăsăm mottourile capitolelor aşa cum le-am găsit în manuscris. Doar uneori am putut identifica autorul lor în cazurile în care Eugeniu Bucheru nu îl preciza. A fost mai dificil să descoperim dacă autorul acestei cărţi a preluat traduceri omologate ale unor citate din literatura universală şi, dacă acesta era cazul, din ce ediţii. De aceea doar o parte din mottouri au explicaţii în subsol.

În final, trebuind să schiţez o fişă biografică a

autorului, am plonjat din nou în nostalgia trecutului, iar recuperarea electronică a unor vechi acte şi fotografii din arhiva familiei s-a dovedit mult mai palpitantă decât mi-am imaginat. I-am dat, postum, dreptate mamei, care preţuia mai mult decât orice altceva trecutul, amintirile şi obiectele moştenite.

INTRODUCERE

Fragmente din cele trei tărâmuri ale morţii

Constantin Ardeleana

Istoria ca datorie

Manuscrisul de faţă a fost redactat în anii ’80, într-o perioadă când autorul, învăţătorul pensionar Eugeniu Bucheru, simţea nevoia să aştearnă pe hârtie amintirile legate de două teme atunci complet invizibile în dezbaterea istoriografică românească: războiul antisovietic şi lagărele de prizonieri de război şi deţinuţi politici din URSS. Iniţiativa era mai mult decât o simplă preocupare pornită din curiozitate intelectuală; ea avea menirea să-l ajute să se elibereze, să-şi cureţe conştiinţa, să-şi descarce sufletul „de o greutate care doare” şi de care trebuia „să scape cu orice preţ, altminteri suferinţa te macină şi te nimiceşte încetul cu încetul”. Povara cunoaşterii unor episoade din trecutul interzis şi înţelegerea faptului că încă nu sosise timpul ca acele subiecte să fie discutate public făceau din scrierea amintirilor o datorie de onoare.

Era o datorie către sine, pornită din nevoia de a se împăca cu propriul destin. Sechelele psihice, cum rezultă din acest volum, îl însoţiseră permanent în cele patru decenii scurse de la război şi venise vremea să le evoce, deocamdată prin scris. Era apoi o datorie către memoria „celor 17.000 de prizonieri de război şi deţinuţi politici, aparţinând mai multor

naţiuni”, care-şi dormeau „somnul de veci în gropile comune din cimitirul fără cruci” al lagărelor de la Oranki – Monastîrka, unde locotenentul petrecuse patru ani de detenţie. Dar mai ales era o datorie către „tineret”, către cei care nu cunoşteau „istoria

adevărată”. Mesajul învăţătorului trebuia transmis posterităţii, căci cuprindea esenţa marilor lecţii ale secolului XX şi exemplifica tăria spiritului românesc.

Generaţiile viitoare trebuiau să cunoască „istoria” şi „adevărul”, două dintre valorile supreme pervertite în vremurile comuniste. „Adevărul, nu istoria scrisă la comandă pentru proslăvirea unui partid şi a unei familii, cu falsificări grosolane şi interpretări tendenţioase, cu expurgarea textelor neconvenabile sub un fard îngroşat de fraze sforăitoare. Relatarea onestă a faptelor.” Astfel, autorul a ales să consemneze „fapte dintr-o istorie cu un spaţiu limitat”, evenimente la care fusese martor nemijlocit, sperând că descrierile sale vor reuşi „să acopere o parte din golul istoriei lagărelor morţii din URSS, care nu au fost cu nimic mai prejos decât cele hitleriste, lăsând deschisă o fereastră în zidul ferecat al lumii comuniste”.

Eugeniu Bucheru avea păreri foarte clare despre istorie şi destin, despre adevăr şi conştiinţă, toate izvorâte din experienţa de viaţă şi din lecturile de dinainte şi de după război, dar şi dintr-o continuă meditaţie la rostul lumii. Marea istorie se petrecea în anumite conjuncturi social-politice, în care mulţimile serveau drept material absolut necesar pentru plămădirea aluatului istoric. Istoria o luase razna, căci conducătorii lumii îşi pierduseră dreapta judecată, şi era vital ca umanitatea să revină la valorile distruse de acel secol teribil.

Multe dintre aceste valori l-au mobilizat şi pe autorul volumului de faţă. Câteva rezultă cu prisosinţă din text, deşi scriitorul încearcă să stea cât mai departe de centrul atenţiei. Dacă în primele pagini a încercat o formă de camuflare sub identi-

tatea unui anume „locotenent Olt”, şi astfel o exprimare la persoana a III-a, Eugeniu Bucheru a revenit curând la expunerea directă şi la calitatea de martor, ce se vrea obiectiv, al faptelor pe care le-a cunoscut în mod nemijlocit.

Două dintre trăsăturile cele mai palpabile sunt patriotismul şi anticomunismul autorului. Dragostea de neam şi ţară îi mo-

i iveză şi îi explică cele mai multe opţiuni ideologice. Războiul antisovietic fusese just, căci deriva din drepturile istorice ale naţiunii române. El continuase dincolo de Nistru „nu pentru că românii ar fi dorit să cunoască Stalingradul sau Caucazul, ci pentru că inamicul nu fusese învins, chiar dacă fusese izgonit din Basarabia". În aceeaşi măsură, autorul a fost un anticomunist visceral. întreaga lucrare abundă în opinii antisovietice şi anticomuniste, căci comunismul era „un sistem poliţienesc brutal care-ţi striveşte sufletul, îţi îngrădeşte sau reprimă mişcările, îţi impune umilinţa, o viaţă searbădă şi fără orizont. O societate în care personalitatea umană este practic desfiinţată dacă nu se află la etajul superior al nomenclaturii; cinică, negând adevărurile incontestabile, zdrobind fără milă valorile morale, făcând din minciună arta de a guverna, ignorând orice scrupul în atingerea scopurilor, ridicând delaţiunea, spionajul şi crima Ia statutul de înalt patriotism, comunismul a imprimat relaţiilor dintre indivizi şi dintre state stigmatul unei cruzimi nemaiîntâlnite".

Din punctul de vedere al conţinutului, lucrarea are trei mari componente ce acoperă „cele trei tărâmuri ale morţii" pe care autorul le cunoscuse: războiul, captivitatea şi viaţa trăită sub comunism. Războiul şi captivitatea sunt prezentate sub forma unui istoric al câtorva momente relevante din anii 1943-1948, când autorul a luptat în Crimeea şi Kuban şi s-a aflat în lagărele de prizonieri de la Oranki – Monastîrka. Viaţa trăită sub comunism acoperă următoarele patru decenii şi în lucrare este prezentată sub forma unei radiografii hipercritice a regimului şi a

consecinţelor sale dezastruoase asupra spiritului uman.

Războiul şi prizonieratul

Cartea I, „Zodia nefastă", este povestea căderii în prizonierat, acţiunea petrecându-se în lunile aprilie-mai 1944. în acea perioadă, locotenentul Bucheru era încadrat în Regimentul 96, parte din Divizia 19 Infanterie, comandată (între 12 iulie 1943 şi 2 aprilie 1945, cu scurte întreruperi) de generalul Mihail Lăcătuşu[1]. În relatarea sa, autorul oferă detalii interesante despre situaţia frontului şi spiritul trupei înainte de evacuarea armatelor române şi germane din peninsula Crimeea.

Luptele pentru cucerirea peninsulei, cu o mare valoare strategică pentru ambele tabere combatante, debutaseră în toamna anului 1941. Sevastopolul a căzut în iulie 1942, după un lung asediu, iar o mare parte a trupelor româneşti lupta deja pe coasta de est a Mării Negre, unde forţa accesul către regiunile petrolifere ale Caucazului. După lupte grele la capul de pod Kuban (vezi mai jos), românii au revenit pe poziţii defensive în Crimeea în septembrie 1943[I II].

După o perioadă de refacere, locotenentul Bucheru şi regimentul din care facea parte au staţionat, vreme de patru luni „întunecate şi ceţoase" ale iernii 1943-1944, pe un sector defensiv situat în zona de sud a istmului Arabat. Istmul era „o fâşie îngustă de

---

I Vezi Alesandru Duţu, Florica Dobre, Leonida Loghin, *Armata română în al Doilea Război Mondial 1941—1945. Dicţionar enciclopedic,* Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1999, pp. 184—187.

II *Ibidem,* pp. 133—135. A se vedea şi Platou Chirnoagă, *Istoria politică şi militară a războiului României contra Rusiei Sovietice: 22 iunie 1941—25 august 1944,* Fides, Iaşi, 1997.

pământ, nu mai lată de 2 kilometri şi lungă de aproape 120 de kilometri, care în partea de nord atinge canalul dintre Marea de Azov şi bălţile Sivaş, în dreptul oraşului Ge- nişeska din Ucraina, iar la sud se lărgeşte, intrând în Marea de Azov, exact acolo când se termină Marea Putredă (sau Leneşă)". Condiţiile în aceste poziţii de linia întâi erau proaste, iar „oa-

menii dormeau pe apucate, mâncau ce se mai putea găsi în acest sector încercuit, în care aprovizionarea era tot mai anevoioasă". Bucheru însuşi, „zguduit şi aşa de tribulaţiile celor doi ani de front, îşi simţea echilibrul sufletesc zdruncinat şi nervii pe cale s-o ia razna".

Când ofensiva sovietică a reînceput în forţă în aprilie 1944, în Crimeea se aflau 65.000 de militari români şi 90.000 germani. Pe 9 aprilie, în Duminica Floriilor, după un puternic tir de artilerie, sovieticii au lansat atacul pe întreaga coastă estică a Crimeii, inclusiv asupra istmului Arabat[III]. Pentru trupele aflate în defensivă s-a dat ordinul de retragere, traversarea peste Marea Leneşă facându-se cu ajutorul unui „feribot prăpădit". A urmat un marş de câteva zile înspre vest, spre aeroportul Karasubazar (astăzi Bilohirsk), o acţiune îngreunată de situaţia necorespunzătoare a materialelor cartografice, dar şi de disputele din rândul ofiţerimii şi trupelor aflate în degringoladă. Urmărit de inamic şi şicanat de partizani în drumul spre salvare, Regimentul 96 era într-o situaţie dificilă. Dorind să evite captivitatea, căci ideea de a „ajunge într-un lagăr de prizonieri mă înnebuneşte", locotenentul Bucheru şi alti 11 militari au încercat să se strecoare până la aeroport, unde au ajuns când un ultim avion de transport românesc decola spre „Patrie", spre „salvare".

Din 13 aprilie 1944 a urmat captivitatea, grupul deţinuţilor fiind transportat spre nord, în direcţia Perekop. A fost cu adevărat o „săptămână a patimilor, nu numai pentru că se întâmplase să fie săptămâna

III Vezi Adrian Pandea, Eftimie Ardeleanu, *Românii în Crimeea. 1941—1944,* Editura Militară, Bucureşti, 1995, p. 336.

dinaintea Paştilor, ci şi pentru că atunci am cunoscut toată gama suferinţelor şi umilinţei". Intre ele, şi o puternică criză existenţială, o zbatere sufletească şi o maximă tensiune nervoasă, când „viaţa devenise povară de nesuportat". Perioade de agitaţie sinucigaşă erau urmate de „o depresie chinuitoare care nu lăsa loc decât dorinţei de a dormi, un somn

din care să nu mai mă trezesc". Treptat, locotenentul a recăpătat curajul de a-şi înfrunta soarta. Traversând Crimeea de la sud la nord, prizonierii au ajuns în zona Perekop, fiind închişi într-un punct numit Triserai, nişte grajduri mari şi goale „transformate în lagăr de colectare pentru prizonierii căzuţi în nordul Crimeii". Acolo şi-au reîntâlnit colegii de arme.

La Triserai deţinuţii au fost îmbarcaţi în vagoane şi au fost trimişi spre inima URSS. „Când am coborât din tren, după cincisprezece zile, ne-a trebuit timp pentru a recăpăta deprinderea de a merge". Prizonierii au fost debarcaţi în orăşelul Krasnogorsk, în apropierea Moscovei, într-o aşezare ce purta urmele distrugătorului război. Au urmat interogatoriile şi trierea prizonierilor, într-un lagăr ce îi părea un veritabil *melting pot,* ce demonstra că războiul nu lăsase multe naţiuni în afara sa: erau acolo „români şi nemţi, cehi şi slovaci şi sârbi, unguri şi polonezi, alsacieni, spanioli, italieni, finlandezi, erau şi câţiva asiatici, vreo două capete negre ca noaptea şi chiar un indian". Locotenentul Bucheru a rămas în lagărul de la Krasnogorsk până în iulie 1944.

Ziua neagră

Un intermezzo între primele două cărţi ne duce spre un alt moment de cumpănă al vieţii autorului: luptele din Kuban din mai 1943. Cum spuneam mai sus, după cucerirea Crimeii unul dintre obiectivele strategice ale germanilor a fost să ocupe regiunea Caucazului. Acţiunile militare au fost direct legate de marile bătălii de la Stalingrad şi Kursk, iar eşecul acestora a pus armatele germane şi române în defensivă şi pe

coasta estică a Mării Negre. Timp de opt luni, din februarie până în octombrie 1943, s-au purtat lupte grele în regiunea Kuban şi în peninsula Taman, la sud de Marea de Azov. Cele mai disputate s-au dus pe aşa-numita „linie albastră", zisă şi „linia goţilor", pe aliniamentul Novorossiisk-Abinskaia-Kievskoe- I'.. Temriuk[IV]. în acest dispozitiv de luptă, apărând un sector plin de bălţi din Kuban, se găsea şi locotenentul Bucheru, < omandant al unei companii de armament greu. Intre unitatea sa şi sovietici se afla Adagum, „un râu destul de puţin lat laţă de neobişnuita lui adâncime", cu inamicul la „150 de metri iu fata noastră".

Uraganul s-a dezlănţuit în noaptea de 26 mai: „Este un bubuit infernal, mai înspăimântător ca o mare agitată, ca erupţia unui vulcan, ca un cutremur de pământ. Tumultul este străbătut de exploziile katiuşelor şi, de la o vreme, de răgetul sardonic al măgarului lui Hitler". Au urmat atacul aviaţiei sovietice, apoi tancurile şi infanteria, într-o desfăşurare cu adevărat pe viaţă şi pe moarte. Aliniamentul a rezistat, în pofida unor mici breşe, dar au venit zile grele, cu comunicaţiile întrerupte şi cu trupele lipsite de muniţie şi provizii suficiente care să le permită să-şi păstreze poziţiile. În seara zilei de 29 mai, locotenentul a plecat în spatele frontului pentru a restabili contactul cu postul de comandă al batalionului. La Molda- vanskoe a întâlnit fraţi români, „ardeleni din tată în fiu, aşezaţi pe locurile acestea de pe vremea când străbunicii noştri mocani

IV Vezi Duţu, Dobre, Loghin, *Armata română,* pp. 262-264; Constantin I. Kiriţescu, *România în al doilea război mondial,* voi. II, Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1995, pp. 153-158.

îşi mânau încoace turmele la păşunat, că munţii de la noi erau ai grofilor". Luptele de pe „linia albastră" au durat încă două săptămâni, dar intraseră deja în perioada de război de poziţii, redus „la tiruri sporadice de artilerie şi la tragerile de rutină ale infanteriei".

„Masacrul" din 26 mai 1943, una dintre cele mai sângeroase lupte la care participase, i-a creat autorului un „sentiment neobişnuit". „El a produs o dislocare în viaţa şi personalitatea mea. Pe moment nu-mi puteam da seama dacă era vorba de o mutaţie monstruoasă ori melodramatică. Nu mi-a mai încărunţit
părul într-o singură noapte aşa cum se întâmplase în campania pentru eliberarea Basarabiei, nu putea încărunţi mai mult, albise atunci cu totul. Rămăsesem cu un rictus involuntar al fetei în locul surâsului meu obişnuit. Eram din ce în ce mai puţin în stare să mă bucur de rafinamentele frumuseţilor naturii, de orice abstracţie intelectuală. Observam cu nelinişte această descărcare a spiritului, gata să se destrame ca trupul lui Valdemar."

Pentru supravieţuitori, 26 mai a devenit „ziua neagră". Fusese o zi cu „o mai mare încărcătură emoţională", ziua în care combatanţii „s-au simţit mai aproape ca oricând de moarte şi s-au împăcat cu ideea ei. Se întâlneau pentru un scurt timp, păstrau un minut de reculegere pentru morţi şi reconstituiau scenele de infern sfârşite cu puţini supravieţuitori".

La jumătatea lunii iunie 1943, locotenentul Bucheru a fost delegat să preia un sector pe litoralul Mării Negre, între Novorossiisk şi Añapa, iar apoi a fost retras din linia întâi şi trimis în „refacere" până la replierea tuturor unităţilor române şi germane în Crimeea. Pe la finalul anului 1943, regimentul său a ocupat poziţiile de luptă de-a lungul istmului Arabat, cum aminteam mai sus.

„Mitică Prizonierul” în paradisul sovietic

Cartea a Il-a, „Sucursala terestră a Paradisului”, cuprinde 27 de capitole ce vorbesc despre viaţa în lagărele de la Oranki şi Mo- nastîrka, unde autorul a fost prizonier vreme de aproape patru ani, din iulie 1944 până în mai 1948. Redarea acestor experienţe reprezintă „scopul principal al povestirii”, căci trebuia păstrată memoria acelei perioade funeste „în care omul a fost confruntat cu el însuşi, cu propria-i conştiinţă, şi determinat să opteze pentru o atitudine, fie că a fost una demnă sau, dimpotrivă, una de condamnat”. Cartea se înscrie astfel într-o serie tot mai consistentă de relatări ale supravieţuitorilor lagărelor de prizonieri din URSS în general, şi a celor de la Oranki – Monastîrka în special. Informaţiile din volumul de faţă completează detaliile din lucrările redactate, între alţii, de Dimitrie Bejan[1], Constan- 1 i n Căpşuneanu[V] [VI], Radu Mărculescu[VII], Aurel State[VIII] sau Alexandru Teodorescu-Schei[IX].

V Dimitrie Bejan, *Oranki: Amintiri din captivitate,* cu un cuvânt înainte de Gabriel Ţepelea, Editura Tehnică, Bucureşti, 1995.

VI Şerban Constantinescu. „Mărturiile unui ofiţer român prizonier în lagărul de la Oranki din URSS (octombrie 1944 – aprilie 1945)”, în *Muzeul Naţional,* t. XVI, 2004, pp. 463-469.

VII Radu Mărculescu, *Pătimiri şi iluminări din captivitatea sovietică,* Albatros, Bucureşti, 2000.

VIII Aurel State, *Drumul Crucii. Amintiri de pe front şi din gulaguri,* ediţia a IlI-a îngrijită şi prefaţată de Anca Crivăţ, Editura Rost, Fundaţia Sfinţii închisorilor, Bucureşti — Piteşti, 2013.

IXAlexandru Teodorescu-Schei, *Invinsşi învingător. 1941—1949. Campania din Est şi prizonieratul,* ediţie de Pan

Mărturiile lui Etigeniu Bucheru ating toate acele elemente ce se regăsesc în mod obişnuit în literatura de prizonierat[X]. I ncepând cu căderea în mâinile inamicului şi scufundarea în necunoscut şi deznădejde, cu lungul şi chinuitorul drum spre lagăr, cu formele de supravieţuire fizică şi mentală, şi ajungând până la propagandă, la interogatorii şi tentativele de reeducare politică, nimic nu scapă memoriei autorului. Acesta acordă multă atenţie şi celorlalte grupuri naţionale cu care a împărţit aerul tare al stepei ruseşti: maghiari şi germani, spanioli şi finlandezi. însă personajul central al expunerii, dacă există vreunul, este „Mitică Prizonierul", întruchiparea eroului colectiv român care s-a descurcat şi în lagăr şi a reuşit să treacă, cu demnitate, prin această teribilă încercare. „Mitică Prizonierul" a fost „exponentul unei colectivităţi căreia îi revenea datoria să se apere, dacă nu avea posibilitatea să înfrunte atacul". Spre
deosebire de alte personaje colective adesea caricaturale, „Mitică Prizonierul" era „un organism menit să vadă tot, să audă tot şi să facă tot ce era cu putinţă în condiţiile vieţii de lagăr pentru ajutorarea deznădăjduiţilor sau celor numai dezorientaţi, dejucând totodată ofensiva temnicerilor". „Un personaj nepretenţios, anonim, dar de o perseverenţă şi vitalitate insuflate de convingerea că prin individ neamul este dator să supravieţuiască", acesta a asigurat coeziunea grupului şi l-a ajutat să rămână în viată.

Izverna, Editura AII, Bucureşti, 1998.

X Levente Szabo, „Prizonieratul în memoria individuală", în *Anuarul Institutului de Istorie Orală,* t. VII, 2006, pp. 93—125.

Locotenentul Bucheru insistă adesea şi asupra celor din lagărul exterior, din imensul „imperiu al lui *nicevo”-*. cetăţenii sovietici care erau, poate, adevăraţii învinşi ai războiului. Reeducarea soldaţilor care „veniseră în atingere cu putreda civilizaţie occidentală” şi pentru care „virusul infecţiei trebuia neutralizat înainte de a deveni contagios”, mizeria în care trăiau cei mai mulţi colhoznici, descoperirea câte unui „om sovietic neintoxicat de perfida propagandă comunistă”, toate îl familiarizează pe autor cu realităţile lumii comuniste, una bazată, ca şi lagărul de prizonieri, pe frică, foame şi frig.

În pofida mizeriei cumplite în care grupul de prizonieri vieţuia, expunerea este una pozitivă, căci, crede autorul, cele mai multe conştiinţe româneşti nu au fost distruse. Prin speranţă alimentată de somn, cu mici episoade de colaborare naţională şi internaţională, cu lecturi mobilizatoare din volume precum *Memorialele* lui Vasile Pârvan, Eugeniu Bucheru şi tovarăşii săi de lagăr au rezistat până la eliberarea din i mai 1948. După zece zile petrecute pe drum în URSS, reîntoarcerea s-a făcut prin Basarabia românească, unde „prizonierii sărutau pământul Patriei şi atingeau cu evlavie, ca pe nişte odoare scumpe, vagoanele de tren care se vedeau, după inscripţii, a fi fost româneşti. Cei doi preoţi din convoi pregătiseră discret o slujbă religioasă. Oamenii îşi stăpâneau cu greutate emoţia, şi adesea zăreai lacrimi în ochii unora”.

I ,iber în infernul comunist

Nu a durat mult pentru ca foştii prizonieri să înţeleagă că se întorseseră într-o altă lume şi într-un alt lagăr, la fel de teribil ca cel de la Oranki –

Monastîrka. Aceasta este ideea centrală a Cărţii a IlI-a, „După măcel a izbucnit pacea”, în care autorul îşi expune vederile politice puternic anticomuniste. Scriitura este şi mai imprecisă cronologic, dar opiniile exprimate îl arată pe Eugeniu Bucheru drept un excelent cunoscător al realităţilor sociale, economice sau politice interne şi externe de dincolo de intoxicările propagandei oficiale.

Revenit în această lume post-apocaliptică, radical transformată în privinţa vestimentaţiei (dominată de bocanci grosolani, cizme de cauciuc, cămăşi „antijeg” şi căciuli cu clape de tip sovietic) sau a valorilor, autorul are probleme de adaptare. învăţătorul deplânge noua realitate, vizibilă şi în noul vocabular, ilustrativ pentru direcţia înspre care societatea se îndrepta: „vigilenţă, normă, productivitate, responsabil, colectiv, eficienţă, plenară, activist, ideologic, depăşire, cincinal, novator, competitiv”. Intr-un alt capitol este relatată tentativa de a fi recrutat de Securitate, iar o parte consistentă este dedicată lui Nicolae Ceauşescu, a cărui lungă listă de supranume este atent trecută în revistă: „cel mai iubit fiu al poporului, omul providenţial al istoriei, demiurgul, conducătorul genial, stejarul din Scornicești (spre a nu fi confundat cu cel din Borzeşti, legat de domnia lui Ştefan Vodă), erou între eroi, oracolul spaţiului mioritic (!) – probabil ca să-l deosebească de cel de la Delphi, tot aşa de confuz – omul de omenie, Ceahlăul, miracolul românesc şi, ieşind cu comparaţiile dintre graniţele naţionale, Mont Blancul şi chiar Everestül gândirii politice a secolului XX”. În ultimul capitol autorul insistă pe adevărata faţă a puterii sovietice, una punctată de „un lanţ neîntrerupt de atentate monstruoase la libertatea omului.

Constrângerea şi oprimarea supuşilor au fost în toate vremurile ghidul politicii interne moscovite, tot aşa cum, pe plan extern, duplicitatea şi încălcarea angajamentelor sunt trăsăturile ei caracteristice".

Volumul se încheie cu un apendice redactat în 1988, după dezgheţul generat de politica lui Mihail Gorbaciov, o deschidere privită cu destul scepticism. Revenind la România, unde lucrurile mergeau tot mai prost şi regimul se închidea tot mai mult în autosuficienţă, învăţătorul pensionar spera că schimbarea va veni curând, căci „lucrurile nu mai pot continua mult timp astfel". Era posibilă o tranziţie fără violenţe, „dar tocmai această formulă ar fi cea mai rea, pentru că vinovatul ar scăpa nepedepsit. Pentru toată suferinţa îndurată de poporul român se impune o reacţie care să taie altora pofta în viitor de a batjocori un neam întreg. Sper că vom avea această satisfacţie". Ceauşescu a căzut un an mai târziu, iar învăţătorul pensionar a trăit, vreme de încă 14 ani, în vremurile tulburi ale postcomu- nismului.

Istorii nescrise, infamii neprescrise

Paulei, ultimul omagiu

I’KEFA
ŢĂ

faurais pu mourir, rien ne m’eût été plus facile, fai encore à écrire ce que nous avons fait.[1]

() crimă fără acoperire este, în zilele noastre, delictul opiniei. I ot aşa cum anecdota politică este păcat de neiertat împotriva culturii. Este iluzoriu, prin urmare, să-mi imaginez că o carte cu un conţinut ca acesta ar putea vedea lumina tiparului. Dacă m-am decis totuşi s-o scriu, a fost pentru că teritoriul încă neinvestigat la noi — al războiului antisovietic, al lagărelor de prizonieri de război şi deţinuţi politici şi al luptei imediat postbelice a partizanilor anticomunişti – este o *terra incognita,* o pată albă a istoriei şi fără îndoială o cutie a Pandorei pentru cei care mai cred (dacă mai există vreunul din aceştia!) că lumina vine de undeva de prin răsărit. Nu pot să-mi dau, fireşte, seama dacă posibilii cititori ai manuscrisului de faţă îl vor socoti o carte bună în înţelesul curent al cuvântului. Poate fi o carte oarecare, fiindcă autorul ei a scris prea puţin în viaţa lui, dar poate să fie mai mult decât atât: o faptă bună, un lucru necesar care nu-şi caută totdeauna cuvântul şi atitudinea, o descărcare a sufletului ca de-o greutate care doare, de care trebuie să scape cu orice preţ, altminteri suferinţa te macină şi te nimiceşte încetul cu încetul.

Personajul mitic care încredinţă pământului taina urechilor de măgar ale stăpânului său, regele Midas,

I’KEFA
ŢĂ

şi foşnetul trestiilor [XI]

XI Fragment din mesajul lui Napoleon către soldaţii din Garda Imperială, înainte de plecarea sa în exilul din Insula Elba (20 aprilie 1814): „Puteam să mor, nimic nu mi-ar fi fost mai uşor. Dar trebuie să scriu despre ce am făcut.” [Toate notele de subsol numerotate îi aparţin lui Constantin Ardeleanu.]

răsărite pe acel loc, îngânând refrenul, îngăduie prezumţia că şi cele mai bine ascunse secrete pot deveni publice la un moment dat. Dar paginile acestea vor şi trebuie să fie o replică dată acelei „democraţii" care, plesnind din bici, forţează milioane de oameni să sară prin cerc, ca şi înţelesul deformat al cuvântului „libertate", căruia atentatorii la evoluţia firească a omenirii refuză să-i dea o altă interpretare decât dreptul de a striga după placul stăpânilor.

Mă stăpâneşte sentimentul covârşitor că datorez aceste pagini deopotrivă memoriei celor 17.000 de prizonieri de război şi deţinuţi politici, aparţinând mai multor naţiuni (din care nu lipsesc nici cetăţeni sovietici), care-şi dorm somnul de veci în gropile comune din cimitirul fără cruci de la Oranki-Monastîrka[1] (URSS). O cifră lipsită de importanţă, dacă este comparată cu hecatombele de cadavre jertfite de poporul ales de Lenin să construiască pe bătătorita scoarţă a planetei Pământ paradisul terestru al societăţii comuniste. Dacă mă refer în primul rând la morţii aceştia, o fac gândindu-mă că mi-au fost cei mai apropiaţi, într-o vreme când eu însumi eram la un pas de moarte.

Dar cum aş putea uita vreodată mormintele semănate pe plaiurile carpatine după 1944? Ele depăşesc de câteva ori numărul ţăranilor ucişi după 1907[XII XIII], ilustrând dementa teorie comunistă despre fericire şi zidirea împărăţiei lui Dumnezeu pe pământ

---

XII Vom folosi această formulă de redare a numelor celor două lagăre, dintre diferitele variante uzitate în limba română.

XIII Numărul victimelor Răscoalei de la 1907 variază în funcţie de surse, gazetele socialiste vorbind de circa 11.000 de morţi.

fără ajutorul religiei. Subiectul mă depăşeşte prin vastitate, astfel că relatările mele se vor mărgini să cuprindă fragmente din cele trei ţărmuri ale morţii: războiul, captivitatea şi viaţa trăită sub comunism, incluzând în total aproape cinci decenii.

Nu este vorba aici numai de simple suferinţe omeneşti; viaţa omului nici nu poate fi concepută fără ele. Ceea ce acordă celor descrise aici o semnificaţie aparte este mesajul pe care-l conţin şi care trebuie transmis posterităţii. Inchipuiţi-vă o colectivitate condamnată la cea mai sumbră dintre existentele omeneşti — am numit lagărul de prizonieri —, la acea moarte civilă (o inovaţie în materie de torturi fizice şi morale a codului Icninist-stalinist), mai concret, dreptul unic la munca forţată şi datoria de a sfârşi într-o groapă comună. Din aceste pagini, cititorul va afla cum a reacţionat spiritul românesc în împrejurările date, în care îşi găsea tot aşa de bine locul ca şi în infernul lui I fante înfricoşătoarea inscripţie: *Lasciate ogni speranza.*

În secolul nostru zguduit de grave seisme sociale, brutalitatea, perfidia, teroarea, violenţa şi crima au fost ridicate la rangul de politică de stat. Pledoariile pentru o lume raţională, pentru un climat de libertate şi dreptate socială sunt la fel de eficace ca o cataplasmă pe un picior de lemn. Pacea şi războiul nu depind de voinţa maselor, cum încearcă să ne convingă, împotriva evidenţei, palavragiii istoriei. Ele sunt consecinţa unor conjuncturi social-politice străine. Mulţimile sunt materialul decorativ absolut necesar pentru confecţionarea istoriei, Iară ele nu pot fi purtate războaiele, fiindcă ele sunt carnea de tun. Un conflict armat este plasat, asemenea unei bombe, în- tr-un anume loc de un grup criminal, chiar fără un

motiv temeinic, scăpând de sub controlul capetelor care decid soarta omenirii, numai pentru că în momentul critic unul din aceste capete şi-a pierdut pe moment judecata.

După un război, oamenii privesc totdeauna cu indulgenţă orice afirmaţie, mărturisire, relatare sau opinie, bucuroşi că au scăpat cu viaţă din masacru, că se pot bucura de transformările postbelice, şi fiecare naţiune îşi scrie istoria care o avantajează. Vreţi poate să spuneţi că ultimul război a fost o excepţie? Ei bine, n-a fost, şi dacă mă urmăriţi până la sfârşit s-ar putea să fiţi de acord cu mine. Aparţin generaţiei celui de-al Doilea Război Mondial şi mă număr printre supravieţuitorii lui cei mai vârstnici. Mulţi din generaţia mea îşi spun combatanţi,

dar nu toti au cunoscut războiul în ceea ce are el mai abominabil. Unii erau soldaţi de operetă: le plăcea să poarte uniforma, să calce ţanţoş, să se umfle în pene. Pentru ei, tunurile nu bubui- seră decât la io mai[XIV] al fiecărui an şi credeau că aşa va fi toată viaţa. Iar când nori ameninţători au întunecat cerul, s-au camuflat acolo unde nu ajungeau gloanţele şi unde duceau o viaţă comodă şi plăcută, chiar mai plăcută decât aceea din vremurile de pace. Tot ce era altădată disciplină, onoare militară şi spirit de sacrificiu rămăsese teorie uitată prin regulamente.

Au fost şi alţii care purtau războiul în inima ţării, un război ciudat împotriva propriului popor. Pentru un pumn de arginţi făceau demonstraţii ostile şi agitaţie antirăzboinică, provocând deraierea trenurilor, aruncând în aer depozite de muniţii ori asasinând persoane indezirabile. Desigur că nu despre ei ne ocupăm aici (deşi în treacăt tot o vom face, pentru că nu poţi uita cu totul să vorbeşti despre viermi când aminteşti de sânge şi de cadavre), ci de acei supravieţuitori care n-au privit istoria ca simpli spectatori, de oamenii care şi-au asumat răspunderea în faţa ei şi-au transformat în conştiinţă experienţa căpătată. Şi de cei care au îngenuncheat pe altarul neamului, oferindu-şi jertfa vieţii lor. Când s-au sfârşit într-o zi ororile tranşeelor şi atrocităţile lagărelor de prizonieri, după ce an de an priviseră neputincioşi cum se stingeau sub ochi lor camarazii de arme, iată-i revenind în ţară: zdrenţăroşi, bolnavi, cu răni încă necicatrizate, schilozi, plini de păduchi, mulţi excluşi de la dreptul de a redeveni ce-au fost, dar vii, da, închipuiţi-vă: vii.

XIV Ziua Regalităţii, sărbătoare naţională în perioada monarhică.

Dacă războiul din Vest a justificat – pentru beneficiarii postbelici ai puterii politice – toate eforturile naţiunii pe jumătate secătuite, războiul antisovietic pentru retrocedarea Basarabiei a cunoscut oprobriul guvernanţilor comunişti. Ei au folosit şi folosesc toate mijloacele pentru a-l şterge din amintirea urmaşilor, asociindu-i mişeleşte o aşa-zisă trădare naţională, care ar fi fost alianţa militară între mareşalul Antonescu

1 Reichul hitlerist[1]. O astfel de motivare prindea uşor, era în spiritul confuzei atmosfere postbelice, când oamenii primeau l iră discernământ logoreea învingătorilor; când adulaţia faţă de ei luase aspectele cele mai josnice şi orice elucubraţie părea verosimilă în întrunirile populate de ignoranţi, de pescuitori in apă tulbure, de aventurieri fără scrupule. Un imens număr de neavizati au fost induşi în eroare în aceste vremuri nefericite, dar timpul a arătat că trădarea n-a fost de partea mareşalului Ion Antonescu; ea aparţinea în exclusivitate partidului comunist român[XV] [XVI], care chiar în anul 1940 (anul răpirii Basarabiei), adresa o telegramă autorităţilor de ocupaţie din Basarabia, feliei tându-le că au salvat ţinutul de sub exploatarea tiraniei româneşti, a capitalismului.

Prin delegaţii săi, partidul comunist român subscrisese încă din 1931 la teza privitoare la Basarabia[XVII], care după teoriile secretate de glandele

---

XV în noiembrie 1940, mareşalul Ion Antonescu (1882-1946), prim-mi- nistru şi Conducător al României în perioada septembrie 1940-august 1944, a semnat un acord prin care România adera la Pactul Tripartit sau alianţa puterilor Axei. în iunie 1941, Antonescu a implicat România în războiul antisovietic, cu scopul declarat al eliberării teritoriilor pe care URSS le ocupase în 1940.

XVI Autorul foloseşte iniţiale minuscule pentru mai multe dintre forţele politice sau instituţiile pe care nu Ie considera legitime.

XVII La Congresul al V-lea al PCR, desfăşurat în decembrie 1931 la Moscova, liderii comunişti au adoptat o rezoluţie în care România era considerată stat multinaţional, care subjugase naţiunile conlocuitoare şi le exploata în provinciile „cucerite” în 1918, în primul rând în Basarabia.

istoricilor leninişti era teritoriu sovietic. „Istorica” hotărâre fusese adoptată la Moscova, unde partidul comunist român (compus din câteva sute de membri) îşi ţinea primul congres, alegându-şi cu acest prilej şi un nou secretar general în persoana unui oarecare Alexander Ştefanski (Gorn)[XVIII], membru
al partidului comunist polonez, care nici nu cunoştea măcar limba română.

Se anula astfel un document mai vechi, cu valoare istorică, şi anume tratatul de alianţă încheiat la Luck, în 1711, între ţarul Petru I şi domnitorul moldovean Dimitrie Cantemir, în care originea românească şi apartenenţa la trupul Moldovei a teritoriului dintre Prut şi Nistru era atestată oficial. Prescrierea acestui
>
tratat nu a fost nicăieri menţionată, iar acea *Istorie a României în date* (ediţia 1971, Editura Enciclopedică) se eschivează de la o formulare completă, menţionând doar că „se recunoaşte domnia ereditară în familia lui Dimitrie Cantemir”[XIX].

Ce contează pentru comunişti o trădare în plus? Este doar o picătură de ulei în cascada Niagara.

Odată cu trecerea sub tăcere a războiului

XVIII Alexander Danieluk-Ştefanski, zis Gorn (1897-1937), a fost un activist politic comunist de origine poloneză, care a ocupat postul de secretar general al PCR în perioada 1931-1936.

XIX Tratatul de la Luck (sau Luţk), încheiat în aprilie 1711, a marcat formalizarea colaborării dintre domnitorul Moldovei Dimitrie Cantemir şi ţarul rus Petru I cel Mare. Tratatul a premers o luptă (la Stănileşti, pe Prut) cu otomanii, care au fost însă învingători. Cantemir s-a refugiat în Rusia, unde a trăit până la decesul său în 1723. înfrângerea Moldovei a favorizat instituirea domniilor fanariote în Principatele Române.

antisovietic din 1941—1944, a fost îngropată în conştiinţa contemporaneităţii şi jertfa de sânge a aproape unei jumătăţi de milion de ostaşi români, care au căzut pentru o dreaptă împlinire naţională. Nemulţumiţi cu atât, noii conducători „români” n-au scăpat nici un prilej de a-i condamna cu asprime pe supravieţuitorii războiului, acuzându-i de a fi ridicat armele împotriva „marelui frate din răsărit”. Nicidecum nu le ceruseră interesele superioare ale Patriei să treacă Prutul şi „să izgonească duşmanul din răsărit şi miazănoapte”, ci „setea de jaf şi cuceriri a oligarhiei române, militarismul aventurier care visa trese şi decoraţii”. Concomitent, propaganda decreta „eroi naţionali” scursorile pripăşite la Moscova şi mărunţii de „fluturaşi” care-şi urmăreau traiectoria scuipatului de la înălţimea Podului Grant, ca şi pe diversioniştii de toată mâna, şcoliţi mai apoi la institutele de

perfecţionare a aptitudinilor militare din „marea patrie a socialismului victorios”.

în timp ce victimele războiului erau astfel silite să suporte teroarea în ţara strămoşilor devenită în prezent o provincie muscălească, profitorii războiului, ajunşi stăpâni, făceau tot ce trebuie ca să-i împiedice să vorbească. Şi au reuşit în bună parte, fiindcă oamenii îşi însuşesc acea „înţelepciune” potrivit căreia singurul lucru bun şi cuminte este să urli ca lupii când trăieşti în mijlocul lor şi să te bucuri cât poţi mai mult de şirul numărat de zile pe care ţi le-au hărăzit Parcele[1].

Aici se ridică — inevitabil — întrebarea: Dar ei, ei care vor purta pe umeri greutatea destinelor unei naţiuni aşezate „în calea tuturor răutăţilor”, tineretul — schimbul de mâine, cum îl numeşte propaganda – nu se cuvine oare să cunoască adevărul? Adevărul, nu istoria scrisă la comandă pentru proslăvirea unui partid şi a unei familii, cu falsificări grosolane şi interpretări tendenţioase, cu expurgarea textelor neconvenabile sub un fard îngroşat de fraze sforăitoare. Relatarea onestă a faptelor. Urmaşii noştri trebuie să aibă şi ei un ideal căruia să i se devoteze; o generaţie fără un ideal este un nonsens, o aberaţie. Munca în sine nu constituie un ideal, şi acesta nu poate lua naştere în sufletul unei generaţii câtă vreme ea bâjbâie în întuneric şi află din surse externe că România n-a început odată cu apariţia partidului comunist şi nici românul — cu anul intrării lui în acest partid.

Ofensiva educaţională impetuoasă şi perfidă, un adevărat atentat împotriva tineretului, începând de la vârsta când vocabularul nu-i ajunge să se descurce nici în mediul familial, cât şi „reeducarea” celor maturi imediat după „dezrobire” şi continuând

perseverent până la vârsta cea mai înaintată, ca să recupereze de la aceştia din urmă, prin mijloace draconice, tot ce se putea recupera în vederea consolidării odiosului sistem stalinist, a dat – şi era firesc să se întâmple aşa – unele rezultate. [XX]

XX Divinităţile destinului în mitologia latină.

Este un adevăr de necontestat că oamenii încep să creadă la un moment dat în cuvintele care li se repetă sistematic, obsedant, cu ostentaţie în toate împrejurările. Calul de bătaie al propagandei oficiale rămâne însă, incontestabil, tineretul: încrederea în vorbe, sinceritatea, avântul, naivitatea lui pot fi uşor înşelate şi exploatate.

Dacă se poate vorbi de rezultatele obţinute prin siluirea conştiinţelor şi inocularea acelui spirit gregar care face din oameni dobitoace legate cu lanţ este şi pentru că ideilor marxiste nu le lipseşte forţa de atracţie la prima vedere, însă mai mult decât influenţa lor un rol de seamă îl joacă în atragerea indivizilor frica, mai ales frica, dar şi interesul personal, înţelegând prin acesta din urmă nu numai banul (în înţeles strict), ci şi setea de onoruri, amorul propriu, atracţia puterii.

Insă şi revirimentul care încolţeşte în tot mai multe con

> > > ştiinţe creşte zilnic în dimensiune. Paralel cu acest început de dezmeticire, în mintea compatrioţilor noştri şi-a făcut loc şi o altă convingere despre care nu e mai puţin necesar să vorbim şi care se referă la americanism (sau ceea ce se înţelege de obicei prin el). Oricât refuză mulţi oameni să admită ca atare, americanismul se situează pe locul imediat următor ca o a doua plagă a contemporaneităţii. Ceea ce determină concluzia obligatorie a respingerii deopotrivă a ambelor societăţi şi aflarea uneia mai bune.

Deocamdată se impune opţiunea pentru una din cele două existente. Asupra comunismului nu este cazul să ne mai oprim, îl cunoaştem cu toţii îndeajuns: un sistem poliţienesc brutal care-ţi striveşte sufletul,

îţi îngrădeşte sau reprimă mişcările, îţi impune umilinţa, o viaţă searbădă şi fără orizont. O societate în care personalitatea umană este practic desfiinţată dacă nu se află la etajul superior al nomenclaturii; cinică, negând adevărurile incontestabile, zdrobind fără milă valorile morale, făcând din minciună arta de a guverna, ignorând orice scrupul în atingerea scopurilor, ridicând delaţiunea, spionajul şi crima la statutul de înalt patriotism, comunismul a imprimat relaţiilor dintre indivizi şi dintre state stigmatul unei cruzimi nemaiîntâlnite.

Când afirmă că „omul este cel mai preţios capital”[1], are în vedere doar măsura în care individul poate servi ţelurilor sale, i a muncitor, agitator sau terorist, iară să se gândească nici o clipă la om în sine, cu dreptul lui la viaţă şi la fericire. Repet: teoretic şi la prima vedere comunismul este nu numai suport abil, este chiar atractiv. Practic, este odios.

Americanismul nu-l cunosc decât din descrieri ale prietenilor şi detractorilor lui, astfel că opinia mea este ca a acelui scriitor român care crede că adevărul trebuie să se afle pe undeva, pe la mijloc. Exagerând cultul dolarului – viţelul de aur căruia i se închină omenirea –, acordând unele libertăţi care avantajează individul, dar macină temelia sănătoasă a societăţii, ambele sisteme politice fac din oameni fiare sălbatice. Dar ceea ce-i face pe oropsiţii din ţările subjugate de comunism şi nu numai pe ei, ci şi pe mulţi alţii din ţările lumii a treia să se îndrepte cu încredere şi speranţă spre America este că acolo se realizează în libertate ceea ce nu se poate obţine prin opresiune sub comunism: o viată umanizată, un nivel de trai fără restricţii alimentare, un climat de egalitate şi dreptate socială, atât cât poate fi posibil într-o societate

omenească. Nu putem subestima nici acea trăsătură profund umană a societăţii americane de a acorda sprijinul ei popoarelor şi indivizilor care luptă pentru o existenţă demnă, adică pentru drepturi politico-sociale.

Auzim deseori exprimându-se părerea că dictaturile (în special cele de stânga, care se simt mai tari fiindcă au în fruntea lor o supraputere cum este URSS) rămân în general insensibile la sugestiile din afară, dar adevărul este că nu numai o dată grandomania lor a fost silită să cedeze, ascunzându-şi înfrângerea sub masca ipocrită a generozităţii. Referindu-ne, cum am facut-o şi până aici, la comunismul practicat în ţara noastră,

r. Unul dintre principiile de bază ale filozofiei marxiste.

trebuie să subliniem că viaţa sub acest comunism este, precum bine se ştie, un coşmar, dar ea ar fi şi mai insuportabilă fără intervenţia externă.

>

Această prefaţă nu are altă raţiune, alt scop decât să consemneze fapte din perspectiva unui martor care nu este nici istoric şi nici scriitor profesionist. Sper totuşi că ele vor reuşi să acopere o parte din golul istoriei lagărelor morţii din URSS, care nu au fost cu nimic mai prejos decât cele hitleriste, deschizând o fereastră în zidul ferecat al lumii comuniste. Pentru că niciodată un glasnost sau o perestroikă nu vor împinge curajul până acolo încât să deschidă până la perete uşile şi ferestrele temniţelor. Ar fi un act de sinucidere naţională.

> >

Ca să închei, voi relata o întâmplare ce nu şi-ar găsi locul în altă parte. La înapoierea din captivitate, ofiţerii (nu ştiu dacă şi trupa) erau chemaţi (potrivit

Codului Justiţiei Militare) în faţa unui consiliu de judecată, spre a relata condiţiile în care au fost capturaţi, dacă n-a fost vorba de o dezertare, tratamentul ce li s-a aplicat în lagăr etc. în faţa unui asemenea consiliu a compărut şi personajul care-şi povesteşte în prima parte a acestor mărturii peripeţiile căderii în captivitate. Din consiliu făcea parte şi un general – să zicem generalul Z el însuşi fost prizonier de război, dar repatriat cu un timp înainte (pe când era doar colonel), pentru că se angajase să sprijine dimpreună cu neamuri de-ale sale – politicieni sus-puşi – transformările politice care se pregăteau. Se ştia că în timpul războiului colonelul tipărise o broşură despre nişte „bestii roşii" care nu erau altele decât sovieticii, dar ce conta? Aceştia din urmă îşi recrutau oamenii de încredere de unde se putea.

— Cum aţi fost tratat în captivitate? este întrebat, între altele, locotenentul Olt.

Avizaţi din timp, foştii prizonieri răspundeau stereotip: „Bine", semnau şi plecau, fiindcă un alt răspuns ar fi fost catastrofal pentru persoana lor. Dar locotenentul cu pricina, după

ce şi-a purtat ochii asupra comisiei, a răspuns cu cel mai inocent surâs al său şi în poziţia care trăda pe ofiţerul de rezervă:

— Domnul general Z., cu care am fost în acelaşi lagăr mai mult de doi ani, vă poate spune despre tratamentul de care ne-am bucurat.

Persoana vizată şi-a mutat privirea în altă parte, celălalt membru din consiliu devenise dintr-odată foarte atent la evoluţiile unei muşte, iar preşedintele, suprimându-şi un mic zâmbet, i-a făcut ofiţerului semn că e liber.

CARTEA I

/.odia nefasta

„Suntem făuriţi din aceeaşi stofa ca şi visele noastre, şi scurta noastră viaţă este împresurată de somn.”[1] [XXI]

I

Căderea

„Pesemne Pronia cerească, Voind ca să mă pedepsească, Mi-a dăruit pedeapsa-n zile.”[1]

Batalionul se ţâra domol, ca un vierme uriaş, ridicând un val de praf pe drumul desfundat de ţară. Din coada coloanei, cu ochi tulburi de nesomn, locotenentul Olt îi urmărea tălăzuirea lentă, obosită, ca a unui condamnat la moarte.

Marşul începuse în urmă cu patru zile, în Duminica Floriilor[XXII] [XXIII], şi în acest timp coloana nu se oprise

XXI William Shakespeare, *Furtuna.*

XXII Versuri din *E mult de-atunci,* de Şt.O. losif.

XXIII Duminica Floriilor a căzut în 1944 pe 9

decât pentru pauze scurte, strict necesare, de masă ori când ostaşii, nemaiputând duce materialul, se aşezau istoviţi pe marginea drumului. Trecerea peste Marea Leneşă[XXIV] se făcuse cu ajutorul unui feribot prăpădit, în care abia de încăpeau 25-30 de oameni şi trei, cel mult patru căruţe, şi durase o noapte şi aproape toată ziua următoare, sub supravegherea ofiţerilor şi îndemnurile răstite ale gradaţilor. în aer plutea o ameninţare tainică, oamenii erau irascibili şi se mişcau în silă, poate şi pentru că, anticipând sentimentul inutilităţii lor, comenzile erau lipsite de vigoare.

Aflat în apropierea locului de îmbarcare şi asigurând operaţia cu unitatea de ariergardă pe care o comanda, ofiţerul rememora fiecare amănunt din ultimele zile. Parcă toate se petrecuseră cu mult timp înainte. Ele reveneau cu atât mai stăruitor cu cât oboseala îi paraliza încercările de a se smulge stării de somnolentă.

Iarna abia începuse când, însoţit de un tălmaci, preluase pentru batalionul său (cu proces-verbal în regulă, ca în vremuri normale, ca şi cum ar fi fost vorba de nişte bunuri mobile sau imobile) un sector de apărat pe istmul Arabat, o fâşie îngustă de pământ, nu mai lată de doi kilometri şi lungă de aproape 120 de kilometri, care în partea de nord atinge canalul dintre Marea de Azov şi bălţile Sivaş, în dreptul oraşului Genişeska[1] din Ucraina, iar la sud

aprilie.

XXIV Marea Leneşă sau Marea Putredă (pe hartă Lacul Sivaş) este un sistem de lagune puţin adânci care separă Crimeea de istmul Arabat şi mai departe de Marea de Azov. Când se referă la bălţile Sivaş, autorul are în vedere, probabil, partea nordică a acestei zone lagunare.

se lărgeşte, intrând în Marea de Azov exact acolo când se termină Marea Putredă (sau Leneşă). Se aflau, aşadar, între două mări, din care de una nici nu auziseră până acum.

Batalionul german[XXV] [XXVI] care apărase istmul vreme de câteva luni începuse să dea semne de indisciplină, pe de-o parte datorită staţionării îndelungate în acest sector puţin activ şi de o dezolantă monotonie, unde contactul cu inamicul se reducea aproape numai la supraveghere, iar pe de alta din cauza acelei dereglări de comportament cunoscute sub numele de *amok,* destul de frecventă în unele regiuni ale globului. Unii încearcă s-o explice ca pe o boală tropicală provocată de abuzul de stupefiante, dar după alţii *amokul* este o consecinţă a stărilor atmosferice produse de unele vânturi ca *sirocco-\A sm.foehnul,* care influenţează starea de spirit a localnicilor. Chiar dacă aceste vânturi nu băteau în partea locului, adică în zona Arabat, oamenii din batalionul german aveau momente când simţeau o nelinişte în sânge, o pornire inexplicabilă spre evadare, sau ceea ce românul ar exprima prin „dor de ducă". Astfel încât comandamentul german, spre a evita surprize neplăcute (înregistrate şi în alte împrejurări), le repartizase alt sector de luptă. Poate că o astfel de explicaţie ţine de categoria basmului; ea fusese relatată tâlmaciului de un ofiţer bavarez din batalionul amintit. Teoria (ea mai verosimilă părea aceea că era vorba de o manifestare determinată de o acută depresiune psihică.

Cu acest prilej, locotenentul Olt cunoscuse pe şeful

XXV Astăzi Henicesk, în raionul Herson din Ucraina.

XXVI Parte din Armata a 17-a germană, cea care a apărat Crimeea, Iară succes, în 1944.

batalionului german, un *von* care îşi părăsise întreprinderea prosperă din Canada şi alergase la cea dintâi chemare a organizaţiei Volksdeutsche Mittelstelle[XXVII] ca să se înroleze în armata celui de-al lll-lea Reich şi care iubea mai mult libertatea decât puterea. I n cele 24 de ore cât durase predarea şi preluarea sectorului, cei doi se împăcaseră destul de bine, iar la despărţire românul declarase cu emoţia pe care nu o simţise până atunci faţă de nici unul dintre aceşti ciudaţi tovarăşi de arme: „Aş vrea să ne întâlnim şi pe lumea cealaltă (dar cât mai târziu cu putinţă!), fiindcă sunt sigur că, într-o asemenea tovărăşie, m-aş bizui să înfrunt chiar şi urâtul eternităţii". Neamţul zâmbise amuzat şi-i oferise tinerei sale cunoştinţe, ca amintire, o complicată brichetă de argint.

în sectorul acesta hibernase locotenentul Olt cu batalionul său vreme de patru luni întunecate şi ceţoase, ducând cu toţii o adevărată existenţă de soboli, mai puţin comoditatea de care se bucură această *talpa, europaea,* fiindcă locuinţa sa este un labirint cu tuneluri, camere de popas din loc în loc şi e construită pe teren uscat, în vreme ce în buncărele lucrate de altfel cu meticulozitate nemţească soldaţii stăteau înghesuiţi ca sardelele şi apa izvora neîncetat din pământ, inundând adăposturile, fiindcă pompele, deşi lucrau fără întrerupere zi şi noapte, nu mai reuşeau s-o evacueze.

Oamenii dormeau pe apucate, mâncau ce se mai putea găsi în acest sector încercuit, în care aprovizionarea era tot mai anevoioasă, fiind redusă la

XXVII Volksdeutsche Mittelstelle (Centrul de Coordonare al Etnicilor Germani) a fost organizaţia care se ocupa de relaţia Germaniei naziste cu diaspora sa.

un număr limitat de vite (sacrificate cu mare zgârcenie), la varza tocată pusă în butoaie din toamnă, ceai şi pâine de război. În cursul nopţilor, de când cu căderea zăpezii, erau sâcâiţi de incursiunile sovieticilor, devenite curajoase de când ofensiva germană fusese oprită în unele părţi ale frontului. Astfel, ofiţerul zguduit şi aşa de tribulaţiile celor doi ani de front, îsi simţea echilibrul sufletesc zdruncinat şi nervii pe cale s-o ia razna.

Ostaşii români, care captau parcă din eter sumedenia de zvonuri interzise de cenzură ziarelor din tară, deveneau din zi în zi mai posomorâţi. Se vorbea despre propuneri sovietice de încetare a ostilităţilor, de o denunţare a alianţei cu germanii. Prea puţini din cei aflaţi pe frontul Crimeii aveau posibilitatea să-şi scape pielea şi erau cu toţii aşa de scârbiţi de întorsătura evenimentelor, că şi legarea unei convorbiri devenise inutilă. Câţiva ofiţeri se aranjaseră totuşi şi plecau ceva mai în spate, mai în siguranţă, pe la comanda regimentului, a diviziei, în orice caz cât mai aproape de SevastopoL Batalionul rămăsese încadrat în proporţie de 90% numai cu ofiţeri de rezervă.

Cam asta era situaţia când a intervenit retragerea de pe istmul Arabat. Evenimentele se precipitaseră vertiginos începând din Duminica Floriilor. Ziua era rece şi o ceaţă lăptoasă acoperea împrejurimile, dar pentru prima oară la acest început de primăvară soarele trimitea câteva şuviţe de lumină spre pământul încă amorţit şi oamenii ieşiţi din adăposturi se bucurau de venirea noului anotimp. Când observatorul de la bateria de coastă a interceptat o navă în apele Mării de Azov, au tăbărât cu toţii asupra lui. Ambarcaţia nu părea mare şi, dacă ceaţa

s-ar fi ridicat, uşor se putea estima pericolul pe care-l reprezenta.

— Pare un trauler transformat ad-hoc într-o navă de luptă, explica artileristul. Nu cred să aibă mai mult de 60-70 de oameni şi, după toate semnele, armamentul de la bord are o slabă putere de foc. Da, este o navă improvizată pentru desant, ori mai degrabă a fost lansată ca să producă panică. Nu vă neliniştiţi! Va dau asigurarea solemnă că din două obuze nu mai rămâne nimic din toată şandramaua.

Artileristul era un lungan uscat, cu un nas ascuţit şi purta cioc:

— Ca să mă deosebesc *ăefritzi,* dac-o fi să devin pensionarul lui Stalin, spunea el în glumă.

Părea fără vârstă, şi în viata civilă era contabil la o bancă bucuresteană. Pe front venise de curând, iar ofiţerii batalionului de infanterie, unii cu stagii de doi ani de front, îl priveau ironic ca pe orice novice, însă lunganul nu manifesta nici o stângăcie şi nici nu arăta mai melancolic sau mai iritat când „cobrele” începeau să descrie fericirea care ne aştepta în lagărele de prizonieri sovietice. În schimb, când primea poşta, nu suporta sub nici un cuvânt să fie deranjat.

Pe măsură ce razele soarelui deveneau mai calde, pâcla se ridica pe încetul; acum vasul apărea şi mai distinct. Cu ochiul liber nu se putea zări decât o formă nedesluşită, nu mai mare ca un coteţ, dar cu *Zeiss-u*l artileristului se distingeau chiar şi unele mişcări la bord. Dinspre Genişeska dădea târcoale de vreo oră un avion preistoric de recunoaştere. Românii îl numeau „moşul”, iar nemţii *Leierkasten* (flaşnetă) şi câteodată *Fliege* (muscă), fiindcă avea un bâzâit supărător, de maşinărie în perspectivă să se dezmembreze dintr-un moment într-altul.

Aveau cu toţii senzaţia că se pregăteşte ceva, natura însăşi participa la complot prin trecerile neîntrerupte ale norilor peste discul solar, producând o imagine opacă a împrejurimilor, iar vântul se înteţise şi purta cu el o miasmă otrăvită. Fenomenele antrenau starea de depresiune psihică de care se plânseseră şi foştii apărători ai sectorului, pregătind pe încetul o dezlănţuire a masei înnebunite de nervi a oamenilor. Cuprins şi el de această ciudată tensiune, locotenentul Olt încerca să se încurajeze: nu era nimic nou în mijloacele psihologice folosite de sovietici pentru a semăna panică în acest sector secundar. Surescitarea fusese întreţinută în ultima vreme cu ajutorul atacurilor false,

ori a incursiunilor în nopţi întunecoase, pe viscol, când inamicul aprecia că paza este mai slabă şi se poate folosi de elementul surpriză. Dar apărătorii îl făcuseră să simtă din plin că socotelile lui erau greşite, dovadă zecile de cadavre înţepenite, rămase neridicate, din faţa poziţiei româneşti. Azi, inamicul ameninţa dinspre mare, ca să arate că primejdia vine de pretutindeni. O ambarcaţie primitivă care poate fi lichidată în câteva minute şi un prăpădit de avion care tuşeşte şi geme de atâta întrebuinţare, iscodind dacă nu cumva sectorul a fost părăsit, sunt mijloace ieftine de intimidare. „Mai departe nu vreau să mă gândesc, fiindcă nu-mi foloseşte la nimic”, îşi spunea locotenentul, înapoindu-se în adăpost spre a-şi continua lectura ziarelor primite peste noapte din ţară.

Ziarele nu anunţau nimic nou. încă se mai comenta dezastrul provocat de aviaţia americană, la începutul lunii aprilie, în valea Prahovei şi în Bucureşti[XXVIII], dar şi succesele remarcabile ale artileriei antiaeriene care doborâse un număr însemnat de fortăreţe zburătoare. Comunicatul de război vorbea despre o repliere elastică în est, însă cât de elastică era această repliere bănuiau toţi. Deşi laconic şi nebulos, comunicatul era destul de grăitor în ceea ce privea starea de spirit a populaţiei civile şi a armatei din interior. La cota pe care o atinsese, defetismul nu mai putea fi stăvilit. Moralul luptătorilor de pe front, deşi nu intact, încă se menţinea. Nu se înregistraseră nici mai înainte dezertări, automutilările erau cazuri excepţionale. Cu comunicate de război nu se întreţine

XXVIII Aviaţia americană a bombardat masiv Bucureştii şi alte zone strategice din România în perioada aprilie—august 1944.

moralul decât în etapele victorioase ale luptelor. Acum, când apare tot mai clară perspectiva prăbuşirii şi gândul că nu este nici o onoare să mori pentru o cauză pierdută, în mintea luptătorului încolţeşte un proces ciudat, inexplicabil, acela că viaţa însăşi nu mai preţuieşte nimic din moment ce, deşi pierdută, cauza pentru care lupţi nu este mai puţin dreaptă. Procesul acesta nu capătă forme numai

intr-un creier de intelectual împins la luptă de imperative istorice; el se naşte şi creşte în creierul fiecărui om simplu, călit de război.

Legătura cu ţara erau ziarele şi corespondenţa. încerci să desluşeşti printre rânduri o probabilă imagine a viitorului. Unii se mulţumesc cu mult mai puţin, cu slaba destindere pe care le-o oferă glumele din revistele umoristice. Alţii se bucură la st irea unui eveniment fericit din familie şi câţi nu varsă o lacrimă
> » > pentru pierderea unui prieten drag. Tensiunea în care trăiesc oamenii pe front are nevoie de o descătuşare, de o eliberare a sufletului de greutăţile care-l apasă. Nu există alte mijloace la îndemână pentru aerisirea conştiinţei, a dispoziţiei sufleteşti decât cele de mai sus. Este în afară de orice îndoială că îi preocupă incomparabil mai mult ce se petrece în ţară cu familiile lor decât soarta proprie.

Cu ruşii la Iaşi, cu armata germană încolţită şi demoralizată, viitorul României apare în culorile cele mai sumbre. Profund cinstit şi patriot, militar de o incontestabilă valoare, dar cu un nesatisfacător simţ politic şi iară abilitate diplomatică, mareşalul Antonescu dă semne că nu mai poate stăpâni situaţia. Sub regimul său fiecare face ce vrea. Şefii partidelor politice nu-l sprijină, deşi ar avea datoria morală s-o facă dacă ar pune Patria deasupra propriilor interese, iar suveranul îşi apără tronul şi moşiile, nu ţara. Dacă a desfiinţat partidele politice, mareşalul Antonescu a facut-o spre a pune capăt dezmăţului politic, dar a păstrat legătura cu conducătorii lor. Palatul pune la cale combinaţii politice spre a-i face greutăţi, afaceriştii sunt în elementul lor şi prea puţini scriitori şi gazetari şi-au pus condeiul în slujba neamului aflat

la răscruce.

În acea Duminică a Floriilor, ambarcaţia nu s-a apropiat de ţărm, iar după amiază a dispărut din vedere. Pe poziţie s-au schimbat focuri rare de armă. în schimb, la căderea serii, agenţii regimentului au adus ordinul pentru părăsirea sectorului. Abia acum au înţeles de ce cu o zi mai înainte fuseseră evacuaţi civilii

din satul aflat în imediata apropiere a frontului. Erau printre ei „femei bune la toate” pe care „rasa superioară” le aducea până la buncărele din linia întâi ca să servească drept distracţii pentru cuceritorii globului, în perioadele de acalmie. Plecând de aici, ostaşii *Fiihrerului* nu mai aveau nevoie de ele, peste tot se găseau altele la fel. Le-au lăsat, aşadar, camarazilor de arme români, să facă ce-or şti cu ele. Locotenentul Olt propusese iniţial să fie evacuate de îndată în spatele frontului, dar comandantul batalionului, urmând pilda regimentului şi acesta pe a diviziei, a dat ordin ca ele să fie menţinute, chipurile, ca spălătorese. Ordinul provocase nemulţumiri şi printre alţi comandanţi de companie. Unul dintre ei a declarat cu această ocazie că războiul românesc, început sub cunoscuta lozincă de război sfânt[XXIX], a degenerat într-un război al fustelor. Ca să preîntâmpine şi alte proteste, maiorul B., comandantul batalionului, a emis un „regulament de organizare”: cele opt femei să locuiască într-o singură casă unde va funcţiona şi spălătoria, iar locotenentul Olt (consilierul său tehnic, ca unul care comanda compania de mitraliere) era numit şeful acestui lagăr feminin, cu consemnul ca personalul lagărului să nu fie folosit pentru alte scopuri.

Ordinul indignase pe rezervist, care, sub motivul că îi lipseşte vocaţia pentru o astfel de îndeletnicire ce putea fi executată de orice subofiţer, refuzase. La rându-i, sesizând un afront în atitudinea subalternului şi susceptibil la zeflemelele cu care erau trataţi ofiţerii activi obligaţi la un stagiu de front de şase luni, fără el neputând avansa în grad, maiorul

XXIX Referire la trecerea Prutului de către armatele române, cu scopul declarat de a recupera Basarabia şi a înfrânge bolşevismul.

raportase regimentului „neexecutarea de ordin”, propunând înlocuirea de la comanda companiei a locotenentului Olt. Raportul era sprijinit şi de argumentul „agravant” că numitul, fiind rezervist, nu prezintă „suficientă încredere”, ajungând la concluzia că disciplina pe front lasă de dorit din cauza ofiţerilor de rezervă care uită dis»

tanţa dintre ei şi gradele inferioare, permiţând familiarităţi acestora din urmă. Comandantul regimentului, colonelul E, fost cu ani în urmă (când nu era decât maior) adjutantul unui prinţ cunoscut pentru fanteziile sale, pusese rezoluţia: să indice maiorul B. cu cine să-l înlocuim, cu condiţia ca noul numit să prezinte garanţia că este mai capabil. Iar maiorul B. indicase un ofiţer activat, locotenent şi dânsul, aciuit pe lângă compania regimentului, unde se ocupa de aprovizionarea cu muniţii şi dirijarea lor spre front, operaţie pe care o putea face orice soldat destoinic. Era încă o „măsură" pentru asigurarea disciplinei.

Au început pregătirile pentru retragere: artileria a tras câteva proiectile ca s-o mascheze, iar pe linia întâi a rămas un pluton de puşcaşi şi o grupă de mitraliere ca „unitate de sacrificiu", cu consemnul să o menţină până aproape de ivirea zorilor, când batalionul urma să ajungă la punctul de îmbarcare, apoi un camion trebuia să transporte şi unitatea de sacrificiu la acelaşi punct. S-a stabilit şi un cod de semnale... (între cine?) şi... Doamne-ajută!

Ca să acoperi un front de doi kilometri cu circa 30 de oameni nu era o misiune uşoară pentru formaţia de sacrificiu. Oamenii aveau sarcina ingrată de a da inamicului iluzia că situaţia este cea obişnuită şi, pentru aceasta, fiecare om trăgea din mai multe locuri, ca să mascheze golurile, lucru nu numai obositor, dar şi riscant. Să pară însă că, la un moment dat, chiar şi moartea te lasă indiferent, devenind o chestie de rutină.

Cât priveşte pe cei care plecau, nimeni nu scotea o vorbă, nu se auzea nici un ordin, dar sub tăcerea aceasta nefirească se ghicea o uşurare. Oamenii se

simţeau eliberaţi de o povară. Nu bănuiau ce-i aşteaptă mai departe, dar singură schimbarea locului avea darul să le redea speranţa în zile mai bune. Speranţa s-a dovedit zadarnică.

Spre dimineaţă, când evacuarea batalionului de pe istm era în curs şi primele sale subunităţi se aflau de partea cealaltă a Mării Putrede, şi-a făcut apariţia şi unitatea de sacrificiu intactă,

raportând că se desprinsese fără dificultăţi de inamic şi părăsise nestingherită poziţia.

Cu un mijloc atât de vetust ca bacul de care vorbeam, trecerea a durat destul de mult. Pe durata traversării, toate măsurile de siguranţă se reduceau la două posturi, ambele de tăria unui pluton de puşcaşi, întărite cu două cuiburi de mitraliere din care una avea şi misiune antiaeriană. Numai printr-un noroc batalionul a fost scutit de surprize, însă norocul n-a avut viaţă lungă.

Pe lângă debarcader se foiau câteva femei şi câţiva copii, chipurile pentru tranzacţii negustoreşti: vindeau seminţe de floarea-soarelui şi scovergi cu varză pe ţigări, săpun sau articole de îmbrăcăminte. Un sergent dintr-o unitate de poliţie povestea că, în ziua precedentă, o formaţie germană în trecere pe acolo descoperise într-o pivniţă, camuflat sub o grămadă de bolovani, un post emiţător de radio şi o femeie care tocmai transmitea ştiri despre mişcările de trupe româno-germane. Intr-un sector cu o importanţă atât de redusă pentru front, cine ar fi bănuit existenţa acestui releu de spionaj? Sub o înfăţişare nevinovată, copleşite şi chinuite de lipsuri, femeile se dedau îndeletnicirilor celor mai obişnuite. Puteau fi văzute nu numai în imediata apropiere a frontului, ci şi pe linia de luptă şi, dacă se ofereau învingătorilor, nu toate o făceau din viciu (cum credeau unii) sau interesate de obţinerea unor obiecte de valoare. Neîndoielnic, existau femei cu sarcini precise de a culege informaţii, care nu se dau în lături de la nici un mijloc pentru a-şi atinge scopurile. În Basarabia eliberată de armata română în 1941, localnicii povesteau cum, în trecerea lor prin

sate, unităţile sovietice organizau case de toleranţă pentru ostaşi, convingând femeile că este o datorie patriotică să menţină moralul bărbaţilor în lupta cu fasciştii. Dar când femeile se dăruiesc inamicului ca să culeagă informaţii, care mai apoi sunt transmise prin relee posturilor de emisiune ascunse prin păduri şi locuri părăsite (câteodată chiar sub nasul ocupanţilor), şi de

ii olo comunicate „pământului mare” (nume sub care era cunoscut de populaţie teritoriul neinvadat), acest fel de prosti-
I irite a femeii sovietice se cheamă în limbajul comunist „înalt patriotism”. Nu se poate tăgădui că un rol de seamă în câştigarea războiului de către sovietici l-au avut femeile, şi nu numai
< ele îmbrăcate în uniforme militare, luptând alături de bărbaţi,
II mai ales cele dezbrăcate, din spatele fronturilor de luptă,
<cea ce demonstrează (dacă mai era nevoie) şi această concepţie din arsenalul inepuizabil de mijloace cu ajutorul cărora comunismul vrea să stăpânească lumea.

Nu erau prea mulţi însă cei care se lăsau antrenaţi de „farmecul slav”. Marea majoritate a ostaşilor români erau conştienţi că duc un război drept, pentru recâştigarea teritoriului smuls cu forţa din trupul ţării, şi, dacă lupta lor nu s-a oprit la Nistru, este treaba istoricilor de bună-credintă să stabilească vini. Noi

J am spune că era imposibil să se oprească acolo nu pentru că românii ar fi dorit să cunoască Stalingradul sau Caucazul, ci pentru că inamicul nu fusese învins, chiar dacă fusese izgonit din Basarabia. Războiul însă nu era mai puţin drept, ca orice război fără de care un popor nu-şi poate recupera ceea ce îi aparţine de drept şi de fapt. Iar descoperirea spionilor era treaba unităţilor poliţieneşti. În dicţionarul limbii noastre figura, desigur, termenul „vigilenţă”, care a căpătat o circulaţie exagerată abia după instaurarea puterii comuniste; în România antebelică acest cuvânt trecea

nebăgat în seamă, fiind foarte puţin folosit, pentru că relaţiile dintre oameni se bazau pe încredere.

Aventuri sentimentale căutau poate unii învârtiţi, la adăpost de primejdii. Iar dacă e vorba de nemţi, despre ei s-au spus atât de multe lucruri adevărate, dar şi neadevărate, că un rechizitoriu în plus n-ar aduce nimic nou, cel puţin atâta vreme cât cerneala consumată la Nürnberg[XXX] şi în tomurile miilor de scribi

XXX Referire la procesul de la Nürnberg (1945-1949), unde au fost judecaţi şi condamnaţi câţiva dintre cei mai importanţi lideri ai Germaniei naziste.

de pretutindeni nu s-a uscat încă. După mai mult de patru decenii, nici o laudă nu-i mai poate folosi ostaşului român participant la războiul antisovietic. El a murit sau stă cu un picior şi jumătate în groapă. Insă de o virtute a lui se poate vorbi, şi ea n-a încetat de a fi o mustrare pentru atâtea spirite desuchiate ale României socialiste: alături de fisa de identitate pe care o purta obligatoriu asupră-i, la gâtul lui atârna o cruciuliţă care-i amintea că e creştin, pusă acolo de o mână de mamă ori de una de soţie sau logodnică. Dimineaţa şi seara, înaintea luptelor sau la sfârşitul lor, omul îngâna o rugă scurtă şi fierbinte şi săruta crucea cu gândul la femeia şi copiii lui, ori la părinţi dacă nu avea pe altcineva. Şi simţea atunci coborându-i-se în suflet o linişte, o împăcare şi un sprijin venind dinspre hotarul unde viaţa se întâlneşte cu moartea. Adesea, locotenentul Olt fusese martor la aceste ritualuri. Fără a fi el însusi un credincios

în înţelesul obişnuit al cuvântului, se simţea adânc impresionat văzând chipurile transfigurate ale oamenilor. Fără să fii însufleţit tu însuţi de credinţă, o poţi înţelege la alţii dacă în pro- pria-ţi fiinţă bate o inimă omenească. Ateiştii de pe statele de salarii ale partidelor comuniste, poate şi cei care nu cred cu adevărat în existenţa unui spirit nevăzut — numiţi-l Dumnezeu – pot debita în gura mare teoriile lor. Pot fi anoşti, vulgari, stupizi, cine-i poate opri să declare că religiile sunt opiul popoarelor? Dar vrem la rândul nostru să spunem că toată ştiinţa secolului, luată la un loc, nu poate da omului, la răscrucile sale de drum şi în nenorocirile care-l urmăresc, atâta satisfacţie şi atâta mângâiere ca o rugăciune făcută din adâncul inimii.

Reducerea la tăcere a postului de emisie sovietic uşurase evacuarea ultimului militar de pe istm. Personalul navigant al bacului lucra Iară întrerupere. Oboseala îi făcea pe oameni să acţioneze ca nişte automate, însă nimeni nu ceda, stresul nu depăşise limita de rezistenţă a oamenilor, totuşi se impunea nevoia eliberării de sub încordare înainte ca unitatea militară să devină o turmă. Acţionând sub imperativul instinctului de

i onservare, gândirea fiecăruia îşi urma neabătută firul logic şi sensibilitatea reuşise să-şi păstreze într-o măsură prospeţimea. Primejdia putea surveni în zilele următoare, când epuizarea fizică nu va întârzia să se producă. Atunci resorturile sufleteşti .imorţesc sau se prăbuşesc, şi omul se cufundă în metafizic. Afurisită situaţie. Nu există ceva mai lipsit de şansă ca lupta împotriva somnului. Pentru o trupă în retragere, somnul însemnează moarte. Cât timp îi mai poate ţine trezi pe oamenii noştri instinctul de conservare?

O întâmplare fără legătură directă cu subiectul ce-l preocupă pe locotenent în acele momente îi răsare deodată în .imintire. O stare, o tulburare a conştiinţei, de asemenea consecinţa unui stres prin care trecuse cu doi ani în urmă. Venit de pe front din prima parte a companiei, nu se bucurase decât pentru scurtă vreme de lăsarea la vatră. Un nou ordin de mobilizare îl purta spre un oraş din Ardeal pentru instruirea ultimului contingent de recruţi. Singurul hotel din oraş era ocupat până la ultimul loc, şi birjarul cu care colinda străzile în căutarea unei gazde l-a depus în cele din urmă în faţa unei locuinţe străvechi. Sub acoperişul deteriorat al casei îl întâmpinase un om în vârstă, poftindu-l cu o mătanie lungă să-i treacă pragul, în timp ce o bătrână aşternea patul într-o cameră în care, după toate semnele, nu locuise nimeni de vreme îndelungată. L-a învăluit un iz de umezeală stătută, neprimitoare, de mucegai şi fermentaţie. Era prea obosit ca să ia seama şi la alte cusururi şi, chiar dacă ar fi renunţat la o cazare atât de necorespunzătoare, era prea târziu: după ce îi coborâse geamantanul, birjarul îşi luase tălpăşiţa. „Fie ce-o fi, şi-a zis

ofiţerul, sper să trag un pui de somn şi aici, cu toate că aş fi preferat o mână de fân şi o pătură, sub cerul liber, chiar şi într-o tranşee.” Astfel că, după urarea gazdei pentru o noapte bună, s-a întins în pat spunân- du-şi uşurat, ca bunicul lui Victor Ion Popa: „Meritatu-mi-am hodina, Doamne!” Dar somnul refuza să vină. A deschis din nou ochii şi a aprins lumina, urmărind stropii care picurau

încet şi moale pe pereţi, ca ultimele picături de sânge dintr-o rană mortală. Şi multă vreme nu i-a mai putut apoi închide. A adormit într-un târziu, iară să-şi dea seama, cum se întâmplă de obicei. Nu ştie cât a dormit, dar când s-a trezit nu şi-a putut aminti ce a visat, un vis înfricoşător probabil, fiindcă simţea un fior de groază, era ud de transpiraţie şi incapabil să facă cea mai mică mişcare. Perfect conştient, nu putea să mişte nici un deget, oricât se încorda. N-a putut aprecia nici după aceea cât a durat starea de catalepsie. I se părea că o gheară de oţel îl imobilizează, deşi respira normal şi creierul îşi păstrase întreaga luciditate. Sforţările disperate de a se smulge din strânsoarea menghinei au reuşit abia la ivirea zorilor, când, scăldat în sudoare, şi-a putut mişca picioarele şi apoi, puţin câte puţin, şi mâinile.

O explicaţie a ciudatei stări prin care trecuse nu s-a găsit în tratatele de medicină consultate. Nici unul nu răspundea la întrebarea dacă momentul cataleptic fusese consecinţa unui coşmar, ca în tribulaţiile frenetice, maladive, descrise de Villon sau de un Poe, ori era vorba de ceva cu totul accidental, poate manifestarea unei boli pe cale să se declare. Consultarea unui medic l-a satisfăcut tot aşa de puţin. Până atunci nu cunoscuse boli care să-i producă nelinişti, iar ereditatea nu ridica nici ea semne de întrebare. Apoi era tânăr, viguros şi prima parte a campaniei (luptele până la Odesa) o suportase uşor, sau aşa i se părea lui. Era încredinţat că atmosfera de cavou din casa evreului putea fi o cauză a zguduirii pe care o cunoscuse. însă firea-i înclinată spre introspecţie, predispusă a descoperi în fiecare fapt o

cauză ascunsă, îl îndemna să vadă aici un avertisment al destinului.

Când evacuarea de pe istm a luat sfârşit, batalionul s-a încolonat, reluându-şi marşul spre vest. Bacul a fost scufundat de pontonierii germani, care au depăşit apoi coloana pe motocicletele lor, pierzându-se într-un nor de praf spre aceeaşi desti-

naţie: aeroportul Karasubazar[1]. De la un timp, vârful coloanei a atins marginea unui sat; un râu limpede, lat de patru-cinci metri, îi scălda liziera, purtându-şi apele spre Marea Putredă.

— Trebuie să ne oprim aici cât să înghiţim o gură de cafea fierbinte, a propus un comandant de companie.

Ideea era binevenită, însă maiorul care călătorise tot timpul intr-o căruţă nu se simţea obosit ca toţi ceilalţi, decât în măsura in care te poate obosi o căruţă când eşti deprins cu mijloace mai avansate de locomoţie. Deci nu era de acord cu nici o oprire.

— Am pierdut prea mult timp cu traversarea. De ce nu le-ati dat cafeaua la debarcader?

— Pentru că n-o puteam pregăti cu apă de mare, s-a sumeţit căpitanul. Iar rezerva de apă potabilă am folosit-o pentru băut.

Propunerea a fost acceptată până la urmă, şi comandantul de batalion a acordat un popas de o oră, care s-a prelungit la mai mult de două, cu toată graba depusă. Oamenii şi-au răcorit picioarele în apa rece şi cu marmitele s-a cărat apă de la o fântână apropiată, primind fiecare câte o porţie bună de cafea fierbinte, care a avut darul să restabilească o oarecare bună dispoziţie. Câţiva mai aveau puterea chiar să glumească. Era, nu-i vorbă, mai mult un haz de necaz, dar, oricum, venea la timp. După tăcerea prelungită în care numai zgomotul picioarelor târşite arăta că trece o masă de oameni, o glumă aducea reconfortate, făcea să renască speranţa.

Au pornit din nou la drum, ceva mai înviorați. însă abia ieşiţi din sat s-au oprit din nou. Ce se mai întâmplase? Pentru cei mai puţini rezistenţi la oboseală, oprirea era un prilej bine-venit de a mai fura

câteva momente de odihnă şi, fără să mai aştepte încuviinţarea comandanţilor, se tolăniră pe marginea drumului. Pe parcurs aruncară prin tufişuri, rând pe rând, măşti de gaze, unii chiar şi o parte din conţinutul raniţelor. Lopeţile individuale zburaseră primele. Numai sacii de merinde puteau fi văzuţi [XXXI] la fiecare, ca şi bidoanele. La arme şi numărul reglementar de cartuşe nu renunţase încă nimeni. (Dimpotrivă, mulţi dispuneau şi de câteva grenade.) într-un cuvânt, batalionul nu semăna chiar cu o unitate intrată în descompunere, ci numai obosită şi puţin demoralizată, dar transformarea ei într-o gloată n-ar fi întârziat, iară îndoială, dacă între timp nu intervenea ceva care să le schimbe starea de spirit şi să le redea speranţa.

Locotenentul Olt mai avusese prilejul – înainte de începerea războiului antisovietic — să cunoască proporţiile pe care le lua deruta unei mulţimi pe care nu o mai interesează încotro merge, unde va ajunge şi ce-o aşteaptă la capătul drumului. Cunoscuse ceva din exodul populaţiei româneşti din Basarabia după violarea frontierelor de către sovietici în 1940[1], şi mai apoi în 1944, sau pribegia ardelenilor în urma odiosului dictat de la Viena[XXXII] [XXXIII], ceva mai înainte

XXXIAcum Bilohirsk sau Belogorsk, în Crimeea, aproape de râul numit Buiuk Karasu.

XXXII Aluzie la anexarea Basarabiei, nordului Bucovinei şi ţinutului Herţa după ultimatumul sovietic din iunie 1940 şi apoi integrarea acestora în imperiul sovietic după înfrângerea României în 1944.

XXXIII Dictatul de la Viena, cum este numit de istoriografia românească, a fost acordul încheiat pe 30 august 1940, prin care România a cedat o mare parte din Transilvania de nord-vest în favoarea Ungariei horthyste. Arbitrajul a fost încheiat sub patronajul Germaniei naziste şi

băjenirea polonezilor în România[XXXIV] [XXXV], când pe toate canalele de radio ale globului se transmitea vehementul discurs al lui Hitler: *„Ich habe mit daher nun entschlossen, mit Polen in der gleichen Sprache zu reden, die Polen seit Monaten uns gegenüber anwendei^.*

Toate acestea şi multe alte fapte pe care le cunoscuse accentuaseră predispoziţia rezervistului spre calamităţi, oricât se
străduia să nu vadă numai partea întunecată a lucrurilor. „Bata- Iionul, încerca el să se convingă, se afla într-o situaţie gravă, < ra o retragere penibilă, dar încă se mai putea ieşi din ea dacă... dacă ce? Ei bine dacă nu era prea târziu."

Oprirea neaşteptată a batalionului avea următoarea explicaţie. Ofiţerul care comanda compania din capul coloanei parlamenta prin tălmaci cu un civil îmbrăcat de sus şi până jos în negru, un om între două vârste care indica bifurcaţia din dreapta ca pe cea mai scurtă până la aeroport, oferindu-se să conducă el însuşi batalionul până acolo.

— De unde ştii că vrem să ajungem la aeroport? a fost întrebat.

— Păi, unde aţi putea merge în altă parte? a zâmbit ambiguu civilul, cercetând armamentul greu, mitralierele şi două *brandt-un*[XXXVI] de 37 mm transportate în căruţe. Dacă n-aveţi însoţitor, lesne vă

Italiei fasciste în timpul celui de-al Doilea Război Mondial.

XXXIV Autorităţile şi numeroşi civili polonezi s-au refugiat în România după ce Polonia a fost atacată de Germania şi apoi de URSS în septembrie 1939.

XXXV „Am decis să le vorbesc polonezilor în aceeaşi limbă pe care Polonia o foloseşte de luni de zile."

XXXVI Mortier produs sub licenţă Brandt.

puteţi rătăci, că până la aeroport mai sunt şi alte bifurcării.

Capabil de decizii numai în birou, comandantul batalionului tăcea. Tăcerea era nu numai dăunătoare pentru moralul trupei, era periculoasă şi pentru că întârzia marşul.

— La ce ne foloseşte o călăuză atât de suspectă? a obiectat unul din ofiţeri după ce localnicul fusese pus sub pază. Sunt de părere să-l luăm prizonier şi să ne continuăm marşul într-un ritm mai viu. În mod sigur avem de-a face cu un partizan, poate fi identificat şi după costumul negru pe care-l poartă, despre care divizia ne-a făcut atenti că este îmbrăcămintea distinctivă a partizanilor. Şi pontonierii nemţi de la bac ne-au confirmat. Dar mai bine scoateţi harta, o să ne lămurim numaidecât.

— N-am nici o hartă, a izbucnit deodată maiorul. Toate planurile directoare ale sectoarelor din zonă sunt vechi, din celălalt război mondial, poate chiar mai vechi. Unde pe atunci erau bălţi, după mai mult de un sfert de veac este uscat, terenul a fost redat agriculturii, mai ales smârcurile din Sivaş, din nordul Crimeii, pe unde s-au infiltrat sovieticii. Comandamentul ne-a repartizat pentru apărare nişte sectoare fără o prealabilă recunoaştere a terenului. Dar dacă pentru aceste regiuni am avut de bine, de rău câteva hărţi, aşa depăşite cum erau, pentru regiunea în care ne mişcăm acum n-am nici o hartă. Dacă aveam, nu recurgeam la călăuză.

Ofiţerii s-au privit dezorientaţi.

— Si atunci?

Maiorul a ridicat din umeri.

— Trebuia să vă sfatuiţi cu noi, erau lucruri care

ne priveau pe toţi fiind vorba de viaţa noastră, a tuturor, a obiectat aspru un căpitan. Poate n-am fi ajuns aici dacă ştiam din vreme lucrurile acestea.

Apoi au început să curgă propunerile. Bunăoară, cineva susţinea ca batalionul să se disperseze, deoarece este evident că a căzut într-o ambuscadă, însă ideea a fost întâmpinată cu proteste. Alţii cereau continuarea înaintării, dar cu intervale mai mari între companii şi cu măsuri de siguranţă întărite, nu ca până aici, când se lăsa impresia că execută un marş ca în vreme de pace. S-au mai emis şi alte păreri. Iminenţa primejdiei nu schimba însă atitudinea celui de la care se aştepta o decizie. Maiorul rămânea impasibil, incapabil de o reacţie. Ofiţerii începeau să înţeleagă, abia acum, că ceea ce avea să-i piardă era mândria stupidă a militarului care manifestă pentru părerea subordonaţilor săi şi pentru sensibilitatea lor mai puţină înţelegere decât pentru regulamentele militare şi consideră sub demnitatea lui de comandant să se sfătuiască cu cei inferiori în grad. Pentru el aceasta însemna pierderea autorităţii.

În viaţa fiecăruia dintre noi, unele fapte, vorbe sau simple gesturi care au loc în momente decisive rămân întipărite în memorie de parcă s-ar fi petrecut ieri, şi nu cu zeci de ani în urmă. Rezervistul îşi aminteşte că a răcnit ca un apucat:

— Şi acum ce aşteptăm? Să ne ia ruşii ca din oală? De ce nu ne continuăm imediat drumul?

N-a mai avut însă timp să primească un răspuns, deşi după privirea furioasă pe care i-a aruncat-o maiorul a bănuit că-i pregătise unul zdrobitor (obişnuita ameninţare cu o curte mar- lială care, la ora aceasta, probabil că se pregătea de îmbarcare pentru Constanţa). În jur au început să cadă primele

proiectile de *brandt,* semn că de undeva inamicul le urmărise mişcarea. (ioloana de marş a batalionului s-a împrăştiat, grăbită să ocupe un dispozitiv de luptă, dar manevra nu se putea executa cât ai bate din palme, fiindcă nimeni nu prevăzuse ce avea să se în- l ample. Pe un spaţiu destul de redus se îngrămădise un mare număr de oameni, care încerca să se îngroape la pământ, şi a reuşit mulţumită unui teren accidentat, iar cât priveşte căruţele, ele s-au adăpostit sub un pâlc de copaci. „Să fie acesta sfârşitul?" se întreba rezervistul privind feţele ostaşilor care nu erau mai agitate ca de obicei, exprimând la câţiva frica, frica biologică. În locul aparitiei şi somnolenţei, el prefera revolta, dar n-o descoperea în ochii lor. „Mârlanii" aceştia, cum le spuneau ofiţerii în garnizoanele de pace, „ţoapele" intuiseră înaintea lui cum stau lucrurile. Cu simţul lor ancestral, ştiau de mult că nu mai exista nici o speranţă, că legăturile sunt tăiate, că în zadar G-ul cu care era dotat batalionul arunca semnale disperate în eter:

— Alo, Stejarul! Vorbeşte Ramura! Vorbeşte Ramura! Alo... mă auzi, Stejarule?

Dar Stejarul asurzise de-a binelea. în schimb, o voce gâfâită şi isterică de la vreun post mobil de front sovietic lansa apeluri către „prălietarii" din toate ţările să se unească împotriva cotropitorilor fascişti. Legătura tainică, firul nevăzut care-i leagă de natura-mamă, îi avertizase pe ţăranii aceştia că sunt sacrificaţi. O parte dintr-înşii erau contingente vechi, luptau de mult timp pe front. Tineretul din batalioanele de marş trimise pentru împrospătare era fără experienţă, slab instruit de către ofiţeri care, ei înşişi, nu văzuseră frontul, cu un moral scăzut, nişte bieţi oameni îngroziţi de moarte şi pierind în primele

lupte.

Toată nădejdea rămânea în cei mai vârstnici, unii cu câte doi ani neîntrerupţi de front. Işi tratau rănile mai uşoare la spitalele de campanie din imediata apropiere a frontului, iar pentru răni mai grele erau evacuaţi în ţară, dar după un timp te trezeai cu unii din ei înapoi. Sub ploi torenţiale sau pe gerul cel mai aspru, se adăposteau sub o foaie de cort, deşi depozitele marilor unităţi gemeau de cojoace, căciuli şi pâslari. Tăcuţi, abia dacă aruncau când şi când câte o vorbă aparent Iară noimă despre viaţă şi soartă, vorbe scoase din filozofia fatalistă a poporului. Şi, în timp ce ei pierdeau deseori rândul la concediu din cauza defecţiunilor ivite la tot pasul pe front, ofiţerii activi (mai ales cei superiori) se cramponau de „stagiul" de şase luni. Cu ironia amară a ţăranului român, obişnuit de veacuri cu nedreptatea, cu învârtelile şi abuzul, auzeai pe câte unul, când plecarea lotului de permisionari era amânată din pricina golurilor de efectiv:

— Mă, fraţilor, ce ar fi să ne cerem ofiţeri sovietici? Luăm câte-o hazeaică' de pe aici, că pute pământul de ele şi toate duc lipsă de bărbat, şi ce-o să fie? Ale noastre şi-or găsi şi ele pe alţii, dacă nu şi-or fi găsit deja, şi toată lumea o să fie mulţumită.

Dar în timp ce-şi ascundeau necazul sub zeflemele, le zăreai privirea umbrită de amintirea satului ascuns sub frunzişul bogat al pomilor, de imaginea căsuţei ridicate cu propriile mâini, care adăpostea tot ce aveau mai scump pe lume; şi aşteptau următorul termen pentru plecarea în permisie.

Aşa cum arătau acum însă, nu-i mai văzuse niciodată locotenentul Olt. Nu-i mai recunoştea. Răspundeau cuviincios, ca de obicei, dar în silă.

Ţineau privirile plecate fixând pământul, pământul cu care e înfrăţit orice neam de plugari, poate sperând, ca Anteu, să găsească în el puterea de a înfrunta loviturile sorţii. Dar n-o găseau. Nu era pământul lor, ca cel de până la Nistru. A ţipat atunci la dânşii, le-a aruncat cuvinte grele. Oamenii

---

i. Muiere.

i âceau. A simţit deodată o apăsare uşoară pe umăr şi a auzit vocea domoală a lui Rozmarin:

— Dom' lent, eu aş zice să ocupăm poziţii în viroaga din spate, mă tem că ăştia o să ne fărâme toate mitralierele.

Au amplasat mitralierele aflate în rezervă în nişte mâncăruri ile pământ galben care deschideau o viroagă: restul mitralierelor acţionau în sprijinul primelor două companii. Cercetând viroaga în care creşteau tufe pipernicite, au observat că ea urca .idâncindu-se, dar până unde? Ghemuit alături de locotenent, Roca, plutonierul companiei, un moţ cu ochi jucăuşi de veveriţă, s-a oferit să investigheze viroaga — singura ipoteză probabilă de sustragere de sub observaţia inamicului.

— Du-te, dar nu întârzia mai mult de o jumătate de oră. E prea destul ca să-ţi faci o părere dacă o putem sau nu folosi.

Loviturile cădeau acum tot mai aproape. S-a întors Roca destul de repede, aducând informaţii: pe viroagă s-ar fi putut strecura un grup nu prea mare, dar în nici un caz căruţe, fiindcă valea era mică, râpoasă, plină de bolovani şi în unele locuri t rebuia să te catâri ca într-o ascensiune montană.

— Dar un grup, poate chiar un pluton, ar putea să încerce, a mai adăugat Roca, dând cuvintelor un anume înţeles.

— M-am gândit la posibilitatea asta, a replicat locotenentul. Insă... cum putem să-i lăsăm pe ceilalţi în voia soartei? N-avem dreptul s-o facem. Nu, singura soluţie este ca batalionul să-şi continue înaintarea. Cu armamentul de care dispunem, putem da peste cap cu uşurinţă un post de luptă aşa de anemic cum pare

acesta din faţa noastră.

— Dar dincolo de el, dom’le locotenent, ştim noi ce ne aşteaptă?

între timp, comandanţii de companie fuseseră din nou chemaţi la ordin. Propunerile lor treceau pe la urechile comandantului, fără să-l scuture din toropeală. Poate nici nu le auzea. Când a renunţat, în sfârşit, la tăcere, a irupt brusc:

— Nu mai înaintăm. Rămânem pe loc. Dacă atacăm, pierdem oameni. De ce să-i omorâm degeaba? Soarta noastră e pecetluită. Ne predăm. Partizanul, sau ce-o fi el, pe care l-aţi văzut cu toţii, m-a asigurat că vom fi bine trataţi în cazul că depunem armele fără luptă. El intermediază predarea.

— Aşadar e partizan. Şi când s-a întâmplat asta?

— Cu puţin mai înainte. De aceea v-am chemat.

— Hotărârea aţi luat-o înainte de a cere părerea noastră, fiindcă aici nu este cazul să ne supunem orbeşte ordinelor. Atunci de ce ne-aţi mai chemat? Ca să ne puneţi în faţa faptului împlinit? a ripostat locotenentul Condeierii.

— Şi apoi, a intervenit altul, noi n-am tras un singur foc spre a ne face o idee asupra forţei inamicului din faţă.

— Dacă din spirit umanitar, a zis şi locotenentul Olt, vreţi să salvaţi vieţile ostaşilor de sub comanda dumneavoastră, pentru a le preda mai pe urmă în lagărele sovietice, nu văd de ce ar trebui să vă mulţumim. Fiindcă e vorba de viata fiecăruia dintre noi, trebuia consultată şi trupa; să vedem dacă şi ostaşii sunt de acord cu hotărârea dumneavoastră. În ce mă priveşte, din clipa asta sunt liber să acţionez pe cont propriu.

Majoritatea ofiţerilor (se adunaseră şi comandanţii de plutoane) păreau indiferenţi, unii nici nu deschiseseră gura.

•— Ar trebui să vă spuneţi şi dumneavoastră părerea, domnilor ofiţeri, s-a auzit glasul locotenentului Condeieru. Oamenii ce zic? I-ati întrebat?

J

Nu-i întrebaseră, dar ştiau că sunt obosiţi, bănuiau tratamentul ce-i aşteaptă în lagărele de prizonieri, însă... altă cale nu este.

— Si dumneata ce intenţionezi să faci? a fost întrebat locotenentul Olt.

— Nu mi-am făcut până acum un plan, fiindcă tot credeam că domnul maior va hotărî până la urmă să ne continuăm marşul luptând; dar acuma, dacă mă gândesc bine, nu-mi rămâne decât viroaga care (este o părere a mea) nu poate merge decât în direcţia aeroportului. Nu ştiu cât timp mă va acoperi de vederea inamicului, dar, dacă la un moment dat se termină, .uri să ocolesc şoselele şi aşezările şi, socotesc eu, este exclus să nu întâlnesc în drum unităţi răzleţite şi, cu un pic de noroc, chiar aeroportul.

— Nu poate ieşi nimic din aventura dumitale, l-a avertizat un căpitan venit şi el de curând în unitate pentru stagiul de front, ba s-ar putea chiar ca grupurile răzleţe să nu se bucure de statutul prizonierilor de război.

— Toate sunt cu putinţă, a admis rezervistul, dar vreau să am cel puţin satisfacţia că am încercat tot ce e dator să încerce omul într-o situaţie ca asta. Cu oamenii care vor consimţi să mă însoţească am să ajung cu orice preţ la aeroport. Iar dacă nimeni n-o

vrea să rişte, plec şi singur. Ce-o fi, o fi.

Proiectilele cădeau acum şi mai dese, fără să facă victime. Se vedea bine că trăgătorii erau nişte amatori, poate partizani care puseseră mâna, cine ştie cum, pe două aruncătoare, evident germane, şi se îndărătniceau să le consume muniţia, sau poate că trăgătorii înşişi erau nemţi capturaţi, forţaţi să tragă sub ameninţarea pistolului. De la români nu pornise nici un foc.

Soarele se ridicase acum deasupra capului. Mitralieriştii aşteptau tăcuţi întoarcerea locotenentului Olt, şi, când acesta le-a reprodus discuţia ce avusese loc, n-a surprins nici o tresărire pe feţele lor.

— Vreau să vă întreb, a vorbit ofiţerul, dacă cineva din voi e hotărât să plece cu mine. Să nu vă amăgiţi că e o treabă uşoară şi va sfârşi neapărat cu bine. Suntem la fel de obosiţi. Armamentul şi muniţia pe care trebuie să le luăm cu noi vor fi distribuite în mod egal pe fiecare. La mitraliere renunţăm, bineînţeles, dacă aveţi ceva obiecte indispensabile la căruţă, dispuneţi de zece minute ca să le luaţi. Şi acum aş vrea să-i văd pe cei hotărâţi să mă însoţească.

Primul s-a pronunţat Rozmarin, un moldovean îndesat şi tuciuriu din Covurlui:

— De ce să nu încercăm? Parcă atunci când am plecat pe front nu s-a gândit fiecare că ar putea să-şi lase pielea pe aici? C-o las aici, ori în altă parte, cum mi-o fi scris.

Fără a scoate un cuvânt, plutonierul Roca a ridicat şi el două degete în sus. Ca la şcoală, i-a trecut prin minte rezer- vistului, şi pentru prima oară în aceste zile faţa i s-a destins într-un zâmbet.

— Merg şi eu cu dumneavoastră şi Dumnezeu să

ne ajute, s-a urnit greu, de lângă o mitralieră, sergentul Răzmeriţă, tată a patru copii.

S-au mai ridicat şi alte mâini: Rateş, Presură, Păiuş, Baciu, Mohor, Miruţă, Talabă şi Tiriachiu, în total doisprezece. în timp ce se pregăteau de plecare, pe locotenent îl încercau sentimente contradictorii. Avea oare o garanţie cât de neînsemnată că acţiunea va reuşi? Dar zarurile fusese aruncate. S-a adresat celor rămaşi:

— Greu îmi vine să ne despărţim, jur că nu vă mint; doi ani de front laolaltă trebuiau să ne lege pentru toată viaţa la bine şi la rău, dar ideea că aş ajunge într-un lagăr de prizonieri mă înnebuneşte. Rămâneţi cu bine.

— Să v-ajute Dumnezeu, s-au auzit în şoaptă câteva voci.

— Doamne-ajută! a rostit ofiţerul şi ceilalţi au repetat ca un ecou: „Doamne-ajută”, apoi au pornit-o pe viroagă în sus.

Amintirile pe care locotenentul Olt, bătrânul de azi, le retrăieşte cu intensitatea nemicşorată de trecerea celor peste patru decenii, sunt tulburătoare. A aşteptat prea mult ca să dea grai acestor întâmplări, căci 40 de ani înseamnă o viaţă de om, şi totuşi cenuşa în care răscoleşte acum este încă fierbinte. Pe de altă parte, chiar dacă le-ar fi dezgropat la timp, cum ar fi putut fi tipărite într-o ţară în care sunt un subiect tabu?

Au mers astfel, înaintând prin viroagă, fără să ţină socoteala orelor şi fără să întâlnească vreo fiinţă omenească. Era o zi de 13 aprilie. Urcau fără oprire, uneori căţărându-se, alteori coborând pante bolovănoase, nemaigăsind în ei puterea să glumească,

rareori schimbând câte o vorbă. Stropii de sudoare le picurau in ochi orbindu-i, iar mâinile cu pielea jupuită arătau jalnic. I)e la un timp, viroaga s-a sfârşit, însă în jur terenul era presărat (11 tufe şi arbuşti. S-au oprit o singură dată să fumeze o ţigară, majoritatea erau fumători, însă ţigările n-aveau nici un gust. Au reluat marşul înainte de a le termina. S-au oprit în vârful unui deal, de unde se deschidea o panoramă pitorească. Bolovani ca nişte stânci acopereau locul, iar la poalele dealului se vedea şerpuind un drum ca o panglică albă. Mai târziu am înţeles că era şoseaua care, venind dinspre Perekop, mergea spre Kerci, şi chiar în punctul unde se aflau se ramifica o arteră ducând la SimferopoL Acolo unde drumul era ascuns vederii din cauza contorsiunii terenului, se zărea un sat îngropat într-un pâlc de copaci, iar ceva mai încolo, la mai puţin de un kilomet ru spre sud, putea fi văzută ca în palmă o pistă netedă şi nişte hangare: aeroportul pe care-l căutau. Pe când se sfătuiau cum ar putea coborî dealul, fiindcă părea drept ca un perete, dintr-un tufiş a apărut un ins în uniforma *feldgrau'* a armatei germane.

— De unde a mai ieşit *şifritz-\A* ăsta? a mormăit unul din grup şi i-a făcut semn să se apropie, întinzând spre el pistolul.

Dar neamţul, fără să arate că gestul l-a impresionat, a aruncat pistolul lui mitralieră şi a explicat că e agent de transmisiune şi vine de la Kerci, unde unitatea lui a fost copleşită de forţe inamice superioare. Ducea un mesaj la comandamentul german aflat în zona Karasubazar şi a cerut permisiunea să se ataşeze grupului de români, deoarece motocicleta i s-a defectat şi a renunţat la ea.

— Ce facem noi cu ăsta, dom’ locotenent? a

întrebat Roca şi, iară să aştepte răspuns, a continuat: să vedeţi că o să ne poarte ghinion. Nu era destul că suntem într-o zi de treisprezece, acum grupul nostru numără şi el treisprezece oameni.

Oamenii s-au înnegurat dintr-odată. E greu de luptat cu superstiţiile.

1. *Feldgrau,* gri-verzui.

— Nu-i putem refuza cererea, a dat răspuns ofiţerul, făcând un semn aprobativ *Feldwebel-xAv^,* un neamţ scund, între două vârste, purtând ochelari, care părea, ca şi românii, mort de oboseală. Au ocolit versantul pe la est şi se pregăteau să depăşească zona primejdioasă prin salturi, când...

Unii vor crede că povestitorul caută efecte de roman de aventuri, dar nu de puţine ori, în viaţa de toate zilele, se petrec lucruri incredibile, surprinzătoare. Dinspre Perekop, drumul până atunci pustiu s-a umplut, ca sub semnul unei baghete magice, de o coloană nesfârşită de căruţe, chesoane de artilerie, călăreţi care împânzeau câmpul şi mulţime de pedeştri, o hoardă dezlănţuită care se scurgea ca o apă, ca un tăvălug. Degeaba încerca grupul de români să se convingă că ordia care venea spre dânşii nu este sovietică. Urmărind stupefiaţi scurgerea fără sfârşit a puhoiului, nici n-au luat seama la apropierea unei fete camuflate de bolovanii printre care păştea o capră cu ieduţul ei.

— Români? li s-a adresat ea. Românii buni, nemţii *niet.*

Dar, văzând că nimeni nu-i dă nici o atenţie, a dispărut repede şi locotenentul a comandat trecerea şoselei în salturi. Până la şosea totul a mers bine, chiar şi după ce şoseaua a fost depăşită; însă pe când

alergau cu ultimele resturi de energie spre aeroport, gâfâind şi leoarcă de transpiraţie, în jurul grupului au început să ţiuie gloanţele. Mai sprintenă, fata cu capra anunţase în sat existenţa lor. Dar primejdia cea mai mare nu părea să vină din sat, de la vreun partizan care dispunea de o armă, cât de la o coloană militară care apăruse dinspre Kerci, ceea ce – explica neamţul – însemna că unitatea lui fusese dată peste cap.

Terenul acoperit ascunsese o vreme mişcările grupului care se apropia în salturi scurte de aeroport. Când a atins însă marginea aeroportului, putea fi văzut din toate părţile. Un minut, oamenii s-au oprit să-şi tragă sufletul în vederea efortului final,

i. *Feldtvebel,* subofiţer în armata germană, echivalentul unui plutonier.

.ipoi au făcut un ultim salt disperat. La nu mai mult de 150-200 de metri, un avion de transport românesc — ultimul — se pregătea de decolare. Oamenii agitau înnebuniţi batistele, fluierau şi alergau din toate puterile spre avionul care însemna pentru ei încoronarea sforţărilor supraomeneşti, salvarea, Patria. L-au văzut cum îşi lua zborul, în timp ce din partea opusă primele elemente ale armatei roşii trăgea în ei cu automatele. S-au lăsat să cadă la pământ: visul fusese prea frumos ca să fie şi adevărat, cum spune un text idiot de muzică uşoară.

— Ei, fraţilor?! a zis ofiţerul când şi-a căpătat un pic respiraţia.

— Acum chiar că nu mai e nimic de făcut, a mormăit ca pentru sine caporalul Presură. Ia uitaţi-vă…

Priveau încremeniţi la gloatele pestriţe care

umpluseră aeroportul, zbierând şi trăgând cu pistoalele ca la un veritabil atac *banzcii'',* în timp ce din sat câţiva civili le căzdeau în spate.

— Să aruncăm armele, a decis Roca. Lăsaţi-mă pe mine să vorbesc, că sunt singurul care mă mai descurc în limba lor afurisită.

Nefericiţi! au ezitat o clipă, numai o clipă. Cel din urmă a aruncat-o locotenentul Olt sau poate i-a luat-o un camarad şi a aruncat-o lângă celelalte.

Consummatum est!

Civilii au fost primii care au început să-i buzunărească. Voiau „trofee", adică aproape tot ce aveau prizonierii.

— Vă dăm pâine şi mahorcă, spuneau ei, că pe astea tot vi le iau soldatii.

O parte din obiectele personale au trecut astfel în buzunarele localnicilor, dar când operaţia care durase mai puţin decât îi trebuie unui gangster american să devalizeze un *safe* s-a terminat, au uitat şi ei promisiunea. S-a apropiat în fuga mare şi o grupă de soldaţi dornici de „suveniruri", sau poate cu intenţii mult mai agresive, dar când a văzut că grupul prizonierilor era

1. Atac kamikaze. cam numeros pentru o judecată *brevi mânu,* le-a poruncit prizonierilor să se aşeze pe un singur rând. Manifestau o ferocitate de fiare dezlănţuite la nivelul sângelui. Cel mai agresiv părea a fi un sergent cu ochii încrucişaţi, însă printre ei se zăreau şi nişte epoleţi de maior. Şi primele vorbe pe care cei treisprezece ghinionişti le-au auzit rostite în acea dulce idiomă în care se exprimase Stalin când contesta orice influenţă a Bisericii romano-catolice în lume, pe motiv că Papa de la Roma nu dispune nici măcar de o singură divizie, au fost acelea care mai

apoi i-au făcut celebri de la Nistru până la Berlin şi, după război, pe toate meridianele globului, punând definitiv şi iremediabil pecetea pe civilizaţia sovietică şi pe eroismul armatei roşii „eliberatoare”:

— *Davai ceasiV*

i. Dă ceasu-ncoa’!

II

La porţile raiului

„Si Dieu n’existait pas, il faudrait l’inventer.”[1]

1)in întâmplare, neamţul se aşezase în flancul drept al grupului şi, auzind că deocamdată li se cer numai ceasurile, cu o mână a întins ceasul, iar cu cealaltă cotrobăia prin sacul de merinde din care a scos o sticlă cu apă, sorbind cu un oftat o înghiţitură bună, ca după un efort ca acela pe care-l făcuse. Dar n-a mai apucat s-o pună la loc. Sticla i-a fost smulsă cu brutalitate din mână de către unul cu stele de ofiţer, care l-a lovit cu ea în frunte. O şuviţă de sânge a început să se prelingă pe tâmplele nenorocitului şi capul i s-a aplecat într-o parte, în căutarea unui punct de sprijin pe care nu l-a găsit, fiindcă vecinul lui, înfiorat, se îndepărtase involuntar. Apoi, altul i-a trimis, înainte de a cădea la pământ, o rafală de automat în plină figură.

Toate simţurile i se concentraseră locotenentului Olt în văz.

>

Privea sângele şiroind din ţeasta sfarmată şi ochii sticloşi încărcări de rouă morţii rotindu-se în orbite, trupul care încă mai şovăia între încercarea de a-şi menţine poziţia verticală şi inevitabilitatea prăbuşirii. Fără un geamăt, corpul s-a rostogolit la pământ.

— Aşa vor pieri roţi duşmanii Uniunii Sovietice, a decretat sentenţios unul dintre asasini, satisfăcut de

uşurinţa cu care trimisese *adpatres* un om lipsit de apărare. Şi apoi, cu vocea pe [XXXVII] care conaţionalii săi o folosesc în relaţiile internaţionale ori pe întuneric, la colturi de stradă:

— Scoateţi tot ce aveţi la voi. Repede.

Insă n-a mai aşteptat ca prizonierii, încremeniţi de oroare, să execute ordinul. Ajutat şi de ceilalţi tovarăşi ai săi, au început o percheziţie minuţioasă şi prizonierii au jertfit pe altarul umanismului sovietic, după ceasuri şi verighete, brichetele, ţigările, stilourile, lamele şi maşinile de ras, până şi batistele şi prosoapele. Captura s-a mai îmbunătăţit şi cu un binoclu, două busole şi tot ce mai putea constitui „trofeu de război", inclusiv hrana de rezervă.

— Asa... a mai zis, mulţumit de rezultat, ofiţerul sovietic pe care unul dintre ostaşii roşii îl numise „tovarăşul maior". Acum să iasă în fată ofiţerii.

> >

Printr-un act reflex, locotenentul Olt a fost gata să facă un pas înainte, deşi îi trecuse fulgerător prin minte gândul că va împărtăşi soarta neamţului, când a simţit o uşoară izbitură în şold, semn care l-a făcut să rămână pe loc, în timp ce plutonierul, în rusească lui stâlcită, explica sovieticilor că în grupul lor nu e nici un ofiţer, că în afară de doi gradaţi, care şi aceia lucraseră la birouri, restul oamenilor sunt simpli soldaţi care în viaţa civilă se ocupă cu agricultura şi nu ştiu nici carte. O căutătură imperceptibilă, aruncată spre locul unde se pun de obicei gradele, l-a surprins pe ofiţer: cineva i le scosese, dar când se

---

XXXVII Dacă Dumnezeu n-ar exista, ar trebui inventat! (Citat din Voltaire, extras probabil din I. Berg, *Dicţionar de cuvinte, expresii, citate celebre,* Ed. Ştiinţifică, Bucureşti, 1969).

întâmplase asta nu ştia. Oricum, lipsa lor i-a reprimat brusc impulsul de a face pasul fatal, într-un cuvânt i-a salvat viaţa. Uniforma nu-l distingea de ceilalţi din grup, pentru că un ordin din primele timpuri ale războiului obliga pe ofiţerii inferiori să poarte efecte de trupă.

Cu toate acestea, sovieticul nu părea pe deplin convins de peroraţia plutonierului Roca şi a dat ordin prizonierilor să-şi arate mâinile: era mijlocul suprem de identificare a ofiţerilor. Dar n-a nimerit-o nici de data asta; mâinile tuturor prizonierilor erau în aşa hal de murdărie, de bătături şi de urme de sânge, că nu se distingeau diferenţe între ele. Numai existenţa Sinodului ar fi putut da loc la noi bănuieli şi, dacă varietatea „trofeelor" n-ar fi întrecut o astfel de bănuială, poate că cercetările ar mai fi durat. Hoarda era în acelaşi timp şi foarte grăbită, aşa că s-a depărtat într-un vacarm de ţipete şi chiuituri, iăsându-i pe români în seama civililor, după ce unul din ei primise o hârtiuţă pe care era mâzgălită o adresă, locul unde trebuiau predaţi prizonierii.

Plecarea a avut loc imediat, şi paznicul care-i escorta era tocmai individul de-i buzunărise primul. Acum îşi uitase promisiunea cu mahorca şi pâinea, devenise brutal şi încercările prizonierilor de a afla unde sunt duşi nu primiseră nici un răspuns. După soare se vedea că trecuse de ora cinci când au pornit, la început în pas obişnuit; dar după un timp ritmul marşului a fost accelerat cu bruftuieli şi lovituri cu patul armei. Mergeau pe marginea necarosabilă a şoselei, ca să nu împiedice circulaţia convoaielor militare, călcând peste hârtoape, ameninţaţi cu pumnii şi înjuraţi de liota grăbită să ajungă la Sim-

feropol, în căruţe sau pe jos, călări sau pe biciclete. Marşul spre Berlin se desfaşurase după acelaşi tipic, reminiscenţă de la popoarele migratoare, al căror *modus vivendi* marea Uniune Sovietică îşi făcea un punct de onoare să-l păstreze.

Câte o rafală de pistol automat zbura, chipurile în glumă, spre detaşamentul captivilor care înţeleseseră că erau duşi în direcţia Perekop. Bravii ostaşi roşii se distrau.

La mai puţin de un kilometru de mers, grupul prizonierilor a fost ajuns din urmă de un călăreţ. Era unul din ceata celor de care abia se despărţiseră şi voia să afle cum funcţionează unele brichete capturate. îndeosebi una din ele, de o formă ieşită din comun (reprezenta un grup de walkirii), avea un secret de aprindere care provocase multă bătaie de cap învingătorilor, fără să reuşească a-i pătrunde misterul. Era tocmai bricheta pe care locotenentul Olt o primise de la maiorul neamţ. După ce lucrurile s-au lămurit, călăreţul s-a îndepărtat cu o înjurătură în chip de mulţumire.

Se însera. Rar de tot cei din grup mai schimbau câte o vorbă. Conversaţia cerea efort şi era inutilă. Abia într-un târziu, când tăcerea amenința să devină insuportabilă, Rozmarin, care mergea alături de ofiţer, i-a şoptit:

— Dom’ lent, eu v-am desfăcut tresele.

— Cum? Când? s-a trezit acesta din chinuitoarea lui visare. N-am simtit nimic.

— Eram pe deal, abia ne întâlnisem cu neamţul şi ne pregăteam să coborâm. De atunci mi-a spus mie inima că am călcat cu stângul, că până atunci, zău, mai sperasem. însă atunci puteam să jur că numărul

treisprezece o să ne aducă nenoroc. Şi aşa a fost! Da Dumnezeu e bun, uite că ne-a scăpat şi o să ne mai scape şi din altele.

Iar apoi, trăgând cu coada ochiului spre gardian:

— Luaţi astea. Ştiam eu că dumneavoastră o să vi le ia pe toate.

Şi i-a vârât în buzunarul vestei câteva ţigări.

Ajuns aici, povestitorul crede că este mai bine să-l lase pe rezer- vist să se adreseze direct cititorului, fără intermediul său. O astfel de comunicare are avantajul că personajul povestirii se face mai uşor înţeles.

Săptămâna în care am căzut prizonier a fost o săptămână a patimilor, nu numai pentru că se întâmplase să fie săptămâna dinaintea Paştilor, ci şi pentru că atunci am cunoscut toată gama suferinţelor şi umilinţei. Nici o clipă nu m-am gândit la hrană, şi nici organismul nu i-a simţit nevoia. Mult mai târziu, natura şi-a cerut drepturile ei şi chiar atunci nevoia aparţinea categoriei actului reflex. Aveam adică pentru un moment senzaţia foamei, dar ea dispărea destul de repede şi câtva timp nu mai revenea. Era peste puterile mele să admit că omul este o fiinţă care se obişnuieşte cu toate, cum scrie undeva Dostoievski. Adâncimea crizei sufleteşti prin care treceam, tensiunea nervoasă care atinsese paroxismul îmi creau acea stare de spirit când te stăpâneşte pornirea nestăvilită să te izbeşti cu capul de pereţi sau să te arunci asupra paznicilor ca să sfârşeşti pe loc. Viaţa devenise povară de nesuportat. Momentele acestea erau urmate de o depresie chinuitoare, care nu lăsa loc decât dorinţei de a dormi, un somn din care să nu mă mai trezesc. Somnul .ir fi fost o binefacere, mediul

pentru sustragerea de sub orizontul solar şi intrarea în metafizic (ca să mă exprim ca Blaga), însă somnul nu venea. În anii de captivitate care au urmat, am ajuns la concluzia că, spre a compensa numeroasele mizerii ale vieţii, cerul ne-a dăruit două lucruri: speranţa şi somnul. Kant nu se gândea, completând pe Voltaire, că cea de-a treia binefacere a existenţei omeneşti – râsul – era peste puterile fiinţei umane în anumite condiţiuni sociale, cum ar fi (spre pildă) lagărul sovietic. Abia dacă, strângând din dinţi până aproape să-i sfărâme, prizonierul reuşea să-şi reprime plânsul. Somnul trebuia să devină, aşadar (în scopul supravieţuirii), suprema consolare şi Cervantes la rându-i chema binecuvântarea cerului asupra celui ce-a născocit această „hrană care potoleşte foamea, apă care izgoneşte setea, foc ce îmblânzeşte frigul, frig ce domoleşte dogoarea..această a doua emisferă a fiinţei noastre, somnul.

Suportam cu greu o fiinţă omenească în jurul meu sau, dacă exista, trebuia să tacă. O vorbă de încurajare îmi producea dureri organice, o întrebare oarecare îmi răvăşea nervii. În zilele acelea trebuie să fi fost foarte aproape de ceea ce oamenii numesc demenţă şi este de mirare cum am putut depăşi şocul suprem . Ce a oprit adâncirea procesului de dezechilibru psihic a fost – fără îndoială – numai atenţia plină de omenie a celor unsprezece camarazi ai mei. Atitudinea mea putea să-i îndepărteze, şi totuşi ei au păstrat o înţelegere şi o căldură pe care nu ştiu dacă o meritam: fusesem uneori aspru, poate şi nedrept. Gândul că aceşti oameni, tot aşa de nefericiţi ca şi mine, mai găseau timp şi putere să se ocupe de un bolnav mi-a redat puţin câte puţin curajul de a înfrunta soarta. Dar testul mi-a dat primele complexe

de inferioritate. Mă socotisem dintotdeauna un om tare. Pe front mă comportasem onorabil, n-am fost un fricos. în încercarea prin care treceam nu dovedisem însă nici pic de tărie. Arătasem nu laşitate, dar destulă slăbiciune. Ceilalţi demonstraseră mai multă stăpânire de sine, o mai mare detaşare faţă de durerea lor. Mi-am chemat în ajutor toată voinţa de care fusesem altă dată capabil şi, cu vremea, am reuşit să-mi recapăt pe de-a-ntregul echilibrul.

Târziu, am ajuns într-un „oraş", cum îl numea paznicul după terminologia locală care decretează drept oraş orice aşezare cu o uliţă pavată cu bolovani, dar numai în ziua următoare, pe lumină, am constatat că „oraşul" fusese denumit astfel în virtutea unei legi care urmărea desfiinţarea deosebirilor dintre aşezările urbane şi cele rurale. Dispunea de o stradă largă cu trei-patru construcţii mai mari şi un început de industrie locală, probabil o fabrică de cărămizi. înaintea războiului, aici trebuie să fi fost un centru de raion. Acum se instalase un comandament militar în clădirea cea mai aspectuoasă, poate un comandament de divizie.

Dintr-o scurtă convorbire a paznicului nostru cu temnicerul care ne lua în primire, am înţeles că distanţa parcursă de noi fusese de 25-26 kilometri. Am coborât câteva trepte într-un subsol, fost la vremea lui probabil beci, dar un beci care, între timp, îşi schimbase destinaţia. La lumina unui chibrit, am descoperit în mijlocul încăperii o grămadă de gunoi de grajd; pereţii erau construiri din bolovani de râu: un fel de peşteră, însă ceea ce o deosebea de aceasta era lipsa de aer şi un miros care ar fi pus pe fugă şi un porc. Nu puteam întinde picioarele ca să evităm

contactul cu bălegarul, dacă ne rezemam de pereţi. La ce va fi folosit oare încăperea asta sordidă? Nu arăta nici ca un adăpost pentru animale, fiindcă cele cinci-şase trepte ar fi împiedicat coborâtul şi urcatul lor.

La intrare am fost din nou perchiziţionaţi, dar gardianul a rămas profund dezamăgit, am simţit-o după violenţa cu care .1 fost trântită uşa în urma noastră şi zgomotul barei de fier care .1 căzut ca o piatră de mormânt. Eram singuri într-un întuneric pe care un ochi de geam, nu mai mare ca un cap de om şi acoperit cu o crustă groasă de noroi uscat, aflat la nivelul solului, nu reuşea câtuşi de puţin să-l micşoreze. Ne-am ghemuit unul i 11 tr-altul de-a lungul pereţilor, cu genunchii la gură. Mirosul iute de amoniac ne pătrundea în nări şi ochii începeau să lăcrimeze. Ne recunoşteam numai după voce. Am stat aşa vreme îndelungată, mi-ar fi cu neputinţă să apreciez cât anume, dar ce importanţă mai avea timpul? Marasmul ne împiedica să adormim. Pluteam între vis şi viată. Nimeni nu scotea o vorbă,

nici chiar Rozmarin, cel mai vorbăreţ dintre toţi. De altfel... ce-ar fi putut spune? Numai câte un oftat şi o tuse recalcitrantă mai tulburau liniştea. De afară pătrundeau până la noi zgomote: parcă se prăbuşea câte ceva, se auzeau împuşcături.

Miezul nopţii trebuia să fi trecut de mult, când cheia s-a răsucit în lacătul cât o oală de la intrare, bara de fier a fost ridicată şi în prag au apărut doi militari. Lumina lanternei primului a dat ocol încăperii. N-a părut impresionat de calitatea capturii... şi-o fi spus că o rafală de automat era o soluţie mult mai indicată. Cel de-al doilea, rămas în penumbră, a

rostit ceva din care noi am reţinut „tovarăşe general”, ceea ce ne-a trezit dintr-odată interesul. Roca a intrat pe fir ca să răspundă la întrebarea generalului dacă printre noi nu sunt ofiţeri.

— Nu sunt, noi ne-am răzleţit de coloană, am venit pe front de curând, cei mai mulţi sunt ţărani. De unde ştiu ruseşte? Nu ştiu decât câteva vorbe, le-am prins şi eu fiindcă eram conducător la o căruţă a aprovizionării şi veneam în contact cu populaţia civilă. Şi mama e moldoveancă şi pe la noi se mai vorbea şi ruseşte. Dacă am auzit de tovarăşul Stalin? Sigur că am auzit, cine n-a auzit?

— în ţara voastră ce zic oamenii despre război? l-a iscodit în continuare generalul.

— Nu zic nimic. Sunt pedepse mari pentru cine îndrăzneşte să vorbească.

— Asa... a mormăit rusnacul, încercând să descifreze sub impasibilitatea mutrelor noastre un semn de şiretenie.

Insă oboseala lipise pe ele un aspect aşa de puţin grăitor, şi apoi Roca nu înţelegea toate întrebările, încât l-am văzut întor- cându-se spre celălalt şi uşa s-a trântit în urma lor.

Aţipeam din când în când pentru câteva minute. Epuizarea şi mai ales mirosul împiedicau somnul chiar şi celor fără complexe.

— Anul trecut eram în concediu de ziua asta, şi-a amintit

y J

deodată sergentul Rateş. Seara am fost cu copiii şi nevasta la denie şi am ascultat prohodul.

Rostise vorbele mai mult pentru sine şi ele n-au deschis drum pentru o discuţie.

Singura legătură cu exteriorul rămânea zgomotul

îndepărtat al luptelor, amplificate de liniştea nopţii şi pătrunzând înfundat până la noi, iar într-un timp am zărit pe cineva — era Baciu? — cum se foia încercând să ajungă până la ferestruică, însă fiind mic de statură a pus pe altul să se aşeze capră.

— Nu se vede nimic, dar nimic, ne-a spus după un timp. Cred că a început să se lumineze de ziuă. Se învârtesc unii pe aici, aud tropote de bocanci. Poate şi-or aduce aminte şi de noi.

Am aprins câte o ţigară. Am numărat iz puncte luminoase, deşi ştiam că doi nu fumau. Recunosc „tehnica" avansată a sovieticilor de a te lăsa păduche după o percheziţie, dar, când e vorba să ascundă ceva, românii sunt incomparabil superiori.

Prin căptuşeala bonetelor, prin tivurile uniformei, pe sub moletiere, pe la subţiori, de unde nici nu visezi, apar ţigări turtite, sfărâmate, se cheamă însă că sunt ţigări şi pot fi fumate; spre desfătarea celui care vrea să vadă în viaţă şi aspectul comic al întâmplărilor, unul din ei îşi păstrase chiar şi ceasul, altul o maşină de bărbierit şi lame, vreo doi verighetele şi mai mulţi prosoape înfăşurate pe mâini sau pe talie. De necrezut, totuşi < i'neva îsi salvase două cămăşi.

> >

Mult mai greu de păstrat erau bocancii buni şi vestoanele ij Listate, ca să nu mai vorbim de cizme. Ingeniozitatea ostaşilor noştri, care parcă fuseseră prizonieri de când lumea, descope- 1 ise şi în aceste cazuri trucurile cele mai neaşteptate: intrau cu încălţămintea în noroi până mai sus de glezne, astfel că oricât de descălţată era *„invincibila armada",* nici chiar amărâţii care mânau căruţele şi-şi târau legată cu sfoară amintirea a ceea ce lusese odinioară încălţăminte militară nu catadicseau să şi-o

înlocuiască cu bocancii noştri, ambalaţi de circumstanţă într-o masă compactă de noroi clisos şi legaţi cu sârmă sau sfoară în loc de şireturi (puse la loc sigur); ori să schimbe vestoanele lor cu cele româneşti, făcute la prima vedere complet neatrăgătoare după aceeaşi reţetă proprie.

Când s-a deschis cu un scrâşnet, pentru a doua oară, uşa închisorii noastre, iar o voce răguşită a mârâit un *davai,* am revenit la viată ca nişte înviati din morti. Trebuie să fi arătat

> > > J

asemenea unor strigoi. Aerul dimineţii de aprilie ne-a mai dezmeticit un pic, însă la început ne clătinam ca nişte oameni beţi. în curte se afla o fântână cu roată. Am cerut paznicului apă de băut şi de spălat: m-a refuzat cu o înjurătură, am fost introduşi într-o sală, părea o sală de clasă, unde ne-a întâmpinat un tip fălcos, un tip clasic de rusnac îndopat cu caşa şi cu votcă, îmbrăcat civil, cu o cămaşă descheiată la gât, care şi-a declarat emfatic calitatea:

— Eu sunt comandant.

Credeam că ne aflăm în faţa comisarului politic, însă ne era perfect egal. Ştiam ce va urma. într-adevăr, a început cu controlul mâinilor. O mână mai îngrijită însemna o mână de ofiţer, în acelaşi timp, trebuia să declarăm gradul militar şi ocupaţia civilă. A mai ţinut să adauge că „din acest moment, viaţa vă este garantată".

Interogatoriul s-a deschis cu Presură Nicolae, caporal, plugar; apoi Rozmarin Dumitru, soldat, plugar; şi aşa până la al doisprezecelea, care eram eu.

— Victoreanu Nicolae (nu ştiu cum de-mi venise în minte tocmai numele acesta, care era al fostei ordonanţe din prima parte a campaniei), caporal.

— *Niet,* face el, sunteti ofiţer.

— Ofiţerii nu se îmbracă aşa ca mine, am spus eu făcând un semn spre îmbrăcăminte şi încălţăminte.

— Nici ofiţer de rezervă?

— Nu, caporal, am rămas eu pe poziţie.

— Eşti ofiţer, şi dacă nu recunoşti vei fi împuşcat, m-a avertizat el părăsind sala.

Mai mult chiar decât ameninţarea mă intriga ce anume îi provocase bănuiala. Am avut explicaţia aproape imediat: din dosul unui oblon în care am observat o mică spărtură, o pereche de ochi ne spiona toate mişcările. Fusesem supravegheaţi chiar din momentul în care intram în sală şi cineva observase amă-

nuntul că oamenii mi-au făcut loc să trec primul.

— Ei? şi-a repetat întrebarea comandirul când a revenit.

Am recunoscut că are dreptate.

— Nu înţeleg, pentru care motiv vă ascundeţi gradul?!

Roca i-a relatat întâmplarea din ziua precedentă.

— Ei, se întâmplă... e război, a convenit el indiferent. Aici este însă un comandament superior.

— Dar dumneavoastră înşivă m-aţi ameninţat cu împuşcarea, deşi primisem asigurări că viaţa ne este garantată.

Nu ştim ce şi cât anume reuşea tălmaciul să traducă din întrebările şi răspunsurile derulate. în contact direct cu localnicii, plutonierul Roca învăţase în cei doi ani de front un număr de cuvinte uzuale din limba vulgară şi, cu un lexic de 150-200 de cuvinte, poţi întreţine o conversaţie, înţelegându-te cu un

interlocutor fără pretenţia de a face literatură.

Când discuţia a ajuns aici, uşa s-a trântit de perete, lovită cu piciorul, şi înăuntru a pătruns un ciolovec purtând un fund de lemn pe care abureau nişte bucăţi de pâine.

— Luaţi, ne-a invitat comandirul, pâine sovietică.

Am apreciat actul de omenie ca destinat să demonstreze generozitatea sovietică într-un moment când războiul luase o întorsătură favorabilă armatei roşii, aflată deja la nord de Iaşi. Pâinea era neagră ca pământul, o văzusem înainte pe la prizonierii ruşi şi nu mi-am putut da seama din ce fel de făină se putea fabrica o pâine atât de neagră. Nu avea mirosul pâinii noastre, era acră la gust şi mirosea a pământ şi a paie putrede, dar, aşa cum era, putea trezi nevoia hranei. în ce mă priveşte, nu mi-a deşteptat apetitul, deşi n-am fost niciodată un mofturos la mâncare. Era prima hrană pe care o vedeam în noua noastră viaţă. Nimeni nu se grăbea să-şi ia bucata. Am înţeles că un sentiment de demnitate îi reţinea pe oameni de la acest gest absolut firesc, ei fiind de altfel rupţi de foame.

La următoarea invitaţie a comisarului s-a auzit în curte o goarnă sunând alarma şi în mai puţin de o jumătate de ceas n-a mai rămas picior de ostaş roşu în localitate.

Grupul nostru şi-a reluat marşul spre nordul Crimeii sub paza unui nou gardian, care părea frate geamăn cu cel de ieri, doar că ne-a dat voie să ne spălăm. încercările noastre ulterioare de a-l scoate din muţenie s-au izbit ca de un zid. Singurele cuvinte pe care le rostea trogloditul, din vreme în vreme, erau invariabil aceleaşi: *davai* şi *skoro* (hai, repede).

Era aproape de prânzul mare (cum se spune în

lumea satelor noastre) când am atins liziera de pomi a unui cătun format din câteva case. Nu mai puteam rezista. Ne-am trântit la pământ şi toate suduielile paznicului, care acum ne dovedea că vocabularul lui urcă până la 20 de cuvinte, nu ne-au convins să ne continuăm marşul, cu toate că trecuse la argumente convingătoare, lovind în dreapta şi în stânga cu patul armei. Locul unde ne oprisem era cum nu se poate mai potrivit pentru satisfacerea celor două modeste dorinţe ale noastre: repaus şi apă. Intr-o curte, la câteva zeci de metri, era un puţ şi alături un grup de pomi. Cerberul n-a avut încotro. A rostuit o găleată de la o casă şi unul dintre noi a plecat să scoată apă, însoţit de paznic.

De-abia plecase paznicul, că s-a oprit lângă grupul nostru un moşneag. Era o figură interesantă bătrânul: înalt, ascetic, cu o lungă barbă albă şi nişte trăsături care-ţi aminteau de Tolstoi, cu ochii vii pentru vârsta lui înaintată, în totul un exemplar care trebuie să fi fost frecvent în Rusia ţarilor, dar distona cu peisajul şi fauna sovietică. Ne-a privit cercetător, cu milă:

— Români? a întrebat cu vocea aspră şi răguşită a bătrânilor.

Am confirmat. A vrut să ştie în ce loc am căzut prizonieri şi am înţeles că ceva mai la nord, spre Perekop, este un lagăr de colectare.

— Acolo vă duce. Fiţi tari, nu vă pierdeţi nădejdea. O să vă ţină într-un lagăr câţiva ani, cinci, şase sau chiar mai mult, dar până la urmă trebuie să vă dea drumul. Sunt legi şi pentru prizonieri. Numai pentru noi nu sunt. Ia gândiţi-vă că noi suntem prizonieri de peste un sfert de veac şi de-acum am pierdut pentru totdeauna speranţa de a ne mai recăpăta libertatea.

Sub pleoapele grele, ochii bătrânului tremurau

mărunt.

— Aşa, la revedere, români, ne salută el văzând că se apropia paznicul. Nu vă lăsaţi înfrânţi.

— Chiar că aveam nevoie de asemenea încurajare, mormăi lângă mine soldatul Miruţă. Auzi, cinci, şase sau chiar mai mult...

Atunci nu bănuiam că în tara asta a lui *niet* şi a lui *davai,* în acest imperiu nesfârşit al lui *nicevo*[i] atâţia oameni ajunşi cine ştie prin ce împrejurări aici, din toate colţurile pământului, aruncaţi de războaie sau în căutare de păşuni pentru oi şi de locuri de muncă, poate mânaţi de spiritul de aventură ori din dorinţa de a cunoaşte alte spaţii, nu şi-au mai putut revedea plaiurile natale. Au devenit coloniştii acestei sinistre temniţe a popoarelor. Şi-au lăsat oasele prin vreun colţ îngheţat de

i. [Imperiu al] nimicului.

tundră, poate într-un codru care adăpostea bordeiele unui lagăr de prizonieri – şi numai simpla întâmplare sau îndărătnicia vreunuia a mai restituit lumii civilizate, după ani îndelungaţi de detenţie, câte un nenorocit pe jumătate îndobitocit şi dărâmat, de la care fericitul Occident a mai putut afla câte ceva despre această tenebroasă şi enigmatică Rusie. Cât despre actuala patrie a „socialismului victorios", se ştie chiar mai puţin decât se ştia despre Rusia ţarilor, şi numai ceea ce comunismul catadicseşte să arate lumii. De acest adevăr sunt convinşi, sper, cel puţin acum, atât prietenii, cât şi duşmanii ei, deşi Uniunea Sovietică nu poate avea prieteni, ea are doar complici.

în momentul în care scriu aceste rânduri, un colţ al cortinei a fost ridicat. Doar atât cât să arate omenirii că aici s-a schimbat după moartea lui Stalin numai firma, vinul continuă să fie acelaşi, iar crâsmarii la fel de şarlatani şi barbari ca în trecut. Cnutul ţarist a fost

înlocuit cu o teroare sălbatică; genocidele săvârşite de la revoluţia din octombrie încoace[1] poartă un fard îngroşat de principii luminoase, de lozinci umanitare care umezesc ochii nătăfletilor. Dacă vorbirea a fost dată omului ca să-şi ascundă mai bine gândurile, nicăieri, în nici o parte a lumii, nu se minte mai fără ruşine, cu o pasiune mai sublimă, cu o artă mai perfectă a prefăcătoriei, cu un cinism mai desăvârşit ca aici. Singurul adevăr veritabil este cel sovietic, unitatea de măsură a valorilor morale este cea sovietică, luptătorul neînfricat pe baricadele planetei pentru „pacea şi fericirea popoarelor" este numai URSS.

Nu există dogmă mai exclusivistă ca dogma comunistă. Şi totuşi trebuie să sperăm – şi cu noi atâţia alţi prizonieri –, să sperăm cu îndârjire că ne vom revedea ţara. Oricât de târziu, fie şi la bătrâneţe, să sperăm că vom revedea-o. Fără această speranţă suntem iremediabil pierduţi.

O gură de apă, un scurt repaus şi obişnuitul *davai,* pronunţat la diapazonul aspru şi necruţător, urmat de inevitabilele [XXXVIII] înjurături, ne-a urnit din loc. Decorul căpătase, între timp, viaţă. După unităţile militare care blocaseră şoseaua ore în şir se scurgea acum convoiul băjenarilor. Inhămaţi la câte o cotigă supraîncărcată cu boarfe şi obiecte casnice, bătrâni şi femei se opinteau deznădăjduiţi, iar pe margini şi din spate împingeau copiii. Ce citeai pe feţele lor? Resemnare, dezgust şi mai ales o mare oboseală. Prăbuşit sub povara lipsurilor, terorizat, poporul acesta de cobai pentru o experienţă absurdă, cu ochii pierduţi în imensitatea unei lumi care-i oferă drept

---

XXXVIII Referire la Revoluţia din 25 octombrie (7 noiembrie) 1917, care i-a adus la putere pe bolşevici.

scop munca — „datorie de onoare” —, continuă să vegeteze în subsolul istoriei, cu toate eforturile făcute de conducători de a-l împinge în avanscenă, încredintându-l că destinul lui este să se afle în fruntea tuturor popoarelor. Un sigur har, o singură comoară nu i-au putut-o răpi stăpânii: cântecul. Chiar şi acum, înhămaţi la aceste cărucioare, îngână în neştire o melopee, în acelaşi timp o alinare sau, poate, un descântec. Atât le-a mai rămas afară de muncă. Privindu-i, te încearcă un sentiment de tristete şi de inutilitate: pot fi oamenii aceştia numiţi „poporul”?

Fiindcă „poporul” în URSS este un colectiv de patru, cinci milioane de stăpâni care s-au ridicat deasupra celorlalţi prin violenţă. „Ceilalţi” sunt fiinţele muncite până la epuizare şi mult prea departe de a înţelege ce însemnează civilizaţia şi confortul, care, de altminteri, în concepţia stăpânilor, i-ar moleşi, inoculându-le şi idei nesănătoase. Din binefacerile secolului
>
în care trăiesc nu cunosc decât ceea ce consideră propaganda necesar să le arate: un aparat de radio, un televizor... Aceeaşi propagandă le dirijează sentimentele de ură sau de iubire, la fel cum le repartizează raţia de alimente, doar că aceasta din urmă e făcută cu mare zgârcenie. Agitaţia sovietică întreţinută pe tot globul înghite sume fantastice, de aceea şi lipsurile populaţiei sunt atât de multe şi de mari. Comunismul ar vrea să fie
> >
prezent în toate, pretutindeni, preferând amestecul nefaţiş în manevrarea spiritelor naive sau ignorante: el ajută clicilor de aventurieri să răstoarne guverne legale, dar slabe ori încrezătoare, finanţează greve subvenţionând partidele comuniste din ţările

capitaliste, provoacă *dumping-wd,* expunându-şi propriii cetăţeni la foamete, şi varsă fără întrerupere lacrimi de crocodil pentru soarta muncitorilor de aiurea, făcându-se că nu vede mizeria şi înapoierea din ţara „socialismului victorios", unde cetăţeanul îşi găseşte mângâierea în vodcă, singura lui mângâiere. Aş vrea să mi se arate un singur vecin pe care nu l-a jefuit, şi totuşi întinderile imense pe care le stăpâneşte nu-i sunt de ajuns Uniunii Sovietice, nesaţul ei pentru teritorii străine nu poate fi îndestulat nici cu cele şapte planete mai mari cunoscute. Intr-o măsură mai mare decât Rusia tristă de ieri, Uniunea Sovietică se foloseşte de mijloace încă mai abjecte pentru a-şi extinde frontierele. Sunt de părere să mai aşteptăm puţin până când vom acorda încredere liberalizării promise de Gorbaciov. Nu cred că ziua care va arăta că rusii sunt maeştri emeriţi ai blufului este chiar aşa de departe.

Rareori poate fi văzut un spectacol mai sfâşietor ca exodul băjenarilor care se întorc la casele lor prăpădite, multe din ele distruse de furia marelui Moloh. Copii de vârsta primelor clase elementare, unii mai mici, câţiva la sânul mamelor, completează convoiul , ediţie modernă a unui *pohod na Sibid.* în ochii celor mai mulţi n-am întâlnit ura împotriva celor care le încălcaseră tara. Era altceva, un sentiment cu totul deosebit, oricât ar părea de neverosimil; era, cum mi-a mărturisit mai târziu, în captivitate, un bătrân colhoznic, tristeţea şi revolta că războiul se sfârşise, însemnând perpetuarea vechii stări de lucruri. Ei ştiau că războiul nu s-a terminat, că avea să-i urmeze unul şi mai greu: reconstrucţia şi aceleaşi aspre, neomeneşti restricţii de hrană. Oricât de tocită devine sensibilitatea omului nerăsfa- ţat de noroc,

impasibilitatea figurilor care se scurgeau pe lângă noi avea ceva din inconştienţa vitei de povară căzute în ham. Te impresionau mai ales copiii, cu figurile lor îmbătrânite înainte

i. *Marş spre Siberia.* Referire la poezia omonimă a lui Vasile Alec- sandri, inspirată din lupta naţională a patrioţilor polonezi. de vreme, şi, oricât de nenorociţi ne simţeam noi, parcă tot mai cutremurătoare apărea mizeria morală a acestora.

Am mai mers câteva ceasuri. Suferisem o modificare a dispoziţiei noastre sufleteşti: începeam să simţim în jurul nostru natura. Pentru prima oară în aceste zile, ochii priveau uimiţi la renaşterea din jur. Când se petrecuse oare transformarea? Parcă totul înverzise peste noapte. Vrăjitorul era primăvara biruitoare care se revărsa din plin, sfidând legile războiului şi grozăviile abătute asupra lumii. Omul chinuit nu are ochi pentru frumuseţile naturii, pe el îl preocupă propria-i durere. Era, în orice caz, îmbucurător că putem admira splendoarea peisajului trezit la viaţă.

Al doilea popas din această zi l-am făcut într-o localitate care avea comun cu „oraşul" din noaptea trecută trei-patru clădiri mai răsărite şi o piaţă largă în „centrul civic", unde se adunase o mare mulţime de oameni de toate vârstele. Nu lipseau nici femeile. Paznicul ne-a dat în primirea cuiva, iar el a intrat într-una din clădiri.

în jurul nostru s-a strâns de îndată un număr de civili: pe unul chiar l-am recunoscut. Era un rus, cred, în curtea casei căruia instalasem pentru un timp bucătăria campaniei. Avea o prăsilă numeroasă: patru copii, toţi mărunţi, murdari şi plini de bube dulci, şi un

al cincilea pe drum, iar nevasta era o femeie înaltă şi lălâie cu păr cânepiu, a cărei voce n-a auzit-o nimeni în timpul şederii noastre la ei. îi alimentam pe toţi de la cazanul companiei; cât priveşte ţigările pe care i le dăruiau ostaşii noştri, puteai deschide cu ele un debit de tutun. Din materialul unei paraşute confecţionasem pentru copii cămăşuţe şi pantalonaşi.

întrebându-l odată cum de se găseşte acasă când autorităţile sovietice mobilizaseră pe toţi bărbaţii până la 60 de ani, ne povestise că unitatea din care făcea parte apăra Crimeea şi, la căderea peninsulei în 1942, divizia lui fusese surprinsă, dimpreună cu altele, de un bombardament nimicitor de aviaţie, la care contribuise şi artileria de pe vasele ce patrulau pe coastă, 1 nimicită într-o vale numită de localnici valea Bereka. Noi o < unoşteam sub numele de Valea Morţii. Cu un timp înainte, 1 recusem întâmplător pe acolo şi văzusem unul din cele mai îngrozitoare spectacole pe care le poate oferi un război: după mai mult de un an de la catastrofa, mai zăceau încă, amestecate 111 mii de tone de material de război, hecatombe de cadavre ilescărnate. Mirosul îngrozitor silea trecătorii să ocolească locul, iar cine avusese totuşi prilejul şi curiozitatea să se apropie, povestea lucruri de apocalipsă. Pe cărări cunoscute de dânsul şi îmbrăcat civil, călătorind numai noaptea şi ocolind satele unde erau garnizoane inamice, omul nostru ajunsese acasă. A poves- lit prin sat prin câte trecuse şi a început să muncească la colhozul pe care nemţii nu-l desfiinţaseră încă.

Cercul de civili din jurul nostru se mărise între timp, din curiozitate cred, fiindcă nimeni nu manifesta vreo intenţie agresivă. A fost însă destul ca unul dintre ei, care întrecuse măsura paharelor, să arunce

nişte vorbe provocatoare, pentru ca şi alţii să-l. imite, ajungând la batjocuri şi ameninţări la adresa noastră. O privire schimbată cu omul de care povesteam mai sus mi-a dovedit că şi el ne recunoscuse; distanţa dintre noi nu era mai mare de patru, cinci metri. Spiritele continuau să se agite în timpul acesta. Câţiva se tot îndesau în noi, proferând ameninţări şi apropierea pazniculuin-a restabilit situaţia, deşi striga ceva, poate o somaţie.

Ca în clipele grele din viaţă, mă simţeam liniştit, iar camarazii mei arătau destul de stăpâni pe sine, doar ceva mai schimbaţi la fată ca de obicei. Numai Rozmarin se înroşise tare şi îşi strângea pumnii noduroşi. îmi încrucişasem braţele şi priveam fix la cel mai agitat dintre atacatori, pe care atitudinea mea involuntar sfidătoare îl înfuriase. Atunci am văzut grămada de atacanţi abătându-se într-o parte şi pe omul nostru învălmă- şindu-se cu dânşii, de parcă ar fi vrut să-i ajute, mai ales că ţipa tot aşa de tare ca ceilalţi. Simţurile ascuţite de primejdie m-au ajutat să observ că încerca de fapt o manevră curajoasă, şi anume

voia să-i împrăştie. Dar dintre ei se şi rostogoliseră la pământ, târând în cădere pe unul dintre-ai noştri. Totuşi manevra reuşise, poate mulţumită faptului că indivizii erau „cu chef', nu beţi de-a binelea; în acest caz nu ştiu ce s-ar fi întâmplat mai departe. Apariţia unui miliţian înarmat, care a tras o împuşcătură în aer, a potolit ca prin minune spiritele. Civilii s-au retras la o oarecare distanţă, iar grupul nostru a fost închis într-o magazie din apropierea pieţii, construcţie de paiantă pe jumătate dărâmată, după ce — bineînţeles — a fost desăvârşit inevitabilul ritual: percheziţia. A câta era oare?

În interior, magazia semăna, în ce priveşte murdăria, cu beciul în care fusesem închişi cu o noapte mai înainte, dar se afla la nivelul solului, era mai luminoasă şi mult mai mare, înregistram progrese. Lângă iesle era depozitată o mare grămadă de bălegar stătut amestecat cu paie care serviseră ca aşternut vitelor. Mirosul era mai puţin pestilenţial, căci aveam aerisire. Muruiala cu care fuseseră lipiţi pereţii căzuse şi printre grădele se zărea câte un petic de natură, chiar şi un colţişor de cer. O voce de copil striga ceva afară despre fascişti, nu puteam distinge ce anume, probabil lozinca afişelor de propagandă: *Moarte fasciştilor]* Timpul se scurgea îngrozitor de încet în această noapte a învierii. De prin tainiţele vestimentare ale prizonierilor apăruseră câteva ţigări, mai degrabă rămăşiţele a ceea ce fuseseră ţigări altădată.

Aveam nevoie de oarecare curaj ca să ne decidem a trage un fum, dar n-am ezitat totuşi să le aprindem. Mai practic, Tiriachiu, omul cel mai tăcut din grup, scosese tutunul din ţigările salvate după prima percheziţie şi-l distribuise prin toate buzunarele, unde

se amestecase cu scame şi farâmituri de pâine, într-o compoziţie care în timpuri normale nu putea fi fumată decât ca pedeapsă, ori ca să determine pe un fumător să renunţe la viciul acesta pentru totdeauna. Cumnecum, am fumat câte o ţigară cu hârtie de ziar, chiar dacă Roca era de părere că paiele de pe jos, tocate mărunt, ar fi avut un gust mai suportabil.

Tensiunea nervoasă de mai înainte scădea pe măsură ce ne apropiam de miezul nopţii, dar nimeni nu deschidea discuţia asupra întâmplării prin care trecusem. Simţeam însă că toţi se gândeau numai la ea şi erau încredinţaţi că atacul eşuase datorită manevrei inteligente a rusului nostru. E adevărat că nu participaseră decât şapte, opt persoane pe jumătate ameţite, şi un agitator comunist ar fi justificat-o prin „ura împotriva ocupantului”; noi intuiserăm că era vorba de altceva. în sfârşit, faptul se consumase şi prevedeam că în viitor ne aşteptau încercări şi mai grele. În aceeaşi noapte am avut explicaţia întâmplării care ne obseda.

Se înnoptase de mult. Prin grădelele grajdului pătrundea răsuflarea calmă a nopţii de primăvară. De pretutindeni ţârâiau greierii şi dintr-un cotlon a ţâşnit speriată o pasăre. Zgomotul vocilor omeneşti scăzuse. Nimeni nu scotea o vorbă, n-ai fi zis că se aflau acolo doisprezece oameni. Numai respiraţiile trădau prezenţa unor fiinţe între pereţii coşcoviţi ai grajdului. Şi câte un oftat. Gândul fiecăruia călătorea departe, spre satul copilăriei, unde, la orele acestea, numeroase luminiţe spărgeau întunericul nopţii, îndreptându-se spre biserică.

Noaptea învierii

Trebuie să fi fost miezul nopţii sau aproape. E momentul când clopotele vestesc învierea şi satele miros a tămâie şi lumânări de ceară curată. Oamenii au în această noapte un aer de sfinţenie, par coborâri din racle. Şi vorba lor e mai adâncă, mai gravă şi mai caldă. Solomonarii şi căutătorii de comori s-au

înfundat în întunecimea pădurilor şi prin coclauri, căutând preţioasa iarbă a fiarelor care descuie orice zăvor, ori urmărind pe întinderile mistuite de întuneric să descopere flacăra jucăuşă a aurului din inima pământului, aflat în stăpânirea Celui-de-pe-comoară. Fete mari cu sânii goi şi părul despletit îşi cheamă ursitul cu un descântec ştiut numai de ele.

Toate se petrec undeva departe, într-o ţară a basmelor şi a unei oiţe năzdrăvane. Pe Paula şi pe Gabi" le văd ca printr-o ceaţă, imaginea lor pluteşte nedefinită, amestecându-se cu altele, dar sunt singurele imagini care revin neîncetat, persistent şi care m-au urmărit din primele zile de război ca textul cunoscutului *Imn al eroilor* cu melodia lui gravă şi tulburătoare: „Pre- săraţi pe-a lor morminte / Ale laurilor foi..

Acum mă aflu într-un grajd cu o iesle ca cea din Betlileem, ca toate ieslele din lume, iar de-o parte şi de alta a bălegarului în care colcăie viermi şi se alungă muşte mari, albastre, stau întinşi doisprezece oameni. Astăzi se mai pot ei bucura de statutul de om? În vremuri de restrişte nimic nu are un gust mai amar ca amintirea unor vremuri fericite.

în depărtare a cântat un cocoş, apoi i-a răspuns altul, şi în clipa asta o voce înfiorată, răspunzând unei chemări din cealaltă viaţă sau poate exprimând o speranţă încolţită subit în suflet, a prins să îngâne „Hristos a înviat”. Şi pe când grupul se asociase în surdină cântării creştine, în peretele din spate s-a auzit un râcâit uşor şi o voce care chema şoptit:

— Români... ofiţer.

Printre grădelele rărite am zărit o mână care încerca să se introducă, iar glasul continua să şoptească:

— Ofiţer... români.

— Să nu răspundem, a zis cineva. Ştim noi ce urmăreşte?

Dar altul a şi întrebat:

— Cine e?

Era omul nostru, rus, ucrainean sau ce-o fi fost el.

Prietenul nostru. Fratele nostru. Aducea pâine, ţigări, chibrituri, câteva ouă şi o bucată de pască. Le-a răsturnat în timp ce ne povestea că toţi bărbaţii, de la *16* şi până la *60* de ani, şi femeile între 18 şi 50 de ani, iară copii mici, au fost mobilizaţi, iar cine avea o oarecare instrucţie militară era trimis imediat pe front.

* Soţia şi fiica autorului (n. ed.).

— Eu plec mâine cu primul detaşament. Voi să nu vă pierdeţi curajul. Aţi fost oameni buni. Pentru voi războiul s-a terminat, să vedem ce-om face noi.

— Spune-mi, l-am întrebat, de ce ne-au atacat ieri oamenii voştri?

— D-apoi ăştia, a zis el a lehamite, au fost în serviciul nemţilor, colaboraţionişti, şi acum le bâţâie fundul din cauza NKVD-ului[XXXIX], care i-a şi luat la întrebări. Ei spun acum că au vrut să vină în ajutorul populaţiei civile şi să prostească pe nemţi, dar nu le merge, securiştii nu sunt proşti. Au sărit la voi, credeau că-şi micşorează vina şi o să-i lase în pace. Am aflat că tovarăşul Stalin ar fi dat ucaz ca toţi colaboraţioniştii să fie împuşcaţi fără judecată. Ei, acuma plec. Nevastă-mea a venit să mă petreacă. Mi-a fost frică s-o aduc până aici ca să-şi ia rămas-bun de la voi, că dacă ne vede cineva, moartea mi se trage. Cu bine, români! Să trăieşti, ofiţer! Să vă întoarceţi sănătoşi acasă.

Şi întunericul l-a înghiţit pe acest mesager al învierii, unicul nostru prieten de pe acest tărâm, pe care nu-l vom mai revedea niciodată. Gestul lui ne-a răscolit inimile şi, după ce am înălţat o mulţumire fierbinte Celui care ne trimisese acest semn de îmbărbătare, între noi s-a aşternut din nou tăcerea din lăcaşurile de închinăciune la vremuri de urgie.

Nici atunci şi nici azi n-aş putea da răspunsul cel mai potrivit: dacă acesta era poporul rus ori

---

XXXIX Narodnîi Komissariat Vnutrennih Del, Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne, altfel spus Ministerul de Interne al URSS. A fost înfiinţat în 1917 şi reorganizat în anii 1930, având atât atribuţii de păstrare a ordinii publice, cât şi activităţi de poliţie politică şi eliminare a adversarilor interni ai regimului.

întâmplarea ne scosese în cale un caz răzleţ, bun pentru o povestire de Paşti. Psihologia unui popor are atâtea necunoscute, fapta unui individ e departe de a caracteriza o întreagă societate, tot aşa cum societatea nu-şi imprimă trăsăturile ei asupra tuturor indivizilor care o compun. Numeroase exemple arată că relaţia om-societate

este nu numai sporadică, ci de foarte multe ori diformă, dacă nu chiar inexistentă.

Am fumat cu nesaţ câte o ţigară scoasă atunci din pachet. Odată mai mult, făceam constatarea că şi ţigările aveau izul bălegarului care se infiltra în ţara asta nu numai în lucruri, ci şi în oameni. Oamenii înşişi aveau acest miros caracteristic. De-a lungul anilor de captivitate şi până la părăsirea definitivă a acestor tărâmuri, am fost tot timpul urmărit, obsedat, terorizat de mirosul acesta atotstăpânitor, devorant ca tot ce constituia nu doar o parte din natură, ci natura însăşi, miros care-ţi lăsa o curioasă senzaţie de putreziciune.

Unii adormiseră. M-a trezi t din somnolenta în care căzusem un dangăt de clopot, însă trebuie să fi fost numai în vis, deoarece nu l-am mai auzit; erau, probabil, restituiri ale amintirilor care mă impresionaseră odinioară în copilărie. Ceea ce auzeam însă cu adevărat era cântecul biruitor al cocoşilor, venind de pretutindeni; m-a urmărit vreme îndelungată impresia că el nu vestea numai ivirea unei zile noi, ci cu adevărat învierea.

III

Turnul lui Babei

„O lume sub semnul enigmatic al Pythiei: «Te vei duce, te vei întoarce, nu, vei muri.»„[1]

Se luminase de ziuă. în lumea creştină oamenii se întorc de la înviere, aici se pregătesc să plece pe front. Pe afară se auzeau zgomote de vehicule şi comenzi. Uşa grajdului s-a trântit de perete. Am fost număraţi şi din nou percheziţionaţi: ritualul nu ne mai impresionează. O dată am fost descălţaţi. Nu mai au ce găsi. Ne-au scos afară şi am fost încolonaţi, completând un detaşament care avea în frunte aborigeni: printre ei am zărit şi pe rusul nostru. Paznicii care se foiau acum împrejur erau toţi militari. Femeilor nu li se îngăduise să-şi conducă mai departe bărbaţii, chiar dacă satele lor se aflau pe itinerarul de marş, iar cele înscrise pentru încadrare în armată fuseseră izolate. Am aflat de la unul din gardieni că prizonierii yor fi predau la Trisari. Crezusem că e vorba de o localitate. Când am

J

ajuns la faţa locului, după câteva ore de marş, am zărit un număr de grajduri, dar nu trei (cum arăta numele), ci opt; denaturarea nu ne-a deranjat, fiind vorba de o închisoare. Grajdurile mari şi goale fuseseră transformate în lagăr de colectare pentru prizonierii căzuţi în nordul Crimeii.

La ultima pauză din cursul marşului putusem schimba câteva vorbe cu prietenul nostru. Am avut

impresia că el era acum cel care avea nevoie de îmbărbătare. E adevărat că şi nouă ne-au trebuit multe săptămâni până la o fortificare din punct de [XL] vedere moral, dar simţeam că etapa cea mai deznădăjduită trecuse sau era pe cale să fie depăşită. Cu nesfârşite eforturi, reuşisem să găsim în noi puterea de a înfrunta cu un oarecare optimism soarta, şi chiar să ne bucurăm de priveliştea naturii din jur ori să surâdem la auzul unei glume. Primăvara izbucnise cu o forţă nestăpânită. Ochii noştri au observat cu întârziere fenomenul. Sub privirile noastre uimite, ni se înfăţişa dintr-odată sub aspectele cele mai încântătoare, după iarna sumbră din istmul Arabat.

Făcusem marşul într-o cadenţă nesilită, astfel că la ajungerea la destinaţie, pe la mijlocul zilei, nu ne simţeam prea obosiţi. Ne-am oprit în faţa unei porţi şi, în timp ce coloana de civili se îndepărta *{na Berlină),* am schimbat cu prietenul salutul de adio; am fost înregistraţi şi introduşi în interiorul unui ţarc închis cu gard dublu de sârmă ghimpată, unde se aflau grajdurile cu pricina. Grajdurile erau construite din cărămidă şi destul de încăpătoare, nu erau prea vechi, iar pe jos se turnase beton. Aparţinuseră, de bună seamă, unui sovhoz[XLI] [XLII]. Nu lipsea nici aici gunoiul, har Domnului, în cantităţi la fel de apreciabile ca şi în celelalte închisori. Cam pe la jumătatea ţarcului se găsea şi o pompă de apă şi un jgheab pentru adăpatul vitelor.

în exterior patrulau santinele ajutate de câini dresaţi. La sosirea noastră ne-a întâmpinat un mare

XL Referire la profeţiile Pythiei, preoteasa zeului Apollo din Oracolul de la Delphi.

XLI La Berlin!

XLII Gospodărie agricolă de stat în URSS.

număr de prizonieri care forfoteau prin curte, în majoritate români, însă nu lipseau nici nemţi şi nici voluntari sovietici aflaţi în slujba nemţilor şi purtând uniforma germană. Aceştia din urmă au dispărut într-o noapte. Primii care ne-au înconjurat erau de-ai noştri, ostaşi din batalionul nostru. Ne credeau morti şi au tăbărât cu între

> >

bările pe noi. A apărut şi maiorul, şi prima lui întrebare a fost:

— Cum, n-aţi ajuns în ţară?

Puteam să-i rămân dator cu răspunsul?

— Chiar vă bucuraţi aşa de mult că n-am ajuns? Aflaţi că nu pentru plăcerea de a vă întâlni pe dumneavoastră ne găsim aici.

— Dacă n-am ajuns, măcar am încercat cu preţul vieţii noastre şi nu ne pare rău, a adăugat cu vocea lui repezită sergentul Răzmeriţă, iar locotenentul Condeieru, apărut şi el de undeva, a rostit cu imputare:

— S-ar cuveni mai degrabă, domnule maior, să luăm pildă de la struţ şi să ne ascundem capul în nisip dacă n-am fost în stare de altceva decât să ridicăm labele la primul proiectil sovietic.

Ne-am amestecat cu ceilalţi, grozav de doritori să afle peripeţiile prin care am trecut, şi l-am ignorat pe maior. Mai apoi am trăit ani de-a rândul în acelaşi lagăr de prizonieri cu dânsul; schimbam uneori câte o vorbă, când nu-l puteam evita, dar toate încercările sale de a se apropia, cel puţin acum, de subalterni, au rămas fără rezultat. Era un om lipsit de căldura inimii, un exemplu de cum nu trebuie să fie un comandant: meschin şi invidios, se înconjura de indivizi slugarnici şi se folosea de poziţia sa spre a-şi

procura diferite obiecte. Dacă nu-l îndatorai cu ceva, speranţa de a te face apreciat era exclusă. Relaţiile sale cu subalternii se reduceau la cele de serviciu. Se pricepea să-ţi caute nod în papură când nu-i erai pe plac şi nu se sfia să te umilească în faţa camarazilor sau chiar a trupei.

Pe front venise pentru un stagiu de şase luni, fără de care nu putea pune tresa de locotenent-colonel şi, printr-o ironie a sorţii, stagiul acesta se împlinise chiar în zilele căderii în captivitate, prelungindu-se apoi cu patru ani şi jumătate de prizonierat. Pe istm nu l-am putut niciodată convinge să-şi părăsească postul de comandă bine întărit, o moştenire de la predecesorul său neamţ la comanda sectorului, ca să vadă cu ochii lui mizeria în care trăiau luptătorii din linia întâi. Ca şi când dezinteresul pentru condiţiile lor de viaţă n-ar fi fost suficient să-l lipsească de stima şi simpatia oamenilor de sub comandă, într-o noapte întunecată ca iadul, pe când se schimbau ostaşii din

prima linie cu cei din rezervă, operaţie care avea loc la fiecare două săptămâni, şi-a mai dezvăluit încă o trăsătură a caracterului care l-a scos iremediabil din stima subalternilor. Abia se efectuase schimbul, când maiorul a invitat la un „supeu", organizat din vreme de adjutantul servil, două din „spălătoresele" lăsate aici, cum am mai spus-o, de nemţi.

Societatea a petrecut bine, până spre miezul nopţii, cu bunătăţi din rezervele companiilor; dar când a fost vorba de „plată în natură", rusoaicele au declarat că sunt... bolnave. Toate insistentele amfitrionilor au fost zadarnice. De teama scandalului, femeile au fost lăsate să plece, însă zvonul a ajuns în aceeaşi noapte pe poziţie, provocând — firesc — o mare indignare.

Acesta era maiorul B. A murit la câţiva ani după înapoierea din captivitate, sperând până în ultima clipă la o răsturnare a situaţiei politice şi, odată cu ea, la binemeritata avansare pentru „eroismul" de pe front şi suferinţele din lagăr. Nu era un caz izolat maiorul B. Se mai găseau în armata noastră şi alţii *eius- dem farine*[1]*,* dar nu acesta era tipul reprezentativ al ofiţerimii active, evident.

Când lorga împărţise oamenii în trei categorii: deştepţi, proşti şi ofiţeri, un admirator al său, care nu voia ca dintr-o toană a profesorului să ia naştere un conflict cu armata, dăduse interpretarea cea mai convenabilă (cam departe de intenţia persiflantă a lui lorga): că ofiţerii sunt oameni deosebiţi — şi aforismul a fost dat uitării. Chiar dacă mai existau dubii asupra interpretării, cu Nicolae lorga nu se putea bate nimeni în duel şi se pare că marele istoric avea el însuşi în familie ofiţeri.

Cu toate defectele ei, între care infatuarea se afla

la loc de cinste, ofiţerimea devenită o castă nu era deloc lipsită de calităţi: avea un simţ al onoarei şi, prin profesie, un înalt patriotism. Cei tineri ştiau să lupte şi să moară frumos, şi chiar printre ofiţerii superiori şi generali se găseau cadre capabile şi valoroase. Iar superficialitatea de care erau acuzaţi nu cuprindea majori- [XLIII]

XLIII „Din aceeaşi faină” (lat.), cu sensul de oameni de aceeaşi teapă.

latea ofiţerimii. în batalionul şi regimentul nostru, majoritatea ofiţerilor combatanţi o formau rezerviştii, dintre care o parte se activase după începerea războiului, considerând profesia rentabilă, cu perspective şi în orice caz de preferat altor ocupaţii civile.

Când grajdurile au devenit neîncăpătoare, prizonierii nou- sosiţi dormeau sub cerul liber. Relaţiile dintre ei deveniseră ca
> >
pricioase, agresive. Viaţa între sârme nu mai păstra nimic sau aproape nimic din atmosfera frăţească a tranşeelor. Psihologia prizonierului cunoştea o curbă plină de surprize. Ostaşii de rând nu mai erau „supuşii" cu care se obişnuiseră în garnizoanele de pace şi pe front „domnii ofiţeri". Acum priveau cu totală indiferenţă, dacă nu dispreţuitor sau cu ură, gradele militare şi mormăi au înjurături fără sfială. Chiar şi unii care luptaseră sub comanda directă a unui ofiţer îşi luau faţă de acesta un aer independent, sfidător. „Disciplina" se topea văzând cu ochii. Asistam adeseori la scene revoltătoare, dar una m-a răscolit cu deosebire. Un colonel de vânători, rănit la un picior, îşi aştepta răbdător rândul la pompă ca să bea apă, când din spate un caporal l-a îmbrâncit cu violenţă şi apoi a pretins râzând că şi el fusese împins de altcineva. Ca unul care mă aflam de faţă şi văzusem totul, nu m-am putut stăpâni. Colonelul căzuse într-o băltoacă şi, cu toate că-i săriseră câţiva în ajutor, uniforma i se umpluse de noroi. N-am să pot uita schima dureroasă, de copil bătut, a ofiţerului, om în vârstă care în cădere îşi deplasase bandajul şi rana îi era acoperită cu un strat de tină. Şi-a reţinut cu un efort lacrimile, renunţând să-şi mai aştepte

rândul la apă. Am pus mâna în gâtul huliganului:

— Că nu respecţi gradul e o altă chestie. Dar de ce nu respecţi, ticălosule, un om rănit? Poţi să-mi spui şi mie?

— Şi tu ce te-amesteci, bă? m-a repezit el. Şi mai ia mâna de pe mine, că te bag în...

Nu i-am lăsat timp să spună unde. Cu o directă aplicată în falcă, l-am făcut grămadă. S-a ridicat destul de repede şi se repezise spre mine când a nimerit în braţele lui Rozmarin.

— Mă, neică, l-a privit cu milă acesta, n-ar li bine să-ţi câţi tu de necazuri în loc să te baţi cu ofiţerii? Că şi ei sunt tot aşa de amărâţi ca noi. Ori crezi că ei te-au dat prizonier lui Ivan? Hai, hai, domol, că pe urmă ai de-a face cu mine şi eu nu suni ofiţer să mă port cu mănuşi cu tine, îl potolea Rozmarin, strân gându-l în braţe de-i pârâiau caporalului oasele.

Foaia de temperatură din primele zile ale vieţii de lagăr înregistra o curbă ascendentă: astfel de întâmplări neplăcute erau frecvente. Am înţeles că sunt inevitabile, că trebuie puse pe seama surescitării şi dezorientării oamenilor, dar că vor trece cu timpul. Şi au trecut. Remarcam cu acest prilej, Iară surprindere de altminteri, că individul aflat pe treapta cea mai de jos a condiţiei sociale manifestă şi cele mai violente acte rebarbative.

La câteva zile după scena pe care am povestit-o mai sus, fumam „luleaua păcii" cu caporalul şi câţiva din grupul nostru.

— Nu ştiu ce-o fi fost cu mine, dom' lent, mărturisea el trăgând cu sete dintr-o ţigară-cornet de mahorcă, parcă înnebunisem.. . M-aş fi bătut cu toată lumea. Ştiu c-am făcut o prostie mai mare ca mine, că ce sunteti vinovati dumneavoastră dacă am căzut prizonieri? Da' e vorba, ce au ăştia de gând cu noi? Se aude că pe unii i-ar duce să lucreze în minele de cărbuni, pe alţii să repare casele dărmate. Dumneavoastră ce credeţi?

Nu mă întrebasem până atunci. Bănuiam că zvonurile nu sunt lipsite de temei. Curând vom vedea ce ne aşteaptă.

Până una-alta, grupul nostru dormea sub cerul liber. Era de o mie de ori mai de preferat decât în grajdurile cu vermină, pe aşternutul umed de urină,

simţind toată vremea înţepăturile insectelor şi mirosul fetid al trupurilor nespălate, amestecat cu cel rămas de la foştii pensionari ai grajdurilor. O murdărie de nedescris se răsfăţa peste tot şi a fost o minune că, în timpul detenţiei acolo, n-a izbucnit nici o epidemie. Noaptea, mai ales, era insuportabilă în grajduri din cauza concertului lugubru de icnete şi sforăituri. Trupurile oamenilor se răsuceau fără încetare, căutând odihna fără s-o găsească, iar plânsetele înăbuşite,

• ide copii care au visat urât, se auzeau de peste tot. Mai cumplit 1.1 toate celelalte era însă mirosul. Si cu toate acestea, cei mai mulţi, îndeosebi cei mai în vârstă, dormeau în duhoarea grajdurilor de spaima de a nu face congestii pulmonare, sau ca .1 -şi menajeze reumatismul căpătat pe istm. Cei care dormeau .dară nu aveau decât mantale şi foi de cort. Nopţile erau răcoroase. Ne strângeam unul în altul să ne încălzim. Când ne
I iezea frigul, făceam gimnastică, mai schimbam o vorbă şi adormeam iarăşi. Până la plecarea de aici, am dormit numai .dară şi nimeni nu s-a îmbolnăvit.

Puţin câte puţin, oamenii redeveneau ei înşişi, oricât de copleşitoare fusese lovitura soartei. Ciudată alcătuire este omul.
II n cercetător atent descoperă într-însul un material mai vast ca o bibliotecă. în viaţa fiecăruia există episoade care distonează flagrant cu purtarea sa obişnuită şi par atât de contradictorii cu el însuşi, încât numai Cel care ne-a zămislit pe toţi poate să le determine rosturile. Erau printre noi destui incapabili să aprecieze coordonatele situaţiei în care ne aflam, sau le apreciau în modul cel mai simplist. Pentru ei, existenţa de până ieri era înlocuită cu alta, care, deşi precară, le oferea siguranţa vieţii. Lipsiţi de complexe, ei s-au descurcat cel mai bine pe parcursul anilor care au urmat, inclusiv în tară. Alţii sesizaseră câte ceva din circumstanţele speciale ale momentului, dar orientarea lor era confuză. Nedezmeticiţi încă, chiar după o mai lungă scurgere de vreme, ei sovăiau în tot ce constituia un act de decizie. Nu se puteau scutura de visul urât al prezentului, iar dacă mai târziu vor adopta şi hotărâri corecte, ţinuta lor nu va fi lipsită de oscilaţii.

Puţini au fost prizonierii cărora şocul nu le-a zdruncinat forţa morală. Din primele zile şi până la sfârşitul captivităţii, aceştia au rămas fermi pe poziţie. înţelegând din capul locului proporţia reală a degringoladei şi hăul sufletesc pe care-l va aduce, ei şi-au asumat greaua sarcină de a-i susţine pe cei care aveau nevoie de ajutor. Cele de mai sus nu pot fi şi nu trebuiesc luate *ad litteram.* Există mici grupuri de oameni pentru care conştiinţa nu e o tranzacţie oarecare, ci însăşi organizarea vieţii noastre psihice şi modelul personal al lumii – cum o definea un filozof francez[XLIV] —, o structură reală, dinamică, de devenire, de trecere a omului din condiţia sa primară într-una mediată, raţională; o structură prin care individul uman se personalizează şi „iese" în Lume, în Istorie.

Fără îndoială că nu din categoria aceasta şi-au recrutat sovieticii elementele de care aveau nevoie, ci din lumea preţioşilor, a celor convinşi că totul începe şi sfârşeşte cu ei, a egocentricilor, egoiştilor feroce sau diplomaţilor mărunţi, a „pragmaticilor", cu argumentul lor că în împrejurări speciale din viaţă trebuie să urli ca lupii, laolaltă cu ei, dacă vrei să supravieţuieşti; argument pe care istoria îl constată, abţinându-se de a-l confirma sau infirma, deoarece consideră tacit că de multe ori neamurile supravieţuiesc prin compromisuri.

Efortul de a redeveni aceiaşi, cei de altădată, era în derivă. Ne lipsea ceva sau poate că aveam ceva în plus, însă nu mai eram în întregime noi înşine. Simţeam că se operase în fiecare dintre noi o

XLIV Henri Ey (1900—1977), psihiatru, psihanalist şi filozof francez, pe care autorul îl citează şi mai jos.

schimbare, mai profundă sau mai de suprafaţă, dar transformarea se produsese, fără îndoială. Războiul ne deprinsese cu nevoia de a ne lega concret gândurile de ceva; de ceva pe care să-l urâm sau să-l iubim, la care să sperăm, un ţel, o ambiţie personală. Or, viaţa care se deschidea acum în faţa noastră cerea de la noi preocupări de un fel cu totul nou.

începuse un comerţ îndrăcit cu mahorcă şi cu alimente. Mahorca devenise valută forte. Numeroşi prizonieri renunţau la o parte din hrană – oricât de insuficientă era ea – pentru a obţine câteva ţigări. Acelaşi schimb avea loc şi între cei care-şi salvaseră unele obiecte de valoare (sau numai utile) şi deţinătorii preţioasei otrăvi. Se valorifica orice. Pe lângă poarta şi conducerea lagărului, se învârteau indivizi dubioşi — din rân- (I urile prizonierilor, fireşte căutând să prindă ponturi. Delaţiunea lua proporţii şi cine cunoştea cât de cât limba rusă se putea considera un om făcut, era util comandamentului. Dispăruseră mărcile germane (moneda oficială), fiind înlocuite de ruble, care aveau însă o valoare scăzută.

Ne bucuram de nopţi tot mai calde. Primăvara se anunţa secetoasă. Un ostaş din vechea mea companie mă asigura că acum este vremea optimă pentru semănatul porumbului, fiindcă şezuse el cu fundul pe pământ aproape o oră şi fundul nu i-a îngheţat. La desfătarea pe care mi-a produs-o această noutate agricolă s-a adăugat informaţia pe care tot el mi-a dat-o (fiindcă fusese un timp agent agricol) despre un termometru de sol de care se foloseau inginerii agronomi; însă ţăranii îl ignoraseră, pretinzând că tot mai sigur e fundul lor.

Din depărtări mai răzbăteau până la noi, vag şi numai la miez de noapte, când liniştea era profundă,

vacarmul luptelor din zona Sevastopol[1], canonada de artilerie. Atunci se lumina brusc cerul de fulgerele exploziilor. Bineînţeles, se mai găseau încă destui printre noi care nutreau speranţa într-o întoarcere a sorţii războiului. Se strângeau în grupe mici şi discutau cu voce joasă despre o tactică a lui von Jaenecke[XLV XLVI] de apărare a Sevastopolului, în timp ce alţii – şi ei bine informaţi — spuneau că acesta nu se mai află de două luni în Crimeea, unde mai luptau, la data când căzusem noi prizonieri, doar resturi din armata a şaptesprezecea germană, alcătuită, după cum se ştia, din cinci divizii germane şi şapte româneşti.

Prima versiune era contrazisă de apropierea sovieticilor de Sevastopol. După toate semnele, ei îşi regrupau în aceste zile forţele pentru asaltul final asupra portului. Ceva mai târziu, în captivitate, voi afla de la prizonierii români care luptaseră în zona Sevastopol că atacul a început în prima decadă a lunii mai, a luat sfârşit la o zi după zece mai, pentru că unităţile româneşti n-au voit să dea inamicului satisfacţia capitulării lor tocmai în ziua cea mai însemnată a istoriei noastre, de la înde pendenţă încoace[1]. Iar nemţii care mai rezistau în capul Herson au depus armele la doisprezece mai.

Uneori, în înserările târzii, răzbătea ca o adiere până în lagăr, din cele câteva case aflate la mică distantă, o melodie monotonă, melancolică: *Ei uhnem, ei uhnem...* Era cântecul luntraşilor de pe Volga.

XLV Lupta din Crimeea a avut loc în lunile aprilie-mai 1944, Sevas- topolul căzând pe 9 mai 1944.

XLVIErwin Jaenecke (1890-1960) a fost generalul care a condus Armata a 17-a a Wehrmachtului, care a încercat să apere Crimeea în timpul ofensivei sovietice din 1944.

Aşa au trecut trei săptămâni de când ne aflam în lagărul de la Trisari, perioadă în care zvonuri fantastice, alimentate de sosirea unor grupuri noi de prizonieri şi amplificate de profeţii apocaliptice, creaseră o stare de isterie colectivă. Echipe de două-trei persoane studiau zi şi noapte modalităţi de evadare, folosind între ele termeni absconşi, conspirativi, spre a nu fi înţeleşi de neiniţiaţi. La majoritatea dintr-înşii a biruit curând ceea ce se numeşte *common sense.* Fiindcă era de-a dreptul un act nebunesc şi inutil să încerci o evadare în astfel de condiţiuni. S-au găsit, mai târziu, câţiva care n-au renunţat totuşi la el.

Un lung şir de vagoane-bou ne aştepta într-o gară din zona Perekop. O zi şi o noapte am aşteptat să ne îmbarcăm, şi în timpul acesta nu ni s-a permis ieşirea din perimetrul pe care-l ocupam, încolonaţi în spatele gării. Ca să nu se plictisească, personalul de pază ne număra la fiecare trei-patru ore şi, pentru că de fiecare dată se încurcau după ce depăşiseră suta, operaţia era luată de la început şi însoţită de atâtea înjurături şi bruf- tuieli, că ne aşezam fără vlagă, aşteptând să vedem ce va mai urma. Şi găseau mereu câte ceva. Ni s-au făcut şi două perche- [XLVII]
zi ţii, aşa, ca să mai treacă din timp, fiindcă una se făcuse la ieşirea din lagăr. Cu încetineala pe care o pun sovieticii când vor să omoare timpul, vagoanele au fost adaptate condiţiilor speciale transportului încărcăturii, ceea ce presupunea decuparea în duşumeaua fiecărui vagon a unei deschizături de dimensiunile unei cărţi obişnuite. Cred că aţi ghicit

XLVII io Mai, ziua monarhiei române.

despre ce e vorba: în concepţia despre civilizaţie a celei mai înaintate orânduiri din lume, aceste deschizături reprezentau w.c.-ul. Apoi, în fiecare vagon în care 40 de persoane puteau călători în cea mai perfectă înghesuială, am fost îngrămădiţi câte 65. îmbarcarea propriu-zisă a mai durat încă o zi şi, după ce vagoanele au fost încuiate, pentru mai multă siguranţă au fost sigilate. Ca nişte coşciuge. într-un colţ al fiecărui vagon era o ferestruică miniaturală, apărată de o reţea metalică, singurul mijloc de luminare şi aerisire.

Ar fi fost de mult timpul să pornim. Eram în gară de 36 de ore, însă nimic nu arăta să se apropie momentul plecării. Sau poate că eram sortiţi să rămânem acolo până la sfârşitul războiului? Se aştepta, aşa credeau toţi, un semnal de undeva, poate de la Moscova, şi cel care trebuia să-l dea uitase.

Când garnitura s-a urnit, în sfârşit, înaintarea a început cu viteză de melc. Se oprea în plin câmp sau trecea prin gări fără să-şi întrerupă mersul. Surescitarea prizonierilor se amplificase. Lipsa de aer nu era singurul motiv. Era imposibil să faci o cât de neînsemnată încercare de a te mişca fără să-ţi loveşti vecinii. Dacă-i sărea vreunuia mai repede ţandăra – şi calmul nu făcea casă bună cu nimeni —, scandalul era gata. Oamenii îşi aruncau cuvinte grele, jignitoare, triviale, înjurăturile în care bietele mame erau principalele vinovate de necazurile noastre curgeau ploaie. Imobilizarea forţată provoca celor cu sănătatea zdruncinată anchiloze parţiale ale membrelor. Dar iritarea atingea paroxismul când cineva trebuia să folosească gaura de evacuare a fecalelor, şi ajungea cu atât mai de nesuportat, cu cât

omul se găsea la o distanţă mai mare de ea. Atunci trebuia să păşească peste zeci de trupuri, şi nu să păşească, ci să calce pur şi simplu.

Locul de deasupra orificiului (numit cu un termen popular „căcăstoare”) era şi el ocupat de cineva în mod permanent, de unde se înţelege ce perturbări se produceau şi sentimentul de vexaţiune al celui silit să se ridice continuu.

Când garda trenului şi-a dat seama, a doua zi, că sigilarea vagoanelor fusese o măsură pripită, au desfăcut sigiliile pentru ca robii să-şi primească polonicul de terci. Nu se înregistraseră până acum, din câte am putut afla (astfel de lucruri constituiau un secret), decât doi morţi, o economie de hrană neînsemnată, totuşi promiţătoare dacă ţinem seama că era abia la începutul călătoriei care a durat 15 zile. Fiecare om a primit o bucată de pâine lucrată dintr-un material şi după o reţetă de fabricaţie de care mă voi ocupa la timpul potrivit, şi un polonic cu apă caldă tulburată cu câteva boabe de mei decorticat. Era hrana pentru o zi. În cele 15-20 de minute, cât dura distribuirea mesei la un vagon, se făcea aerisirea şi se evacuau morţii. Pe parcursul călătoriei s-au petrecut scene nu numai groteşti, cât mai ales tragice, dar, pentru a le înregistra, generaţiei mele i-ar fi trebuit un alt Homer. Cu slabele mijloace cu care m-a înzestrat natura în exprimarea gândurilor, mi-ar fi cu neputinţă să descriu infernul din acele zile fără să mă încerce şi acum o copleşitoare senzaţie de vomă. Am simţit atunci, cu acuitatea pe care o capeţi la limita decisivă a condiţiei umane, că o asemenea degradare anulează pentru toată viaţa respectul faţă de soiul de vieţuitoare din care faci parte. Dacă n-aş aminti decât porţia de aer stricat care nu satisfăcea nici pe departe

actul respiraţiei, sufocarea şi hrana care abia de-ar fi putut sătura o pereche de şoareci, şi încă ar putea fi reconstituită cu uşurinţă imaginea aproximativă a torturilor suportate într-o ţară cu o etică ce pune o pată ruşinoasă pe conduita secolului. Când am coborât din tren, după 15 zile, ne-a trebuit timp pentru a recăpăta deprinderea de a merge. Eram asemenea unor copii care atunci învăţau să umble în picioare, sau unor bolnavi reveniţi la viaţă după un traumatism. Câţiva şi-au pierdut cunoştinţa, cei mai mulţi respirau cu greutate şi căutau ceva de care să se sprijine.

Debarcasem în orăşelul Krasnogorsk, din apropierea Moscovei, şi strada care ducea spre lagăr purta urmele avariilor produse de proiectilele de artilerie, iar un mare număr de gropi erau martorele bombardamentelor de aviaţie. Până în împrejurimi înaintaseră nemţii în 1941, când „generalul Iarnă" intervenise în operaţiile militare şi le îngheţase benzina din tancuri. Aşezarea părea pustie. Pe uliţa pavată cu bolovani de râu, care se sfârşea chiar în poarta lagărului aflat la periferia localităţii – o veche cazarmă, după toate semnele –, n-am zărit ţipenie de om. Lagărul era înconjurat cu mai multe rânduri de sârmă dispuse în chip de reţea şi ocupa, la prima vedere, un spaţiu destul de redus, chiar pentru destinaţia lui de lagăr de triere.

La intrare te întâmpina un pavilion administrativ cu o mică infirmerie, iar la celălalt capăt se putea zări o spălătorie-baie, judecând după rufaria întinsă la uscat şi cele două etuve pentru deparazitare. Pe la

mijlocul lagărului se înghesuiau un număr de barăci — dormitoarele —, iar la cele patru colţuri se înălţau observatoare de tipul foişoarelor, pe stâlpi înalţi, unde paznicii urcau pe trepte. Atât se putea observa la prima vedere. Spaţiile dintre rândurile de sârmă ghimpată erau greblate cu grijă, iar în jurul lagărului dădeau târcoale dulăi dresaţi.

La intrarea în lagăr, coloana de prizonieri a fost fotografiată (material pentru presă şi viitorime) şi apoi îngrămădită pe terenul viran din faţa băii. Cu înjurăturile iară de care nu se concepea nimic în acest spaţiu geografic, am primit ordin să ne dezbrăcăm la piele. N-am să uit până în clipa morţii ce mi-au văzut atunci ochii: vestonul, pantalonii, rufaria de corp, dar mai ales tivurile pantalonilor colcăiau de păduchi. în această parte a amintirilor m-am văzut nevoit să recurg la un dicţionar al limbii române, ca să găsesc acolo un termen mai adecvat pentru puzderia de păduchi care acoperea îmbrăcămintea. Era un furnicar, un roi în faţa căruia nici un microscop n-ar fi fost în stare să-ti facă o idee de mulţimea insectelor. Dacă as compara-o cu nisipul, exagerarea n-ar depăşi limitele bunului-simţ. înfierbântată la exces, etuva nu făcea decât să le stârnească şi mai tare. Mă gândeam cu disperare ce era de făcut, fiindcă ideea de a reîmbrăca aceleaşi haine mă înspăimânta. Propunerea cuiva de a le da foc nu putea fi acceptată, fiindcă stăpânii noştri ar fi fost capabili să ne lase ca pe Tarzan în junglă. Tocmai ajunsesem la concluzia că altă soluţie nu exista decât să omorâm paraziţii unul câte unul, începând cu cei mai mari, sau să-i zdrobim cu ajutorul bolovanilor, oricât de mult timp ne-ar răpi dezgustătoarea operaţie, când am simţit pe umăr apăsarea unei mâini şi o voce cu un uşor accent

basarabean m-a inter pelat prietenoasă:

— Cine spune că se întâlneşte deal cu deal, dar om cu om?

Era puţin îmbătrânii locotenentul G., avocat din Hotin, cu ochii mai adânciţi în fundul capului şi chelia cuprinzându-i jumătate din calota craniană. Dacă nu te desfiinţează ca om, povestea lui era una din acelea care lasă urme adânci toată viaţa. Concentrat când norii războiului s-au abătut asupra Europei, G. se dovedise un camarad excelent şi era, cu toată originea lui poloneză, un bun patriot român. în această concentrare ne cunoscusem, şi condiţiile de rezervişti ne-au apropiat. Răpirea Basarabiei în 1940 îl pusese pe G. în faţa unei crude alternative: să opteze pentru cetăţenia română sau să se înapoieze în Ho- tinul devenit sovietic, unde avea o soţie la care ţinea mult şi o

> > > casă frumoasă în centrul oraşului. Soţia nu şi-o putea aduce în România, fiindcă astfel de tranzacţii, obişnuite între state civilizate, erau străine ţării socialismului, care nu făcea decât schimburi de deţinuţi politici. S-a decis, cu strângere de inimă, fireşte, să aleagă soluţia care corespundea sentimentelor sale patriotice, solicitând totuşi prin Ministerul Afacerilor Externe expatrierea soţiei sale. În confuzia acelor ani şi încleştările care s-au succedat, nimeni nu se ocupa de cazuri neînsemnate ca acesta. Ţara era dezmembrată, iar Kremlinul revendica pe fiecare basarabean, considerându-l cetăţean sovietic.

A izbucnit războiul antisovietic în 1941, la care am participat alături de Germania. După o rezistenţă oarecare, trupele sovietice au fost împinse dincolo de Nistru, târând în retragerea lor, după un obicei al

hoardelor migratoare, o bună parte din populaţia Basarabiei, pe unii înrolându-i forţat în armată. Aşa a ajuns soţia locotenentului G. undeva în Transnistria. Dar aici a căzut în mâna nemţilor, care, după tactica lor din primele timpuri ale războiului, tăiau frontul în felii, capturând un imens număr de prizonieri din armata sovietică. Nemţii au luat de bună explicaţia femeii că a fost târâtă de sovietici ca ostatică pentru soţul ei, ofiţer în armata română, şi a cerut să i se permită întoarcerea acasă. Dar zvonurile care au circulat ulterior se deosebeau pe ici, pe colo şi chiar în unele puncte esenţiale de versiunea femeii care putea să se refugieze la soţul ei, dar a preferat (era rusoaică) să-şi urmeze prietenul, un ofiţer sovietic care a căzut pe front.

Reîntoarsă în Basarabia, ea s-a adresat regimentului din care făcea parte locotenentul G., interesându-se (chipurile!) de soarta lui. Regimentul i-a răspuns că, deocamdată, locotenentul G. se află pe front şi o sfătuia să-i scrie, indicându-i numărul oficiului poştal militar. În timp ce se purta această corespondenţă, G. a fost dat dispărut în urma unui atac. Nu i se descoperise corpul pe câmpul de luptă, căzuse aşadar prizonier. Când a aflat vestea, doamna s-a urcat într-un tren militar şi nu s-a oprit decât în garnizoana de pace a regimentului, a cărei operativă sosise de curând de pe front. Atunci am cunoscut-o: era tipul clasic al rusoaicei din clasa mijlocie, plesnind de feminitate şi pavoazată ca o întreprindere comunistă la aniversarea marii revoluţii din octombrie. Printre cei cu care a stat de vorbă am fost şi eu. Aflase că am avut relaţii prieteneşti cu soţul ei, că făcusem parte din acelaşi batalion (ceea ce era adevărat numai pentru perioada concentrărilor) şi

voia să cunoască detalii despre dispariţia lui.

Femeia nu-mi plăcuse din prima clipă, dar era soţia unui prieten şi am căutat să fiu cât mai îndatoritor. Am asigurat-o că soţul nutrise faţă de dânsa un sentiment puternic şi i-am spus şi despre intervenţiile lui în vederea expatrierii; mi-am exprimat convingerea fermă că este prizonier şi se va înapoia după terminarea războiului. Voia să afle ce formalităţi se cer pentru aranjarea drepturilor la pensie. La biroul mobilizării unde se cunoştea versiunea poveştii cu ofiţerul sovietic, n-a fost întâmpinată tocmai binevoitor, dar, din simpatie pentru locotenentul G. -- apreciat de toţi a putut rezolva şi problema pensiei, restituindu-i-se şi lucrurile rămase de la dânsul.

Şi acum iată-mă, cu totul pe neaşteptate, în faţa amicului G. Prin lagărul de la Krasnogorsk mai trecuseră şi alţi prizonieri de la care ar fi putut afla câte ceva din ceea ce îl interesa, dar nici unul nu s-a arătat comunicativ. Am bănuit că speră să afle de la mine tot ce-i ascunseseră, sau mai degrabă nu cunoscuseră, ceilalţi. Mă simţeam stingherit. Cu un suflet sensibil, pe cât îl cunoşteam eu, drama despărţirii de soţie îl chinuia probabil îngrozitor. Vedeam asta după ochii tragici şi obosiţi care căutau neliniştiţi în jur. Nu ştia cum să înceapă discuţia, sau se ferea să fie văzut stând de vorbă cu nou-sosiţii în lagăr? Se gândea ce şi cât să-mi povestească din întâmplările prin care trecuse, ori voia să-mi pună din capul locului chinuitoarea întrebare?

S-a decis să înceapă cu povestirea întâmplărilor sale de la căderea în prizonierat, în toamna lui 1941. Fusese purtat prin câteva lagăre, servise ca tălmaci, iar uneori era forţat sub ameninţarea cu moartea să

vorbească la megafoanele de front, lansând cunoscutele îndemnuri: „Soldaţi, predaţi-vă armatei roşii, veţi fi trataţi omeneşte, vi se garantează viaţa şi întoarcerea în patrie” etc. O bună cunoaştere a limbii ruse şi mulţumitoare a celei germane, ca şi origina lui poloneză îl apropiaseră de
sovietici, oricât sunt aceştia de bănuitori chiar şi cu concetăţenii proprii. Aici era folosit ca tălmaci şi răspundea şi de deparazitarea prizonierilor.

Mi-a atras atenţia că nu trebuie să fim văzuţi stând prea mult de vorbă, nici să se afle că în ţară eram prieteni.

— în felul acesta ţi-aş putea fi de mai mult folos, şi prima dovadă mi-a dat-o aducându-mi alte haine (erau şi nişte pantaloni negri, aproape noi, de SS-ist, şi rufe curate). Şi acum ne despărţim, dar mai spre seară am să te caut ca să stăm de vorbă.

Am făcut o baie; primisem o bucăţică de săpun. Până seara n-am făcut altceva decât să controlez noul echipament şi să ţin în etuvă pe celălalt, care trebuia dat în schimb. După „cină”, un polonic de două sute de grame de apă călduţă şi tulbure, cum primisem şi în tren, ne-am revăzut. Mi-a strecurat câteva ţigări. Nu ştia cum să înceapă, parcă s-ar fi temut să nu-i confirm bănuielile. Am încercat să înfiripez primul discuţia.

— Sunt pentru a doua oară pe front, nu ştiu ale cui păcate le ispăşesc, ştiu pe foarte mulţi care nu-l cunosc decât din filme. Acum, adică mai mult de un an în urmă, am venit cu altă unitate. Din ţară nu mai ştiu decât lucruri care privesc familia mea. Am aflat că fostul nostru regiment nu mai participă la operaţiile noastre de pe front.

— A trecut prin lagăr un sublocotenent, nu cred

să-l cunoşti, fiindcă nu facea parte din ofiţerii cu care am început campania. N-a putut să-mi spună mai nimic. Când te-am văzut azi pe dumneata, parcă mi-am revăzut ţara.

Avea ochii umezi şi glasul îi tremura. întrebarea pe care o aşteptam din clipă în clipă, pe care i-o citisem de la început în ochi, a căzut grea.

— Spune-mi, ce ştii despre soţia mea? Nu s-a interesat de mine la regiment după ce v-aţi înapoiat de la Odesa?

Mă urmărea atent să descopere pe faţa şi în tonul meu ceva care i-ar furniza un indiciu. I-am povestit vizita soţiei sale şi convorbirea avută.

— Ce zicea? a insistat G.

— Voia să cunoască împrejurările dispariţiei dumitale şi orice alte detalii care te priveau.

— Si altceva? Nu se mai interesa de nimic altceva?

— Pe cât ştiu, nu. A stat de vorbă cu ajutorul comandantului, cu şeful biroului mobilizării, a fost şi la casierie. Toţi s-au purtat atent cu dânsa. I s-au întocmit pe loc formele pentru primirea pensiei şi a intrat în posesia lăzii de companie. I-au transportat-o la gară cu un vehicul militar.

— Aşa! a exclamat el, primeşte şi pensie.

— Poate că, de-ar fi ştiut că ne întâlnim aici, ţi-ar fi expediat şi o scrisoare prin mine, am încercat eu să dau un curs mai puţin emoţional discuţiei, dar gluma nu şi-a atins ţinta.

— Te rog să-mi spui, dar sincer, ca unui prieten cum te-am considerat încă de la prima noastră cunoştinţă, ce impresie ţi-a făcut nevastă-mea?

întrebarea era directă şi neaşteptată. Ce puteam răspunde ca să par cât mai puţin convenţional?

— Arăta dezolată.

M-a privit nemulţumit, cu un început de enervare.

— Spune-mi, frate, adevărul: cu câţi dintre voi s-a culcat? M-am ridicat uimit şi supărat.

— Ce prostii îţi trec prin minte? Şi apoi, drept cine mă iei?

— Nu pun la îndoială cavalerismul şi nici prietenia dumitale, a oftat adânc G., însă o cunosc bine pe ea: e o târfa, ca toate rusoaicele. Şi am iubit-o. Şi o mai iubesc încă, nu poţi să-ţi închipui cât de mult îmi stăpâneşte gândurile. N-am mai văzut-o din februarie 1940, când am avut o permisie de cinci zile, dintre care mai mult de două le-am făcut pe drum. Aşa, acum are şi pensie. Să vezi trai pe ea cu banii mortului... De ce nu vrei să-mi spui adevărul? Haide, frate-meu, spune-mi! N-o să fiu mai nenorocit decât sunt dacă mai aflu ceva despre ea. Dumneata eşti disperat că ai căzut prizonier şi e firesc. Dar ai mângâierea că acolo, în patrie, te aşteaptă o soţie devotată şi un copil care îţi dezmiardă seară de seară fotografia şi te pomeneşte în rugăciunile lui. Asta îţi dă curajul să rezişti. Pe când eu? Eu sunt de zeci de ori mai nenorocit, incomparabil, infinit mai nenorocit. Pentru cine are un suport moral, prizonieratul devine de la o vreme mai uşor de îndurat. Ştii că fiecare zi trecută te apropie de momentul revederii cu cei dragi. Dincolo de privaţiunea de libertate, de lipsa hranei şi a igienei, de gândurile negre, rămâne neîntinată speranţa că toate acestea vor lua sfârşit într-o zi. Dar eu, ce speranţă mai pot avea? Ruşii mă revendică, fiind născut în Basarabia, deci cetăţean sovietic. Românii nu pot vedea în mine altceva decât un trădător, pentru că, ameninţat şi torturat, am consimţit să vorbesc la megafoa- nele de front şi am

semnat alături de alţii afişe în care îi îndemnam pe foştii mei camarazi să dezerteze. Şi, ca şi când toate acestea nu mi-ar fi ajuns, trebuie să te mai răscolească şi să-ţi facă viaţa imposibilă amintirea unei curve. Iţi dai seama prin ce-am trecut şi trec eu zi de zi? Si voi care mă minţiţi, crezând că astfel mă menajaţi, îmi uşuraţi chinul! Spune, dragă, adevărul, te rog ca pe Hristos, spune-l, că înnebunesc!

L-am lăsat să se liniştească. îi puteam fi de folos cu ceva? Ce-aş putea să-i spun, când şi inima mea e cuprinsă de deznădejde? Am vorbit într-un târziu, când începusem să simţim răcoarea.

— Dacă eşti cu adevărat convins că cele ce mi-ai spus despre soţia dumitale nu sunt numai simple bănuieli, ce nevoie mai ai ca ele să-ţi fie confirmate de unul şi de altul? Eu n-am văzut în doamna G. o femeie uşuratică, ci o biată fiinţă necăjită. Poate fi o senzuală, dar de ce ţii să-ţi impui neapărat certitudinea că ar fi o destrăbălată? Te simţi mai uşurat conservând în cuget această obsesie? Ce sfat ţi-aş putea da când abia s-a scurs o lună de la propria-mi slăbiciune în faţa unei lovituri crude a destinului? Şi încă nu mi-am revenit. Şi nici semne prea încurajatoare nu sunt că un reviriment s-ar produce aşa curând. Pot să-ţi spun însă părerea mea: căutând singurătatea şi izolarea, nu faci altceva decât să conservi răul. Un temperament tumul tuos are nevoie de eliberare, de o descărcare, eventual lăsând vânătăi pe mutriţele astea antipatice de toate naţionalităţile, care se învârtesc pe aici căutând ceva de furat, în sfârşit, fa ceva, numai eforturile fizice te-ar scăpa de tortura morală şi poate, cu timpul, ai să ajungi la un calm al inimii.

M-a prins uşor de mână.

— Nu-ţi doresc să cunoşti coşmarurile pe care le-am avui eu. Dar poate că ai dreptate. Noapte bună!

Chiar de-a doua zi, comisarul politic al lagărului a început întocmirea fişelor personale. Prizonieri erau obligaţi, sub semnătură, să declare cu lux de amănunte toate datele biografice care urcau până la bunici şi cuprindeau, de asemenea, pe cele privitoare la urmaşi şi neamurile colaterale, averea pe care o poseda fiecare, politica pe care au facut-o, situaţia militară, unităţile cu care au luptat pe frontul antisovietic şi în ce loc, ce decoraţii au primit şi anume pentru ce fapte de arme, dacă au rude în străinătate, cu ce se ocupă acestea acolo, ce limbi străine cunosc, persoanele din diferite etape ale vieţii care pot da referinţe despre ei etc. etc. Era o fişă ca pentru un cetăţean naturalizat şi la sfârşit se cerea chiar şi o profesiune de credinţă politică, pregătindu-i astfel pe prizonieri pentru soarta care-i aştepta în ţară din partea serviciilor de cadre. Declaraţiile care nu cuprindeau detalii suficiente erau completate prin suplimente de interogatoriu pentru lămurirea indiciilor, oricât de neînsemnate, cu privire la viaţa publică şi privată a prizonierilor şi relaţiilor lor.

Cu neîntrecutul talent al românului de a face pe prostul, gradele inferioare (în marea lor majoritate ţărani) terminau tărăboiul fără dificultăţi, declarându-se neştiutori de carte sau absolvenţi de una sau două clase primare şi încheind spovedania cu refrenul zilei: *Hitler KapuA* Dar cu ofiţerii era altceva.

Propaganda sovietică o ţinea una şi bună că ei erau expresia cea mai reacţionară a claselor dominante, ei „mânaseră” pe I ronţ turma necuvântătoare de ţărani, ei „asmuţiseră” poporul î mpotriva „paşnicei ţări sovietice”, aşadar cu ei se răfuiau acum comisarii politici, din care mulţi, dacă nu toţi, din lagărele cu români erau din România, foşti negustori de mărunţişuri sau chiar intelectuali de tip Roller[1] sau Ana Pauker’, vorbind şi scriind o limbă românească într-un jargon de Dudeşti şi Crucea de Piatră. Nu se mai numeau însă, ca în tară, Kotler sau Braunştein, acum îşi ziceau Cotlear (suna mai exotic şi mai distins) sau Braniţki (fiindcă avea un iz slav). Degeaba încercau ofiţerii de rezervă (în bună parte fii de ţărani) sau chiar ofiţerii activi să demonstreze că erau prima generaţie din neamul lor care purta ghete. Comisarii politici o ţineau pe-a lor, deşi cunoşteau foarte bine adevărul. Ofiţerilor li se cerea, prin urmare, tui plus de detalii, în speranţa că astfel vor mai putea fi depistaţi ceva criminali politici sau aţâţători la război.

întocmirea fişelor era însoţită de desfăşurarea în condiţii optime a operaţiei. La miez de noapte sau aproape în zori, agentul comisariatului îţi întrerupea visul: echiparea şi la comisariat, imediat! Acolo erai aşezat astfel ca lumina becului

să-ţi cadă în faţă, în timp ce anchetatorul se păstra în umbră. Trucul era vechi, dar ce nevoie avea comisarul de alte metode?

Aici era teritoriu sovietic. Vorbind o românească cu accent idiş, comisarul îţi atrăgea atenţia că în cutare loc din autobiografie n-ai fi fost destul de explicit.

Fără să se grăbească (fiindcă [XLVIII] [XLIX] dormise în timpul zilei), voia să afle ce ofiţeri mai erau în batalionul cu care ai luptat, care îţi erau prieteni şi, dimpotrivă, cu cine nu te înţelegeai, ce ştii despre fiecare din ei, dacă ai cunoscut pe cineva din populaţia civilă, unde, când, cum se numea etc. Strecura cu abilitate insinuări asupra persoanelor indicate să dea referinţe:

— Ştim că sunteţi prieten cu ofiţerul cutare... din ce familie se trage? Cum, nu ştiţi că părinţii lui au moşie? Despre părinţii dumitale declari că au fost funcţionari, dar nu precizezi unde au fost funcţionari... Asa, numai tatăl, la Banca Naţională: era şi acţionar? Mai spui că n-ai făcut politică, însă noi suntem informaţi că te-ai retras de la liberali ca să te înscrii în partidul lui Goga. Tatăl sublocotenentului S. n-a fost colonel. Ştim că e în rezervă, însă a fost şi prefect în Basarabia, timp de mai mulţi ani, după Primul Război Mondial. Şi dumneata ai avut garnizoană în Basarabia. Ai fost sub comanda lui când a reintrat în cadrele armatei? De ce n-ai scris aici cu cine ai avut relaţii în oraşul I.?

Şi tot aşa o oră, uneori mai mult, niciodată mai puţin, în care timp privirea lui nu te slăbea decât atât

---

XLVIII Mihail Roller (1908-1958) a fost un istoric român comunist, extrem de influent în anii 1950, când a impus viziunea marxist-leninistă în istoriografia românească.

XLIX Ana Pauker (1893-1960) a fost unul dintre cei mai influenţi oameni politici de la începuturile României comuniste. A activat în URSS şi apoi a ocupat funcţii importante în statul român (vicepremier şi ministru de externe), dar a fost înlăturată de la putere de Gheorghe Gheor- ghiu-Dej în 1952.

cât avea nevoie să-şi ia scurte notiţe; erai descusut şi, dacă i se părea lui, dacă intuiţia îi spunea că omul din faţă e dispus la concesii, ori are ceva de ascuns (de aici şi până ajungeai om de încredere nu era decât un pas), îţi întindea o ţigară cu scuza că a neglijat s-o facă mai înainte.

— Nu face nimic, fiindcă nu fumez, spunea câte unul din mândrie (cu toate că era fumător), dar cei mai mulţi nu rezistau şi luau câte o ţigară. Un moment de bună dispoziţie produsese în lagăr un căpitan care, după ce-a aprins ţigara oferită, a băgat întreg pachetul în buzunar. Politrucul a înghiţit afrontul, fiindcă gestul căpitanului îl luase pe nepregătite; când şi-a revenit din derută şi a cerut la rându-i să fie tratat cu o ţigară, căpitanul – oltean de pe Lotru –, cu o jovialitate de Tartarin, i-a replicat calm:

— Domnule comisar, sper să-mi iertaţi nepoliteţea, dar n-am de unde cumpăra altele, fiindcă în lagăr n-am văzut cantină: pe acestea le păstrez în contul raţiei de ţigări la care am dreptul ca prizonier de război, potrivit convenţiei de la Haga la care a subscris şi Uniunea Sovietică şi pentru că România plăteşte cu aur întreţinerea mea aici şi pe a celorlalţi care, ca mine, au avut norocul să ajungă în lagărele dumneavoastră.

Şi a aprins numai el ţigara.

Nu cunosc ce urmări a avut cazul, căpitanul nu facea parte din lotul nostru, însă, din câte îmi amintesc, n-am auzit de vreun politruc care să aibă umor.

Interogatoriul dura şi după importanţa prizonierului ca grad, sau după dârzenia omului. Mulţi căutau să intre în graţiile comisarului, urmând ceea ce considerau ei „o politică înţeleaptă”, adică „fa-te frate cu dracul, până treci puntea”. Prilejurile de a deveni utili nu lipseau, şi specia respectivă, de unde la început era puţin numeroasă, ajunsese după un timp o forţă care da tonul în toate împrejurările, acoperind glasul celorlalţi, tero- rizându-i pe acei inadaptabili care nu înţelegeau „imperativul” vremii. însă e cert că n-au reuşit niciodată să pună stăpânire pe masa prizonierilor, cu tot sprijinul autorităţii lagărelor.

Această forţă „antifascistă” deţinea în lagăr posturile care le asigurau un stomac totdeauna plin. Ea intercepta fiecare şoaptă, informa comisariatul despre orice mişcare; a aderat prima la iniţiativa creării „glorioasei” divizii Tudor Vladimirescu[1] şi apoi şi a celeilalte, care n-a luptat, în schimb a murdărit memoria celor trei martiri ardeleni: Horia, Cloşca şi

Crisan[L LI]. Tot

' > > >

L DiviziaTudor Vladimirescu a fost constituită, în octombrie 1943, din voluntari români, marea majoritate prizonieri în URSS. Divizia a avut un rol important în amplificarea propagandei sovietice şi în pregătirea instaurării stalinismului în România.

LI* De la *heimatlos* (adj., germ.) fără patrie, fără cămin (n. ed.).

mişcarea „antifascistă” mâzgălea în fiecare lagăr o „gazetă de perete” în care batjocorea ţara şi o fiţuică imundă, tipărită cine ştie unde şi de ce *heimatloşi*[1]*',* denumită *Graiul liber* (sau cam aşa ceva) şi subintitulată „organ al prizonierilor români din URSS”, în realitate numai al celor ce trecuseră cu arme şi bagaje în tabăra comunistă, fiţuică în care îşi depuneau lunar sau la două luni produsul meditaţiei lor adânci iniţiatorii care luaseră în antrepriză fericirea poporului român din ordinul Moscovei. Ştiind câtă bucurie fac stăpânilor, ei jigneau cu fiecare cuvânt tot ce avea neamul mai curat.

Anatole France nu a greşit văzând în foame şi în dragoste imboldul tuturor faptelor omeneşti. De aici proveneau toate: de la foame. O mie de gloanţe nu puteau ucide sufletul aşa cum reuşeau aceşti arendaşi de opinie publică, foştii camarazi de până ieri, cu care împărţisem binele şi răul. N-au fost puţini cei care au plătit cu zile de carceră, mutări în lagăre cu regim special, prelungirea detenţiunii, uneori şi cu viaţa, răzbunările personale cu care „avangarda noii democraţii româneşti” (cum îi plăcea să se intituleze) i-a urmărit pe toţi oamenii oneşti.

Dacă ceva din noi trebuie să supravieţuiască în conştiinţa urmaşilor, nu poate fi decât simţământul de adâncă repulsie pentru cei care, cum se spune undeva în cartea de căpătâi a creştinătăţii, s-au vândut pentru „un blid de linte”. Vânzarea le-a fost de folos, adevărat. Au revenit în patria comunistă cu state de serviciu excelente, pe care nu le-ar fi obţinut aici pe baza meritelor reale. Au deţinut şi poate mai deţin încă posturi importante, unelte oarbe în slujba unei puteri înstăpânite cu forţa. Le-a lipsit curajul să lovească făţiş, au preferat modul făţarnic şi laş. Ei şi

urmaşii lor sunt o parte din elita societăţii româneşti de azi, care a înlocuit şapca de apaş şi cizmele de cauciuc cu produsele marilor case de modă din străinătate.

Dar să trecem mai departe, pentru că fără sau cu voia noastră vom mai reveni asupra acestui capitol de istorie postbelică. într-o noapte, pe când pregătirile pentru expedierea lotului nostru spre o destinaţie pe care G. nu reuşise s-o afle erau în curs, am fost chemat pentru a doua oară la comisariat. Stingerea sunase de mult, dar nu dormeam. Vorbeam în şoaptă cu un prieten din batalion, bucureştean prin adopţie, când s-a oprit lângă patul nostru agentul comisariatului. Am traversat, însoţit de el, mica piaţă din mijlocul lagărului, unde se facea zilnic apelul, şi iată-mă în faţa politrucului. Mi s-a arătat scaunul pe care să mă aşez şi, cum priveam lumina drept în faţă, l-am tras mai la o parte sub pretextul unui început de cataractă.

— Te-am chemat pentru un supliment de anchetă, a început el şi a făcut o scurtă pauză, apoi a continuat repede ca pentru a mă surprinde cu ce avea să urmeze. Eşti pentru a doua oară pe front. De ce ai fost trimis din nou, din moment ce ţi-ai făcut stagiul?

— Scrie în autobiografie. La ofiţerii de rezervă nu se pune problema stagiului de front. Nu eu am solicitat să fiu trimis pentru a doua oară: m-au trimis tot aşa cum am făcut şi prima campanie până la Odesa, fără să mă întrebe nimeni dacă-mi place sau nu. Probabil că această nouă mobilizare, ce vi se pare dumneavoastră atât de neobişnuită, se explică prin pierderile în cadre ofiţereşti. Nu sunt unicul caz, ca mine sunt mii.

— Domnule locotenent, dumneata n-ai fost trimis

pe front pentru a doua oară aşa, la întâmplare, ai fost trimis disciplinar. Spune că nu-i aşa!

— Sigur că nu e aşa şi, dacă e vorba de un informator şi nu de o simplă bănuială a dumneavoastră, aflaţi că v-a minţit, iar bănuiala nu are nici un temei.

— Pot să te asigur că vom afla curând adevărul pe care nu înţeleg de ce îl ascunzi.

N-am dat nici un răspuns. Mă gândeam cu înfrigurare: cine ar putea fi informatorul. Să fie G.? Exclus, n-avea de unde şti, nu-i suflasem o vorbă în această privinţă. Când s-a petrecut incidentul cu pricina, el era prizonier de aproape un an. Dintre ofiţerii din batalion cu care eram acum aici, în lagăr, numai doi-trei cunoşteau întâmplarea. Cine putea fi din aceştia? Pe de altă parte, ce urmărea comisarul încercând să exploateze un fapt fără nici o importanţă, în fond? Prezentat într-un anumit fel, în felul sovieticilor, faptul mă punea într-o lumină favorabilă, să zic, faţă de ei, dar dezvăluia totodată aspecte reprehen- sibile ale unor obiceiuri din armată. Şi nu acest comisar politic era indicat să le afle de la mine, chiar dacă — poate — le ştia.

Intr-adevăr, fusese ceva, dar asta mă privea doar pe mine. Trecuseră patru luni de la întoarcerea de pe frontul basarabean şi un ordin mă chema pentru instrucţia recruţilor la un regiment din oraşul A., unde am rămas până la terminarea perioadei de instrucţie, mai precis o jumătate de an. Incidentul s-a petrecut în timpul unui program administrativ, fiind ofiţer de serviciu pe regiment. Treceam pe la companii să controlez executarea lui. Una dintre

companii era adunată în careu, şi în mijlocul careului cineva gesticula cu aprindere. Voiam să trec mai departe, fiindcă cel care se agita era comandantul companiei, un căpitan activ, dar am auzit gemete şi m-am apropiat. Trântit la pământ, un recrut, ţigan, dezbrăcat de pantaloni şi indispensabili, acoperit cu un cearşaf ud, era lovit cu o frânghie şi silit să numere loviturile pe care le primea. Aproape neinteligibil, abia mai murmura: 144,145,146. Mai departe nu s-a auzit, dar loviturile continuau.

Am pătruns în careu, am salutat pe comandant explicând în ce calitate mă aflam acolo şi am întrebat ce se întâmplase. Intervenţia mea a iritat pe căpitan, totuşi a mormăit ceva de furtul unui stilou pe care soldatul îl înstrăinase după aceea — şi acum nu vrea să mărturisească.

— Sunt dovezi că el e hoţul? am insistat eu, prefacându-mă că nu observ aroganţa cu care mi se răspunsese.

— Din moment ce doarme lângă păgubaş, ce dovadă ne mai trebuie?

— Asta, am observat eu, este o dovadă tot aşa de sigură ca raţele poetului Ibycus[LII]. Insă chiar în cazul când ar exista dovada peremptorie că el e autorul furtului, vă rog să-mi permiteţi, domnule căpitan, să cred că 146 de lovituri sunt o pedeapsă exagerată. Cunosc ordinul care limitează pedepsele corporale la 25 de lovituri, dar aplicate în prezenţa medicului. Mă iertaţi că am intervenit, sunt însă ofiţer de serviciu.

Şi, cu un salut scurt, am plecat.

Comandantul regimentului lipsea în acel moment, iar adjutantul, cu un aer aferat, m-a asigurat că-i va raporta cele întâmplate. Am aflat că, după plecarea mea, însuşi căpitanul aplica loviturile, scos din sărite că recrutul se încăpăţâna să nu recunoască furtul, până când acesta n-a mai dat semne de viaţă. Şi cu asta totul s-a încheiat, se va gândi cititorul, însă lucrurile nu s-au petrecut aşa, va trebui să spunem că abia au început. Pregăteam un raport scris, la corpul de gardă, asupra celor întâmplate, când a apărut căpitanul cu pricina.

— Consider intervenţia dumitale, domnule locotenent, intempestivă şi nedisciplinată, ca pe o ofensă personală şi voi cere regimentului să fii sancţionat cum se cuvine.

— Tocmai pregăteam şi eu un raport, domnule căpitan, dar cum n-aş putea cere aşa ceva regimentului, mă limitez să relatez cu obiectivitate cele întâmplate. Până când regimentul va lua hotărârea pe care o va crede potrivită, daţi-mi voie să

LII Conform unei legende, poetul grec Ibycus a chemat un stol de raţe să fie martore la uciderea sa de către un grup de tâlhari.

vă spun părerea mea: ceea ce aţi făcut dumneavoastră e o barbarie şi, chiar făcând abstracţie de calitatea pe care o am astăzi, tot aveam datoria să intervin ca om şi mai ales ca unul care a simtit mirosul prafului de puşcă pe front, nu la tragerile de instrucţie din garnizoană. Pentru o bănuială de furt nu se omoară un om, domnule căpitan; cu oamenii ăştia ducem războiul şi cel pe care l-aţi ciomăgit ar trebui să fie un prea mare patriot dacă la cea dintâi ocazie nu va ridica mâinile în sus, să se predea inamicului. Iar mai înainte de a se preda, s-ar putea să-i treacă prin minte să rezerve câte un glonţ şi celor care l-au stâlcit în bătaie, lor şi altora în care vede nişte tirani. Dacă aţi fi fost pe front, aţi privi lucrurile în altă lumină.

Pe când avea loc această discuţie la corpul de gardă, unul dintre ofiţerii din regimentul cu care luptasem, mutat şi el aici pentru instrucţia recruţilor, făcuse o fotografie cu recrutul aflat în nesimţire, ceea ce a complicat lucrurile.

Comandantul de regiment s-a pronunţat ca despre un caz care nu merită atâta zgomot (referindu-se numai la sancţiunea corporală aplicată soldatului). Ceea ce merita atenţie însă, era, după părerea sa, atitudinea ofiţerilor de rezervă, „lipsa lor de solidaritate cu corpul ofiţeresc”, singularizarea lor în cadrul acestuia.

În zilele următoare am fost frapat de schimbarea intervenită în comportamentul ofiţerilor activi: erau foarte rezervaţi faţă de noi, distanţi şi exigenţi la executarea programelor; răspundeau Ia salut cu răceală şi se limitau la relaţiile stricte de serviciu. Casta în care noi, rezerviştii, eram nişte intruşi îşi apăra privilegiile, trecând peste sentimentele de

omenie şi de dreptate. Nu eram chiar atât de naiv încât să cred că organele militare superioare puteau lovi în cariera unui căpitan activ numai pentru că un rezervist oarecare îşi închipuia că în armată lucrurile se petrec aidoma ca în civilie. însă ceea ce a urmat a întrecut şi cele mai pesimiste presupuneri.

Intr-o seară ascultam, cu un grup de camarazi rezervişti, muzica militară în parcul oraşului. Lume ca la Moşi; nimic nu-ti vorbea de război.

J

— De ce se uită aşa de insistent la noi individul ăla? am auzit pe cineva lângă mine.

La câţiva metri mai încolo, „individul" – un tip cu nas acvilin şi o gură exagerat de mică, deasupra căreia mijea un început de mustaţă, dar omul fiind albinos mustaţa apărea ca o pată – ne privea stăruitor. O bărbie mică şi ascuţită completa detaliile care m-au ajutat să-l identific: era un fost camarad şi prieten de şcoală militară, absolvită cu nouă ani în urmă într-un oraş din Moldova.

>

La un pahar de Rulănder vechi, într-o cramă de lângă piaţă, am depănat cu amicul C. amintiri comune, regăsindu-ne tot aşa de apropiaţi sufleteşte ca în anul când asaltam ruinele faimoasei vile a lui Cantilli din marginea oraşului, ca să scoatem de acolo un duşman închipuit, sau când goarna ne smulgea dintr-un somn neîmplinit pentru o alarmă de noapte. Fostul elev al şcolii de ofiţeri de rezervă, pe atunci şi student la Facultatea de Drept, era acum doctor în ştiinţe juridice şi şeful Siguranţei statului din localitate.

— Ei, m-a descusut el, cum te împaci cu slujba la împăratul? în ce relaţii eşti cu ofiţerii activi? Ştii, mie

nu-mi prea plac. Sunt superficiali şi îngâmfaţi.

— Nu chiar toţi. Pe front unii s-au comportat cu vrednicie, mai ales cei tineri. Aş spune mai degrabă că sunt victima unor păreri foarte înalte despre persoana lor, şi cei care le-au inspirat-o sunt marii şefi militari. Aceştia profită de starea de război pentru a-şi impune dominaţia peste tot. Nu sunt mulţumiţi ca iniţiativa să le aparţină numai pe front, deşi Clemenceau[1] observa la sfârşitul Primului Război Mondial că războiul este o treabă mult prea importantă pentru a fi lăsată numai pe seama militarilor.

Din vorbă în vorbă, i-am povestit întâmplarea petrecută în regiment cu câteva zile mai înainte. Sorbind câte o picătură din pahar, mi-a spus: [LIII]

— Ştii că acesta este un caz deosebit de grav? Roagă-l pe ofiţerul care a făcut fotografia să-mi predea mie clişeul.

— Ce vrei să faci cu el?

A meditat câteva momente înainte de a răspunde.

— încă nu ştiu. Nu m-am gândit, dar în cursul nopţii am să văd ce este de făcut. Ai cedat primului impuls fără să te gândeşti la urmări, dar află de la mine că ai putea face cunoştinţă cu o Curte Marţială care, după ce-ţi trânteşte câţiva ani de închisoare, te trimite pe front pentru reabilitare. în afară, bineînţeles, şi de alte bucurii, fiindcă totdeauna există lucruri şi mai rele.

»

LIII Georges Clemenceau (1841-1929) a fost un influent politician francez, prim-ministru al Franţei în perioadele 1906—1909 şi 1917—1920, cu un rol determinant în încheierea sistemului Tratatelor de Pace de la Paris (1919-1920).

— Ce lucruri ar putea fi mai rele? La moarte nu mă pot condamna.
— Nu uita că aştept clişeul.

După două zile, un plic sigilat se odihnea pe biroul Conducătorului Statului[1]. încordarea creştea şi deznodământul nu s-a lăsat mult timp aşteptat. Mai întâi a fost anunţată inspecţia comandantului corpului şi la câteva ore s-a aflat că garnizoana va fi vizitată şi de ministrul de interne, tot un general[LIV LV]. Se ştia că pregătirile în vederea inspecţiei unui comandant cu grad aşa de înalt sunt de o febrilitate care lasă în urmă preparativele pentru un atac pe front. în ce constau ele într-o garnizoană de pace? Cu câteva zile înaintea inspecţiei, delegatul popotei ofiţereşti cercetează magazinele cu delicatese din oraş şi, dacă e nevoie, se deplasează şi în alte locuri pentru completarea aprovizionării; sunt luate la rând cramele şi, fiind vorba de corpul grănicerilor, se procură din porturi, de un trimis cu delegaţie specială, măsline Volo, caviar, sardele de Lisa, ţigări turceşti şi egiptene, cafea. Astfel, pe mesele din sala admirabil ornamentată pentru banchet, apar printre *hors d'oeuvres* indigene articole alimentare devenite amintiri istorice (stare de război, nu?).

LIV Ion Antonescu.
LV Generalul Dumitru I. Popescu (1883-1970).

O comisie în frunte cu ajutorul de comandant a întocmit din vreme un meniu care este tipărit (dacă timpul permite) sau numai bătut la maşină. Persoanele din anturajul generalului au fost discret chestionate asupra preferinţelor culinare ale acestuia (dacă este la prima inspecţie): se procură flori spectaculoase şi agitaţia nu se potoleşte decât în momentul în care oaspeţii se aşază la masă. Ofiţerii inferiori, sfioşi, stau prin colţuri, ocupându-şi ultimii locurile la coada mesei, dar ei sunt cei care suportă cheltuielile; ceilalţi, cu aer de amfitrioni, încearcă să se facă remarcaţi de suita generalului şi de generalul însuşi.

Nu conta că pregătirile erau costisitoare. Ofiţerii aveau lefuri bune, şi apoi tradiţia cere să primeşti cum se cuvine pe oaspeţi. E drept că mulţi ofiţeri oftau din greu la sfârşitul lunii, când îşi încasau solda, fiindcă pe lângă musafiri mai suportau şi consumaţia colonelului, a ajutorului, a ofiţerului cu popota şi cu aprovizionarea, ca unii care au depus efort şi imaginaţie la reuşita banchetului. Dar protestul este un termen necunoscut în lexicul militar: roti aveau nevoie de notări cât mai bune la memoriu, altfel s-ar duce dracului avansarea şi, mai presus de orice, oamenii sunt satisfacuţi că onoarea unităţii a înregistrat o cotă înaltă în competiţie.

Doar că de data aceasta lucrurile nu s-au petrecut ca de obicei. Comandantul corpului, cu care mai avusesem înalta cinste să stau la aceeaşi masă (cu prilejul unei concentrări la regimentul de origine), era un mare amator de ospeţe. Gurmand şi sibarit, stirpe de moşieri, generalul se îmbrăca la Londra şi călătorea în fiecare an peste hotare. Avea o vagă cultură militară, dar în saloane strălucea prin tăietura

impecabilă a uniformei şi prin aerul degajat cu care debita mii de minciuni şi de apropouri. „Curvă masculină” îl numeau ofiţerii activi. Purta corset ca să oprească revărsarea abdomenului şi bazinul dezvoltat ca de femeie. Putini făcuseră o carieră militară atât de remarcabilă cu un efort atât de mic ca acest răsfăţat al norocului. Corpul pe care îl comanda aparţinea oficial forţelor armate: în realitate era un fel de stat în stat, în el se ciocneau interesele câtorva ministere, devenind pe încetul mielul care suge la două oi, şi nu depindea decât de abilitatea sa ca să-şi joace propria-i carte. Pe acest comandant îl aşteptam acum în inspecţie. Se simţea că nu este o inspecţie obişnuită şi impresia o întărea prezenţa concomitentă a ministrului de interne.

Acesta din urmă trecuse şi el într-o vreme pe la comanda corpului, dar era antipodul primului. Mărunt, uscăţiv, sobru şi modest, generalului P. îi lipseau trăsăturile principale care fac din cineva om de lume. Refuza scurt şi iară justificări invitaţiile la banchete. Nu ştiu dacă era iubit, probabil că nu era, dar stimat merita, fără îndoială, să fie, cu toată asprimea presbi- teriană a ideilor şi codului său moral. În inspecţie venea însoţit de colaboratori indispensabili, uneori singur, asista la programele de instrucţie, sesiza dintr-o privire lipsurile, starea trupei, insuficienţa comandanţilor. Tempera pe câte un ofiţer dornic să se reliefeze scoţând sufletul soldaţilor: lasă-i, că le ajunge cât i-ai frecat până la venirea mea. Pe altul, care se mişca greoi sau atent să nu-şi murdărească uniforma, îl stimula fără ironie răutăcioasă: nu-ţi fie teamă că te dezmembrezi dacă faci salturi mai vii. Nu se povestea nimic echivoc la adresa lui.

O întrebare stăruia pe toate buzele în zilele acestea: inspectarea garnizoanei în acelaşi timp de către cele două personaje era o simplă întâmplare, sau exista un motiv special? Şeful Siguranţei trebuie să fi ştiut el ceva, dar tocmai acum parcă intrase în pământ.

În ziua aşteptată cu teamă de suflarea îmbrăcată în uniformă militară, ca şi de autorităţile civile, forfota începuse (în regiment, cel puţin) încă de pe la ora trei noaptea. Se înlocuiau efectele şi bocancii rupţi, dormitoarele erau supuse unei igienizări neobişnuite, curtea cazărmii arăta imaculată, ca şi closetele, iar bucătăria — să vezi şi să nu crezi — afisase meniul zilei.

Când sunetul înalt şi tremurat al goarnei a vestit „onorul la general", pe platoul de instrucţie trupa executa un program oarecare. Generalul a trecut printr-un dormitor, a aruncat din uşă ochii asupra sălii de mese şi câteva minute a privit chiar şi desfăşurarea programului de instrucţie; apoi, inspecţia a luat sfârşit printr-o defilare.

Dar încordarea nu s-a risipit nici după ce trupa a intrat în sala de mese, iar stabii s-au retras în cabinetul comandantului. Ce s-a discutat acolo se poate bănui, în parte, din „ordinul la raport" în care se cerea ofiţerilor de toate gradele întărirea disciplinei. După ce se atrăgea atenţia că „disciplina este sufletul armatei", comandantul regimentului, semănând nu numai la înfăţişare, ci şi în toate cele cu eroul lui Bacalbasa, scobindu-se în nas în semn de supremă concentrare mintală, adăuga emfatic:

— Suntem în plin război şi o unitate lipsită de disciplină nu poate câştiga victorii pe front.

Ordinul se încheia cu nu-ştiu-ce aforism patriotic

care făcea concurenţă panseurilor lui Gâgă, desluşind în el lipsa de ţel a unei societăţi pline de ifose.

Ministrul se întreţinuse în timpul acesta cu şefii autorităţilor civile, iar Siguranţa Statului îi raportase că recrutul bătut se află internat la spital în stare gravă.

Banchetul n-a mai avut loc, deşi se făcuseră toate pregătirile, însă o mică agapă (cum o numise ajutorul de comandant) tot s-a ţinut în cerc intim, în cabinetul colonelului şi fără participarea ministrului. La scurt timp, din ordinul corpului, cei doi ofiţeri de rezervă care provocaseră tevatura au fost mutaţi disciplinar la un regiment din oraşul C., cu consemnul să fie trimişi cu prima ocazie pe front, unde acest regiment lupta de câteva luni. Cu aceasta, „onoarea militară" fusese salvată, disciplina restabilită. Recrutul cu pricina a murit în spital, iar autorul crimei a fost condamnat la un an închisoare, cu toate că o comisie medicală încercase să-l scoată basma curată, punând decesul pe seama unui atac de cord. Mult mai târziu am aflat că sadicul căpitan fusese graţiat după câteva luni de detenţie pentru meritul de a fi denunţat convorbirile unor condamnaţi.

— Vasăzică nu vrei să-mi spui de ce ai fost trimis a doua oară pe front când numeroşi alţi ofiţeri nu l-au văzut nici o zi.

— Mi se pare că n-am rămas dator cu răspunsul, domnule comisar.

— Pe acela l-am auzit, îl aştept pe cel adevărat.

— Altul nu cunosc.

Ne-am măsurat un timp, el cu siguranţa celui care se simte stăpân pe situaţie, eu căutând să par cât mai liniştit.

— Ştiu deja câteva amănunte despre dumneata, a

reluat el discuţia. Prin origine şi situaţie socială eşti mai aproape de clasa muncitoare decât de exploatatori. Acum este momentul să te decizi pe care grup vrei să-l slujeşti. Sper că ai aflat, dacă n-ai citit-o, că în Uniunea Sovietică apare o gazetă pentru prizonierii români, care şi-a propus să vă deschidă ochii asupra realităţii. Nemţii au pierdut războiul, luptele pe care le mai dau sunt ultimele lor zvârcoliri, ele nu le vor evita în nici un caz prăbuşirea. La această răscruce poporul român trebuie să înţeleagă că nu i-a mai rămas altceva decât să ni se alăture, îngroşând forţele taberei iubitoare de pace. Cred că e clar şi orice om cu picioarele pe pământ îşi dă seama că am dreptate. În toate lagărele de prizonieri au luat fiinţă mişcări antifasciste şi românii au constituit prima unitate care luptă pentru eliberarea patriei lor de sub jugul fascist şi imperialist. Divizia Tudor Vladimirescu, formată pe teritoriul sovietic, se află deja în România, pregătindu-se să răstoarne guvernul Antonescu. în zona laşilor a repurtat primele succese. Nu poţi nega că în ţară ai colaborat la ziare care nu pot fi bănuite de simpatie pentru noi. Nu-ţi aduc un reproş, fiindcă scrisul dumitale era pus în slujba unor revendicări profesionale[1], n-ai sporit rândurile gazetarilor fascişti. Ţi se oferă ocazia să-ţi continui activitatea publicistică [LVI] în gazeta pe care o scoatem aici. Nu ai decât de câştigat. Fiindcă noi ştim să răsplătim pe cei care..., dar părându-i-se că a spus mai mult decât trebuia, a rectificat: adică mă refer la clasa muncitoare, ea va şti să-ţi recunoască meritele.

— De care clasă muncitoare vorbiţi? în presa

LVI Eugeniu Bucheru a scris articole cu profil pedagogic şi probabil şi alte texte legate de preocupările sale profesionale.

noastră nu se foloseşte acest termen.

— Clasa muncitoare din România, se înţelege, dar acolo i se spune cu un termen generic: comuniştii.

— Şi are vreo legătură clasa muncitoare din ţara mea cu un ziar care apare aici?

— Chiar aşa de neştiutor nu te cred! în fine, te mai gândeşti la ce-am discutat, nu aştept un răspuns imediat. Timp avem destul.

Pe când îşi debita monologul, în mine se învălmăşeau gândurile cele mai contradictorii. Nu puteam să nu admit că lucrurile cam aşa stăteau, cum le înfăţişa comisarul. În astfel de momente se fac unele „cariere" sau se distrug altele, îmi spuneam. Dar răspunsul cel mai potrivit, îşi urma calea gândul meu, ar fi... nici un răspuns. Cel mai indicat este să prelungesc echivocul împrejurărilor şi să tărăgănez lucrurile fără să mă angajez la ceva. în lagărul unde voi fi trimis am să încerc să trec neobservat. Să accept propunerea, însă, era în contradicţie flagrantă cu mine însumi. Când o ţară îndurerată, ţara, nu grupul de oameni care îi conduce la un moment dat destinele, se găseşte în situaţia de a închina steagul, o astfel de colaborare cu adversarul echivalează cu un act de înaltă trădare. Ce alt înţeles ar avea acceptarea propunerilor comisarului decât recunoaşterea că România a greşit pornind războiul antisovietic şi, implicit, că Basarabia este un teritoriu care nu-i aparţine? Acceptarea mea ar fi fost un glonţ implântat în inima Patriei.

Dar o altă voce îmi şoptea că Sancho Panza era o pildă mai bună de urmat în viaţă decât eroicul Don Quijote.

Nu era un psiholog prost comisarul, numai procesul dc fabricaţie *made in URSS* era defectuos, pentru că ignora psiho logia individuală, considerând-o un articol depreciat într-o lume obligată să gândească pe bandă rulantă. Şi nici nu aştepta un răspuns imediat, fiindcă părea dinainte sigur de consimtă mânt, ca unul care ştia foarte bine ce ravagii exercită frica asupra individului. Nu se grăbea să scuture pomul, aştepta să cadă fructul singur, timp să se coacă era berechet; la ruşi prizonieratul e lung, el poate dura o viaţă de om.

Eu cred că tot mai bine este să-i dau răspunsul pe loc. Am certitudinea absolută că nimic nu-l va modifica, de-ar fi vorba de ani... simţământul clar că nu-mi pot schimba firea pentru tot aurul din lume. Că mai presus de avantajele personale stă Patria îndepărtată. Poate că, în momentul acesta chiar, o bombă a deschis alte morminte în glia ei. Să termin deci acum.

Prin urmare, am fost de acord cu peroraţia sa, convenind că războiul are toate şansele să sfârşească victorios pentru sovietici, ţinând seama de posibilităţile considerabile ale aliaţilor. Făcând aluzia la aliaţi, ştiam cât de mult ofensez exclusivismul comisarului, care pretindea că toată greutatea războiului a fost dusă de sovietici, dar ce importanţă mai avea? Insă, am adăugat, o acţiune întreprinsă cu prizonieri de război, adică cu indivizi lipsiţi de drepturi şi libertăţi, împotriva propriului lor popor, poate fi ea apreciată favorabil de un om responsabil? Numai cine a uitat că aparţine unei naţiuni, sau cei care nu aparţin nici uneia s-ar putea angaja într-o astfel de aventură.

— N-ar trebui să uitaţi, domnule comisar, că există

şi un adevăr românesc, nu numai unul sovietic.

— Adevărul sovietic este invulnerabil.

— Să-mi daţi voie să mă îndoiesc. Adevărul sovietic are şi părţile lui vulnerabile, ca toate adevărurile care nu văd decât interesul celor ce le susţin. Este la fel de relativ, de aproximativ ca orice noţiune, ca tot ce e făurit de om. Ceea ce pare perfect valabil pentru francez îşi pierde semnificaţia pentru turc, să

zicem. Spuneaţi mai adineaori că noi, românii, ne-am lăsat lârâţi intr-un război criminal împotriva Uniunii Sovietice. Războiul acesta criminal, sau cum mai obişnuieşte propaganda sovietică să-l numească: nedrept, imperialist etc., are pentru noi o cauză dreaptă.

— Şi care este această cauză dreaptă? m-a întrerupt vehement comisarul. Jafurile comise în Uniune? Milioanele de cetăţeni sovietici pe care i-aţi masacrat pe teritoriul ocupat? (iasele distruse, recoltele pierdute?

— Românii n-au masacrat nişte persoane anumite. Au murit oameni cum mor în fiecare război şi de-o parte, şi de alta. Orice conflict armat generează fapte îngrozitoare. Cum pot fi evitate astfel de lucruri dacă o propagandă plină de venin face să se dezlănţuie în oameni instinctele fiarei? Din Primul Război Mondial s-au scos învăţăminte pline de bun-simţ, dar cine şi le-a mai amintit când a început cel de-al doilea? Ştim cu toţii că războiul degenerează în măcel chiar fără voia oamenilor angajaţi într-însul. Este, cum spunea cineva, ca o revărsare de ape peste un stăvilar sfărâmat. Cei mai mulţi dintre oamenii noştri, semenii noştri, luaţi în parte, sunt oameni de omenie: impingeţi-i la atac şi veţi vedea că împreună se dezlănţuie. Credeţi că armata sovietică nu va face acelaşi lucru în ţările pe tinde va ajunge? Cauza de care vorbeam mai înainte ştiţi dumneavoastră prea bine care este: e Basarabia, pământ românesc. Pentru ea am făcut războiul. Să ne-o luăm înapoi, fiindcă este a noastră, chiar şi unul din ţarii ruşi, pomenit cu evlavie de popor şi chiar de guvernul comunist, a recunoscut dreptul nostru istoric asupra ei, cu peste

un sfert de mileniu în urmă. E vorba de Petru I[LVII]. Dacă n-ar fi fost la mijloc Basarabia, nu văd cum am fi ajuns la o alianţă cu nemţii pe care îi preţuim ca popor, dar nu i-am iubit niciodată. Chiar după 100 de ani de stăpânire rusească, ea nu e mai puţin pământ românesc. Transilvania a cunoscut şi ea jug străin vreme de o mie de an i, însă a rămas leagănul poporului nostru şi e tot aşa de romă nească şi de scumpă inimilor noastre cum e Moscova pentru ruşi sau Parisul pentru francezi. Câtă vreme între noi şi URSS va exista acest litigiu, nu văd cum ar fi cu putinţă o pace duru bilă. M-aţi asigurat că nimeni nu mă împiedică să spun adc vărul. Iată că l-am spus.

De sub gene, privirea comisarului mă urmărea asasină şi, la despărţire, n-a pierdut ocazia să mă gratifice cu o mostră de politeţe proprie vocabularului sovietic: „bandit fascist”.

Am adormit liniştit de îndată ce am pus capul pe vestonul care-mi ţinea loc de pernă.

LVII Petru I cel Mare al Rusiei (ţar în perioada 1682-1725), semnatarul tratatului cu Dimitrie Cantemir menţionat într-o notă anterioară.

INTERMEZZO

O aniversare

„Când am scăpat din masacrul acestor zile, mi-era ruşine că mai trăiesc. Mi se părea că toate privirile mă iscodesc:
Cum de-ai scăpat?
Unde te-ai ascuns, laşule?”

Un supravieţuitor

Un grup de ofiţeri prieteni dintr-un batalion de infanterie îşi luase obiceiul să aniverseze, din primul an al detenţiei, o zi pe care o numeau ei „ziua neagră”. Nu fusese unica zi neagră din anii războiului şi nici din anii captivităţii sau ai perioadei postbelice – fiecare dintre ele fusese mai mult sau mai puţin o zi neagră —, dar, spre deosebire de celelalte, aceasta de care este vorba aici a avut o mai mare încărcătură emoţională, a fost ziua în care s-au simţit mai aproape ca oricând de moarte şi s-au împăcat cu ideea ei. Se întâlneau pentru un scurt timp, păstrau un minut de reculegere pentru morţi şi reconstituiau scenele de infern sfârşite cu puţini supravieţuitori.

Aniversările au continuat pe cât a fost posibil şi în ţară, şi trebuie să mărturisesc că puţine sunt amintirile dintr-o viaţă de om care să se fi păstrat cu mai multă acuitate ca luptele de pe „linia albastră a goţilor” din peninsula Taman[1]. După opinia istoricilor marii conflagraţii mondiale, criza militară germană s-

a produs la Kursk[LVIII LIX], unde a avut loc cea mai mare bătălie de tancuri din istorie (trei mii de tancuri de fiecare parte), în timp
ce Stalingradul a reprezentat punctul psihologic de cotitură[LX]. Faţă de ele, ofensiva sovietică din peninsula Taman se înscrie printre acţiunile forte numai dacă este raportată la frontul relativ redus ca proporţii, dar important din punct de vedere strategic pe care sovieticii îşi desfăşurau operaţiile şi la mijloacele uriaşe aruncate de ei în această bătălie.

Frontul pentru apărarea Crimeii era susţinut de armata a XVII-a germană, compusă din 12 divizii (cinci germane şi şapte româneşti) şi trecea pe lângă râurile Kurka şi Kuban, Adagum, est Moldavanskoe, Neberdjaevskaia, Novorossiisk.

După retragerea din Caucaz, batalionul la care mă refeream mai înainte apăra un sector plin de bălţi din zona Kuban. între ele şi inamic se afla Adagum, un râu destul de puţin lat faţă de neobişnuita lui adâncime.

La 3 miez de noapte, batalionul (care primise unele

LVIII Luptele amintite în acest intermezzo, cele din regiunea Kuban (pe coasta de nord-est a Mării Negre) şi peninsula Taman, la intrarea din Marea Neagră în Marea de Azov, s-au desfăşurat în primăvara anului 1943.

LIX Bătălia de la Kursk (iulie-august 1943) a fost una dintre marile ofensive de pe Frontul de Răsărit, considerată cea mai mare bătălie de blindate din istorie dat fiind că au fost implicate peste 8.000 de tancuri.

LX Bătălia de la Stalingrad, astăzi Volgograd (1942-1943), a fost cea mai teribilă bătălie a celui de-al Doilea Război Mondial, momentul care, după mulţi specialişti, a întors sorţii războiului de partea sovieticilor şi a aliaţilor lor occidentali.

întăriri în oameni) a fost dislocat intempestiv pe un nou sector al liniei goţilor. Faţă de un nume aşa de pompos, te aşteptai la o poziţie fortificată, dar totul se reducea la un şanţ de tragere apărat de mine antitanc. Preţiozitatea denumirii era un omagiu al armatei germane adus strămoşilor goţi, care făcuseră pe aceste locuri un popas mai îndelungat înainte de iureşul migrator spre apus. Mutarea precipitată a batalionului împrospătat cu întăriri recent primite din ţară era un indiciu că se aşteptau lupte grele, iar sectorul de apărat părea a fi pe direcţia principală de atac a sovieticilor.

Ce tăcere lugubră în noaptea când am ocupat linia albastră a goţilor! Parcă suntem pe o planetă din care a dispărut viaţa. Oamenii îşi ocupă în tăcere locaşurile de tragere, înlocuind o unitate care trebuie să fi suferit pierderi serioase; nici nu ne dăm seama când a dispărut, după ce ne-a atras atenţia să evităm şi

cel mai mic zgomot, fiindcă inamicul se află la 150 de metri în lata noastră. În şanţul de tragere se văd aşa-numitele vizuini de vulpe, utile în cazul bombardamentelor puternice de artilerie şi chiar aviatice. Stabilim legătura cu vecinul din dreapta, un batalion german cu care una din companiile noastre face sudura printr-un cuib de arme automate. În flancul stâng al dispozitivului a fost amplasată compania a doua, ocupând fiecare un front de şapte sute de metri. Intre companii se afla o viroagă sau, dacă preferaţi, o mică vale acoperită cu tufişuri dese de arini.

în vârful viroagei, adică în partea dinspre sovietici, un grup de copaci ne împiedică vederea. Pe mijlocul ei curge un firişor de apă limpede. Aici, în viroagă, batalionul a concentrat puterea lui de foc: câte un pluton de mitraliere în sprijinul fiecărei companii şi cel de-al treilea afectat companiei din rezervă, aflată tot pe viroagă la circa un kilometru mai în spate. Intre linia întâi şi rezervă am amplasat şi plutonul de *brandt-\in* de 37 milimetri. De atât dispuneam. Am aflat că tot pe viroagă, dar mult mai în spate, s-ar afla şi o baterie germană de *Jagdpanzer-e*[LXI], iar pe dealurile satului Svoboda (vecin cu Moldavanskoe) nemţii au instalat câteva tunuri automate (sau semiautomate), denumite de sovietici „măgarul lui Hitler" pentru zgomotul caracteristic produs în timpul tragerii.

Asta e tot ce ştim despre noi şi partea privitoare la aparatul german din auzite. Despre inamic nu ni s-a spus nimic altceva decât că pregăteşte un atac de mari proporţii, care ar putea începe foarte curând.

LXI *Jagd.pa.nzer,* autotun german folosit pe post de „vânător" sau „distrugător de tancuri".

Deocamdată, ofiţerii batalionului nostru au rezerve serioase cu privire la inspiraţia comandamentului de a îngrămădi pe această viroagă acoperită de arini principalele mijloace de foc – adică rezerva de care dispunem, pentru că tocmai asupra ei îşi va concentra inamicul tragerile de artilerie, bănuindu-i prezenţa în acest loc.

în faţa noastră, în misterioasa *no mans land* au fost plantate minele antitanc, singurele care ne dau oarecare siguranţă. Oricât scormonim întunericul, de vizavi nu se simte nimic, totul pare încremenit într-un timp şi spaţiu mort. Doar în rarele momente când magneziul strălucitor îşi deschide pe cer umbrela de lu mină, zărim grămezi informe de sârmă ghimpată, pâlnii de obuze, câteva cioturi de copaci retezaţi şi linia frântă a tranşeelor.

O mitralieră din dispozitivul german îşi face auzit staccato-ul zgomotos, răpăitul gloanţelor seamănă cu păcăniturile unui motor. Aşteptăm. A trecut de miezul nopţii şi oamenii aţipesc, cu excepţia santinelelor. Singura dovadă că mai există oameni pe aceste locuri este lumina de câteva clipe a rachetelor. Un simţ (al câtelea simţ?) ne înştiinţează că trebuie să se întâmple ceva. Ceasul arată trei fără un sfert. La ora asta s-a dezlănţuit uraganul. Este un bubuit infernal, mai înspăimântător ca o mare agitată, ca erupţia unui vulcan, ca un cutremur de pământ.

Pământul este zguduit de convulsii interne neistovite; la fiecare secundă se succed fulgerări orbitoare şi sunete care te asurzesc. Tumultul este străbătut de exploziile katiuşelor şi, de la o vreme, de răgetul sardonic al „măgarului lui Hitler”. Un spectacol de nedescris, nimicitor. Nimic nu mai putea vieţui decât printr-o minune pe locurile bântuite de furia pârjolului. Din prima jumătate de ceas a bombardamentului, sute de oameni pieriseră de moarte violentă, fuseseră sfârtecaţi, amestecaţi cu pământul. Când focul a trecut spre rezerve, uriaşul muget a început să crească în intensitate.

Singurul om rămas viu la postul înaintat de pândă, din capătul viroagei, înainta în salturi să-şi găsească

un adăpost la noi în tranşee. Ţinea pumnii încleştaţi şi din ochi îi curgeau lacrimi. Prin sutele de guri ale tunurilor şi aruncătoarelor au curs timp de aproape trei ore un număr infinit de proiectile de toate calibrele, cele mai multe îndreptate asupra viroagei. Pământul rănit de atâtea lovituri fierbea, totul în jur se zguduia, surescitarea oamenilor atinsese paroxismul.

Am spus aproape trei ore? în astfel de împrejurări uiţi că ai un ceas, uiţi şi de propria-ţi persoană, timpul nu mai are nici o însemnătate. Puteau fi 12 ore sau o singură oră, cine se mai gândea la aşa ceva? Nu mai auzeam şi nu mai simţeam nimic, 1 tăiam un vis groaznic, o apocalipsă.

Apoi s-a aşternut o mare, o neaşteptată, o inexplicabilă tăcere, lira tot aşa de greu să-ţi dai seama şi de durata tăcerii. Se luminase de ziuă... ce vorbesc eu? Era ziuă de mult, eram la sfârşitul lunii mai, dar oamenii nu se puteau smulge din tenebrele acestei nopţi îngrozitoare. Cei care mai trăiau băgaseră capul în pământ şi nu li se auzea nici respiraţia. Ţipetele rănirilor, ultimul oftat al muribunzilor răsunau nefireşti în această Vale J
a Plângerii. Şi în liniştea artificială, ca tot ce ne înconjura, am auzit apropierea avioanelor. Erau avioane de luptă, poate şi de bombardament, încadrate de avioane de vânătoare, dar nu bombardau cum prevede misiunea acestui tip de aparate de zbor în spatele frontului; ele îşi descărcau bombele deasupra primei linii şi a rezervelor acesteia, a şanţurilor de tragere în care se aflau de-a valma supravieţuitori, răniţi şi morţi, deşi era greu să-ţi dai seama cine mai trăieşte şi cine nu. Supravieţuitorii, câţi mai erau, aşteptau dintr-o clipă în alta să fie atinşi de o schijă rătăcită sau să fie pulverizaţi de o bombă. Viroaga părea obiectivul principal al bombardamentului. Ghemuiţi în viziunile de vulpe, auzeam bombele explodând, dar, în afară de efectul moral, aviaţia a produs pierderi mai mici decât artileria.

M-am pipăit. Pare de necrezut, dar sunt viu şi nu

numai atât, n-am nici o zgârietură. Simţisem la un moment dat o uşoară izbitură în cască şi o bucăţică de schijă, pe care o bănuiesc încă fierbinte, a căzut alături. Ca să mă smulg stării de apatie, de prostraţie pe care o simt punând stăpânire pe mine, am încercat să număr avioanele, dar o bombă căzută pe-aproape m-a întrerupt când am ajuns cu număratul până la 12. Am luat-o de la început, însă altă bombă a nimerit în „ţara nimănui”,

declanşând explozia unei mine antitanc. Cu oarecare aproximaţie, am evaluat numărul lor la 40-şo de aparate.

Ceea ce mi se părea uimitor era că, evoluând intr-un spaţiu atât de mic, nu se izbeau unele de altele. Fiindcă lupta se da pe un front de un kilometru şi jumătate.

După ce şi-a depus ouăle, formaţia s-a înapoiat la baza de plecare. Am mai auzit un timp ţiuitul celor de vânătoare şi bâzâitul greu, intermitent, al celorlalte. Şi acum ce mai urmează? mă întrebam aiurit, căutând să restabilesc legătura cu vecinii. Răspunsul l-am avut numaidecât: veneau tancurile. Nişte tancuri uriaşe, care purtau pe carcasă pistolari, ceea ce ne silea să nu ridicăm capul. Huruitul cu scrâşnet de fiare s-a oprit în faţa zonei minate. Unul din ele, mai nerăbdător ca celelalte, a atins o mină şi s-a răsucit în loc cuprins de flăcări. Pistolarii au sărit la pământ, dar nu îndeajuns de repede, fiindcă se auzeau vaiete, iar ceilalţi de pe tancurile primului eşalon le-au urmat exemplul. O salvă trimisă de bateria antitanc germană din sprijinul sectorului a mai scos din funcţiune încă unul, iar salvele următoare au ridicat la trei numărul tancurilor distruse. Vecinii din dreapta au lichidat pe cel de-al patrulea cu ajutorul unui *faust-patronen*[LXII]. Aşadar nu suntem singuri, n-am murit cu toţii. După pierderile suferite de apărătorii poziţiei, pare de necrezut să scoţi din luptă patru tancuri în mai puţin de o jumătate de oră, dar faptul e fapt: cele patru tancuri ard la câţiva zeci de metri în faţă, şi abia acum vedeai şanţurile însufleţindu-se; acolo existau ostaşi vii care reveneau pe încetul la viaţă, smul- gându-se

LXII Dispozitiv antitanc.

cu un efort uriaş din acel „surmenaj de adâncă penetraţie” – cum l-au numit, după război, medicii englezi – şi ostaşii aceştia se pregăteau să participe la o luptă care abia începea. Le zăream căştile mişcând şi aveam certitudinea că etapa cea mai periculoasă era pe cale să fie depăşită. Alături de mine, agentul de legătură Leuştean, până mai adineauri cadavru ca toate cadavrele, începuse să se foiască şi, dacă nu mă înşel, am surprins un slab *ura!* care s-a auzit ca un oftat.

E grozav să vezi arzând patru tancuri inamice, ba nu, patru, cinci. Când a mai luat foc şi cel de-al cincilea în faţa companiei a doua? Pistolarii se îngropaseră la teren în jurul tancurilor, însă pentru moment nu ne temeam de ei. Primejdia venea din altă parte, de la cei câţiva lunetişti care ocupaseră poziţii avantajoase de tragere, de unde ne împiedicau să reacţionăm cu foc. Cum ridica unul dintre noi capul, era pierdut. Numai din viroagă puteau fi identificate locurile lunetiştilor, dacă bombardamentul n-ar fi distrus şi vegetaţia ei.

Dar asta ce mai e? Pe viroagă se infiltrau primele elemente de infanterie inamică. Se auzeau strigăte de *uri! uri!* Atacatorii înaintau în rânduri compacte, ca la o manifestaţie. Nu se puteau evalua efectivele, fiindcă în spatele primului val veneau alte coloane, tot aşa de strânse. Om lângă om. Buluc. Ca la nuntă. Erau probabil încredinţaţi sută la sută că nimic nu li se mai putea opune, că orice rezistenţă fusese redusă la tăcere, că artileria, aviaţia şi tancurile lor făcuseră tot ce trebuia pentru a le deschide drumul şi infanteriei nu-i mai rămăsese decât rolul minor de a lua în primire terenul şi a jefui cadavrele. Sau poate mai voiau să arate că rezervorul lor uman este inepuizabil.

Oricum, prioritatea la replică o au acum mitralierele noastre. Nu numai că sunt factorul hotărâtor în această fază a luptei, însă nici nu mai avem altceva în afară de ele.

Leustean, care se târâse de la o mitralieră la alta, sosea cu raportul. Nu era îmbucurător. Mai dispuneam de trei piese din cele opt ale plutoanelor afectate companiilor din linia întâi. Dintre servanţi mai puteau lupta şase oameni. Cât despre plutonul din rezervă şi cel de *brandt-\iri,* nu era posibilă, pentru moment, legătura. Astfel, trebuia să facem faţă situaţiei cu cele trei mitraliere. Cam puţin, dar putea fi şi mai rău. Prima dintre mitraliere se afla numai la un pas de ceea ce numeam postul de comandă al companiei de armament greu; adică într-o groapă care, la această oră, adăpostea în afară de comandantul companiei, un agent de legătură (din cei patru) şi un telefonist... onorific (pentru că telefoanele nu mai funcţionau); celelalte două mitraliere se aflau la mici distanţe, 15—20 de metri una de alta. Pentru un timp ne-am descurca...

Iată însă că lucrurile au luat o întorsătură neplăcută la compania a doua aflată în stânga viroagei. Inamicul făcuse o spărtură strecurându-se pe culoarul neminat şi se înfipsese ca o pană în imediata apropiere a viroagei. Panica, aşa de obişnuită în astfel de cazuri, completase restul. Ocupanţii şanţului, rămaşi izolaţi de companie, s-au retras în derută şi ne-au lăsat flancul stâng descoperit, în timp ce inamicul presa cu putere să lărgească breşa şi să ne cadă în spate. Numai compania din dreapta îşi menţinuse ferm poziţia.

Două dintre mitraliere au primit atunci ordinul să ţină sub foc spărtura, în timp ce mitraliera de la

postul de comandă trebuia să oprească pătrunderea inamicului în viroagă.

În fruntea valului de atacanţi mergea un bărbat tânăr, gras, cu o ţinută îngrijită, fără îndoială un gradat, dacă nu un ofiţer, înainta fată să se ferească, scotocind cu vârful baionetei prin frunziş. Ce căuta oare? Atitudinea lui nepăsătoare nu părea tocmai firească, şi nici a celorlalţi care-l urmau nu exprima starea obişnuită a omului care merge la moarte. Să se fi depăşit cu acest prilej cantitatea de vodcă cu care era stimulat elanul războinic al soldatilor roşii?

Când au ajuns >> la vreo sută de metri de noi, l-am împins la o parte pe trăgătorul de la mitralieră, care aştepta ordinul să deschidă focul – şi-l vedeam neliniştit că acesta întârzia. Am verificat pentru ultima oară elementele de tragere şi, când erau la 80 de metri, am apăsat pe trăgaci; şi n-am mai ridicat mâna până la consumarea ultimului cartuş de pe bandă.

Nu sunt un om crud. Chiar de-aş vrea, n-aş putea fi. Sunt un impulsiv, ca o bună parte din semenii mei, dar am simţit întotdeauna o mare dragoste şi o mare milă pentru oameni, pentru nefericirea lor. Nu era cruzime sau răutate în actul meu: înainte de toate trebuia să mă apăr şi apoi trebuiau răzbunaţi morţii noştri care zăceau peste tot; şi soarta îmi trimisese pe acest om bine hrănit şi un pic beat şi pe alţii să plătească pentru ei. Are şi el o mamă, o soţie şi un copil cu părul ca spicul de grâu şi ochii albaştri, care în zadar vor mai aştepta de acum o scrisoare de pe front. Astea sunt gânduri nepotrivite cu momentul de faţă, chiar periculoase. Acum era omul meu şi nu trebuia să-mi scape. L-am văzut cum s-a prăvălit la

pământ fără un geamăt, iar valul de oameni care-l urmau a devenit o viermuială, un concert de vaiete şi de strigăte de ajutor. Chemau brancardierii. Ţeava mitralierii se înroşise, dar încărcătorul a introdus o nouă bandă şi apoi încă una şi încă una. Odată prinşi în evenimente, oamenii nu se mai sperie de ele. Avea dreptate deci Saint-Exupéry când spunea că numai necunoscutul ne înspăimântă; dar, pentru cine îl înfruntă, el nu mai este necunoscut.

Viaţa în jurul şi în faţa noastră încetase. Ochii singuri urmăreau mişcările celeilalte părţi. Reacţia inamicului la focul nostru fusese slabă: nu se aştepta la rezistenţă. Nici chiar susurul uşor al pârâiaşului care se strecura pe mijlocul viroagei nu-l mai auzeam. Am rămas în aşteptare după ce schimbasem locul mitralierii şi adâncisem noul amplasament. Celelalte două piese făceau acelaşi lucru după ce opriseră înaintarea inamicului prin spărtură. Era momentul să facem legătura cu rezervele şi cu comanda batalionului. Comunicaţiile telefonice fuseseră, cum am mai spus, întrerupte. Ne găseam într-una din acele situaţii în care şi iniţiativa, şi spiritul de sacrificiu aveau un cuvânt greu de spus, dar factorul hotărâtor – acela care putea evita transformarea ei într-un dezastru — era norocul. Muniţia de care dispuneam abia dacă acoperea în condiţii de luptă obişnuite necesităţile unei zile, şi noi, din nenorocire, nu ne găseam în condiţii obişnuite. Situaţia impunea un consum dublu de muniţie şi numai în cursul nopţii am mai fi putut aduce-o pe aceea care se mai găsea la mitralierele inutilizabile.

Tot la căderea nopţii trebuia să evacuăm răniţii, deşi numai Dumnezeu ştia pe unde se afla postul de prim ajutor. Şi numai pe răniţii care puteau umbla

nesprijiniţi. Ceilalţi trebuiau să mai aştepte, deşi tocmai ei aveau cea mai mare nevoie de ajutor medical; ne lipsea personalul necesar pentru transport, nu puteam descompleta poziţia transformând luptătorii în brancardieri. Cât priveşte morţii, aceştia, împăcaţi definitiv cu viaţa, zăceau aşa cum căzuseră, şi nici pentru ei nu puteam săpa deocamdată gropi. Efectivul oamenilor valizi scăzuse la un sfert din cifra care ocupase de cu seară poziţia. Ca să ascundem golurile în efectiv, fiecare puşcaş trăgea din două-trei locuri, ceea ce obosea oamenii şi le sporea deprimarea. După şocurile suferite până acum, era surprinzător cât de operativ se comportau totuşi.

>

Inamicul, îngropat şi el în măşti individuale săpate sub focul nostru violent, nu da semne de viată, dar ochii lui ne urmăreau *toate* mişcările şi era destul ca unul de-ai noştri să salte prea sus capul deasupra şanţului pentru a deveni ţinta împuşcăturilor. Apoi, lunetiştii ne scoseseră din luptă în cursul zilei patru ostaşi, şi comandantul companiei de puşcaşi era disperat.

— În câteva zile nu mai rămân cu nici un om: dintre comandanţii de plutoane n-am mai rămas decât cu S. Pentru că de la începutul bombardamentului ăsta n-a scos o clipă capul din vizuină. Şi mai e şi oltean, şi încă din Gorj. Cu de-ald-ăştia şi-a pierdut capul Tudor Vladimirescu!

La rându-i, compania de armament greu nu mai avea nici un comandant de pluton dacă nici cel din rezervă n-a supravieţuit. Am căzut de acord să trimitem doi agenţi, câte unul de fiecare companie, să vadă care e situaţia rezervelor şi să afle unde se

găseşte în prezent postul de comandă al batalionului. Misiunea era primejdioasă şi cei doi agenţi erau conştienţi de acest lucru. Nu cunoşteau locurile, „iar cu busola mai rău ne rătăcim”, spuneau ei; „dar pentru că şi aşa moartea e peste tot, să încercăm”. Şi au plecat pe înserate, după ce le înmânasem
un raport scurt către batalion, în care ne limitam la cifre în oameni şi armament, ca să nu ni se reproşeze că am intrat în panică, arătând necesităţile imediate. Am mai adăugat o schiţă cu situaţia frontului, indicând spărtura de la compania vecină, cu care nu mai aveam legătură.

Puţin înainte de plecarea lor, acalmia întreruptă la răstimpuri de tragerile pistolarilor a fost animată de un vuiet îndepărtat de avioane. După zgomot păreau avioane de vânătoare. Se apropiau cu mare repeziciune şi erau româneşti. O escadrilă, şase avioane, atâta tot. Nu apăruse încă nici aviaţia germană. Cu câteva batiste albe, prinse în vârful ţevii armelor, le-am indicat linia frontului. Escadrila a survolat lent de-a lungul poziţiei şi apoi s-a năpustit asupra inamicului: de la o înălţime de câţiva zeci de metri, a mitraliat viguros aproape 15 minute.

Uitând de primejdie, oamenii se săltaseră deasupra şanţului şi chiuiau ca la nuntă. Apoi avioanele s-au depărtat spre rezervele duşmanului, unde au întârziat alt sfert de oră şi au revenit plutind la aceeaşi mică înălţime, facându-ne semne. După care, în neschimbata lor formaţie elegantă, au dispărut undeva spre sud.

Grijile nu-i părăseau însă pe cei doi comandanţi de companie, mai ales acum, la apropierea nopţii. Sprijinul moral al aviaţiei era apreciabil, însă el nu schimba cu nimic situaţia.

Se întunecase când au plecat agenţii. La scurte intervale au părăsit poziţia şi răniţii, urmând să se grupeze lângă un copac semnalat pe lumină, cam pe unde se aflau rezervele companiei a doua. Pentru răniţii nedeplasabili prin forţe proprii, am recurs la ajutorul unui felcer neamţ din batalionul vecin, binevoitor şi priceput. El le-a schimbat pansamentele la lumina unei lanterne; mai mult nu puteam face.

încercările de a stabili legătura cu compania din stânga, unde se produsese defecţiunea, n-au dat rezultate. Chibzuim dacă am luat toate măsurile de siguranţă pentru noapte. N-am omis nimic; totuşi, inamicul are infinit mai multe avantaje asupra noastră: întâi, un efectiv incomparabil mai mare ca al

nostru şi perspectiva de a-l împrospăta la nevoie, posibilităţi de aprovizionare rapidă cu muniţii şi libertate de mişcare, ca să nu mai vorbim de poziţia dominantă geografic pe care o ocupă. În ce ne priveşte, dacă ne-au rămas aşa de puţine şanse de a ieşi cu pielea negăurită din acest abator, ce ne rămâne de făcut decât să o vindem cât mai scump cu putinţă?

Ne-am organizat astfel ca din trei oameni unul să poată dormi şi am prins fiecare câte două ore de somn. Aveam, în- tr-adevăr, mare nevoie. Când te trezeşti ai impresia că n-ai aţipit decât câteva minute. Deşi suntem la sfârşitul lunii lui mai, nopţile sunt încă friguroase şi ne trezim pe jumătate îngheţaţi. Facem mişcare adâncind amplasamentele, camuflându-le, săpând altele de rezervă. O cafea sau un ceai, fie şi rece, ne-ar reda o oarecare bună dispoziţie. Rănirii au fost bine înveliţi în mantale şi foi de cort, iar mortii ne-au furnizat un număr de

> • >

ţigări şi cutii de chibrituri. Noaptea s-a scurs în general liniştită şi aceasta ne-a surprins. Inamicul nu şi-a dezvăluit prezenţa decât prin rachete rare. Aşteptăm semne de viaţă de la agenţii noştri, cu toate că ştim prea bine că nu-i putem vedea înainte de căderea nopţii. Până la prânz contactele noastre cu adversarul au fost aproape inexistente, dacă nu socotim cele câteva schimburi rare de focuri de armă, fără de care nimic nu-ti vorbeşte pe acest tărâm al morţii despre tăcutul şi ameninţătorul zbor al timpului.

S-a încălzit. Un guşter frumos colorat în verde — o *lacerta viridis* – alunecă printre ierburi, iar din arinii zdrenţuiţi o pereche de păsări certăreţe şuieră în

ritm cu susurul pârâiaşului, care iar se aude strecurându-se domol prin viroagă. După apo- calipsa de ieri nu este aproape o minune că viaţa încă mai continuă?

Furnicile nu şi-au stingherit ocupaţiile lor de la începutul lumii, înăltând un muşuroi chiar la ieşirea din sânt, iar un păianjen cu picioare lungi – un *phalangium opilio* — şi-a camuflat astfel ţesătura ca să surprindă traiectoria zborului unei mus-

culiţe care nu visează la primejdia ce-o pândeşte. La fel cum se pândesc şi oamenii în această înfruntare spasmodică. E o tăcere... o linişte... şi se spune că liniştea pe front nu prevesteşte niciodată nimic bun. E răgazul dinaintea furtunii. Poate de aceea aşteptarea devine aşa de greu de suportat.

Se lasă din nou întunericul. Deasupra „ţării nimănui" se sparg în sute de licurici rachete trase de ambele părţi. Observăm că şi sovieticii fac economie, deşi pe lăzile lor de muniţii se poate citi îndemnul infatuat: „Trageţi fără economie, patria are de unde".

A fost de ajuns această zi de linişte relativă pentru ca oamenii să-şi aducă aminte că au un stomac, şi el îşi revendică drepturile cu o vigoare proletară. Se împlinesc 48 de ore de când îl minţim cu câte o ţigară sau cu o bomboană, însă ele nu se dovedesc suficiente.

Câţiva mai păstraseră pe fundul sacului de merinde câte o coajă de pâine; peste câteva ore calendarul iulian va înscrie pe răbojul timpului ziua de 28 mai. O problemă nouă, aşadar: hrana, care nu poate fi ignorată. Ca şi când nu erau destule pe capul nostru. Am comis impietatea de a solicita morţilor să salveze viaţa celor vii. Mai bine zis i-am jefuit. O mai făcusem şi înainte. Le-am cotrobăit buzunarele şi am descoperit pe ici, pe colo ţigări, bomboane, pesmeţi, prin bidoane se mai găsea ceai, dar investigaţiile noastre au produs rumoare şi inamicul a dezlănţuit tragerea. Din pomana morţilor fiecare s-a ales cu câte două ţigări, răniţii au primit o porţie dublă. Cu o foaie de cort pe cap am fumat iarba nicotinizată până mi-a ars degetele. Ţigările, deşi cu denumiri sârbeşti, erau

de provenienţă germană şi nemţii ofereau fumătorilor obişnuitul *Ersatz* produs prin nicotinizarea compoziţiei de iarbă tocată.

Noaptea părea că nu se mai sfârşeşte. În zori, jefuitorii de cadavre şi-au lărgit sfera de acţiune şi în sectorul companiei a doua, dar am fost întâmpinaţi cu focuri.

Ar fi trebuit să vorbesc mai demult şi mai pe îndelete despre comandantul companiei a treia, cu care conlucram de la începutul luptelor; mi-era necesar un alt decor decât iadul în care ne aflam. Era ceea ce am numi „o figură". Are în jur de 37-38 de ani, e locotenent de rezervă şi-l cheamă Condeieru, un nume predestinat altei ocupaţii. Nu are nimic, dar absolut nimic de militar în el. Chiar poziţia de drepţi, pe care o ia în anumite ocazii obligatorii, şi raportul dat superiorilor sunt adevărate „poeme". O capelă soldăţească de „Neaţă în concediu", aşezată strâmb pe fruntea cât un hectar, îţi întăreşte din primul moment convingerea că omul acesta nu era făcut să devină militar şi, dacă este totuşi, iar pe deasupra mai comandă şi o companie, totul s-ar datora fie lipsei de cadre ofiţereşti, fie unei întâmplări imposibil de lămurit la prima vedere. Aşa cum arată, deloc dispus să acorde vreo importanţă formelor exterioare, nimeni nu-i contestă calităţile de om şi chiar şi pe acelea de comandant. E un intelectual subţire, un om care gândeşte; sub un aspect inofensiv şi chiar un pic ilar, ascunde o inimă cavalerească. Aşa se explică ataşamentul subalternilor şi ordinea din convingere care domneşte în companie. În pregătirea lui intelectuală intră şi o cantitate de economie politică; ea îi înlesneşte orientarea în jungla doctrinei marxist-leniniste, pe care a studiat-o atent, ajungând la concluzia că cele mai multe din nenorocirile care s-au abătut asupra omenirii ar fi fost evitate dacă nu exista un Marx, un Lenin şi, fireşte, un canibal ca acela care domneşte acum la Kremlin.

>

Dar să revin la ceea ce îmi propunea Condeieru, intrigat că agenţii noştri nu se mai întorceau. El

susţinea că, pentru restabilirea legăturilor, singurul în măsură să o facă era un ofiţer hotărât să-şi asume toate riscurile, şi acel ofiţer eram eu. Situaţia era de aşa natură, că trebuia să plec imediat, mâine ar fi prea târziu.

Mă privea temător, prevăzând reacţia mea, dar îl simţeam hotărât să-mi respingă obiecţiile. Doar că propunerea lui era

în opoziţie cu îndatorirea militară de a nu părăsi postul fără un ordin scris. Oricât de gravă ar fi fost situaţia noastră – şi era aveam datoria să nu ne clintim de pe poziţie. Raţiunea, bunul-simţ, grija pentru viaţa oamenilor nu numai că motivau călcarea consemnului, ci o şi impuneau, dar faţă de cadrul militar bunul-simţ nu facea nici două parale. în primul moment am reacţionat evaziv, propunerea îmi părea rezonabilă. O clipă mai târziu nu mai gândeam însă aşa. Chiar dacă supravieţuirea oamenilor aflaţi aici şi păstrarea poziţiei înseşi ar fi dictat o astfel de iniţiativă, eroii de la comandamente ar fi văzut în ea o intenţie de fugă de pe front. Până se lămureau lucrurile (şi nici chiar atunci), mă aşteptau mari neplăceri.

— Să ne gândim la altă soluţie, prietene. Asta nu ţine.

— M-am gândit şi răzgândit; nu există altă soluţie.

— Te-ai gândit şi la preţul pe care trebuie să-l plătesc? Sau asta nu interesează?

— M-am gândit la toate, chiar şi la ipoteza că ruşii ne-ar da peste cap în lipsa ta şi asta ar fi ultima oară când mai stăm de vorbă. Insă ce vrei? Sunt comandantul acestei companii de puşcaşi şi locul meu e aici, eu nu-l pot părăsi decât dus pe targă, dacă voi mai avea norocul ăsta. În ce te priveşte, nu poţi pre-(inde că te afli la postul tău, fiindcă după regulamentele militare comandantul companiei de armament greu este consilierul tehnic al comandantului de batalion şi, în timpul luptelor, locul lui este la postul de comandă al batalionului. Dacă în locul tău era altul, s-ar fi agăţat de coada maiorului şi n-ar fi venit să caute moartea cu lumânarea în linia întâi. Şi apoi uiţi că mitralierele care ţi-au mai rămas

sunt afectate companiilor din linia întâi, deci sub comanda mea directă.

— Altfel spus, eu sunt a cincea roată la căruţă...

— Dacă ideea asta te-ar face să pleci mai repede, aş zice da. Gândeşte-te bine, măi frate, muniţia de care mai dispunem nu ne ajunge mai mult de-o zi, dacă excludem posibilitatea unui atac sovietic, fiindcă atunci în trei-patru ore ne trezim cu Ivan în şanţul nostru şi nu e greu de prevăzut cum s-ar sfârşi o luptă la baionetă cu un inamic de câteva ori mai numeros.

Argumentul părea convingător, dar nu m-a convins.

— Uiţi un lucru, cele două mitraliere care au misiunea să blocheze breşa de la compania a doua nu sunt sub controlul tău.

— Şi ce-i cu asta? Au doi gradaţi destoinici: Răzmeriţă face cât un ofiţer, iar Trăistaru a trecut prin multe. Cât lipseşti tu de aici, le treci sub comanda mea.

— Dragul meu, mi-am amintit deodată, ţi-a mai rămas un comandant de pluton, e locotenent şi nu prea are ce comanda. Nu crezi că e persoana cea mai indicată pentru această misiune? Nu l-am văzut de la începutul luptelor, e cam scump la vedere. Cu un ordin semnat de tine poate părăsi poziţia.

— Ori el, ori Alberich, tot un drac – mormăi Condeieru.

Totuşi l-am chemat pe S. şi Condeieru a încercat să-l convingă, însă n-a reuşit. Omul era bolnav, suferea de reumatism articular, nu se putea târî, avea şi crize de ulcer şi era în vârstă.

— Ne pierdem timpul, a încheiat discuţia Condeieru. Să vedem cu ce veşti vine agentul german, oftă el văzând un *Feldwebel* care se furişa

spre noi.

Agentul ne comunica restabilirea legăturilor telefonice în sector şi se informa dacă spărtura fusese astupată. Rezervistul cel „bolnav” se retrăsese în adăpostul lui. A scăpat cu viaţă, fără o zgârietură, a căzut apoi prizonier cu tot batalionul şi a ajuns în ţară după numai doi ani de captivitate. Am aflat mai târziu că ajunsese „cineva”.

Un timp n-a mai scos nimeni o vorbă.

— Ce s-o fi întâmplat cu agenţii noştri de nu mai dau nici un semn de viaţă? a zis într-un târziu Condeieru.

— La asta mă gândeam şi eu. Şi fiindcă veni vorba de agenţi, nu crezi că acum, când terenul e mai sigur, am putea încerca încă o dată să trimitem un om?

— Nu pot renunţa la nici un om din companie. Mai am 26 cu toţii şi cu ei trebuie să apăr un front de 700 de metri. Şi

să-ţi mai spun ceva: nu crezi că, după refuzul lui S., fiecare om din companie se simte îndreptăţit să facă la fel?

La asta nu mă gândisem şi când i-am întrebat, după o lungă pauză, a răspuns unul, ruşinat parcă.

— Dom' lent, dac-aş pleca eu, să zicem, încotro s-o iau? Nu cunoşteam locurile, am venit aici noaptea şi tot în noaptea aia a început urgia. Să pornesc aşa, la întâmplare? Dacă batalionului nu-i mai pasă de noi...

L-am întrerupt.

— E în regulă. Rămânem aici să crăpăm cu toţii.

în cele din urmă am plecat tot eu, a patra zi; era în seara de 29 mai.

Viroaga era plină de cadavre care începuseră să se descompună, împrăştiind un miros greţos. Măşti antigaz, lopeţi Linneman, merinde, arme şi raniţe erau aruncate peste tot. M-a însoţit o bucată de drum un agent, cu ajutorul căruia am adunat muniţia şi am depozitat-o într-un loc anume, de unde puteau s-o ridice. Apoi mi-am continuat singur drumul, fără să întâlnesc om viu. Să nu fi supravieţuit nimeni? Exclus, cu desăvârşire exclus. Au fugit cei rămaşi în viaţă, dar unde pot fi? Unde s-au ascuns? Nu ştiu cât am mers; uneori mă opream să ascult ce se aude în urmă, poate un kilometru sau ceva mai mult, e greu de precizat în condiţiile mersului furişat, când m-a oprit o voce guturală răstită şi înfricoşată totodată:

— *Werda?*'

Aha, un post german! M-am oprit şi am răspuns imediat, ajutat de puţinele cuvinte învăţate de la tălmaciul nostru de limbă germană, ca să nu las

neamţului timp să tragă fără să mai aştepte răspunsul, cum auzisem că se întâmplă în momente de panică. Din adăpost a apărut şi un *Oberleutnant* somnoros,

1. Cine-i acolo?

căruia mai cu ajutorul cuvintelor, mai al gesturilor şi al schiţei, încropite pe loc, cu breşa respectivă, i-am arătat situaţia noastră, specificând că ne aflăm în stânga batalionului lor 97. Nu ştia unde ar putea fi un post de comandă românesc, dar români văzuse în ziua atacului sovietic îndreptându-se către Molda- vanskoe, şi mi-a indicat direcţia unde se afla satul.

Voiam să-mi continui drumul când atentia mi-a fost atrasă

J

de două corpuri înţepenite câţiva metri mai încolo. M-am apropiat şi la lumina lanternei am identificat uniformele româneşti. Nu cred că m-am înşelat: erau cei doi agenţi ai noştri. Somaţi să se oprească şi neînţelegând limba, n-au dat imediat ascultare somaţiei, iar întunericul plus panica nemţilor au făcut dintr-înşii două cadavre. L-am rugat pe ofiţer să dea ordin pentru săparea unei gropi şi am pornit în direcţia arătată. Nu eram deloc dumirit asupra soartei răniţilor pe care-i evacuasem; şi ei trebuiau să treacă tot pe aici şi tot în cursul nopţii, dar alte cadavre nu se zăreau. Mai târziu am aflat că au reuşit să ajungă la postul sanitar şi acesta i-a evacuat la un spital de campanie.

Viroaga sfârşea la liziera unui sat plasat pe o colină de pe care poziţia ocupată de noi se vedea, pe lumină, ca în palmă. Ştiam că satul se numeşte Svoboda şi în ordinul de operaţii se menţiona că aici se află atât postul de comandă al batalionului, cât şi cel Sanitar.

Liniştea nu era tulburată de nici un suflet viu. Casele nu suferiseră distrugeri, păreau construcţii din paiantă şi erau acoperite cu stuf. Am coborât o pantă şi la ieşirea din sat m-a oprit în loc altă somaţie

germană. Nemţii aveau aici o baterie (sau poate mai multe) de Stuka zu Fuss, tunuri semiautomate de care pomeneam şi mai devreme că sovieticii le numesc „măgarul lui Hitler”. Replica rusească la acest tun era katiuşa, de asemenea semiautomat, însă mai degrabă cu efect moral decât distrugător. Tehnica germană se dovedise şi în acest caz superioară, deşi aceasta nu le-a fost de nici un folos nemţilor.

Alte explicaţii şi aceeaşi întrebare din parte-mi: unde se află un post de comandă românesc? Şi încă o ridicare din umeri. A doua zi, pe lumină, aveam să le arăt pe teren situaţia poziţiei noastre şi locul batalionului 97 german. Deocamdată am solicitat permisiunea să mă adăpostesc până dimineaţa în apropierea bateriei; era întuneric şi imaginea celor doi agenţi ai noştri nu mă părăsea. Mi-au indicat un adăpost la o oarecare distanţă, oferindu-mi şi o foaie de cort şi un pachet de ţigări Morava, iar unul mai comunicativ m-a informat că la Moldavanskoe – patru kilometri mai departe – era postul de comandă al unei mari unităţi germane, de unde aş putea afla ce mă interesează. Moldavanskoe! Numele suna ciudat pentru meleagurile acestea. Era vorba de o mai veche transhumantă românească? Să aştept dimineaţa. Noaptea aduce uneori gânduri bune.

Oboseala şi surescitarea m-au împiedicat să dorm. Am aţipit târziu şi m-a trezit cântecul unui cocos. De unde cocos în infernul ăsta? O întrebare mai chinuitoare ca alternativa ham- letiană. După cele câteva mişcări de înviorare, am indicat pe o schiţă detaliile poziţiei noastre şi a celei inamice, care, într-adevăr, se zăreau ca în palmă, şi tocmai mă pregăteam să mulţumesc gazdelor şi să-mi continui

drumul spre Moldavanskoe. Dar intenţia mi-a fost zădărnicită de apariţia, dintr-o depresiune, a unei unităţi de tăria a două plutoane, circa 70-80 de oameni, în cămăşi cu mânecile suflecate şi cu pistoalele-mitra- lieră pe şold. Unitatea avea ceva festiv, impresionant în ţinută. Parcă mergeau într-o excursie sau se pregătea de o defilare, aşa de bine dispusă se arăta. Oamenii vorbeau tare şi râdeau.

— Trupă de şoc SS, m-a informat un servant de la tunuri.

Mica unitate a ieşit din depresiune, a urcat panta domoală a satului şi cobora nestingherită spre frontul companiilor noastre, vizând sectorul în care se infiltraseră sovieticii. Era precedată de patru tancuri mijlocii. Artileria inamică a dezlănţuit o tragere de baraj, dar atacanţii nu s-au oprit din înaintare. Intrase în acţiune şi artileria germană. Când trupa de şoc s-a apropiat de obiectiv, cu acelaşi pas viu şi degajat, bombardamentul artileriei germane a devenit mai violent, lungindu-şi tragerea pe linia ocupată de forţele sovietice. SS-iştii nu iau prizonieri. Ucid sau sunt ucişi. Mă desprind cu greu din locul de unde urmărisem desfăşurarea acţiunii. Aveam impresia că participasem la un spectacol de teatru sau la un film. Un agent aduce o comunicare scurtă: breşa a fost lichidată, am pierdut atâtia oameni, inamicul a avut atâtia morti. Pentru informaţii

> J > 5

suplimentare vom trimite un ofiţer prizonier. Atât.

Nu ştiu dacă totdeauna trupele de asalt SS dovedesc promptitudinea cu care au acţionat acum. Dar, dacă mă refer numai la acest caz al cărui martor am fost şi fac abstracţie de reputaţia oribilă a acestor unităţi de asalt germane, sunt dator să recunosc

faptul că nu se poate închipui ceva mai spectaculos şi mai mişcător în ce priveşte curajul omului în faţa morţii. Aflasem întâmplător că unităţile de şoc beneficiau de un regim special: avansări care nu ţin cont de stagiu, concedii mai dese decât restul armatei, raţii alimentare sporite, plus alte avantaje (bunăoară că sunt înlocuite după numai 48 de ore de pe poziţiile cucerite), dar dispreţul lor faţă de moarte, siguranţa calmă cu care pleacă la atac merită acest privilegiu.

Mi-am luat rămas-bun de la tunari şi, în mai puţin de o oră, când lumina vioaie a dimineţii mai plutea încă deasupra aşezării, am intrat în Moldavanskoe. La prima vedere, această localitate pitorească şi printre cele mai mari din Kuban, din câte mi s-a spus (înainte de război avea circa unsprezece mii de locuitori, deci după normele sovietice era „oraş"), părea aproape pustie, dar simţeai că mişcarea nu se întrerupea o clipă. Localitatea avea construcţii durabile, unele cu beciuri de piatră capabile să reziste tragerilor de artilerie. O vegetaţie bogată acoperea comuna, astfel că puteai circula pe uliţe fără teama de a fi descoperit de observaţia aeriană sau de pe sol.

Am intrat în primul beci cu uşa întredeschisă şi m-am trezit în mijlocul unui grup de oameni în care se aflau câţiva ostaşi.

Stau liniştiţi de vorbă ca în vremurile fericite de pace. Nu lipseau nici femeile. La intrarea mea neaşteptată, ostaşii s-au ridicat surprinşi în picioare şi, după salutul adresat tuturor, am fost uimit să primesc răspunsul în româneşte de la civili.

— Români? i-am întrebat, nevenindu-mi să cred.

— Români, domnule ofiţer, a vorbit unul, toţi de aici suntem români ardeleni din tată în fiu, aşezaţi pe locurile acestea de pe vremea când străbunicii noştri mocani îşi mânau încoace turmele la păşunat, că munţii de la noi erau ai grofilor. Şi dacă am ajuns aici şi am prins cheag, fiindcă se cheamă că stăpânirea pravoslavnică ne-a făcut unele înlesniri ca să ne lege de aceste meleaguri, apoi aici am rămas şi după ce n-a mai fost ţar şi noua rânduială ne-a pus oprelişti. Unde era să ne mai ducem? Acum am aşteptat să se stingă pojarul şi, de ne-o da zile Dumnezeu drăguţul, ne-om apuca iarăşi de ale noastre.

Presa română relatase că, după realipirea Basarabiei, din ordinul mareşalului Antonescu, un grup numeros de români din Transnistria, poate şi din Kuban şi din alte părţi ale Uniunii Sovietice, a vizitat Basarabia şi li s-a propus o împroprietărire aici, de io sau 15 hectare de fiecare familie, cu totul gratuită, şi ajutorul statului pentru construirea de locuinţe. Dar ei au refuzat strămutarea pe motivul că s-au obişnuit acolo unde trăiesc în prezent: au păşuni bune, ape şi... nu le place şesul Basarabiei.

— Dar, a încercat să-i convingă administraţia românească, pretutindeni unde veţi locui sunteţi liberi să vă alegeţi lotul ca să aveţi şi dealuri, şi păşuni, şi teren bun pentru cultura cerealelor, ca să nu mai

vorbim că v-ati afla între oameni de acelaşi > > sânge şi aceeaşi credinţă. La ce vă folosesc păşunile din Rusia, care nu sunt proprietatea voastră personală şi nici n-aveţi dreptul după constituţia comunistă să creşteţi mai mult de zece oi de fiecare familie, ba mai trebuie să daţi şi cote din toate produsele? Aici la noi puteţi creşte sute de oi, cum au avut străbunicii voştri, şi n-aveţi nici o obligaţie procentuală faţă de stat.

— Ne-am obişnuit acolo. Avem neamuri printre ruşi, acolo sunt mormintele părinţilor.

— Când aţi plecat din Ardeal aţi lăsat şi acolo morminte ale strămoşilor, au mai încercat oamenii administraţiei româneşti să-i convingă, dar a fost în zadar.

Când i s-a raportat mareşalului răspunsul, el ar fi zis:

— Lăsaţi-i să rămână unde îi trage inima. Toată legătura lor cu patria este limba comună, nu şi simţirea românească. Intr-un viitor oarecare chiar şi limba românească pe care o vorbesc va dispărea, ruşii sunt meşteri neîntrecuţi în deznaţionalizarea popoarelor.

Si n-a mai insistat.

Involuntar, i-am comparat cu germanii răspândiţi prin toate colţurile Terrei, care, la chemarea *Vaterland*[LXIII]*-ului,* au părăsit întreprinderi înfloritoare şi au alergat să-şi dea viaţa pentru ea. Să-şi fi pierdut oare aceşti înstrăinaţi fraţi ai noştri orice sentiment patriotic? Sau poate patria pentru ei e acolo unde s-au obişnuit şi teama de necunoscut îi opreşte să înceapă altă viaţă? Altceva nu-i poate lega de pământul rusesc.

LXIII Patrie.

Dar mai este un motiv, din păcate — cred eu — singurul adevărat: se tem de sfârşitul nesigur al războiului, de răspunsurile care-i aşteaptă în cazul când Rusia l-ar câştiga. Pentru că şi-ar sfârşi zilele deportaţi undeva pe imensele ei spaţii, puţin locuite, ca „trădători de tară". Printre cei care m-au făcut să cunosc adevărul în această privinţă, fiindcă au fost mai mulţi, se găsea şi un învăţător, ucrainean de origine, vorbind o românească destul de corectă. între cele două războaie urmase cursurile unei şcoli normale din Vechiul Regat, fiind apoi repartizat în Basarabia. Altul în locul lui s-ar fi refugiat în România când ruşii au ocupat Basarabia în 1940, dar el a rămas pe loc. Comuniştii l-au suspectat la început, bănuindu-l spion, l-au cercetat, i-au întins curse, însă referinţele erau favorabile şi omul se comporta firesc,

încât l-au lăsat deocamdată în pace, mai ales că între el şi un om sovietic de rând nu era vreo diferenţă nici ca îmbrăcăminte.

La o întrebare a mea, dacă populaţia locală se bucură că Basarabia a redevenit românească, sau dimpotrivă, mi-a răspuns:

— Eu sunt ucrainean şi ţara mea a luptat din răsputeri împotriva anexării ei de către Rusia, după Primul Război. înţelepciunea ne-a învătat că sub orânduirea sovietică nu e bine nici să te bucuri, nici să te întristezi pe faţă. O atitudine neutră, iară exagerare, e cea mai bună. în felul ăsta nu rişti nimic. Destinul basarabeanului de a trece din mână în mână, când la români, când la ruşi, a făcut din el un actor fără voie. Altfel nu se putea trăi. Poate că o bună parte din populaţia provinciei v-ar fi ieşit înainte cu flori şi puteţi să mă credeţi că şi eu simţeam îndemnul să fac la fel. M-a fulgerat gândul că într-o zi s-ar învârti roata şi am ajunge din nou sub stăpânire muscălească. Pretutindeni, în orice sat cât de mic, ruşii au lăsat oameni de credinţă, poate chiar moldoveni, care să ia aminte la comportarea fiecăruia. Dacă războiul se sfârşeşte bine pentru dânşii, vai şi amar de cei care s-au bucurat la venirea românilor. Ruşii nu pot fi confundaţi cu nimeni din acest punct de vedere: sunt necruţători, gata să verse sânge sau să te lipsească de libertate pentru toată viaţa.

Cu adevărat, nu poţi întrevede altă explicaţie pentru o ţară în care totul se menţine prin teroare.

— Şi cum o duceţi pe aici? am reluat discuţia cu locuitorii din Moldavanskoe.

— E greu, a oftat cel mai în vârstă. E tare greu de când cu războiul. Ne mutăm din loc în loc după cum se mişcă frontul şi nemţii ne iau fetele ca să le spele

rufele şi pe urmă le batjocoresc.

— V-am întrebat cum aţi dus-o cu stăpânirea sovietică. Pe nemţi îi cunoaştem noi ce le poate pielea.

■— D-apăi vedeţi şi dumneavoastră, staniţă mare, oraş cu peste trei sferturi din locuitori români. Avem şi şcoală moldovenească. Nu ne pun piedici să învăţăm în limba noastră decât dacă unul din părinţi nu e român; atunci copilul trebuie înscris la şcoala rusească.

— Dar limba pe care o învaţă copiii la şcoala românească seamănă cu limba pe care o vorbiţi dumneavoastră acasă?

— Seamănă şi nu prea. Copiilor le spune că limba pe care o învaţă la şcoală e limba inteligheţiei, iar limba pe care o vorbesc părinţii e a oamenilor fără învăţătură, înapoiaţi.

în lagăr mi-a căzut în mână un manual şcolar în limba „moldovenească". Nu ştiu cât era de cultă, dar românească nu putea fi numită nici în glumă.

Trecuse pe nesimţite aproape o oră de când stăm de vorbă cu aceşti fraţi ai noştri. Sporovăiau despre unele şi altele, însă nu-i mai ascultam. Mă gândeam ce trebuie să fac. Ostaşii afiaţi prin comună (cei din beciul în care ne aflam nu erau singurii) aparţineau cu toţii companiilor panicate din batalion şi de patru zile se învârteau pe aici, hrănindu-se cu te miri ce. Viaţa de fugar le convenea, după toate semnele; parcă nici nu se mai gândeau să se întoarcă de unde plecaseră şi unde camarazii lor continuau să lupte. Le-am făcut semn să iasă afară şi i-am întrebat dacă nu este şi vreun ofiţer prin sat. Nu era. Cam câţi sunteţi de toţi? S-au întrebat din ochi: ca la vreo 30, a spus unul. Nu era momentul să discut fapta lor. Le-am dat ordin să

cerceteze tot satul şi să adune pe fugari până la ultimul: până într-o oră, nici picior de ostaş din batalionul nostru nu trebuie să se mai afle aici. Mergem la trenul de luptă, nu ştiu deocamdată unde e, am să aflu de la nemţi. Şi am aflat că într-o perdea de pomi din apropiere au fost văzuţi soldaţi români.

Se adunase aproape un pluton de fugari. Nici unul nu mai avea mască de gaze şi lopată, dar îşi păstraseră armele şi saci de merinde.

— Credeţi că a mai rămas vreunul?

5

— Poate să mai fi rămas, dom' lent, că satul e mare şi n-am avut timp să-l cercetăm cu de-amănuntul, a raportat un sergent

în vârstă, care părea a înţelege gravitatea situaţiei lor mai bine ca ceilalţi.

>

— Incolonează-i şi, după mine, marş!

La ieşirea din Moldavanskoe, un drum în serpentină cobora spre o pădurice în care se adăpostise aşa-zisul post de comandă al batalionului, un post de unde nu pornea nici o comandă. Când au zărit apropiindu-se mica noastră coloană, santinelele au dat alarma ca la ivirea inamicului; s-ar fi produs chiar vreo încăierare dacă n-am fi fluturat la timp batistele albe. Eroii sedentari de la comanda batalionului nu puteau pricepe ce este cu detaşamentul apărut din senin, de unde proveneau aceşti oameni. Când lucrurile s-au lămurit, a apărut de undeva şi maiorul H., comandantul batalionului.

A ascultat raportul şi am surprins în tonul lui o uşoară enervare; am înţeles că voia să preîntâmpine obiecţiile mele, mai mult chiar decât simple obiecţii.

— De ce n-aţi aşteptat cu răbdare ajutorul nostru? Am dat dispoziţii pentru restabilirea comunicaţiilor telefonice... aveam noi grijă.

Mi-am învins furia care mă cuprinsese şi am răspuns altceva:

— Că ne purtaţi grija, nu ne îndoim, însă de aşteptat nu se mai putea aştepta. Şi aşa am aşteptat destul. Azi e a cincea zi de când încercăm să luăm legătura cu batalionul şi, cum vedeţi, a fost nevoie de prezenţa unui ofiţer aici ca să poată fi realizată. Şi acum permiteţi-mi să plec. Diseară mă înapoiez pe poziţie cu tot ce e necesar. Mi-ar mai trebui şi ceva armament, mitraliere dacă se mai găsesc pe aici, ale noastre sunt în parte distruse, în parte dereglate din cauza tragerilor. Sper să găsesc şi nişte puşti cu lunete, mai ales ele ne-ar fi de mult folos. Oamenii pe care i-am strâns din Moldavanskoe vor completa golurile. Am onoarea să vă salut!

La compania de armament greu unde m-am oprit – compania mea – se oploşiseră doi teterişti[LXIV] cu protecţie la comanda regimentului; flăcăii nu făceau mai nimic, din câte fusesem informat, dar învârteau unele treburi suspecte pe la aprovizionare, în tovărăşia plutonierului companiei, un moţ descurcăreţ foarte, pentru care războiul era lung şi viaţa scurtă.

Avea plutonierul Roca un talent remarcabil de a se face util şi nici mai târziu n-am întâlnit un om care să se adapteze aşa de uşor oricărei situaţii. Işi asigurase într-un timp scurt câteva decoraţii, din care nu lipseau Virtutea Militară şi Crucea de Fier germană, fără să fi tras un singur foc de armă. E drept că nu era singurul

LXIV TTR (tânăr cu termen redus), soldaţi în termen care beneficiau de reducerea serviciului militar.

care le căpătase astfel, însă pe front, unde moartea te pândeşte de pretutindeni, oamenilor nu le mai arde să scormonească prin gunoaie. El furniza comandanţilor de toate gradele (până la cei mai mari din cadrul diviziei), tot felul de „delicatese” provenind din „economiile” companiei: ţigări, bomboane, coniacuri, ciocolată şi şampanie franţuzească, sardele portugheze, vinuri spaniole, cafea boabe. De unde proveneau astea?

Stăpânii Europei, nemţii, erau deosebit de grijulii cu alimentarea Wehrmachtului şi noi eram în subzistenţa germană. Roca avea „atenţii” nu numai pentru comandanţii de care depindea aici, pe front, ci şi pentru protectorii sus-puşi din ţară, care, prin intermediul permisionarilor, primeau pachete cu tot felul de bunătăţi.

Sosit de mai puţină vreme în unitate decât dânsul, nu aveam prilejul să dau decât rar ochii cu plutonierul Roca. Aflând de venirea mea neaşteptată, şi-a întrerupt conciliabulele cu cele două vivandiere rusoaice culese de prin Krasnodar şi mi-a ieşit în întâmpinare, grăbindu-se să mă felicite că am scăpat cu viaţă din masacrul de la 26 mai.

Sub acoperirea oficială de spălătorese, fiecare companie îşi ataşase câte două-trei femei dintre localnice, pentru distracţia personalului de la trenul de luptă. Pentru ca la numai câţiva kilometri zeci de cadavre să zacă neîngropate şi răniţii să aştepte zile la rând o evacuare.

Cu relaţiile pe care le avea, fireşte că Roca nu se speria de un comandant de companie ca mine, încă necunoscător al treburilor de aici şi puţin cunoscut chiar la regiment, un simplu ofiţer de rezervă despre care se zvonise că era mutat disciplinar. Dar, ca tot

omul prudent, se gândea că vântul îşi poate schimba direcţia şi mă „menaja”.

Am dat afară femeile din bordeiul întărit ca o cazemată.

— Uite ce-i, Roca. Azi suntem în 30 mai. De la 26 ale lunii oamenii noştri sunt nemâncaţi. O hrană prea consistentă nu le-ar cădea tocmai bine la stomac. Prin urmare, prepari pentru astă-seară o supă de orez cu puţină grăsime, compot şi cafea tare, cafea, nu cicoare şi nici surogat unguresc, şi mai adaugi o marmită cu laptele de la cele două vaci pe care le ai, pentru răniţi. Apoi umpli doi saci cu ţigări, alţi doi cu conserve, mai pune câte patru pachete de ciocolată de fiecare om, bomboane la discreţie şi... ce mai ai pe aici? Nu uita nici apa.

— Păi, dom’le locotenent, de unde să iau atâtea raţii?

— De unde? Dă-mi rapoartele de efectiv pe ultimele cinci zile cu care ai ridicat hrana de la subzistenţa germană.

Roca înţelege că sunt la curent cu obiceiurile casei şi nu mai obiectează. În aceste zile a primit raţii pentru un efectiv de circa 160 de oameni şi noi, pe front, 30 de luptători, n-am consumat nimic. De aceea, înţelept, cedează:

— Am înţeles, dom’le locotenent.

— Eram sigur că ai să înţelegi. Diseară mergi şi tu cu noi pe poziţie, ca să ştii unde au murit atâţia oameni ai companiei şi de-acum înainte însoţeşti seară de seară căruţa care transportă hrana şi muniţia pe poziţie. Şi îţi iei ajutoare şi pe cei doi te- terişti, mai adaug după un timp.

Roca mă priveşte cu aerul lui Ovidiu în surghiun. Dar spune din nou:

— Am înţeles, dom'le locotenent.

— Alte amănunte le discutăm pe drum. Exact peste două ore totul să fie gata. Şi acum vreau să dorm.

Când au trecut două ore, că abia am aţipit? Dacă n-aş fi fost trezit, nu mi-ar fi ajuns nici 20 ca să mă refac, însă „la ce odihnă înainte de moarte, când va veni cea de după moarte"? cum spunea Nicolae Iorga parafrazând un precept evanghelic.

La ora stabilită, oamenii şi căruţele erau gata de plecare, însoţiţi de persoanele numite, la care se adăuga plutonierul companiei lui Condeieru. N-am mai trecut pe la maior, socoteam că am şi eu atâta drept la menajarea nevoilor.

— înainte, marş!

După ce am depăşit satul Svoboda, întunericul nea-ar fi înlesnit înaintarea până la 700-800 de metri de poziţie dacă afurisitele de căruţe, vechi şi neîngrijite, n-ar fi scârţâit atât de îngrozitor. Degeaba am înfăşurat roţile cu şomoioage de iarbă şi lăstari; zgomotul pe care-l făceau se auzea până departe. Numai o tragere de artilerie le-ar fi putut înăbuşi scârţâitul.

— Ce părere ai, Roca? am întrebat pe plutonier.

— Zic să ne oprim aici şi să cărăm materialul cu braţele.

— E o idee, dar n-o să facem aşa, pentru că mai avem de mers aproximativ un kilometru şi jumătate şi ar trebui să facem două-trei transporturi. Ne prinde ziua, ca să nu mai vorbim de oboseala oamenilor. Mâine seară, când ne aduci hrana şi muniţia, să fii în măsură să te apropii cu căruţa până la şoo- 600 de metri, dar pentru asta roţile trebuie demontate, curăţate bine şi, dacă se mai aud scârţâind, rămâi cu noi pe poziţie. S-a înţeles? Hai, înainte!

Ne-am mai apropiat puţin. Terenul umed din viroagă micşora zgomotul, dar înaintarea era îngreuiată de vegetaţie şi de gropile bombelor, iar pe alocuri roţile se înfundau în mâl. Trecem pe lângă secţia germană de tunuri antitanc şi pe lângă un mormânt proaspăt săpat, şi oprim aproape de cele două *brandt-wn.* ale noastre. Mai departe nu putem înainta, sovie-

ticii trag ca turbaţii. Am deshămat la iuţeală caii, adăpostin- du-i într-o scobitură săpată de pârâu în momentele când îşi sporeşte debitul de apă, şi aşteptăm aproape o oră să înceteze tragerea. Când s-a potolit, au început să tragă ai noştri; ne simţiseră apropierea şi încercau să ne uşureze înaintarea.

Aţi cuprins vreodată, cu ajutorul imaginaţiei, limitele sensului expresiei „nebun de bucurie”? Până în acel moment nu mă gândisem că i s-ar putea da altă interpretare decât ca manifestare a unor sentimente capabile să-i creeze omului o stare de euforie exagerată, care se cere eliberată. Ceva ca o descărcare a sufletului de preaplinul său. Acum am văzut că ea conţine ceva mai mult. Privind la oamenii care cu o zi în urmă erau de o apatie cutremurătoare, nu-mi venea să cred că sunt aceiaşi. Presupunerea că revirimentul se produsese la vederea alimentelor descărcate din saci şi distribuite din om în om e complet greşită; memoria stomacului fusese depăşită de reîntoarcerea speranţei de viaţă. Pentru oameni cu convingerea intimă că sunt sacrificaţi, momentul marca, într-adevăr, un eveniment. Speranţa renăştea. Celelalte au urmat apoi în chip firesc, fără pornirea pantagruelică la care te-ai fi aşteptat după cinci zile de abstinenţă. Au sorbit o supă de orez, au băut o cafea, au sfărâmat un baton de ciocolată şi mai ales au fumat pe rând, sub foile de cort. Dar mai înainte de satisfacerea acestor cerinţe organice, am fost martorul unei scene puţin semnificative pentru cei ce transmit pe altă lungime de undă decât noi: oamenii îngenuncheaseră şi se rugau.

Adusesem cu mine corespondenţă şi ziare din ţară, dar o parte din ea era adresată unora care călătoreau acum pe tărâmul umbrelor.

— Ca să-ţi spun cinstit, mi-a mărturisit Condeieru, am avut clipe când gândeam că n-am să te mai văd.

— O să vorbim mai târziu despre toate. Ţi-ai pupat plutonierul? Nu l-ai văzut cam de mult, să ştii însă că absenta lui era motivată: nu-şi putea lăsa spălătoresele singure.

Când am terminat cu toate, se lumina de ziuă. Căruţele îmbarcaseră pe răniţi şi plecaseră de mult. Se restabilise legătura cu compania a doua. În rest, situaţia era aceeaşi. Pe când îi povesteam lui Condeieru peripeţiile prin care trecusem, am adormit fără să simt, cu toată cantitatea industrială de cafea băută. M-a trezit un schimb slab de focuri. înregistrasem în noaptea asta un rănit, din fericire uşor, victimă a lunetiştilor. De la trenul de luptă venisem şi cu două arme cu lunetă, verificate de armurierul companiei. Deocamdată trebuia să controlăm ascunzătorile trăgătorilor de elită sovietici şi, pentru a-i face să se deconspire, ne-am servit de primele trucuri care ne-au venit în minte: deasupra şanţului înălţăm căşti înfipte în vârful baionetelor, în timp ce zeci de perechi de ochi urmăreau locul de unde pocnesc împuşcăturile. Aşa ne-am jucat vreme de două-trei ore şi am depistat locurile, mai înainte ca ei să-şi dea seama ce scop urmăream. Avantajul era acum de partea noastră; sovieticii se schimbau dimineaţa în zori şi seara târziu, astfel că în cursul zilei atentia lor scădea, iar ascunzătorile lunetiştilor noştri au fost din vreme alese şi camuflate cu grijă. Pentru trăgători de talia lui Căplescu şi a lui Tudoran, scoaterea din circulaţie a celor doi redutabili ochitori sovietici a fost chestie de câteva ore, şi aceasta a contribuit hotărâtor la creşterea moralului nostru.

În noaptea ce a urmat, inamicul a încercat o incursiune pe viroagă, în timp ce ne distrăgea atenţia dezlănţuind un foc puternic cu tot armamentul în sectorul batalionului german. Norocul ne-a ajutat şi de data asta. O rachetă trasă pentru luminarea câmpului ne-a descoperit grupul inamic ce se furişa spre noi şi armele automate l-au cuprins în snopul lor.

Au urmat zile de acalmie, întrerupte în prima parte a nopţii de sosirea căruţelor pentru care amenajasem un adăpost, să le ferească de trageri. Nu ştiu ce le-a făcut Roca de nu mai scâr- ţâiau. Mi-aduc aminte că l-am repezit cam brutal când mi s-a plâns că nu găseşte unsoare:

— Să storci unsoare din spălătoresele voastre.

Luptele de pe „linia albastră” au mai durat încă două săptămâni, dar intraseră în etapa care puteau fi numite *drôle de guerre* — război caraghios —, adică reduse la tiruri sporadice de artilerie şi la tragerile de rutină ale infanteriei. Tancurile, câte mai rămăseseră, fiindcă tunurile de asalt germane nu le dădeau pace, zăceau încremenite în faţa terenului minat. Singurul divertisment din acest răstimp oferit de sovietici a fost instalarea unui megafon de front care oferea clemenţă celor ce se predau armatei roşii, prin vocea unui crainic cu vădit accent basarabean. Misiunea a eşuat, fiindcă megafonul instalat prea aproape a fost încadrat de focurile încrucişate ale mitralierelor noastre şi a tăcut pentru totdeauna.

Pe la jumătatea lunii iunie am fost delegat să preiau, pentru batalion, un sector pe litoralul Mării Negre între Novorossiisk şi Añapa, sector care cuprindea văile Şirokaia şi Topolnaia, iar la o zi a fost retras şi batalionul şi înlocuit cu altă unitate. „Refacerea” batalionului s-a prelungit până la replierea tuturor unităţilor române şi germane în Crimeea, adică vreo trei luni. Trei luni de vacanţă. Abia aici, pe litoral, mi-a căzut în mână comunicatul de război german despre luptele din capul de pod Kuban. De partea sovietică, se spunea în comunicat, participaseră paisprezece regimente de artilerie şi *brandtvcâ,* o escadră de avioane, trei regimente de tancuri grele şi şase divizii de infanterie, care n-au reuşit să străpungă apărarea germano-ro- mână. Viroaga de care am vorbit aici era pe direcţia principală de atac.

Astăzi, după o asemenea distanţă în timp şi ţinând seama şi de exagerările comunicatelor de război,

cantitatea mijloacelor aruncate în luptă de sovietici pare umflată, dar atunci fiecare dintre noi ar fi jurat că cifrele corespundeau adevărului, iar rezistenţa noastră fusese pe măsura elogiilor pe care le înşira în continuare comunicatul, specificând contribuţia regimentului X de infanterie român.

Masacrul din 26 mai îmi crease un sentiment neobişnuit. El a produs o dislocare în viaţa şi personalitatea mea. Pe moment nu-mi puteam da seama dacă era vorba de o mutaţie monstruoasă ori melodramatică. Nu mi-a mai încărunţit părul într-o singură noapte aşa cum se întâmplase în campania pentru eliberarea Basarabiei, nu putea încărunţi mai mult, albise atunci cu totul. Rămăsesem cu un rictus involuntar în locul surâsului meu obişnuit. Eram din ce în ce mai puţin în stare să mă bucur de rafinamentele frumuseţilor naturii, de orice abstracţie intelectuală. Observam cu nelinişte această descărcare a spiritului, gata să se destrame ca trupul lui Valdemar[LXV].

Coboram, tocmai în aceşti ani care trebuiau să fie cei mai fecunzi din întreaga viaţă, nu mă simţeam în stare să-i scriu Paulei, care aştepta cu înfrigurare rândurile mele. Bâlbâiam pe câteva rânduri despre o iubire care nu se va stinge în veci, constatând că la sfârşitul unei ore nu scrisesem nici o jumătate de pagină.

Sunt oare şi ceilalţi oameni supuşi aceleiaşi condamnări, e o soartă comună a bărbaţilor din generaţia mea aflaţi în această spasmodică încleştare, sau fac parte dintre excepţiile nefericite? Şi totuşi păream neschimbat la prima vedere, cred chiar că mă purtam la fel ca înainte. în realitate, şocul îmi produsese un complex de anxietate, o spaimă pe care n-o mai încercasem şi o nesiguranţă în tot ceea ce făceam, o reacţie întârziată la stimuli, dar în acelaşi timp şi un impuls de a înfrunta primejdia, poate de a brava, ca să-mi dovedesc că nu devenisem un laş.

Reîntors în ţară, după ani de captivitate care-şi

LXV Referire la povestirea de groază *Faptele în cazul domnului Valdemar* de E.A. Poe.

lăsaseră la rândul lor amprenta asupra comportamentului meu, mi-am căutat un refugiu în cercetarea acelei literaturi psiho-medicale unde speram să găsesc o explicaţie, un răspuns, o îmbărbătare. Un răspuns pentru evadarea pe încetul, pentru depăşirea halucinantului trecut şi înlesnirea adaptării la condiţiile vieţii post-

belice. Socoteala mea era profund greşită, pentru că lumea însăşi în care revenisem era bolnavă. Rar se vădeau eforturi, timide, de sustragere din confuzia generală, din seismul dezagregării conştiinţei umane. Degradarea realului se arăta a fi un fenomen curent, el n-a încetat să se manifeste nici după patru decenii de la consumarea cataclismului mondial. Au apărut şi două-trei scrieri sub semnături străine, care încercau să explice fenomenul, dar reprezentau opiniile unor oameni care nu serviseră ei înşişi drept cobai într-o experienţă atât de amară şi deci nu se puteau transpune în pielea victimelor şi confunda cu ele. Pe plan naţional, cercetările erau preocupate numai în treacăt de probleme ale spiritului: acum totul trecea prin stomac. „Când adormi pur şi simplu", afirma autorul străin al unui studiu, „în timp ce o ploaie de obuze cade în jurul tău, somnul acesta nu este o reacţie la oboseala fizică sau la lipsa îndelungată de odihnă prin somn, ci o cedare la starea covârşitoare de apatie, la ceea ce a fost pe bună dreptate numit surmenaj de adâncă penetraţie. Incapabil să facă cel mai mic lucru în folosul său imediat, să scoată batista sau să-şi şteargă cu mâna transpiraţia, omul poate să cadă în mintea copiilor. Apatia aceasta nu e decât stadiul final al procesului complex de prăbuşire psihică. Hipersensibil la cei mai slabi stimuli din juru-i, omului «îi sare muştarul» din orice fleac, devine încordat, obsedat, dezorientat. Nu poţi prevedea când are să reacţioneze prin mânie sau violenţă la cel mai mic inconvenient. Pare să fi pierdut şi voinţa de a trăi, renunţă să mai lupte pentru a se apăra. Insensibil şi indiferent, chiar şi faţa sa reflectă tristeţea şi apatia, iar lupta pentru adaptare sfârşeşte printr-un eşec".

Am citat acest lung pasaj semnificativ dintr-un studiu pe care autorul nu-l destinase unei pledoarii pentru pace, aşa cum ar fi făcut oamenii de ştiinţă dintr-o ţară sovietică, dar tocmai pentru aceasta mai convingător, deoarece explica la modul pur ştiinţific cât de anormali devin oamenii în urma unui război. Un număr însemnat din oamenii care trec pe lângă noi nu au la prima vedere nici una din trăsăturile menţionate, comportamentul lor pare firesc şi neagresiv. Dar numai până la primul stimul, până la cea mai neînsemnată provocare. Unora viaţa familială le-a ameliorat în parte şi pentru un timp reprezentă-rile. Intr-adevăr, o soţie devotată, un copil încântător pot face şi această minune. Merită să menţionăm şi acea categorie de oameni care s-au născut într-o zodie norocoasă, cunoscută sub numele de „zodia porcului”. N-am prea înţeles, fiindcă n-are o explicaţie logică, de ce porcul este un animal norocos; folositor da, însă cu soarta pe care o are nu s-ar zice că e norocos. Dacă aşa a decis însă înţelepciunea colectivă a veacurilor despre oameni cărora totul le merge în plin, câştigă la loterie, le pică moşteniri, găsesc bani pe stradă sau trec prin viaţă agăţaţi de o pulpană sau de o fustă, ori au asupra semenilor avantajul unei epiderme care nu roşeşte niciodată, s-o lăsăm baltă.

Aşa se petrec lucrurile cu unii dintre cei care au luptat pe front. Ei sunt victorioşii. Insă pentru o bună parte dintre combatanţi, neputinţa readaptării la condiţiile vieţii postbelice este un proces dureros care sfârşeşte cel mai adesea în spitalele de psihiatrie sau în spatele uşilor zăbrelite, şi nici nu s-ar putea încheia altfel într-un stat în care nimic nu e drept, sigur şi statornic, iar omul e lup pentru om.

Şi dacă lupta pentru supravieţuire solicită individului un efort considerabil sub tirania lui *homo homini lupus,* nu cumva bătălia pentru demnitate este pierdută încă înainte de a fi început?

CARTEA A II-A

Sucursala terestră a Paradisului

„Roagă-te să nu cunoşti niciodată
Iadul unde se duc tinereţea şi râsul.”[1 LXVI]

LXVI Versuri din poemul *Sinucidere în tranşee* de Sigfried Sassoon.

SCURTĂ PREFAŢĂ LA CARTEA A DOUA

Am părăsit lagărul din Krasnogorsk în iulie 1944. în urmă cu un an luase fiinţă aici, din iniţiativa partidului comunist german, organizaţia antinazistă Germania liberă (nucleul actualei Germanii democrate), condusă de un oarecare scriitor, E. Vainert[LXVII]. îmi dau seama că mi-a scăpat să arăt de ce lagărul îşi merita denumirea de „Turn al lui Babei”. Era un *meltingpot,* un amalgam de naţii cu o compoziţie eterogenă, pe care n-ai fi întâlnit-o aiurea: români şi nemţi, cehi şi slovaci şi sârbi, unguri şi polonezi, alsacieni, spanioli, italieni, finlandezi; erau şi câţiva asiatici, vreo două capete negre ca noaptea şi chiar un indian. Câte puţini din fiecare, de parcă toate naţiunile globului îşi aveau reprezentanţi în acest penitenciar.

Românii au fost împărţiţi în două loturi: unul compus numai din ofiţeri, celălalt cuprinzând gradele

---

LXVII Erich Bernhard Gustav Weinert (1890-1953) a fost un autor german cu vederi comuniste, membru al Partidului Comunist German şi important propagandist comunist în perioada interbelică. În anul 1943 a devenit preşedintele Comitetului Naţional pentru o Germanie Liberă, iar apoi a deţinut poziţii importante în viitoarea Republică Democrată Germană.

inferioare. N-am putut afla destinaţia fiecăruia. Deci n-am să vă mai revăd: Răzmerită, Rateş, Presură, Tiriachiu, Baciu, Miruţă, Mohor, Roca şi Păiuş, Talabă, nici pe tine, Rozmarin, omul cel mai apropiat de sufletul meu, care, spre deosebire de noi ceilalţi, dotaţi cu simţurile cunoscute, avea unul în plus, funcţionând ca un radar la primejdii, sau chiar două, dacă trebuie să mai adaug şi excepţionalul bun-simţ. Când v-am zis adio la despărţire şi ne-am strâns în braţe, stăpânindu-ne cu greu lacrimile, Roca m-a corectat cu optimismul lui incorigibil, care nu l-a părăsit nici o clipă în aceste împrejurări:

— Adio? De ce adio? La revedere, să trăiţi – şi ceasu ăl mare din Gara de Nord.

Transportul până la noul lagăr l-am făcut cu mijloacele şi în condiţiile cunoscute mai înainte şi a durat două săptămâni, timp în care aerul ne-a fost dăruit cu aceiaşi avariţie cu care ne era distribuită şi supa de mei. Şi într-o zi din aceeaşi lună, garnitura s-a oprit într-o gară de pe linia Moscova-Gorki, cam la vreo 80 de kilometri sud de acest ultim oraş cunoscut pe vremuri sub numele de Nijni Novgorod. Vagoanele au fost trase pe o linie moartă, unde şi-au vărsat încărcătura de câteva sute de oameni, şi, după ce a fost măturat sub o ploaie de înjurături, convoiul a luat drumul lagărului de prizonieri. Drumul trecea printr-o pădure în care predominau stejarul şi cerul. Prin luminişuri şi pe marginea drumului se zăreau stoloni de fragi. Cineva ne informa, fără umor, că frunzele tocate ale plantei înlocuiesc tutunul, iar coaja de mesteacăn se poate folosi ca foiţă de ţigară.

Desfatătoarea privelişte îi lăsa pe cei mai mulţi indiferenţi. Când soarta le este potrivnică, oamenii nu

mai au ochi pentru frumuseţile naturii. Singur timpul, care vindecă cele mai multe răni, o va cicatriza şi pe a noastră, cu toate că eu unul resping această credinţă.

La ieşirea din pădure, privirile au cuprins o vastă panoramă. Drept în faţa noastră, împrejmuit de cinci rânduri de sârmă ghimpată, înalte de doi şi jumătate – trei metri, era primul lagăr, un lagăr cu bordeie construite numai jumătate la nivelul solului,

în care am şi fost introduşi. Şoseaua făcea apoi un ocol, îndreptându-se spre o aşezare veche, împrăştiată pe un deal. Acolo se afla cel de-al doilea lagăr, lagărul de la Oranki, adăpostit într-o veche mănăstire. Cu el am făcut cunoştinţă ceva mai târziu.

Pentru moment ne găseam în lagărul de la Monastîrka, în calitate de pensionari ai lui Stalin, teribilul părinte al popoarelor.

Super flumina Babyl.on.is.'

1. „La râul Babilon” (Psalmi 136,1).

I

Mare sărbătoare pe uliţa noastră

„Nu le mai ajungea case sau loc a încăpea
şi nu-i mai putea sătura şi încă fura tot ce găsea.”

(Dionisie Eclesiarhul, cronicar din secolul al XlX-lea, despre ruşi, pe care-i considera mai inumani decât turcii.)

Personajul numărul unu din lagăr este maiorul P. Toţi îi spun Bivolul, însă nimeni nu atribuie cuvântului un înţeles peiorativ. I se spune Bivolul aşa cum pe altul îl cheamă Tănase ori Cristache. Porecla n-a căpătat-o în lagăr, a venit cu ea din ţară şi o datorează nu atât proporţiilor corporale, ce e drept destul de voluminoase, cât mai cu seamă unei comportări necomplexate faţă de camarazii săi. I se potriveşte ca o mănuşă. Unii spun că e vorba de o vulgaritate congenitală. Prizonieratul i-a oferit o compensaţie grandioasă, facându-l stăpânul necontestat al unui număr de aproape 2000 de ofiţeri sclavi, fiindcă, înainte de a fi prizonierii sovieticilor, aceştia sunt supuşii Bivolului, care se comportă cu dânşii după cum îl arată porecla.

Spuneam deci că prizonieratul nu l-a împiedicat pe maiorul P. să progreseze. Deşi captiv din primele zile ale războiului antisovietic, nu poţi descoperi la el, ca la alţii aflaţi în aceeaşi situaţie, o figură abătută, momente depresive, reverii nostalgice sau vreo umbră de revoltă ori numai de nemulţumire fată de opresori. Fenomenul se explică prin aceea că sovieticii sunt opresori numai pentru ceilalţi prizonieri, nu şi pentru maiorul P., beneficiar al unui regim de favoare. Nu se

ştie cum şi de unde şi-a înjghebat o garderobă cu trei uniforme militare (cu epoleţii corespunzători gradului), completate cu manta şi pelerină, tot atâtea perechi de cizme, o bogată lenjerie de corp şi multe alte lucruri a căror provenienţă e un mister, pentru că personajul în chestie a căzut prizonier doar cu ce era pe el. În timp
ce 150 de ofiţeri din lagăr, cu grade egale sau mai mari, umblă cu uniforma peticită şi încălţămintea ferfeniţă, el arborează o ţinută cu nimic mai prejos decât aceea din ţară. Nu-i place să se amestece cu gloata. îl irită privirile ei şi-l scârbeşte spectacolul acestor jerpeliţi care sunt compatrioţii şi camarazii săi. Ca să nu-şi strice buna dispoziţie, părăseşte cât poate mai rar bordeiul de lângă poarta de intrare, de unde îşi exercită domnia. Nu numai garderoba şi cazarea îl deosebesc de restul prizonierilor. Mai trebuie adăugată masa care i se serveşte „la domiciliu". Un om „cu greutate" este aproape totdeauna un mare mâncău. Masa pe care o primeşte de la bucătăria lagărului, în cantitate suficientă să sature un bivol, este completată cu resturi de la popota comandaturii sovietice. Acestea pot fi lucruri de mirare pentru cine nu este familiarizat cu metodele NKVD-ului, însă aici e vorba de o situaţie specială, cum veţi vedea.

înainte de război, poate prin 1936-1937, căpitanul P. (fiindcă era căpitan la acea dată, şi numai apropierea războiului i-a adus râvnita tresă de maior) avea comanda unei companii de grăniceri pe Nistru. Vizavi-ul său era căpitanul ucrainean Gr. şi din vreme în vreme cei doi se întâlneau la un punct stabilit pentru rezolvarea incidentelor mărunte de frontieră. Nu se ştie cât de apropiaţi ajunseseră; ceea ce se ştie

cu siguranţă este că în 1941 sau 1942 s-au întâlnit în URSS, maiorul P. ca prizonier, iar colonelul (acum) Gr. — comandant de lagăr. Şi să mai pretindă cineva că nu e mică lumea! Cum o fi decurs revederea celor doi, dacă au avut loc îmbrăţişări, despre aceasta iarăşi nu putem spune nimic şi nici nu are importanţă. Important este faptul că, din prima zi a reîntâlnirii lor, maiorul P. a devenit „starşe”[LXVIII] al lagărului, ceea ce corespunde în terminologia germană lui *Lagerâltester* (staroste) al *Arbeitskriegsgefangenenlager* Nr. 27, adică un şef cu puteri absolute. Ruşii nu se prea vedeau prin lagăr decât la anumite ore, paza era cazată în afara lui, ca şi personalul administrativ. Treaba o faceau vătafii. Pentru asta primeau compensaţii în natură. Şi o faceau bine, cum au facut-o şi în ţară, unde ridicau de la ţărani ultimul bob de grâu pentru plata despăgubirilor de război. Putea populaţia să se plângă de neomenia ocupantului când ea era comisă de conaţionali? Colonelul Gr. n-avea nici o legătură cu prizonierii, el da ordine prin maiorul P, şi ordinele erau executate cu promptitudine de staroste, cu ajutorul şefilor de barăci şi secretarilor.

Ţinuţi sub mână de fier, cei aproape 2.000 de prizonieri de la Monastîrka abia de îndrăzneau să respire, se dezobişnuiseră să mai murmure. Pentru cea mai mică abatere se dădeau pedepse grele, iar recompensele erau pe măsura pedepselor pentru un grup de privilegiaţi, care faceau în acelaşi timp şi pe informatorii.

LXVIII Corect în rusă: *starşi* — „mai-marele”.

1. Romulus Zăroni (1906-1962) a deţinut diferite portofolii ministeriale în guvernele conduse de Petru Groza în anii 1945—1948.

Fiecare prizonier avea un dosar unde erau notate manifestările lui, şi dosarul cuprindea o recomandare pentru autorităţile din ţara unde sovieticii erau acum stăpâni absoluţi. O dovadă o constituia însuşi maiorul P, care, repatriat în 1946 cu un lot destinat să sprijine faimoasele alegeri, a fost avansat colonel, încredinţându-i-se comanda unui regiment cu cântec, iar în alţi doi-trei ani a pus tresele de general. Şi ca el au fost numeroşi alţii. Dar existau şi dosare astfel întocmite, încât să reducă omul, oricât de valoros, la o existentă mizeră de cenuşăreasă, ori să-l desfiinţeze pur şi simplu. Grupul de heimatloşi cocoţat de ruşi la cârma statului şi completat cu unii ca de-alde Romulus Zăroni* sfătuia – de pildă – pe ofiţerii activi să-şi găsească un loc de muncă în mine şi-i îndemna să se grăbească dacă voiau să mai găsească şi acolo un post.

Un tratament identic se aplica tuturor prizonierilor care nu făcuseră în lagăr dovada ataşamentului faţă de Uniunea Sovietică.

Prima grijă a maiorului P. în postul de starşe de lagăr a fost să-şi apropie ofiţerii din fosta garnizoană de pace, gândindu-se că, odată repatriaţi, aceştia s-ar deda la tot felul de clevetiri. Nu erau prea mulţi cei care se îngrămădeau la favorurile star- selui. Un rezervist deloc dispus să-şi piardă independenţa, fiind întrebat o dată de ce nu profită de ocazie spre a-şi uşura viaţa, s-a mulţumit să ridice scârbit din umeri. De la dânsul reţin

>>întâmplarea de mai jos.

într-una din zilele de la sfârşitul lui august 1944,

comandatura lagărului poruncise starşelui să-i pună la dispoziţie „o brigadă” care să amenajeze o pistă sportivă la şcoala din Oranki.

Se găseau printre prizonieri şi profesori de educaţie fizică, dar până la urmă aproape fiecare ofiţer activ putea să facă aşa ceva pentru nevoile unei şcoli elementare. Le lipsea însă dispoziţia, şi iată de ce: siliţi să muncească peste puteri, muncă pe care administraţia lagărului o numea de „autodeservire”, prizonierii vedeau cum ea lua în fiecare zi proporţii tot mai exagerate. Era nevoie de lemne pentru prepararea hranei, iar în timpul iernilor pentru încălzitul bordeielor şi locuinţelor gărzii şi personalului administrativ? începând cu tăiatul copacilor, fasonatul, transportul lemnelor în lagăr (uneori de la distanţe de 10—15 kilometri) cu căruţe la care prizonieri erau înhămaţi în locul cailor, toată munca aceasta purta numele de „autoservire”. Cultivarea zarzavaturilor, de la desfundarea terenului păduros cu rădăcini adânci numai cu ajutorul cazmalei şi târnăcopului, la întreţinerea, recoltarea, transportul în aceleaşi condiţiuni ca şi lemnele, era tot muncă de „autoservire” şi tot aşa se numea descărcarea vagoanelor cu „trofee” de război, tăierea, fasonarea şi încărcarea materialului lemnos necesar altor localităţi unionale, reparaţia drumurilor etc. etc. Orice fel de muncă putea deveni, printr-un ordin al lagărului, muncă de „autoservire”

I75 sau „autodeservire” –, fiecare numind-o cu un termen curent: corvoadă.

O convenţie internaţională (Haga, 1930[LXIX]) oprea un astfel de tratament pentru ofiţeri, şi aceştia refuzaseră la început să-l accepte, pe de-o parte fiindcă printre semnatarii convenţiei era şi URSS, pe de alta pentru că erau revoltaţi de abuzul temnicerilor care considerau orice corvoadă drept muncă de autoservire. însă cu Bivolul nu era de glumit. El ştia una şi bună: ordinul nu se discută. Şi carcera era destul de încăpătoare.

Astfel, brigada a fost constituită mai mult cu oameni care habar n-aveau de munca ce-i aştepta, şi a pornit (sub pază, fireşte) spre Oranki. Până acolo erau trei-patru kilometri şi prizonierii se bucurau de ultimele zile călduţe ale sfârşitului verii care se prelungise în acest an.

La şcoala aşezată într-o margine a satului, o femeie le-a arătat terenul ales şi i-a lăsat singuri.

— Nu s-ar zice că poporul ăsta suferă de o hipertrofie a politeţii, a reflectat cineva.

— Ei, şi tu! De ce este neapărat nevoie să se întindă la discuţie?

>

— Uite că este, şi nu să se întindă la discuţie, ci să se comporte ca o intelectuală.

— Lasă gluma, domnule, vrei să spui că era învăţătoare sau profesoară? N-ai văzut cum era îmbrăcată?

— Gura, flăcăi, şi hai să vedem ce putem face ca să meritäm decoraţia care ne aşteaptă, puse capăt

---

LXIX Probabil o confuzie a autorului. Convenţia de Ia Geneva (1929) reglementase tratamentul prizonierilor de război, actualizând vechi prevederi incluse în Convenţiile de la Haga din 1899 şi 1907.

discuţiei şeful brigăzii.

În timpul acesta, din şcoală se auzea un zumzet de voci, motiv binevenit ca discuţia să înceapă din nou.

— Ce părere aveţi? S-au deschis şcolile sau în URSS sunt în permanenţă deschise?

— Aş! trebuie să fie vorba de nişte corijenţi sau amânaţi, îşi dădu altul cu părerea.

Măsurătorile pentru pistă începuseră, se făceau calcule şi propuneri, când uşa de la intrare, smucită cu o vigoare care era gata-gata s-o scoată din ţâţâni şi s-o facă surcele pentru foc, lăsă cale liberă irupţiei unui grup de copii, băieţi şi fete între nouă şi cincisprezece ani, netunşi şi nepieptănate, cei mai mulţi cu feţele virgine de atingerea cu apa, care s-au revărsat în direcţia grupului de prizonieri. Se învârteau nestingheriţi, dându-le târcoale şi privindu-i fată sfială. Trebuie să le fi spus profesoara lor cine sunt şi de ce se află acolo. Cei mai mărişori sorbeau cu sete chiştoace de mahorcă, o fetiţă ronţăia o gulie. Nici înfăţişarea şi nici comportarea lor n-avea nimic care să te atragă; cu toate acestea, cel mai vârstnic dintre prizonieri, răspunzând unui sentiment latent de adoraţie pentru icoana celor trei copii ai săi din ţară, s-a apropiat de o fetiţă – cea mai mică şi mai sfioasă din grup – şi, întinzând mâna s-o mângâie, a întrebat-o cum o cheamă.

— Până la această dată, mărturisea martorul ocular, n-aş fi crezut că un copil, fie el copilul unui canibal, ar putea reacţiona cu atâta violenţă la o mângâiere.

Prizonierul a fost fulgerat cu o căutătură rea şi o voce ascuţită de copil isteric a izbucnit mânioasă: „Hitră[LXX] fascistă”. După care tot grupul a început să scandeze ca la miting: „Hi-tră fas-cis-tă..

Provocatorul involuntar al incidentului a rămas la început stupefiat; apoi, cedând firii sale impresionabile, manifestată câteodată prin lacrimi, a

---

LXX *Hitrîi* înseamnă în rusă „parşiv”.

exclamat amărât:

— Doamne, ce copii sunt ăştia?!

— Bine că nu voiai să te sărute! Ce ţi se pare aşa de extraordinar? Sunt ei vinovaţi? Vina o poartă educaţia pe care au primit-o. E drept că şi sămânţa a căzut în teren fertil, se auzi vocea brigadierului, dar şi vocea lui tremura.

La un semnal care anunţa terminarea recreaţiei, grupul şcolarilor a reintrat la cursuri, iar prizonierii nu şi-au revenit din tulburare decât la apariţia unui bătrân cu capul şi picioarele goale. Gâfâind şi agitând o hârtie, a dat buzna în şcoală, iar după câteva minute s-au auzit ţipete, uşile au fost din nou izbite cu putere şi ceata de elevi a năvălit în curte.

— Fraţilor, da' ştiu că au temperament elevii ăştia sovietici, în fiecare dintre ei trăieşte câte un Kostea Riabtev[LXXI]. Se vede că > > în şcolile lor uşile se înlocuiesc de câteva ori pe an.

Dar uşile au rezistat, numai grupul de ofiţeri a fost dislocat şi în jurul lui s-a încins o horă, în timp ce mitingiştii scandau cu pasiune:

— Ura! Trăiască prietenia sovieto-română! Ura! Ura! Ura!

Lozincile erau un lucru nou pentru prizonieri, iar cât priveşte conţinutul acestora el părea de neînţeles şi se potrivea ca nuca în perete. Priveau aiuriţi şi nu le venea să creadă, când profesoara, aceeaşi care-i întâmpinase, acum numai miere, le-a făcut cunoscut evenimentul că România a rupt relaţiile cu Germania hitleristă şi continuă războiul alături de aliati. Asta da

---

LXXI Referire la *Jurnalul lui Kostea Riabţev* (1926) de Nikolai Ogniov (1888-1938), una dintre primele cărţi care descriu viaţa tinerilor din Rusia bolşevică.

bombă! Neaşteptată şi cu atât mai şocantă. Toate ipotezele de până acum în legătură cu sfârşitul războiului s-au prăbuşit.

Ce soartă îi aşteaptă oare de acum înainte, siliţi să călătorească în aceeaşi căruţă cu cel mai viclean, mai hrăpăreţ, mai crud şi fără scrupule dintre toţi duşmanii neamului lor? Continuarea războiului alături de aliaţi nu înseamnă supravieţuirea, ci aservirea patriei puterii sovietice, poate chiar asimilarea ei de colosul de la răsărit. Anglo-americanii sunt departe şi nimic nu-i îndreptăţeşte pe români să creadă în bunăvoinţa lor, ci într-o oarecare omenie pe care n-o întâlnesc la sovietici. Francezii? Steaua lor a apus. Evident, războiul alături de nemţi nu a adus nimic bun; dar zarul aruncat acum este un risc absolut, părăsirea scenei istorice ca popor, topirea în hibrida masă slavă.

Prizonierii s-au trezit dintr-odată trişti ca la o înmormântare. Acelaşi bătrân care adusese vestea a reapărut după un timp cu o căldare plină pe jumătate cu cartofi fierţi. Pentru sărbătorirea evenimentului.

— De-acu suntem tovarăşi, a spus el împărţind cartofii care au revenit câte doi de persoană, cu excepţia ultimilor doi prizonieri; ei s-au ales numai cu câte unul.

După „sărbătorire” s-au înapoiat în lagăr, unde evenimentul era cunoscut şi aderenţii la mişcarea antifascistă pregăteau o pavoazare de zile mari. Seara a avut loc şi un banchet la comandatură, unde au fost invitaţi maiorul P. şi ajutorul său, un căpitan care, la întoarcerea în ţară, a devenit şeful unui mare lagăr de deţinuţi politici, ca unul ce-şi învăţase bine lecţia în Uniunea Sovietică.

Pentru noua şi de data aceasta eterna prietenie s-a ciocnit o cupă de şampanie şi s-au rostit toasturi însufleţite; apoi mesenii s-au îndopat cu borş rusesc, tocană de purcel şi friptură din acelaşi animal.

— Parcă s-a ţinut şi un miting organizat de antifascişti, din câte îmi amintesc, dar în timpul acesta transportam lemne cu căruţa de la o mare distanţă, zice povestitorul. Lipsea numai Tănase cu vestitul lui cuplet *Dă, Doamne!.*

II

Sângele apă nu se face

„Pe mormintele noastre nu s-au ridicat semne, amintirea noastră nu e cântată, că oamenii nu cântă decât pe cei ce biruiesc,”[1]

întâmplarea s-a petrecut în vara Iui 1946. Un colhoz din împrejurimi solicita lagărului mână de lucru pentru cositul fâneţei, oprind în schimb jumătate din recoltă. Războiul se terminase cu mai bine de un an în urmă, însă demobilizarea întârzia, iar coasa e muncă grea, se ştie, muncă de bărbat.

Comandatura a dat ordin vătafului român al lagărului să alcătuiască de îndată o brigadă de 20 de oameni. Pentru hrana cailor cu care se făcea aprovizionarea cu alimente a lagărului şi anexelor, oferta colhozului picase la timp. întrebarea era dacă se vor găsi cosaşi printre „fiii de moşieri”, adică printre ofiţerii din lagăr. S-a văzut numaidecât că puteau fi recrutaţi oricât de mulţi, fapt care dezminţea o dată mai mult afirmaţiile propagandei sovietice că ofiţerii români ar fi cimotii de moşieri crescute în puf şi hrănite cu papanaşi.

Cei 20 de cosaşi au fost selecţionaţi cu o deosebită atenţie, ca să nu se strecoare printre ei amatori de evadare sau propagandişti antisovietici, ori să se dedea vreunui act care să ofenseze morala sovietică. Acestea erau instrucţiunile comisarului de lagăr.

Autobiografii noi nu s-au mai cerut, dar starşele a cotrobăit prin informatorii săi trecutul fiecăruia, şi echipa s-a constituit. [LXXII]

Pentru postul de *perivocic*[1] (tălmaci) s-a găsit un basarabean (încă nu-i deportase în Republica Autonomă Komi[LXXIII] [LXXIV]); pentru cel de şef un cunoscut din ţară al starşelui, numai pentru cel de bucătar discuţiile au durat mai mult, nu pentru că nu s-ar fi găsit oameni pricepuţi la această îndeletnicire, care nu cerea alte cunoştinţe decât să lase cerealele să fiarbă în cazan până se prefăceau într-un terci, în care se arunca sare şi ceva grăsime (de obicei seu, dacă se găsea); ci pentru că trebuia găsit unul bolnav de stomac, adică (în limbajul lagărului) să se mulţumească numai cu raţia lui. Până la urmă obstacolul a fost învins: nu prin descoperirea unei persoane potrivite, dar se apropia ora plecării şi mai erau şi altele de făcut — lecţia de educaţie politică, controlul vestimentar etc.

în sfârşit, brigada s-a adunat în faţa porţii, alături de căruţa care transporta hrana, şi, încadrată de doi paznici, a primit încuviinţarea să pornească la drum. Călătoreau mai mult prin pădure şi în luna asta de vară era o desfătare să te afli în mijlocul naturii. Scăpaţi de mirosurile pestilenţiale din lagăr, având şi o curioasă senzaţie de libertate, prizonierii se simţeau într-o dispoziţie fericită. La repausuri se opreau în câte o poieniţă, tăbărând pe vetrele de fagi şi

LXXII Fragment din Vasile Pârvan, *Memoriale.*

LXXIII Corect în rusă: *perevodcik.*

LXXIV Komi este o republică, parte din Federaţia Rusă, situată la vest de Munţii Ural, în partea de nord-est a câmpiei est-europene.

inspirând aerul ozonat al locului, fără să se poată abţine de a-l polua cu fumul ţigărilor de mahorcă; apoi îşi continuau drumul, care a durat şase-şapte ore.

lată-i ajunşi în colhoz. Satul era mic, un cătun cu case sărace şi un fel de piaţă în mijloc. Doar două clădiri erau ceva-ceva mai răsărite. Dar lor le-a plăcut izolarea aşezării, aerul, liniştea. Erau ca într-o staţiune climaterică.

La întâmpinat preşedinta colhozului, pe care numai prin- tr-un eufemism o puteai numi grasă. Fiindcă nu era doar grasă, era obeză şi chiar ceva mai mult: un fenomen, un monstru cu care s-ar fi putut câştiga bani buni într-un iarmaroc. Nici vorbă
să încapă pe o uşă obişnuită. Uşile de la propria-i casă trebuie să fi fost de un tip ieşit din comun, cum se confecţionau la noi în ţară pantofi pentru Mitu Gogea sau cămăşi pentru Petrică Sabin. Pe drept cuvânt, locul potrivit pentru această fiinţă „mult prea mare pentru un colhoz atât de mic”, cum se exprimase unul din prizonieri, era numai iarmarocul. Şi avea un glas, un glas ca o trompetă, pe care n-a pierdut ocazia să şi-l pună în valoare numaidecât. Totuşi, matahala părea acţionată de un mecanism interior inexplicabil, fiindcă se mişca de colo până colo cu o neaşteptată vioiciune.

— Hai, treceti aici în fata mea să vă văd. Pe un rând. Mis- caţi-vă mai repede, mama voastră!

Prizonieri au schimbat între ei priviri semnificative, s-au aşezat cum li se ceruse şi s-au lăsat examinaţi două-trei minute, după care tălmaciul a întrerupt inspecţia:

— Doamnă preşedintă, în lagăr ni s-a spus la plecare ce avem de făcut. Ne pare bine de cunoştinţă,

însă cei aproape 30 de kilometri parcurşi ne-au obosit, aşa că vă rugăm să ne arătati locul unde vom fi cazaţi.

— Doamnă e mă-ta, i-a tăiat vorba matahala, dar derutată de calmul tălmaciului şi atitudinea celorlalţi, după încă o „mama voastră" rostită printre dinţi, pe care am înţeles-o fără traducere, ne-a întrebat cărei naţii aparţinem.

— Români? a exclamat ea surprinsă. Români aţi zis?

Şi întorcându-se spre locul unde se vedea forfotind un grup, a slobozit un strigăt aşa cum trebuie să fi scos Tarzan al maimuţelor când voia să sperie leopardul.

— Veniţi încoace voi, că v-au sosit neamurile!

Apoi, întorcându-se spre noi:

— Români, ha? a repetat ea, continuând să ne privească uşor înveselită şi cu o nedisimulată curiozitate.

În câteva minute au început să apară copii şi adolescenţi mai întâi, apoi câteva femei în vârstă, unele foarte bătrâne, şi, la urmă, doi-trei moşnegi, singurii bărbaţi pe care i-am văzut,

dacă la vârsta lor matusalemică mai puteau fi numiţi bărbaţi, sau li s-ar fi potrivit mai bine numele de moaşte.

— Ştiţi voi cine sunt ăştia? a vorbit preşedinta. Neamurile voastre, români prizonieri, a precizat ea. I-a trimis lagărul de la Monastîrka să ne cosească fâneaţa; şi a mai adăugat: fascişti.

Iar către noi:

— N-aveţi ce vorbi cu colhoznicii.

Apoi ne-a făcut un semn s-o urmăm într-o magazie, unde erau aruncate la întâmplare scânduri şi capre de lemn.

— Aici dormi ti.

Am montat câteva paturi, dar nu ajungeau caprele decât pentru mai puţin de jumătate din oameni.

— Restul, a zis ea, vă descurcaţi cum puteţi. Saci avem. Umpleţi-i cu paie. O să primiţi şi câte o pătură. Cui nu-i place scrie acasă. Ceaiul îl vom lua aici, masa de prânz va fi adusă de bucătar la locul de muncă, iar supa de seară tot aici, şi de la ora nouă nimeni nu mai are voie să părăsească dormitorul până a doua zi.

Din uşă ne-a ameninţat că cine nu-şi îndeplineşte norma va fi trimis înapoi în lagăr.

Ce era cu aşa-zisa rudenie dintre noi şi colhoznicii de aici? Dacă răsfoim *Istoria României în date* (Editura Enciclopedică, 1971, Bucureşti), aflăm că „alături de proletariatul internaţional, numeroşi militanţi socialişti români, împreună cu solda- ţii români din armata austro-ungară, şi-au adus contribuţia la victoria Revoluţiei şi la apărarea puterii sovietice pe timpul războiului civil”. Cum trebuie înţeleasă în realitate această „contribuţie”?

Soldaţii de care se vorbeşte în citatul de mai sus, ca unii care se aflau acolo prizonieri, au fost siliţi să participe la haotica debandadă sovietică, pentru a nu

muri de foame, când de partea trupelor roşii, când alături de contrarevoluţionari. O mare parte din ei a pierit, desigur, în acest război civil[LXXV].

LXXV Războiul civil din Rusia s-a desfăşurat între 1917 şi 1921.

După 1920, când lucrurile s-au mai liniştit, sovietele aveau lucruri mai importante de făcut decât să-şi amintească de repatrierea prizonierilor rămaşi în viaţă, împrăştiaţi pe vastul spaţiu geografic al Uniunii. Pentru mulţi dintre aceşti prizonieri, patria nu era un cuvânt oarecare, lipsit de conţinut. Ei şi-au asumat riscul de a se repatria pe cont propriu, luptând cu gerul, cu foamea, cu bandele de revoluţionari de toate nuanţele politice, inclusiv tâlhari de drumul mare, şi au ajuns (câteodată după ani de zile) în ţara de origine. Chiar şi după anul 1930 ziarele din ţară mai relatau peripeţiile câte unuia, repatriat prin Japonia, prin Turcia, prin China şi rar de tot pe la frontiera sovieto-română de la Nistru. Spuneam că o bună parte s-au prăpădit în confruntarea cu lipsurile şi războiul, iar dintre supravieţuitori unii au rămas acolo şi-au căpătat, într-un târziu, dreptul să se stabilească şi să muncească într-un colhoz. Şi-au întemeiat o familie şi anii care au urmat le-au vindecat poate din rănile războiului, dar nu şi nostalgia plaiurilor natale.

Intr-un grajd din curtea mănăstirii de la Oranki transformată în anul 1917 în lagăr de prizonieri, promoţia celui de-al Doilea Război Mondial a descoperit urmele, scrijelite cu cuţitul pe stâlpi şi pe ziduri, inscripţiilor cu nume şi localităţi din Transilvania. Şi data locuirii în lagăr. Unele erau din 1927.

Când firmamentul s-a acoperit din nou de norii care anunţau cel de-al Doilea Război Mondial, toţi aceşti prizonieri deve- niţi cetăţeni sovietici au fost ridicaţi şi internaţi în lagăre, odată cu populaţia de origine germană şi cu etnici „cu origini nesănătoase”. Administraţia sovietică a construit cu ei sute de noi lagăre, fortificaţii, şanţuri antitanc, i-a folosit în mine fără o protecţie a muncii şi invadate de gaze toxice.

Mortalitatea în rândurile lor a fost înspăimântătoare. Munceau 14—16 ore pe zi, cu o hrană redusă la o lingură de terci, câteva murături şi două sute de grame de pâine. În doi-trei ani, aceşti „duşmani" interni ai puterii sovietice, al căror număr este imposibil de estimat într-o astfel de ţară, s-au mutat într-un alt paradis, de necomparat cu acela pe care-l părăseau. După unele păreri (ale cetăţenilor sovietici înşişi), numărul lor s-ar fi ridicat la şapte-opt milioane de suflete. Alţii, care se pretind mai rezonabili, spun că n-ar fi vorba decât de şase milioane, dar până la terminarea războiului n-au supravieţuit mai mult de o sută de mii de oameni.

Marele proces de la Nürnberg şi literatura postbelică au făcut o publicitate extraordinară atrocităţilor din lagărele hitle- riste, dar numai pe ici, pe colo, unele ligi pentru apărarea drepturilor omului au suflat câte un cuvânt despre hecatombele de cadavre jertfite pentru menţinerea şi consolidarea celei mai criminale orânduiri sociale cunoscute până azi de omenire: comunismul.

Iată explicaţia „rudeniei" prizonierilor români de la Mona- stîrka cu colhoznicii din acest sătuc pierdut în păduri. De voie, de nevoie, istoriografia română a consemnat (în puţinii ani de relativă liberalizare) date care nu puteau fi trecute cu vederea din războiul civil sovietic, trecând sub tăcere pe cele ce aruncă lumină deplină asupra unuia din marile masacre ale istoriei: revoluţia bolşevică.

Dar să spicuim mai departe din *Istoria* citată: la 5 martie 1917, „prizonieri români aflaţi în lagărul de la Darniţa (Kiev) au semnat angajamentul de a lupta în armata română pentru dezrobirea ţinuturilor româneşti de sub dominaţia austro-ungară şi alipirea

lor la România". La 3 aprilie 1917, „Guvernul Rusiei (deci nu comuniştii, *n. mi)* aprobă ca 30.000 de prizonieri români să se constituie într-un corp de voluntari pentru a lupta alături de armata română". La 26 aprilie 1917, „Comitetul de organizare de la Kiev lansează apelul pentru participarea tuturor prizonierilor români din Rusia la eliberarea provinciilor româneşti de sub stăpânirea habsburgică". Iar „la 9 mai 1917 sosesc la Iaşi primele două batalioane ale corpului de voluntari transilvăneni pentru a lupta alături de armata română". Primele şi ultimele; circa o mie cinci sute, o mie şase sute de oameni.

Aceasta e acoperirea oficială. Nici o minte limpede nu poate accepta însă ideea că prizonierii de care a fost vorba mai înainte şi-ar fi adus benevol „contribuţia" la victoria revoluţiei bolşevice şi apărarea puterii sovietice, când dorinţa lor cea mai fierbinte era să ajungă neîntârziat la casele lor. Este deci în afară de orice îndoială că au fost forţaţi să lupte de partea sovieticilor şi, ca să poată fi manevraţi cu uşurinţă, au fost dislocaţi de la Darniţa şi împrăştiaţi în lagăre mai mici, nimerind adesea şi în tabăra contrarevoluţionarilor când sorţii războiului înclinau spre ei. Este un adevăr de necontestat că, din totalul de peste 80.000 de prizonieri români din armata austro-ungară, mai mult de jumătate au fost ucişi în timpul revoluţiei bolşevice, iar supravieţuitorii s-au împrăştiat peste tot în căutare de hrană şi adăpost. Despre tragedia lor s-ar fi putut scrie o literatură cutremurătoare, dar n-o putea face decât un participant dăruit de Parce cu talentul scrisului. Iar generaţia ante- şi postbelică trecea, după împlinirea idealului naţional, printr-o euforie care i-a abătut atentia de la soarta acestor nefericiţi.

Apoi, între noi şi URSS era un zid de netrecut. Ne lipseau datele oficiale. Vecinii noştri dispuneau într-o măsură de ele, dar, ca atâtea alte lucruri tenebroase din această parte a lumii, aparţineau celor mai inaccesibile secrete de stat. Putea cineva întocmi oare un studiu monografic asupra coloniilor româneşti din Uniunea Sovietică dacă totul constituie pentru Moscova un „amestec" în afacerile ei interne?

În afară de Basarabia şi nordul Bucovinei, teritorii curat româneşti, în care numărul acum ridicat al străinilor este consecinţa transferului forţat de populaţie, există colonii compacte de români în Transnistria (la Grădiniţa, Dalnik etc.), în jurul Omskului, la Irkuţk, pe valea Amurului, a râului Ussuri, în Kuban, la Vladivostok (Kişinovka, Novaia Basarabia, Bălcineşti, Lohăneşti etc.). Români basarabeni au fost atraşi aici prin colonizare sau trimişi pentru stagiu militar (la Celiabinsk ş.a.). S-au constituit colonii româneşti chiar în Republica Autonomă Komi şi în Siberia. Unele date în această privinţă le întâlnim în cartea lui Voicu Niţescu, fost prizonier în Rusia în Primul Război Mondial şi ajuns ministru într-un cabinet naţional-ţă- rănist[LXXVI]. Tipărită între cele două războaie la o editură cu mijloace reduse de reclamă, cartea n-a cunoscut

---

LXXVI Voicu Niţescu (1889—1954?) a fost un scriitor şi om politic ardelean care a deţinut diferite portofolii ministeriale în guverne din anii 1930. în timpul Primului Război Mondial a organizat în Rusia corpuri de voluntari transilvăneni care să lupte alături de armata română, iar un corp de voluntari a participat la luptele antibolşevice. Lucrarea la care se face referire este Voicu Niţescu, *Douăzeci de luni în Rusia şi Siberia, Amili?!?,* voi. 1, 2, 3, Tipografia A. Mureşanu-Brănicescu, Braşov, 1926.

circulaţia la care avea dreptul, dar consemnează fapte şi date care merită să fie cunoscute. Cu toată politica de deznaţionalizare, numărul „moldovenilor", cum sunt numiţi românii (nu fără o anume intenţie), se ridică pe întreaga Uniune, după ultimul recensământ sovietic, la 2.915.000 de suflete, adică 1,1 la sută din totalul populaţiei. Ceea ce nu înseamnă deloc că acesta ar fi numărul real.

Să revenim la oile noastre.

După zilele de aclimatizare, puţin câte puţin regimul impus de colhoz a început să-şi mai piardă din asprime şi prizonierii s-au putut apropia de copii, aceştia fiind cei mai curioşi să-i cunoască pe români. Şi nu mică le-a fost uimirea prizonierilor când, la întrebările lor au primit răspunsuri într-o românească destul de curătică.

>

— Cum de vorbiţi aşa de bine româneşte? au fost întrebaţi.

— Tata, spunea o fetiţă, vorbea cu mine numai româneşte. A învăţat-o puţin şi pe mama. Tata spunea: „Auzi, *hleba.* Ce vorbă e asta, *hleba!* Nu sună mai frumos când zici pâine?" Mama râdea şi zicea după el: pâine. Şi aşa găsea tata câte un cusur fiecărui cuvânt rusesc. „Ce-i aia *kak!* sau *kakaiâl* Astea sunt nişte cuvinte urâte. Zi aşa: cum? care? Vezi că parcă îţi mângâie auzul..." Numai la şcoală vorbeam ruseşte.

•— Dar ceilalţi copii şi învăţătoarea ce ziceau când vorbeaţi româneşte?

— Nu vorbeam în faţa lor. Vorbim numai între noi. Tova- 1 ăşa ne-a prins o dată şi mi-a spus să nu ne mai audă.

— Si au fost multi români în colhoz?

Un băieţaş numără pe degete şi ne răspunde:

— Opt. .

— Unde sunt acum tăticii voştri?

Ochii lor se întunecă.

— I-au ridicat şi de-atunci nu mai ştim nimic de ei.

— Poate i-au luat la război.

— Nu, nu i-au luat la război; i-au dus în lagăr.

Rozalia, o copiliţă fermecătoare de 12 ani, era cea mai ataşată de prizonieri; ea le-a adus pentru prima oară fragi în co- şuleţe de pipirig sau pe frunze de brusture şi, după exemplul ei, ceilalţi le-au dăruit mahorcă cultivată de fiecare colhoznic pe lângă casă. După ce era bine uscată şi tocată mărunt, cu tulpină cu tot, se fuma în hârtie de ziar, singura hârtie care suporta umplutura fără să se rupă. Ca să le „îmbunătăţească" hrana, copiii le mai aduceau verdeaţă şi din când în când câte un ou, iar odată chiar o ulcică cu lapte, despre care prizonierii îşi formaseră convingerea că este un articol necunoscut în alimentaţia sovietică.

>

La rândul lor, prizonierii ar fi vrut să răspundă omuleţilor cu un gest corespunzător, însă ce puteau dărui nişte oameni cărora li se luase totul afară de o adâncă afecţiune pentru frăţiorii cu care sporovăiau în limba patriei carpato-dunărene? în cele din urmă au găsit totuşi ceva, un dar neînsemnat: raţia de zahăr (20 de grame pe zi de persoană), aliment căruia

populaţia sovietică îi uitase gustul şi culoarea. Strânsă zi de zi, a fost oferită copiilor.

Cele 14 zile de coasă s-au scurs repede. Brigada şi-a terminat lucrul la timp şi se pregăteşte pentru întoarcerea în lagăr. De cu seară, prizonierii şi-au luat rămas-bun de la preşedinta colhozului, care a declarat că e mulţumită de treaba făcută de „fascişti”.

Ca să nu fie de faţă la plecarea lor, micii colhoznici fuseseră trimişi a doua zi în zori să întoarcă fânul de pe postata cea mai îndepărtată a colhozului.

O prietenie de veacuri

„Şi iată cum se scrie istoria.” (Voltaire)

Mişcarea antifascistă din lagăr, adică viitoarele cadre de conducere din România comunistă, a hotărât să organizeze un spectacol. Dar nu un spectacol oarecare, ei voiau ceva cu totul deosebit, fiindcă şi scopul era măreţ. Spectacolul era închinat prieteniei „multiseculare” dintre popoarele Rusiei şi ţărişoarele române de la Dunăre.

Acum, când situaţia se contura atât de promiţător pentru ţara noastră, care avea un protector atât de puternic, nimeni nu se mai gândea la excepţiile (fără însemnătate, după opinia organizatorilor!) din 1812,1828,1848,1878,1917,1924 (Tatar-Bu- nar)[LXXVII]. Toţi uitaseră că atât Rusia ţaristă, cât şi Uniunea Sovietică de azi s-au abătut nepermis de mult de la relaţiile corecte între state, punând între ele şi România o barieră care face imposibilă o prietenie „veşnică” – de nezdruncinat.

Se afirma acum, cu dezinvoltură, că numai o mişcare antifascistă, născută pe pământ sovietic, poate consolida o frăţie ca aceea care a pus capăt mai

LXXVII Momente tensionate în istoria relaţiilor ruso-române în urma unor ocupaţii ruseşti, pierderi teritoriale suferite de România sau altor acţiuni care au periclitat integritatea teritoriului românesc.

II

devreme cu cel puţin şase luni (unii vorbeau chiar de un an) celui de-al Doilea Război Mondial, salvând viaţa unei (aproximativ) jumătăţi de milion de ostaşi, de o parte şi de alta, şi cantităţi imense de material de război.

Cum în felul acesta era conceput anunţul din gazeta de perete (nelipsită fiecărui lagăr de prizonieri), scris cu aldine, ca să micşoreze spaţiul destinat articolelor pe care nu avea cine să le scrie, pentru că cele două-trei nume, totdeauna aceleaşi, specializate în elucubraţii ilare, nu se refereau fireşte la incidentele trecutului.

Zilnic aveau loc repetiţii, participanţii la program putând fi uşor mobilizaţi, ca unii care erau plasaţi în servicii interioare: la bucătărie, brutărie, ceainărie, frizerie, spălătorie etc. Ei nu lucrau în exteriorul lagărului, cu prizonierii de rând, care ieşeau dimineaţa şi reveneau pe seară rupţi de oboseală.

Si astfel, într-o zi care era şi o aniversare sovietică oarecare — nu-mi mai aduc aminte ce se aniversa –, trâmbiţatul spectacol care purta girul comisariatului, sprijinit fireşte de comandatură cu o deosebită bunăvoinţă şi onorat cu prezenţa colonelului Gr., însotit de ofiţerii subalterni şi câţiva funcţionari, s-a desfăşurat într-o atmosferă de mare sărbătoare. Sala era pavoazată din belşug, dispărând aproape sub mormane de crengi de brad, al căror miros pătrunzător nu reuşea să acopere izul stătut de vase nespălate, de terci intrat în descompunere. Mulţimea de lozinci din litere decupate vorbeau emfatic despre o prietenie de veacuri care ar fi început, cică, încă din perioada de formare a Ţărilor Române (cu ajutor rusesc), şi chiar mai înainte (nu se preciza dacă nu

cumva chiar de la facerea lumii), şi ar fi fost apoi consolidată de sprijinul frăţesc al puternicului popor din răsărit.

Pe unul din pereţi, deasupra scenei, se răsfăţa, înecată în flori, figura blajină şi sfătoasă de părinte iubitor a lui Iosif Vissarionovici Stalin. Monstrul zâmbea ghiduş, iar sub portretul lui atrăgea atenţia un desen în peniţă, lucrarea unui artist amator care vrusese să rămână anonim, înfăţişând un ciolovec masiv înţolit cu o pufoaică şi nişte *bernevici* destul de încăpători ca să mai intre în ei o persoană şi doi copii pe deasupra, şi semănând uluitor cu cineva din comandamentul lagărului. A fost identificat drept Mucea; în realitate se numea Sokolov – sublocotenentul Sokolov, însă era poreclit aşa pentru un tic

nevinovat: îşi ştergea nasul, în continuă erupţie, cu mâneca vestonului. Dar Mucea nu apărea singur în desen; el strângea în braţe un ţăran desprins de pe Columnă şi strânsoarea rusnacului era aşa de pasionată, că ţăranul făcuse nişte ochi cât cepele.

Când am ajuns mai târziu în ţară, am văzut aici tot felul de afişe pe tema acestei prietenii, cu rolurile un pic răsturnate: acum românul îmbrăţişa pe rus cu o vigoare de-i ieşeau rusului ochii din cap. Să fi fost o replică? în orice caz, nimic nu îndreptăţea optimismul, dimpotrivă. Poate că era iluzia unei vagi speranţe.

Aceste simple afişe erau grăitoare totuşi, dătătoare de încredere. Conştiinţa artistului înglobase şi transmitea prin ele un sentiment de uşurare, exprimând scrupulos convingerea intimă a oprimaţilor.

Spectacolul a durat destul ca să ne plimbe printr-o istorie denaturată a relaţiilor româno-ruse de-a lungul vremurilor, prin literatura şi muzica „marelui popor rus”, şi s-a încheiat cu a doua conferinţă pe care vorbitorul antifascist a prezentat-o sub titlul interogativ: *De ce trebuie să fim alături de URSSi* Titlul nu fusese rău ales. într-adevăr, de ce trebuie să fim alături de URSS, cui foloseşte această apropiere, în afara celor câteva sute de comunişti din ţară şi Uniunii Sovietice, care, prin ei, poate s-o aservească?

Şi cam asta a fost totul. Corurile au făcut o bună impresie, versurile din Puskin şi Maiakovski, lecturile din Cehov, Tolstoi şi Şolohov au fost aplaudate, toţi interpreţii s-au achitat onorabil de rolul lor pur artistic şi organizatorii s-au putut felicita că, datorită lozincilor mobilizatoare, des repetate de câţiva mitingişti stânjeniţi, plasaţi prin toate colţurile sălii, mai ales în timpul conferinţelor, s-a putut menţine atenţia asistenţei. Ceea ce n-au reuşit însă a fost

înlăturarea încordării, destinderea pe care trebuie să ţi-o ofere orice spectacol.

La ei acasă, prizonierii nu văzuseră o risipă de mijloace atât de grotescă pentru crearea ambianţei sărbătoreşti. Susţinerea ei cu ajutorul lozincilor cu care nu erau deloc familiarizaţi li se părea un act forţat, dubios, artificial şi neconvingător. Oricât îşi dădeau osteneala „băieţii" care le scandau să se arate convinşi de ceea ce fac, de elanul lor revoluţionar, se observa la o privire mai atentă cât erau de ruşinaţi şi cum încercau să-şi acopere confuzia zbierând cât mai tare.

Când se rostea numele lui Stalin, mai ales, sala era cutremurată de ovaţiile antifasciştilor, care le depăşeau chiar pe ale personalului sovietic. La sfârşitul spectacolului, colonelul Gr. s-a ridicat să mulţumească „organizatorilor antifascişti români" care au prilejuit asemenea clipe de „desfătare" celor prezenţi, dar – a ţinut el să sublinieze – ar fi preferat un program care să înfăţişeze producţii româneşti, artă românească, coruri româneşti, cântece populare „cărora li s-a dus vestea în lumea întreagă", versuri ale poeţilor naţionali:

— Aveţi poeţi şi scriitori geniali, pe Eminescu, pe Coşbuc, pe Sadoveanu şi pe alţii, şi operele lor au o valoare universală. Noi, a mai adăugat NKVD-istul, voiam să facem cunoştinţă cu poporul român, cu spiritualitatea lui, fiindcă pe a noastră o cunoaştem.

Lecţia, oricât părea de usturătoare pentru organizatorii spectacolului, avea o meteahnă: nu era sinceră; era cu atât mai mincinoasă, cu cât pornea de la cineva care cunoştea cu anticipaţie ce cuprinde programul. Era un artificiu destinat să arate participanţilor – în primul rând celor neîncadraţi în

mişcarea antifascistă — că oamenii sovietici sunt depozitarii unor sentimente nobile, cavalereşti, că ei respectă demnitatea celorlalte popoare şi le recunosc meritele. Ca toţi cei din branşă, ca toţi comuniştii de pretutindeni, colonelul Gr. se pricepea să simuleze sentimente pe care ţara lui şi poporul lui nu le-a nutrit, nu le nutreşte şi nu le va nutri niciodată pentru nimeni decât la modul teoretic, făţarnic.

Dar, cu toate că săgeata şi-a greşit ţinta, duşul administrat „antifasciştilor români" n-a fost mai puţin pe placul spectatorilor.

Pe post de măgar

„Dumnezeu ne-a făcut pe toţi animale,
dar ora mesei îi preface pe mulţi oameni în fiare."

De cum se luminează de ziuă, pe orice timp, poate fi văzut ieşind pe poarta lagărului un cărucior la care sunt înhămaţi trei prizonieri. Pe cărucior este montat un butoi cu care se transportă apa necesară bucătăriei şi ceainăriei. Apa este scoasă din râul care curge prin faţa lagărului. Zilnic se fac 25-30, poate şi mai multe transporturi, pentru că în lagăr îşi duc viaţa 2000 de suflete şi aceşti oameni, chiar dacă numai sufletul a mai rămas din ei, consumă totuşi hrană, şi aceasta le este servită sub formă lichidă sau, ca să respectăm adevărul istoric, numai sub formă lichidă: supă, ceai din plante (mai mult sau mai puţin medicinale) şi pâinea care este tot un fel de lichid ceva mai îngroşat, semănând cu terciul. Dacă o strângi în mână când este proaspătă, curge apa din ea ca din brânză, lucru care

nu se întâmplă cu cocoloşul de mămăligă rotunjit în pumni de ţăranul român, înainte de a-i da drumul pe beregată.

Astfel, brigada „ciuş”, cum este numită, având căpetenie pe un oarecare Botu, oltean de prin Gorj (vai, vai!), cară fără întrerupere apa plină de impurităţi a râului, care, după ploi, vine tulbure. Trei robi în pufoaice, purtând căciuli ruseşti cu clape iarna şi bonete de asemenea ruseşti în restul timpului, recuperate şi unele, şi altele de pe front, de la morţi, cu figuri îndobitocite în care ochii lipsiţi de orice expresie rămân insensibili la vederea peisajului din jur — pădure de mesteceni amestecată cu pâlcuri de brazi, pajişti şi sate pierdute în fumul depărtărilor —, nevăzând parcă nimic altceva decât drumul plin

de glod pe care calcă precum orbii, se opintesc în ham şi fac zi de zi munca cea mai umilitoare şi mai dispreţuită din lagăr. Sub tot felul de pretexte, ostaşii de rang inferior (fiindcă există şi un număr din aceştia, germani şi români) au refuzat această corvoadă. Se spune că n-ar fi fost vorba de un refuz, de o sustragere, ci de intervenţia celor trei ofiţeri antifascişti să li se cedeze lor această îndeletnicire.

Ce i-a determinat să şi-o asume? Ea oferă totuşi unele avantaje deloc de dispreţuit, dacă sunt oameni pe care-i atrage. Primul este dreptul de a aduna resturile de mâncare de pe fundul cazanelor, operaţie pe care brigada „ciuş" o face, alături de alţi antifascişti, cu o pasiune demnă de o cauză mai bună şi de aşa manieră că, după terminarea ei, cazanele nu mai au nevoie să fie spălate. Se face astfel şi economie de apă. E drept că s-a făcut o depistare pentru descoperirea unei surse de apă în interiorul lagărului, unde fusese săpat un puţ primitiv, fără tuburi, însă lichidul cărămiziu (din cauza oxidului de fier sau din alte pricini) care izvora în cantitate mică nu putea fi consumat. Doi cai de tracţiune care băuseră din această apă au fost sacrificaţi. Drept vorbind, prizonierii nici nu aveau după ce bea apă, chiar dacă ar fi fost potabilă. Nevoia de lichid a organismului era redusă, oamenii se limitau la lichidul conţinut în hrană, care avea cel puţin avantajul de a fi fost fiert. Deşi nu grozav de eficientă, această măsură sanitară nu era de dispreţuit. Apa din puţ abia dacă putea fi folosită pentru spălat.

Mărturisesc că nu mi-am propus să înfăţişez aici numai personaje care pot servi drept exemple demne

de urmat; în viata de toate zilele, şi mai ales în condiţiile noastre, acestea sunt raritǎţi, excepţii. Mai numeroase sunt celelalte, şi printre ele, la limita cea mai de jos a speciei, sunt exemplarele decăzute, pervertite sau numai resemnate, incapabile să-şi asume o răspundere sau să privească, fie şi ca simpli spectatori, scena istoriei din teama de a nu fi implicaţi ca martori.

în general, este fapt recunoscut că omul capătă înfăţişarea îndeletnicirii pe care o are; fiinţa lui se impregnează cu aerul locului său de muncă, expresia, mimica, vocabularul şi o anume deformare profesională îi reflectă cercul preocupărilor de fiecare zi. Nu s-a întocmit, sau poate n-am întâlnit încă, o statistică de acest fel. În cazul oamenilor de care este vorba, ipoteza îşi găseşte confirmarea sută la sută. Faţa lor nu mai păstrează nici o urmă de intelectualitate, parcă n-ar fi trecut niciodată printr-o şcoală şi nu ar fi cunoscut alt mediu social decât acela în care îşi duc acum viaţa, parcă pe front n-ar fi comandat oameni care au murit, de foarte multe ori, din pricina prostiei comandanţilor. E greu de admis că aceste fiinţe hirsute, care nu ştiu decât să tragă sacaua şi să lingă cazanele, au putut avea, într-o etapă anterioară a vieţii, simţul demnităţii umane. Eşti tentat să gândeşti, ca Montaigne, că nu există pretenţie mai stupidă decât să admiţi despre om că ar fi lucrul cel mai perfect din univers. Cu figurile lor pătrate, colţuroase, cu maxilare de pitecantrop şi căutătura rea şi perversă, se cer situaţii de la bun început într-o grotă, printre fiinţe care abia deprind limbajul articulat. Locul lor este la fel de potrivit într-o bandă de ucigaşi care acţionează profesional pe arena internaţională pentru demolarea societăţilor omeneşti libere. Nişte famelici, aţi spune, o speţă de indivizi stăpâniţi de instincte şi atâta tot. Dacă ar fi numai atât...

Odată răzuit cazanul, oamenii noştri, care munciseră din greu pe două planuri, se aşezau satisfacuţi undeva, aprindeau câte o ţigară de mahorcă groasă ca un deget de docher şi puneau la cale alte combinaţii în legătură cu negoţul de

mahorcă şi hârtie de scris, pentru că, venind în contact cu câţiva civili din exterior, se puteau deda la îndeletniciri suplimentare, aducătoare de foloase remarcabile. Alt comerţ cu civilii nu se putea face, ei nu aveau ce vinde.

însă oricât de derizoriu părea acest negoţ, el aducea venituri şi brigada „ciuş” prospera de la o zi la alta. Cei care o alcătuiau

se înţoliseră, aveau încălţăminte de rezervă bună şi câte un costum pentru „ziua cea mare”, iar porecla de băutori de sânge, scornită de invidioşi pentru preţurile exagerate cu care vindeau preţioasele articole, nu-i deranja câtuşi de puţin. Şi, pe deasupra, erau întotdeauna sătui.

întâmplarea a făcut ca scriitorul acestor rânduri să se întâlnească mai târziu, în ţară, cu fostul şef al brigăzii „ciuş”. Repatriat cu doi ani mai înainte, i se încredinţase la sosire un post de inspector în Ministerul învăţământului. Se căsătorise cu văduva.unui ofiţer căzut pe front (femeia avea casă proprie în Bucureşti) după ce divorţase de prima soţie (ţărancă din judeţul Gorj), şi acum fostul prizonier pe post de măgar putea fi văzut colindând municipiul pentru inspectarea şcolilor şi vă- dindu-se necruţător cu cadrele didactice „fără nivel politic şi ideologic”. Arăta prosper, dar figura lui reflecta aerul celui care trage la ham. Când, surpriză! La verificarea autobiografiei personajului, serviciul de cadre al ministerului a constatat că numitul se pasionase în trecut pentru embleme şi culori politice care condamnau comunismul, declarându-se duşmanul lui de moarte. Ca atare, a fost trimis să pască în altă parte, oferindu-i-se un post modest de învăţător la o şcoală din apropierea oraşului.

Dar... ştiţi: a pleca înseamnă a muri un pic. Chiar fiindu-i blocată în plin avânt ascensiunea, omul şi-a continuat activitatea didactică depunând aceeaşi înflăcărare comunist-revoluţio- nară cu care altădată trăgea sacaua sau răzuia cazanele, educând pe micii elevi în spiritul muncii, al ataşamentului faţă de partid şi al dragostei neţărmurite pentru marele frate din răsărit, de unde ne vine lumina şi care ne-a

învăţat, el cel dintâi, ce este aceea „demnitate umană”.

Timpul petrecut în ham îl făcuse accesibil disciplinei oarbe şi imitative care transformă mulţimile în turmă, modelase un ostaş de nădejde al partidului comunist, un activist menit să fertilizeze societatea, alături de bişniţari, mitingişti şi cocote. Şi,

 aşa cum vitelor care împungeau li se lega împrejurul coarnelor un mănunchi de paie, din câte ne asigură Horaţiu, tot astfel t rebuie găsit un semn distinctiv şi pentru indivizi ca dânsul, şi chiar introducerea în dicţionar a unui nou termen lexical tot aşa de îndrăgit de opinia publică precum este noţiunea de comunist.

v

Un „eliberator „rara avis

„Nu prea ştiu ce este libertatea, dar ştiu bine ce înseamnă eliberarea.”

>

S-au schimbat oamenii din garda lagărului. Au apărut figuri noi cu semne de îmbătrânire, sau chiar mai vârstnici, în locul tinerilor din fosta gardă. Pare a fi vorba de combatanţi vindecaţi de pe urma rănilor, dar irecuperabili pentru front şi expediaţi aici în chip de convalescenţă. Cum liniştea acestor meleaguri unde aviaţia germană n-a ajuns niciodată şi puţinul efort pe care-l solicită munca de paznic este departe de o comparaţie cu cel de pe front, viaţa de aici este, pentru ei, curată vilegiatură, încă din 1945 o parte însemnată din armata roşie de interior înlocuise forţele obosite de pe front, dar fuseseră păstrate şi în ţară unităţi îndestulătoare pentru paza obiectivelor militare şi economice, ca şi pentru preîntâmpinarea eventualelor surprize din partea populaţiei civile care da oarecari semne de nelinişte. Odată atinse obiectivele militare ale războiului, unităţile mai puţin sigure erau retrase înlăuntrul graniţelor, dar nu demobilizate, cum ar fi fost firesc şi cum ar fi procedat oricare altă naţiune. Bănuite de morbiditate, ele erau internate în cantonamente împrejmuite cu sârmă ghimpată — ca orice lagăr — şi plasate la distanţe mari de centrele populate, de obicei în păduri, fără contacte cu familiile şi restul populaţiei,

pentru a fi reeducate. Pentru că, vezi Doamne, în ţările „eliberate” veniseră în atingere cu putreda civilizaţie occidentală şi virusul infecţiei trebuia neutralizat înainte de a deveni contagios.

Vorbeam mai sus de „reeducare”. Termenul nu-mi aparţine, el aparţine propagandei sovietice. Milioane de militari sovietici

masaţi încă din 1938 (poate şi mai devreme) la interminabilele frontiere ale Uniunii (nu vă potriviţi propagandei care pretinde că atacul german i-a luat prin surprindere: ei îl aşteptau din- tr-un moment în altul), aceste mulţimi de soldaţi şi ofiţeri, care au mers luptând până la Berlin, erau trecute la înapoierea în patrie prin acest purgatoriu.

Purificarea nu era o acţiune formală, constând dintr-o izolare de restul lumii. Ea însemna un sever şi supraîncărcat program politic, completat cu o instrucţie tehnică şi de luptă obositoare, dar, dintre toate, riguroasa educaţie politică şi ideologică ocupa cea mai mare parte a timpului. Fireşte, nu era neglijată nici munca productivă în aceste ghetouri (cititorul e liber să caute un alt termen – dacă nu e de acord cu acesta –, dar mie mi se pare adecvat); era preferată însă aceea care riu avea legătură cu populaţia civilă. Cadrul cel mai prielnic se dovedise pădurea şi locurile cât mai depărtate de aşezările omeneşti.

Abjecta morală burgheză trebuia împiedicată să-şi facă drum în conştiinţa oamenilor sovietici, chiar dacă acţiunea de reeducare ar fi cerut doi, trei ani sau mai mult; timpul nu contează în această împărăţie a lui *nicevo,* în care nişte cinici au aruncat, odată cu dispreţul lor asupra valorilor morale consacrate, monstruoasa minciună că omul ar fi cel mai preţios capital. Ce s-ar întâmpla dacă această mulţime care a venit în atingere cu civilizaţia ar fi lăsată tocmai acum la vatră? Dincolo de frontierele lor, oamenii sovietici au putut vedea că cel din urmă cetăţean rural din orânduirea capitalistă are colhozul lui şi relaţiile dintre ei au cu totul o altă înfăţişare, mai umană, mai degajată, iar .ierul pe care-l respiră

toţi n-are nimic sufocant într-însul. Pentru conducerea sovietică tocmai aici e ascunsă primejdia: în relaţiile neprefacute dintre oameni.

Modul de viaţă din ţările capitalismului „muribund" are o ciudată forţă de atracţie asupra omului sovietic. Observator atent al fenomenului social prin ochii NKVD-ului, Kremlinul a receptat, nu fără teamă, proporţiile pe care le ia reacţiunea

internă. Majoritatea foştilor luptători înapoiaţi la vetrele lor (invalizi, vârstnici) au refuzat să se supună în continuare arbitrarului, au devenit revendicativi, jefuiesc magazine de alimente, dau foc la depozite, ba s-au dedat chiar şi la atacuri împotriva organelor de ordine. Răspunsul autorităţii a fost fulgerător şi drastic, fiindcă la Moscova veghează Stalin, şi tătucul nu ştie de glumă; n-a glumit niciodată. Pentru el viaţa unui om, şi nu a unui singur om, ci viaţa unei întregi comunităţi, nu valorează nici cât o ceapă degerată. A fost de ajuns un singur cuvânt aruncat armatei de NKVD-işti şi în câteva săptămâni teritoriul Uniunii s-a acoperit de mii de cadavre. Incredibil? Da de unde! Perfect adevărat. Parcă în România lui Gheorghiu-Dej nu zăceau cadavre neridicate zile de-a rândul, ca să înspăimânte populaţia?

Desigur că acele *Menschenjagden* hitleriste nu erau nişte cântece de adormit Miţura, dar şi *Karatelnîie otriadi'* sovietice erau adevărate brigăzi ale crimei: judecau pe loc, mai bine zis împuş- cau vinovaţi şi nevinovaţi fără nici o cercetare, doar spre a împrăştia spaima. Peste o Uniune Sovietică şi aşa obişnuită cu ororile s-au lăsat noaptea şi ceaţa, ca şi peste Germania hitleristă.

Stalin veghea nu numai la fericirea propriului popor, el voia fericirea întregii planete.

Oficial, războiul s-a sfârşit în 1945. A venit pacea în care nu se mai vedea om cu om, cum o caracteriza o anecdotă a timpului. Sovieticii ţipau pe toate tonurile că purtaseră un război drept, de apărare a patriei, şi la început el da o astfel de impresie, până când

oamenii cu bun-simţ şi-au dat seama cine l-a provocat. Dar, după ce s-a aflat de tratatul secret, încheiat în 1939 între Ribbentrop şi Molotov pentru împărţirea Poloniei, anexarea Basarabiei şi a Ţărilor Baltice, şi când la încheierea păcii Uniunea Sovietică a jefuit şi alte teritorii de la japonezi, de la fin-

1. Numele echipelor de „vânători de oameni”.

landezi, de la români (nordul Bucovinei şi Insula Şerpilor), ca să nu mai vorbim de impunerea comunismului cu forţa în sud-estul european, atunci a devenit evident pentru toată lumea că războiul purtat de Uniunea Sovietică a fost în realitate un război de cotropire, un război imperialist sută la sută.

Pentru stăpânirea vastului ei teritoriu, Moscova are nevoie de o armată imensă, fără de care o dezmembrare este de neînlăturat, şi această armată a cuprins în timpul războiului tineri de la 16-17 ani şi până la sexagenari şi femei între 18 şi 50 de ani, vivandiere bune la toate. în spatele frontului au rămas lucrătorii din industria de război, copiii şi bătrânii în sarcina cărora cădea munca din colhozuri şi sovhozuri, şi un puternic aparat poliţienesc.

Nici în armată lucrurile nu se petrec după tipicul cunoscut în alte părţi. Aici are loc o neîncetată rotaţie a cadrelor, o efervescenţă care nu lasă timp oamenilor să-şi dea seama de ceea ce se petrece în jurul lor. Comisarul politic, purtând şi el un grad oarecare, este factorul decisiv, şi numai un străin s-ar putea mira că o comisie din care face parte şi un ofiţer superior este prezidată de un caporal sau de o femeie.

începusem să povestesc că în garda lagărului se produseseră schimbări. Au apărut figuri noi şi, printre ele, un ostaş care poartă trese de sergent şi cunoaşte şi câteva cuvinte româneşti uzuale. E rus, poate ucrainean, însă indiferent cărei naţii aparţine are o atitudine prietenoasă, nemaiîntâlnită până acum la un om sovietic.

Ajunşi în pădure, unde detaşamentul de prizonieri

avea ordin să taie şi să fasoneze copaci, el ni s-a adresat pe un ton amical: pauză, domnilor ofiţeri, şi s-a aşezat primul să-şi răsucească o ţigară de mahorcă. Şi după ce punga cu preţioasa otravă a trecut pe la toţi fumătorii, sergentul a fost întrebat de unde ştie româneşte.

— Ia, am fost la Romania cu războiul.

Ne-a povestit că luptase cu unitatea sa pe teritoriul nostru şi la Baia Mare a căzut grav rănit. L-au internat într-un spital din zonă, dar, pentru operaţia complicată de care era nevoie în cazul său, un avion l-a transportat în Bucureşti şi n-a mai părăsit patul trei luni. Când s-a vindecat, comisia medicală nu l-a mai găsit apt pentru front şi a decis trimiterea lui în patrie, în aşteptarea plecării, îşi petrecea timpul colindând oraşul; a vizitat şi împrejurările oraşului, ca să vadă cum trăiesc oamenii la tară, fiindcă şi el e colhoznic, şi a văzut că fiecare ţăran are colhozul lui. Asta i-a plăcut mult de tot. Vedea prin curţi cai, căruţe, vaci, oi, mulţime de păsări şi aproape toţi cu care intra în vorbă îi dăruiau câte ceva.

— Dar tovarăşii, ne-a făcut el cu ochiul, nu ştiau de drumurile mele, cu toate că doctorii îmi recomandaseră să merg cât mai mult pe jos. Le spuneam că mă plimb pe străzi, dar mai mult stau pe câte o bancă şi mă odihnesc. îi păcăleam spu- nându-le că aş vrea să fiu trimis în patrie, că mi s-a făcut dor de ai mei, dar în taină as fi vrut ca rana să mi se vindece cât mai târziu. Până s-a format un transport sanitar, au trecut două luni, dar toată vremea le spuneam doctorilor că nu mă simt bine, şi ei îmi spuneau să fac mai multă mişcare. într-o zi, umblând eu aşa pe stradă, mi-au plăcut două fete şi le-am invitat să mergem la local să bem vodcă, dar m-au refuzat. Am ţinut minte şi cuvintele lor: una mi-a spus brută, cealaltă bestie. Ce înseamnă vorbele astea două în limba voastră? a întrebat el pe tălmaci, şi acesta i-a explicat cu un surâs evaziv: brută şi bestie înseamnă un băiat simpatic, drăguţ.

— Aşa? s-a luminat la faţă. Dar de ce păreau supărate şi n-au vrut să meargă cu mine să bem

vodcă?

— Pentru că, vezi, la noi femeile nu intră în cârciumă, l-a lămurit tâlmaciul.

— Da, da, a oftat băiatul simpatic, la voi e altă viaţă.

— Cine ştie ce viaţă mai este acum, după ce a trecut pe acolo glorioasa armată roşie, a mormăit unul din prizonieri.

În pauza următoare, discuţia a continuat la fel de prietenoasă. Rusul ne întreba ce credem noi: va aduce războiul acesta schimbări în viaţa oamenilor, le va uşura el traiul?

— Depinde de fiecare ţară, a fost răspunsul.

— Pe noi ne interesează ţara noastră, a oftat rusul, un oftat grăitor ca o confesiune

Pentru prima oară, prizonierii descopereau un om sovietic neintoxicat de perfida propagandă comunistă şi de o sinceritate dezarmantă. Se mai găseau, fără îndoială, şi alţii, mai puţini printre cei tineri, dar toţi manifestau o reţinere, o teamă, frica de a-şi rosti gândurile. Frica este endemică în această ţară. Curând vom face cunoştinţă cu ea în propria noastră ţară; din primele momente când am pus piciorul pe pământul patriei, am remarcat această reţinere, ca şi când oamenii simţeau cum le dă târcoale o primejdie nevăzută.

— Ce armonie ar domni între popoarele lumii dacă la masa reputaţiei din toate cancelariile lumii, şi mai ales a aceleia din Kremlin, s-ar găsi scaune şi pentru oameni dintr-aceştia, a conchis gânditor cel mai vârstnic dintre prizonieri.

VI

Morala pe bandă rulantă

„Nu totdeauna «e bine ceea ce se sfârşeşte cu bine.»„

Replica reacţiunii nu s-a lăsat mult timp aşteptată. Firește, nu avea nimic ostentativ, programul fusese astfel întocmit, încât prizonierii să uite pentru un timp mizerabila lor condiţie actuală şi să se aducă în deznădăjduita existenţă a lagărului lumina plaiurilor natale, amintirea familiilor înlăcrimate. Un program pur românesc de la început până la sfârşit, sau cel puţin aşa a fost în intenţia organizatorilor. Trebuia plătit însă un preţ, şi preţul fixat de comandatură şi aparatul politic era includerea în program a unei conferinţe pe tema obsedantei prietenii româno-sovietice. Conferinţa, firește, nu putea fi ţinută decât de un „antifascist" ales de comisariat. Nu-mi amintesc numele vorbitorului, dar i s-a atras atenţia, între patru ochi, că numai o decenţă a expunerii şi renunţarea la falsificări istorice va asigura spectacolului desfăşurarea integrală, altminteri el va consta numai din... conferinţă.

Se pare că argumentul a fost convingător; restul programului se încadra perfect în observaţia comandantului de lagăr, care afirmase cu prilejul primului spectacol că ar fi preferat un program artistic naţional, singurul care ar fi putut oferi adevărate momente de destindere românilor, iar pentru restul auditoriului (sovietici, unguri, italieni,

spanioli şi germani) era un prilej de a face cunoştinţă cu muzica, poezia, cu arta poporului român.

Cât priveşte lecţia usturătoare de patriotism pe care colonelul o administrase „antifasciştilor” şi „voluntarilor”, ea afecta mai mult pe prizonierii intransigenţi (ruşinaţi de ruşinea celor-

lalţi, care nu mai aveau nimic de pierdut). Ca de obicei, din ambele declaraţii ale comandantului nu lipsea bluful, atât de în spiritul poporului şi politicii comuniste, dar înapoi nu mai putea da.

Pentru captivii fără veleităţi de a ajunge cadre de conducere în România postbelică, pregătirea unui spectacol pe măsura talentului românesc şi a simţirii naţionale era o problemă de onoare, dar cu atât mai dificilă, cu cât ei nu se bucurau de sprijinul comisariatului politic.

Afară de personalul sovietic al lagărului (mai puţin comandantul, care era şi şef al NKVD-ului), îşi anunţaseră participarea prizonierii de toate naţionalităţile, inclusiv cei doi francezi din Alsacia rătăciţi în Wehrmacht, ca să nu-i mai punem la socoteală pe ai noştri. Dacă se are în vedere că trei sferturi dintre aceştia din urmă nu făceau parte din mişcarea antifascistă şi de voluntari (organizaţii duplicitare care servesc scopurile statului sovietic), se poate înţelege în care tabără se aflau capetele cele mai înzestrate.

Spectacolul a prilejuit în lagărul de prizonieri nr. 70, între altele, şi reprezentarea unei operete: *Primăvara pe Dunăre,* având ca autori un grup în frunte cu un profesor de limba română din Bucureşti (textier) şi un compozitor şi dirijor din Galaţi pentru partea muzicală. Despre ea nu s-a scris nicăieri, niciodată, poate doar prin manuscrise ca acesta, ea a rămas însă în amintirea celor de faţă ca un eveniment ce nu poate fi uitat toată viaţa, pentru că, dincolo de valoarea ei artistică de netăgăduit, era legată de o perioadă în care era imposibil să desluşeşti un înţeles existentei umane.

Manuscrisul n-a putut ajunge în România odată cu

prizonierii repatriaţi, cum n-a ajuns nici un alt manuscris, la fel sau chiar mai valoros ca acesta. Toate au fost arse din ordinul comandaturii, până şi hârtia de ziar din care prizonierii îşi confecţionau ţigările de mahorcă, chiar şi fotografiile de familie pe care câte vreunul le mai putuse salva.

Intriga, replicile, apropourile cuprindeau o gamă nesecată de note vesele, de umor cu o nuanţă uşor satirică, iar muzica se remarca prin compoziţii originale, pline de farmec, alături de arii celebre din marile operete ale lumii. Ceea ce a surprins a fost totodată montajul, pentru că se considera cu neputinţă să realizezi cu nişte mijloace derizorii un decor marin cu un vas plutitor. Costumele păreau şi ele produse ale basmului popular, care scoate dintr-o ureche de cal năzdrăvan cu 12 aripi straie şi podoabe pentru o nuntă împărătească, sau transformă cu ajutorul unei baghete magice, mânuită de o zână bună, voalul şi condurii cenuşăresei dintr-o ţesătură de paing şi fibre de aur. Ca să atingi o performanţă ca asta se poate lesne închipui că n-a fost de ajuns numai fantezia organizatorilor. Cu acest prilej, „băutorii de sânge” au dat o lovitură de zile mari.

Subiectul era simplu: un aventurier, mai degrabă un amator de soţii decât un escroc, în orice caz un individ cu o morală mai puţin ortodoxă şi canoane elastice, devenise partenerul unei societăţi alese, care făcea un voiaj pe Dunăre. Individul pune la cale un şir de farse — între ele şi un amor cu peripeţii —, personajul înamorat fiind o w'*" trecută de 50 de ani, care-şi pierde o bijuterie de valoare. Intriga exprimă dorinţa de amuzament mai degrabă, nelăsând să se întrevadă o escaladare a regulilor morale, fiindcă până la urmă bijuteria e găsită. E adevărat că, la un

moment dat, atmosfera pare incertă, nu lipsesc unele concluzii, însă în clipa când personajul principal destăinuie călătorilor intenţia – cu o sinceritate şi bună dispoziţie care-i atrage simpatia tuturor –, lucrurile reintră în normal şi concluzia care se impune este că „totul e bine când se sfârşeşte cu bine”.

Opereta a fost numai o parte a programului, şi anume partea a doua. Dacă am vorbit întâi de ea este pentru că a cerut nu numai timp îndelungat de organizare, dar şi efort pe toate planurile, inclusiv pe cel artistic. Drept vorbind, nici prima parte n-a cerut mai puţin. După ce ani de zile nu auzisem decât ţiuit de gloanţe, bubuitul tunurilor, înjurăturile paznicilor şi cum e munca forţată („datorie de onoare”), ascultam acum un cor de o înaltă măiestrie, soliști vocali şi instrumentali şi, lucru de necrezut, o orchestră. Cam rudimentară totuşi... de unde instrumente? N-aş putea să vă spun de unde, dar erau. Poate că nici rusii nu ştiau de unde şi cum, dar erau. în tăcerea religioasă care a domnit în această parte a programului, s-a făcut auzită doina, răzvrătită şi chinuitoare melodie a tărâmului mioritic, de unde se înalţă spre cer, din mii de fluiere şi cavale, avântata *Ciocârlie, Balada* lui Ciprian Porumbescu, *Mama* lui Chirescu, îndrăgitele melodii ale lui Ion Vasilescu sau producţiile genialului George Enescu, ca şi versurile cele mai impresionante din barzii mai vechi şi mai noi ai neamului.

Urmărind marea aceea de capete, trebuie să mărturisesc spre ruşinea lor (şi a mea) că la sfârşitul spectacolului ochii celor mai mulţi erau plini de lacrimi, iar alţii plângeau fără sfială, uitând în clipa aceea versurile de neuitat ale poetului: „Nimic nu-i mai de râs ca plânsul / în ochii unui luptător”[1].

Plângeau şi nu le era ruşine, pentru că atunci simţiseră Patria lângă ei, Patria eternă care era în ei dintotdeauna.

Cei mai entuziasmaţi, după români, erau italienii. Unul dintre ei, un căpitan care fusese prizonier şi la abisinieni, a exprimat cu vocea lor înaltă simţământul unanim, citându-l pe Dante:

„Nessun maggior dolore,
Che ricordarsi del tempo felice
Nella misericM.

în timp ce un neamţ exclama sumbru:
— Numai la noi au amuţit cântecele. [LXXVIII] [LXXIX]

LXXVIII Versuri din poezia *Lupta vieţii* de George Coşbuc.

LXXIX „Nu există durere mai mare decât amintirea zilelor de bucurie în clipele de nenorocire.”

— Nici noi nu cântăm de bucurie, i-a replicat un român. Cântăm ca să ne aducem aminte de trecut şi fiindcă doina nu e un cântec oarecare, nu înseamnă resemnare, ci o chemare, un strigăt de luptă şi o nădejde.

Spectacolul a durat mult, peste trei ore; uitasem timpul de când Patria era lângă noi.

La prima şedinţă antifascistă, comisarul politic a condamnat sever' morala societăţii capitaliste, care, în loc să pedepsească înşelăciunea şi escamotările unor indivizi precum personajul din opereta cu pricina, dimpotrivă, tratează problema artificial, absolvindu-l de orice vină şi privindu-l cu simpatie, fapt ce dovedeşte putreziciunea moravurilor burgheze şi explică apariţia într-o astfel de societate a unor monştri ca Hitler, Franco etc.

Spre norocul omenirii, mai sunt şi altfel de societăţi, care produc îngeri ca Stalin şi Lenin, vom adăuga noi. Nimeni, sper, nu se mai îndoieşte că în orânduirea „cea mai avansată din lume” umorul va rămâne, de-a pururi, păcat de moarte împotriva culturii.

De oricât succes s-a bucurat spectacolul, gazeta de perete antifascistă nu i-a făcut „onoarea” să-l menţioneze. Ceea ce, trebuie să recunoaştem, a constituit pentru organizatorii lui cel mai mare elogiu.

VI
I

Pentru ce luptă căpitanul spaniol

„Nu-i nici o primejdie că braţul îţi este învins.
Nenorocirea începe când spiritul vegetează.”

Până la războiul civil (16 iulie 1936-29 martie 1939) nu se ştiau prea multe lucruri despre Spania şi ciudăţeniile acestor iberici izolaţi în peninsula lor ca într-o fortăreaţă. Ca întindere este a treia ţară din Europa, după URSS şi Franţa. Contribuţia ei la cultura şi civilizaţia omenirii, departe de a fi neînsemnată, o ţinea totuşi la distanţă de treburile continentale, în care nu se prea amesteca. Ea aparţinea numai geografic Europei, puţin cunoscută sau aproape deloc de spanioli. Alte popoare insulare sau peninsulare (englezi, italieni, greci) traversau în lung şi în lat bătrânul continent şi se simţeau ca la ei acasă în orice colt

> > > al lui. Dar nu acelaşi lucru se întâmpla cu spaniolii. Pentru ei, lumea era imperiul lor colonial, primul pe care l-a cunoscut istoria, în America Centrală şi de Sud, iar în Asia orientală Fiii- pinele. Acest imperiu atinge apogeul sub Carol Quintul[LXXX], când Spania devine prima

LXXX Carol V (1500-1558) a fost unul dintre cei mai puternici conducători politici ai perioadei de sfârşit a Evului Mediu occidental, ajungând să ocupe în acelaşi timp tronul Imperiului Romano-German şi pe cel de rege al Spaniei şi fiind totodată arhiduce al Austriei; el a domnit

putere europeană. Cunoscuta lui abdicare în favoarea fiului său Filip II marchează declinul vastului imperiu.

astfel peste un imperiu ce se întindea pe mai multe continente. A abdicat în favoarea fiului său, devenit regele Filip II al Spaniei, şi a fratelui său, I'ordinând I de Austria.

Dumas relata undeva (în maniera lui de a scrie istoria) că, sătul de a asista la funeraliile altora, Carol Quintul hotărî să asiste la propriile-i funeralii, inclusiv ceremonia coborârii în groapă. Stropit cu aghiasmă de sute de preoţi şi gentilomi, a fost scos ud din mormânt şi se spune că ar fi exclamat: „Nu ştiu dacă merită să mă mai scol de aici".

J

Peste o lună, ceea ce fusese numai o repetiţie generală a devenit ceremonie adevărată. Totul era pregătit în cele mai mici detalii, repetiţia nu omisese nimic. În noaptea morţii lui se povesteşte (în *Istoria Flandrelor)* că „în grădina mănăstirii Sfântului Iustin a înflorit un crin, o dovadă (spune autorul, preotul Strada) sigură de nevinovăţia sufletească a împăratului".

Pe la începutul secolului al XVIII-lea, imensul imperiu colonial se destramă, Spania rămânând în final cu câteva posesiuni în Africa.

Revenind la timpuri mai apropiate, n-am putea afirma despre această patrie a conchistadorilor că ar fi renunţat la superba ei izolare fată de continent. Mi-amintesc să fi citit undeva că, într-o bună măsură, vina ar purta-o Pirineii (nu ştiu dacă nu era o simplă butadă), ei fiind bariera care au izolat-o de Europa.

După Primul Război Mondial (în care a fost neutră), Spania a cunoscut dictatura militară, a abolit monarhia în 1931, iar cinci ani mai târziu victoria electorală a Frontului Popular a declanşat războiul civil. Din înfruntarea naţionalismului cu comunismul, partida a fost câştigată, precum se ştie, de primul şi, sub conducerea generalissimului Franco, Spania s-a declarat neutră şi în cel de-al Doilea Război Mondial.

Trimiterea diviziei Azul (Divizia Albastră) pe

frontul anti- sovietic simboliza actul de recunoştinţă al Spaniei pentru sprijinul acordat de Germania în războiul civil şi adeziunea la noua ordine anunţată de aceasta. Aşa se explică prezenţa celor câţiva prizonieri de război spanioli în lagăr.

Sobri şi taciturni (în opoziţie cu italienii comunicativi şi puşi toată vremea pe dispută, dar foc de simpatici cu toate

acestea), cei şapte ofiţeri spanioli, de un remarcabil *self-control,* nu întreţineau legături cu ceilalţi prizonieri, nu participau la adunări, existenţa lor se desfăşura numai în cadrul grupului propriu. Era o solidaritate şi o tărie care-ţi sugera inexpugna-I>ilitatea stâncii Gibraltarului şi era cu atât mai greu de înţeles, cu cât ofiţerii făceau parte din provincii diferite, după cum aflasem, ceea ce nu se putea explica decât printr-o impecabilă şi seculară tradiţie militară. Mândria lor reţinută – de cuceritori a căror limbă este vorbită de peste un sfert de miliard din populaţia globului –, aerul distant de *hidalgo* îndepărtau pe cel care ar fi dorit să se insinueze în intimitatea lor, inclusiv pe români şi italieni. Originea comună nu părea să aibă nici un efect asupra lor, ca şi asemănarea celor două limbi romanice, iar existenţa relaţiilor diplomatice dintre ţările noastre încă din 1881 îi lăsa cu totul reci. Intr-un cuvânt, nu erau deloc dispuşi să aibă ceva în comun cu restul prizonierilor, indiferent de naţionalitatea acestora, iar faţă de sovietici manifestau o nepăsare în care se citea dispreţul. Mai târziu am înţeles că între casta militară şi restul poporului spaniol era o deosebire nu tocmai în favoarea celei dintâi. Mai marele în grad din grup era un căpitan înalt, uscăţiv, negricios, care părea să aibă asupra camarazilor săi de arme un ascendent indiscutabil, lucru aproape miraculos în condiţiile captivităţii. Chiar şi aici, grupul lăsa impresia că se află într-o misiune de luptă în care voinţa comandantului este legea supremă.

Un astfel de grup, atât de strâns unit, era firesc să se găsească în obiectivul comisariatului politic al lagărului. Rând pe rând, erau chemaţi la cercetări, se încerca prin toate mijloacele dezbinarea grupului,

însă manevrele nu au dus la rezultatele dorite; în cele din urmă s-a recurs, ca şi în alte cazuri asemănătoare, la împrăştierea lui în lagăre diferite.

Intr-o noapte, căpitanul spaniol este chemat la comisariat. Chemarea survenea după miezul nopţii, presupus momentul cel mai potrivit pentru interogatoriu. La aceste ore, omul care abia a adormit se dezmeticeşte cu oarecare greutate din somnul întrerupt brusc şi poate fi încolţit ca într-o ambuscadă în reţeaua de întrebări iscusit formulate din vreme. Chiar dacă informaţiile ce pot fi obţinute în condiţiile acestea nu privesc direct persoana anchetatului, ele nu sunt mai puţin folositoare pentru comisar, care află o mulţime de amănunte despre starea de lucruri din ţara respectivă, despre oamenii politici, despre armată şi spiritul de luptă, o serie de opinii personale etc. Fireşte, dacă prizonierul este dispus să pălăvrăgească.

Ca şi în celelalte rânduri, căpitanul spaniol nu manifesta o dispoziţie favorabilă intenţiilor comisarului. Ştia ce urmăreşte acesta, aşa că aştepta impasibil şi cu un abia mascat dispreţ să se termine comedia. A luat cunoştinţă cu indiferentă de aver

> > > tismentul

comisarului că nu poate fi vorba de o repatriere a prizonierilor spanioli atât timp cât trăieşte „călăul” Franco, mai ales că nici nu se gândise să se intereseze despre aceasta. I s-au oferit ţigări pe care căpitanul le-a refuzat, continuând să tacă. Exasperat în cele din urmă de mutismul din care nu reuşea să-l scoată şi intuind că-şi pierde vremea în chip ridicol, comisarul a izbucnit mânios:

— N-ai să răspunzi odată, bestie fascistă, cum ai îndrăznit să năvăleşti cu arma în mână împotriva

paşnicului popor sovietic?

Obişnuit cu „amabilităţile” care fac parte din recuzita comisarilor politici, spaniolul a răspuns inflexibil:

— Caudillo Francisco Franco (şi pronunţând numele s-a ridicat în picioare şi a încremenit în poziţia de drepţi) nu m-a trimis să lupt împotriva paşnicului popor sovietic. Eu şi camarazii mei din divizia Azul am venit să luptăm aici împotriva bolşevismului.

>

Fierbând de furie, comisarul s-a avântat cu pumnii încleştaţi înspre spaniol, dar acesta îl privea cu o atât de perfectă stăpânire de sine, că evreul, tremurând de enervare neputincioasă, s-a retras în spatele mesei.

A doua zi, translatorul (care fusese un român) mărturisea unui prieten:

— Am avut mereu convingerea că frumoasa noastră legendă istorică despre Mihai Viteazul şi călăul nu este decât o simplă născocire menită să exalte sentimentul naţional şi să glorifice lotodată măreaţa figură a primului domn al Unirii. Dar, după cele ce am văzut în noaptea asta, am ajuns să cred şi să mărturisesc cu mâna pe inimă că ea s-a petrecut cu adevărat.

În acea zi, carcera primea un oaspete nou pentru 30 de zile. Termometrul de la comisariat arăta atunci 42 de grade sub zero.

VII
I
Ministerul adevărului sau... poveştile Izvestiei

„Dacă ar fi ştiut Gutenberg ce infamă întrebuinţare se va da într-o zi născocirii lui, s-ar fi spânzurat înainte de a o face cunoscută.”

Lagărul de la Monastîrka era, în concepţia sovietică despre civilizaţie, un lagăr modern, pentru că fusese construit în primii ani ai războiului, poate chiar ceva mai înainte, după tehnica folosită în ţări avansate pentru adăpostirea familiilor sinistrate în urma inundaţiilor, cutremurelor sau altor calamităţi.

Aici exista chiar şi o sală de mese, o performanţă a progresului penitenciar de care se bucurau puţine lagăre din Uniune – după declaraţia prizonierilor umblaţi –, fiindcă cele mai multe erau contemporane cu revoluţia din octombrie şi chiar mai vechi. Construit de deţinuţii politici într-un timp record, el mai cuprindea, în afara celor vreo 20 de bordeie sau izbe, o bucătărie, o brutărie, ceainăria, camere pentru comisariat, un ambulatoriu deservit de medici prizonieri (dotat cu două scaune şi un dulap gol) şi o magazie cu echipament recuperat de la morţi şi pătat de sânge. Când îmbrăcămintea prizonierilor ajungea în ultimul hal de degradare, era înlocuită cu efecte scoase de aici, după riguroase criterii de urgenţă.

Odată terminată construcţia lagărului, s-a terminat şi cu deţinuţii politici, după spusa unui bătrân din partea locului. N-au mai rămas alte urme dintr-însii,

decât un cimitir ascuns vederii de un pâlc de copaci care îl înconjoară din toate părţile. Ca la Katin. Iar puţinii supravieţuitori au fost împrăştiaţi ca pleava către alte şantiere.

Acelaşi bătrân de care vorbeam mai sus locuia în aşezarea vecină Oranki, unde o mănăstire veche de peste două secole

2IŞ iIcvenise ea însăşi lagăr în timpul revoluţiei din 1917 şi de atunci 1111 şi-a mai schimbat profilul. Bătrânul n-a vrut să ducă în mormânt cu sine o taină care face ca morţii să atârne atât de greu pe năsăliile lor (că de coşciuge nu poate fi vorba) şi s-a uşurat şoptind-o unui soldat prizonier de la aprovizionarea lagărului, părtaş la afaceri cu mahorcă: 17.000, la atât evalua moşul numărul morţilor din cimitirul în care zac de-a valma, in gropi comune, deţinuţi politici şi prizonieri de război, astru- 1 aţi acolo de la revoluţie încoace, adică în 30 de ani. Mulţi dintre actualii pensionari ai lagărului s-au străduit să dea de urmele vreunei statistici oficiale a numărului exact de decedaţi din acest cimitir şi din alte cimitire de acelaşi fel, pe unde 1 recuseră de când se aflau în imperiul lui ***nicevo.*** Dar străduinţele lor au rămas zadarnice. Poate că astfel de statistici nici nu există, personal înclin să cred că nu există. Vorba şi scrisul (mai ales) sunt duşmanii misterului, şi sovieticii se vor misterioşi, trebuie să se înconjoare de mister, pentru că acesta îi face mai temuţi. Cine încearcă şi este simţit că investighează ceea ce e considerat aici „secret de stat" îşi riscă pielea. Şi nu este singurul subiect tabu în acest imperiu sângeros, unde celor mai neînsemnate lucruri li se dă, intenţionat, aparenţa de taine.

Dar să revenim la lucruri văzute şi pipăite.

Sala de mese avea mai multe întrebuinţări: după aceea pentru care fusese destinată, ea mai servea pentru desele întruniri antifasciste şi pentru lectura ziarului *Izvestia,* oficiosul statului sovietic. Foarte rar se organizau şi spectacole (în afară de cele două româneşti n-au mai avut loc altele), iar la 1 mai şi 7 noiembrie se ţineau obişnuitele mitinguri. Dacă cititorii nu sunt în curent cu dimensiunile şi numărul

de pagini ale *Izvestiei,* îi informăm că gazeta corespunde întru totul cotidianelor româneşti şi este tipărită pe hârtie de calitate inferioară. Prizonierii o numesc, cu un calambur, *Izbestia.*

Comisarul alege din vreme materialul care, după a sa părere, ar fi cel mai indicat pentru îndoctrinarea ascultătorilor sau ar

duce la crearea unor dubii, apoi, după ce translatorul îl redă în versiune românească, se parcurge filiera tradiţională de întrebări şi răspunsuri, şi bufoneria ia sfârşit cu concluziile poli trucului despre clarvăzătoarea politică a marelui Stalin şi despre inevitabila prăbuşire a sistemului capitalist. Fără constrângere nu ştiu câţi s-ar găsi să urmărească până la capăt – fie şi numai din curiozitate — informaţiile şi datele pe care organul oficial de presă al unei supraputeri mondiale le oferă cetăţenilor ei şi lumii întregi, documente susţinute de o cazuistică de mult compromisă.

Lipsa de credibilitate a teoriilor marxiste măcinate de moara *Izvestiei* este, pe de altă parte, copios alimentată cu epitete insolente şi pe un ton lipsit de acel bun-simţ elementar care, în Occident, nu lipseşte nici slugilor de casă bună. Este limbajul folosit cu predilecţie prin hale şi oboare. Dar ziarul nu se mulţumeşte numai cu atât. El afişează un aer pururea jignit, un spirit emfatic şi cenzorial (specialităţile casei), cheamă la ordine întregul univers şi trage la răspundere statele şi pe cei care nu sunt de acord cu aberaţiile Moscovei, cu linia partidului comunist sovietic.

Repetate sistematic, zi de zi, cu o exasperantă lipsă de măsură, aceste „lecţii de umanitate”, ca orice antrepriză dovedită făli mentară, nu mai pot fi luate în serios. Ai sentimentul cert că hoţul prins asupra faptului ţipă din răsputeri: „Puneţi mâna pe hoţ!”

După ce au luat parte volens, nolens la primele şedinţe de citire a presei, prizonierii s-au gândit imediat la măsurile de apărare. Şi n-au găsit decât

una: să lipsească ascunzându-sc prin toate colţurile, ca şcolarii care trag la fit. Dar, când s-a observat că numărul auditorilor scade vertiginos, sancţiunile n-au întârziat. Comisariatul a dat dispoziţii ca bordeiele să fie evacuate pentru aerisire tocmai la ore care coincideau cu citi rea presei.

Reacţia prizonierilor n-a fost mai puţin promptă: bordeiele erau părăsite la ora indicată, însă locatarii, în loc să se îndrepte spre sala de mese, îşi începeau promenada pe aleile ticsite. Un grup amestecat de nemţi şi români îşi verifică reciproc stadiul la care ajunseseră în cunoaşterea celor două limbi, în alte locuri se discută în italiană şi franceză, fiecare găseşte câte ceva de lăcut, iar când nu găseşte, se mulţumeşte să circule de sute de ori în sus şi în jos.

Când această masă de oameni este nevoită să înfrunte o vreme câinoasă, câte un viscol care îţi poartă gândul la meleagurile siberiene, atunci chiar că nu mai este nimic de făcut şi o bună parte se îndreaptă resemnaţi spre locul supliciului, sub privirile satisfăcute ale comisarului. Printre urletele crivăţului şi vâjâitul sinistru al pădurii, încercând să desluşească dincolo de ferestruicile acoperite cu nămeţi grozăvia de afară, translatorul epuizează cu monotonia unui samovar norma prescrisă de delicatese din *Izvestia.*

Odată (poate din neatenţie) a dat citire unei informaţii care produce consternare: cică, în urma unei înţelegeri dintre guvernul URSS şi Italia privind repatrierea prizonierilor de război italieni, se anunţă că „la această dată nici un prizonier de război italian nu se mai află pe teritoriul Uniunii Sovietice”.

Un lung *huooo!* pe care ascultătorii l-au scos instantaneu, Iară voia lor, a făcut pe comisar să irupă ca un arc. Cine a îndrăznit să huiduiască? Se fac cercetări amănunţite cu ajutorul antifasciştilor plasaţi în toată sala, dar autorii acestei nemaipomenite insulte la adresa guvernului Uniunii Sovietice nu pot li descoperiţi. Lucrurile nu pot rămâne aşa, cineva trebuie să plătească, e necesar un exemplu imediat, şi un număr de „reacţionari” mai cunoscuţi înfundă

carceră. Onoarea Uniunii a fost astfel salvată.

Dar ce anume determinase acel *huooo!'*

Un amănunt în aparenţă fără însemnătate deosebită, şi .mume că, la acea dată, numai în lagărul nostru se aflau în

carne şi oase (mai mult în oase) circa 20 de prizonieri italieni care, în locul spaghetelor din însorita lor peninsulă, ajutate să alunece pe esofag de conţinutul unei sticle de *lacrima Christi,* îşi aşteptau hămesiţi polonicul cu 200 de grame de terci de mei sau ovăz şi cana cu apă fiartă.

Cazul italienilor nu era unic. Tot asa trebuie să fi anuntat

Izvestia şi repatrierea prizonierilor finlandezi din războiul anilor 1939—1940[LXXXI], şi totuşi în 1948 încă se mai afla un grup destul de numeros care lucra la joagăr, în lagărul vecin de la Oranki.

Cu alt prilej, pe o vreme tot aşa de rusească, translatorul (altul, fiindcă primul nu mai prezenta încredere) traducea apatic informaţia că marea Uniune a refuzat oferta Crucii Roşii internaţionale de a veni în sprijinul prizonierilor de război aflaţi pe teritoriul ei, cu alimente şi îmbrăcăminte, pentru că — specifica refuzul – „URSS dispune de tot ce este necesar prizonierilor de război, care sunt tratati conform normelor internaţionale”.

Aceasta se petrecea în vremea secetei teribile din 1946—1947, care afectase şi teritoriul sovietic, printre altele.

Răspunsul era un poem, trebuie să recunosc, un moment de „demnitate sovietică” (aşa era apreciat de presă), ceea ce pe mine nu mă împiedică să afirm, cu mâna pe conştiinţă, că era de un cinism cras, având loc într-o vreme când, mai mult de un an, prizonierii

---

LXXXI URSS a atacat Finlanda în noiembrie 1939; după lupte cu pierderi grele de ambele părţi, a fost semnată Pacea de la Moscova (12 martie 1940), prin care URSS anexa circa 10% din teritoriul finlandez.

fuseseră hrăniţi numai cu terci de tărâţe, fără o picătură de grăsime, sau cu mazăre plină de gărgăriţe, la care se mai adăuga o bucată de pâine cu apă curgând din ea, alimentaţie care nu-i scutea de munca fortată.

Mai târziu, lectura presei se făcea în bordeie, pentru ca prizonierii să nu se mai poată sustrage: dar nici măsura aceasta n-a reuşit să aducă un spor de prestigiu aserţiunilor Ministerului Adevărului sovietic, peste care va pluti de-a pururi un stigmat fără şanse de reabilitare. Aş putea prezenta întâmplări

217 numeroase, cazuri reale, mărturii de netăgăduit, dar pentru aceasta este nevoie de un spaţiu imens, deoarece fiecare afirmaţie a Ministerului Adevărului era, mai mult sau mai puţin, o minciună.

Preluate din *Izvestia* şi *Pravda,* erau apoi dezvoltate de întreaga presă sovietică, grijulie să nu neglijeze cumva relatarea adevărului. Dacă verifici cu numeroşi martori, abia de poţi crede câte ceva din ceea ce se spune. Dar, ca să dai atenţie tuturor elucubraţiilor tipărite în presa din Uniune până în anul 1985, înseamnă lipsă de seriozitate şi pierdere de timp. Chiar şi după această dată relatările trebuie privite cu rezervă.

IX

A venit poşta.

„Amintirea... singurul rai din care nu putem fi izgoniţi.”[1]

Când s-a distribuit în lagăr prima scrisoare venită din ţară, trecuseră mai mult de doi ani de captivitate, războiul se terminase şi toţi aşteptau plini de speranţe să se întoarcă la casele lor. Chiar şi ungurii şi spaniolii. Până şi nemţii.

Scrisorile primite din ţară sau cele expediate familiilor (o dată pe lună, când administraţia nu suferea de amnezie şi când i se trimiteau de la Moscova) erau cărţi poştale de un format mai mic decât cel obişnuit, şi textul permis de cenzură nu trebuia să depăşească 10-15 cuvinte cu referire la sănătate. Un fel de telegrame, cu singura deosebire că ele aveau nevoie de câţiva ani ca să ajungă la destinaţie. Dacă ajungeau, bineînţeles.

E lesne de închipuit febrilitatea cu care era aşteptată corespondenţa, câtă fericire putea aduce un asemenea mesaj transmis pe o fiţuică mizerabilă de hârtie cenuşie, abia mai mare ca o carte de vizită, dar provenind din patrie, de la fiinţele cele mai apropiate. Oricât de anoste păreau la prima vedere, pentru prizonieri rândurile erau un elixir şi, chiar dacă doza lui era neînsemnată, ea întrecea tot ceea ce terapeutica descoperise până atunci mai miraculos de la începutul lumii. Textul zgârcit al cărţii poştale te hrănea, îţi insufla curajul să rezişti oricăror încercări,

să suporţi cu stoicism suferinţele, te împăca cu toată lumea, chiar şi cu călăii. Când se distribuiau, zăreai pe prizonieri sărutându-le cu ardoare, cu pietate, le apăsau dea- [LXXXII]

LXXXII Citat din Jean Paul Richter.

uipra inimii şi, oprindu-se în loc transfiguraţi, comunicau uituror fericirea lor.

Efectul scrisorilor asupra stării de spirit a prizonierilor era bine cunoscut comisarilor politici, care se foloseau şi de acest prilej, cum se foloseau de oricare altul, pentru a recompensa pe cei servili sau, dimpotrivă, a constrânge şi încovoia caracterele rebele.

Actul acesta de elementară omenie — mă refer la legătura prizonierilor prin corespondenţă cu familiile şi ţara de origină—, cunoscut din Antichitate în istoria războaielor şi consfinţit în epocile mai apropiate de legi internaţionale, era cu brutalitate deviat de sovietici de la adevărata lui funcţie şi transformat *ad libitum* într-o sancţiune.

Fără îndoială că în toate lagărele din Uniunea Sovietică au fost emisari deosebit de pricepuţi în torturarea morală a deţi- nuţilor, dar nu s-au ridicat prea mulţi la nivelul unui oarecare Kotler. Se spune despre el că făcuse parte din lotul de comunişti români schimbaţi cu ostatici militari şi civili capturaţi de sovietici la invazia din 1940 în Basarabia. Aşa ajunsese K. cetăţean român (datorită comerţului cu ace, şireturi, butoni şi lame de ras) în Uniunea Sovietică, unde primii prizonieri români l-au întâlnit după vreun an în lagărul de la Oranki, în funcţia de comisar politic, având printre altele şi îndatorirea de a pune bazele unor unităţi de voluntari recrutaţi dintre ei. În acest

> > scop conlucra cu Ana Pauker, venită în acelaşi lot cu dânsul. Camuflarea sub lozinci patriotarde a luptei împotriva propriei patrii a făcut mai târziu „eroi” din „pandurii” diviziei Tudor Vladimirescu.

Acum Kotler introdusese în numele său patronimic o mică modificare, mică, dar care-i da un aer oarecum saxon. Işi spunea Kotlear. Dibaci să manevreze suferinţele, slăbiciunile şi pasiunile oamenilor de „reeducarea” cărora se ocupa, numitul K. oploşise pe famelici în serviciile unde se puteau sătura, din ambiţioşi formase colective de redactare a gazetei de perete şi

de agitaţie vizuală: îi folosea pentru organizarea mitingurilor şi-i punea să redacteze moţiune după moţiune care lua drumul Moscovei, spre a servi ca „document” despre tratamentul „mai mult decât uman” acordat prizonierilor în URSS.

Intr-un cuvânt, se pregăteau cadre de nădejde pentru Ana Pauker, devenită factotum la Bucureşti. Restul antifasciştilor lucra în corpul redutabil de spioni obligaţi să raporteze fiecare mişcare, fiecare discuţie cu înţeles echivoc. Toţi, până la ultimul, aveau un rol de îndeplinit în planul de acţiune al comisariatului.

Era, într-adevăr, nespus de viclean acest om care nu avea nimic sfânt, dar munca lui nu cerea aptitudini speciale; în spatele ei se desluşea zăngănitul baionetelor ruseşti, se profila imaginea ameninţătoare a carcerei inundate de apă şi certitudinea că în acest loc viata omului contează tot atât, dacă nu cumva mai puţin, ca a unei insecte nocive. Dezbinând şi învrăjbind, politrucul reuşise să împartă prizonierii români în două tabere care se urau de moarte şi ameninţau să se sfâşie reciproc, sau mai exact: aceea dintre ele care se bucura de protecţia lui încerca s-o suprime pe cealaltă. Chiar mai înainte de a fi fost repatriat grosul prizonierilor, politrucul a fost trimis ca ataşat la ambasada sovietică din Bucureşti cu gradul de colonel; dar capitolul acesta nu-şi are locul aici.

La plecare a fost înlocuit de un basarabean cu o morală identică, dar fără aparatul cerebral capabil s-o fertilizeze. Abia acum au fost descoperite într-o ladă de comisariat, unde zăceau printre tipărituri propagandistice mai vechi, mii de cărţi poştale venite

din ţară sau încă neexpediate de ani de zile. Unele grupuri din aceste cărţi poştale erau prinse cu cleme şi fiecare din ele purta un nume. Unul era al căpitanului L. Ce explicaţie avea separarea acestor scrisori de celelalte? De pildă, grupajul căpitanului L. El era unul din intransigenţii care nu acceptase compromisuri, condamnând constituirea diviziei Tudor Vladi- mirescu. Suferind de o boală necruţătoare, în momentul când un lot masiv de ofiţeri a fost repatriat în 1946, ca să întărească

.democraţia" din ţară, unde aveau loc atunci faimoasele alegeri[LXXXIII] care au adus la cârma statului un partid de o mie de membri, s au ridicat glasuri care apelau la administraţia lagărului să includă în acest lot şi pe căpitanul L., captiv din 1942. Dar comisariatul s-a opus categoric, mergând şi mai departe: a refuzat să-i ofere, în compensaţie, acele biete scrisori primite din partea familiei şi reţinute ani de zile.

Repatrierea n-ar fi prelungit prea mult viaţa ofiţerului (care s a stins după două luni), însă omul ar fi avut parte de o moarte intre ai lui, pe pământul patriei, iar predarea scrisorilor i-ar fi uşurat ultimele clipe.

Cazul căpitanului L. este numai unul din numeroasele cazuri asemănătoare, care arată că şi nişte inofensive cărţi poştale pot servi unor scopuri politice. Prizonierul care nu putea fi manevrat ca o marionetă era un duşman, şi morala sovietică proclamă desfiinţarea lui prin orice mijloace.

în anii războiului, captivităţii şi perioadei postbelice, am avut dovada peremptorie că patria lui Lenin dispune de un instrument complicat de căi şi mijloace pentru exterminarea oamenilor în mod aparent legal, sau cel puţin pentru anihilarea lor. în codurile corespunzătoare, sovieticii dispun de noţiuni sistematice, simple şi sigure. Executanţii sunt perfect pregătiţi în şcolile de profil ale partidului comunist, unde au la dispoziţie o bogată culegere de norme ezoterice, cu circuit închis, numai pentru uzul strict al activiştilor politici, organelor de siguranţă şi ordine, comisarilor şi personalului special care acţionează pe plan intern. în această şcoală a crimei

LXXXIII Referire la alegerile din 19 noiembrie 1946.

împotriva umanităţii, „filozofia” reală, practică a partidului (nu teoriile care sună aşa de melodios în publicaţiile propagandei marxiste) porneşte de la premisa că individul — în ultima analiză — nu este decât un animal (puţin mai evoluat, fireşte, dar totuşi un animal); că legile după care pot fi conduse colectivităţile sunt aproape aceleaşi care dirijează viaţa turmelor necuvântătoare,

că mulţimile reacţionează pretutindeni la fel (indiferent de culoarea pielii) şi psihologia le este identică din clipa în care s-a format în sânul ei o atmosferă potrivită scopului. Organizarea marxistă a societăţii asigură, în primul rând, spiritul gregar, de turmă. Când s-a instaurat atmosfera corespunzătoare, omul este prins ca într-un cleşte. Murmurul său, exprimarea timidă a îndoielilor sau nemulţumirilor, chiar revolta făţişă, toate acestea nu modifică decizia inertă a „majorităţii". Pentru cine nu simte cotul tovarăşului, sancţiunile sunt prompte şi implacabile. Se găsesc înscrise în cod. Cele dintâi folosite sunt acelea care deprimă şi uzează, dacă „munca de lămurire" n-a dat rezultate: omul este izolat, ocolit, în jurul lui se creează un gol şi golul acesta se lărgeşte în fiecare zi. Puţin câte puţin, îşi pierde încrederea în el, dezagregarea continuă încet, dar sigur, până când omul se adaptează sau piere, alt sfârşit nu există. Cazurile speciale (protestatari vehemenţi, nebuni care vor dreptate cu orice preţ – chiar cu preţul vieţii lor) sunt rezolvate fără dificultăţi. Se găsesc remedii înscrise în cod.

Spre deosebire de alte colectivităţi, masa de prizonieri poate fi stăpânită cu şi mai multă uşurinţă, pentru că ea se află în întregime la discreţia călăilor, este legată de mâini şi de picioare şi înconjurată cu cinci rânduri de sârmă ghimpată. Aici nu poate fi vorba de drepturi cetăţeneşti. Legile făcute s-o protejeze sunt nişte petice de hârtie aflate în arhiva Tribunalului Internaţional de la Haga, de care sovieticii nu se sinchisesc, iar de un control din afară cu atât mai puţin se poate vorbi într-o ţară unde el

înseamnă „amestec în treburile interne”.

Iată pentru ce o bucată de hârtie venită din ţara de origine este, pentru omul dintre sârme, mai importantă decât dispariţia unui cap încoronat, mai memorabilă decât izbucnirea unui război, mai plină de însemnătate ca o expediţie la pol sau o ascensiune a Everestului, mai cardinală ca un zbor în cosmos. Şi iată cum au putut deveni zilele de t mai şi 7 noiembrie cele
mai neuitate zile de peste an: pentru că numai atunci se distribuie, pe sprânceană, corespondenţa.

Puteţi înţelege voi, oameni ai acestui secol, ce soartă vă aşteaptă când staţi cu ochii aţintiţi spre Moscova, aşteptând de acolo fericirea universală?

x

Noaptea de pomină

„Mamă, mamă, cresc nămeţii,
Noi pierim,
Fără cruce, fără ţară .
Velerim...”

(Colind din lagăr)

Când nu are prilejul să le blameze, fiindcă oricum nu le poate anula importanţa pe care o au în viaţa prizonierilor, comandatura lagărului găseşte totuşi câte ceva ca să arunce o jignire aniversărilor scumpe sufletului românesc; acelor sărbători care angajează simţirea de patriot şi de creştin născut în ambianţa spaţiului carpatic. Naţionale sau religioase, ele par a constitui pentru administraţie un atentat împotriva omnipotenţei sovietice. în lipsa motivului plauzibil, comisariatul descoperă el un clenci (că doar asta face parte din atribuţiile sale), ca să dea o aparenţă legală sau de forţă majoră măsurii inumane cu care umileşte sensibilitatea şi ucide sufletul omului mai sigur decât ar face-o o mie de gloanţe. Aşa se întâmplă la 24 ianuarie, la 10 mai, la 1 decembrie, de Ziua Eroilor, de Crăciun şi Paşti.

Aşa s-a întâmplat şi în noaptea Anului Nou 1947. Chiar în noaptea aceasta trebuie descărcate vagoanele garate în staţia Oranki, deoarece ele împiedică circulaţia trenurilor, întreruptă de câteva zile din cauza viscolelor. Este nevoie de două brigăzi, fiecare de câte 25 de oameni, care să se prezinte de urgenţă la poartă spre a primi lopeţi.

Până la gară nu erau decât opt kilometri, un fleac. Dar fleacul devenea acum problemă, şi încă ce

problemă! De trei zile zăpada cădea cu nemiluita, iar în ziua cu pricina viscolul se înteţise, făcând impracticabilă circulaţia. Numai o inimă de piatră putea scoate din casă un câine pe asemenea timp. Şi aici era vorba de nişte oameni.

Cele două brigăzi au fost formate la iuţeală. Din... întâmplare, nu intrase în ele nici un antifascist: pentru un număr dintr-înşii nu se mai găsiseră locuri de muncă în interiorul lagărului, aşa că erau scoşi din când în când la unele treburi uşoare în exterior, pentru salvarea aparenţelor. Era mai bine aşa, ne aflam între ai noştri, deşi ne lipsea certitudinea absolută că nu se strecurase vreo caiafa, uneori mai periculoasă ca antifasciştii.

Lopeţile au intrat în funcţie imediat, pentru că deszăpezirea începea chiar din partea lagărului. Cei 50, echipaţi cu ce găsiseră mai călduros pe la unul şi altul, se pregătiseră să înfrunte urgia cum puteau mai bine.

Era ora patru după-amiază şi începuse să se întunece. Pe alte meridiane, la ora asta, chiar şi pe meridianele prinse în încleştarea războiului, oamenii alergau după cumpărături, pregăteau cadouri, împodobirea brazilor se terminase. Mai erau opt ore până la miezul nopţii, când începeau să pocnească dopurile sticlelor de şampanie, iar conducătorii noroadelor îşi rosteau cuvintele alocuţiunii de Anul Nou.

înaintea echipelor mergeau doi civili înarmaţi, care trebuiau să recunoască drumul bătătorit de ei de mii de ori, dar acum astupat cu desăvârşire, iar înapoia brigăzilor se aflau doi ostaşi din garda lagărului.

în timp ce o echipă tăia pârtie prin mormanul de zăpadă care trecea de brâu, cealaltă îşi încălzea mâinile şi tropăia, aştep- tându-şi rândul la lopată. Din coşurile caselor nu se vedea ieşind nici o şuviţă de fum, nu se zărea nici luminiţa tremurătoare a licuricilor opaiţelor. Oare cum şi-o fi ducând viaţa, Doamne, populaţia asta de troglodiţi, mai ales copiii

şi bătrânii neputincioşi? Şi când te gândeşti că pădurile cad pe ei şi în păduri sunt grămezi de vreascuri nefolosite! Temperatura se afla pe la vreo 28-29 sub zero, amănuntul fusese aflat de la prizonierul finlandez care făcea curăţenie la comisariat. Grupul de finlandezi, prizonieri din 1939, lucra la un joagăr în curtea lagărului,

cu excepţia unuia, invalid de război. Cu toate că aparţineau unor zone atât de diferite, temperamental păreau fraţi buni cu spaniolii; la fel de sobri şi tăcuţi, aceşti oameni ai nordului nu legau prietenie cu ceilalţi prizonieri. Işi depăşeau norma de producţie de cherestea şi căpătau un plus de pâine, aşteptând ca şi ceilalţi îngerul care să rostogolească piatra de pe mormânt, dar îngerul întârzia să sosească.

Până la ieşirea din sat, ne bucurasem de oarecare adăpost; mulţumită caselor, zăpada se strânsese numai în unele locuri în troiene. Balul a început cu adevărat abia la ieşirea din sat. Viscolul devenise orbitor. Nu recunosc nici unui condei din lume măiestria de a descrie lupta din timpul acestei nopţi împotriva stihiilor dezlănţuite. Abia spre dimineaţă au ajuns prizonierii la gară. Au rătăcit drumul de câteva ori şi este o minune că până la urmă au ajuns. Se clătinau ca beţi, sprijinindu-se unul de altul, cei mai slabi pierduseră speranţa să ajungă la capătul călătoriei. Nu mai aveau decât o singură dorinţă: să se întindă în zăpadă şi să doarmă... să doarmă.

Gara se afla şi ea sub nămeţi, ca şi vagoanele care trebuiau descărcate. Nu se auzea lătrat de câine sau cântec de cocos în această imensitate, doar vâjâitul sinistru al vântului care rupea crengile copacilor, ostoindu-se rar. În încăperea care putea fi deopotrivă birou de mişcare, magazie ori sală de aşteptare şi care era încălzită numai de fumul ţigărilor, picoteau două fiinţe încotoşmănate în cojoace şi pâslari, poate un impiegat şi un acar, sau doi oameni de pe altă planetă, aşteptând – greu de înţeles ce puteau aştepta: să vină zorile sau să se transforme în sloiuri de ghiaţă. Au privit buimaci la nou-veniţi ca la nişte

extratereştri şi, la întrebarea tălmaciului, au răspuns că de mai multe zile n-a trecut pe acolo nici un tren şi nici nu aşteptau vreunul într-un viitor prea apropiat. Comisarul minţise deci, o dată mai mult.

Extenuarea face deseori imposibilă funcţionarea gândirii. Zdrobiţi, prizonierii s-au trântit care pe unde a apucat şi numai

după aceea au început să se strângă unul în altul ca să se încălzească. O ţigară de mahorcă a trecut din mână în mână, fiecare a tras câte un fum, cei care n-au avut acest noroc au renunţat să mai răsucească alta, cedând acelei stări covârşitoare de apatie, cunoscută aşa de bine combatanţilor după lupte prelungite şi violente sau după marşuri forţate. Dar frigul nu-i lăsa să aţipească. Pătrundea de peste tot, iar viscolul îşi făcea loc prin- tr-un ochi de geam spart. Cineva a venit cu ideea să începem de îndată descărcarea vagoanelor, mişcarea era de preferat imobilităţii care ne-ar provoca degerături. Cei mai rezistenţi au început să-şi frece faţa şi mâinile cu zăpadă, continuând operaţia la picioare.

— Scoatem un vagon de sub troian, apoi facem pauza corespunzătoare căldurii pe care am acumulat-o şi continuăm aşa. Intre timp ne-o mai veni vreo idee, a propus primul, şi lopeţile s-au mişcat somnambulic, aruncând zăpada la o parte.

Oamenii din gară şi paznicii au reuşit, cu chiu, cu vai, să desigileze vagonul foarte bine cetluit. Unde trebuiau depozitate însă materialele aflate în vagoane? Asta n-o ştia nimeni, tot ce se ştia era că vagoanele trebuie descărcate. Pentru detalii se aşteaptă ucaz de la... Moscova. Până una-alta, personalul responsabil a căzut de acord ca materialele să fie stocate sub o şură acoperită şi ea de nămeţi, şi numai după ce am deszăpezit-o am început descărcarea. Pe măsură ce descărcau, prizonierilor nu le venea să creadă văzând obiectele care le treceau prin mâini: uşi de lemn sau de metal (pentru sobe), plăci de teracotă, cercevele de ferestre, cârlige de vânt, broaşte de uşi, făraşe, cenuşare, cutii de gunoi, mături (da, mături, şi unele

chiar folosite!), ceaune pentru mămăligă, bidoane, chiuvete, bucăţi de parchet, galerii pentru ferestre, grătare, vătraie de sobă şi o mulţime de alte mărunţişuri casnice, o adevărată hală de vechituri din care nu lipseau nici cursele de şoareci. Multe din aceste obiecte mai puteau fi de folos în gospodării, dar absolut toate se înscriau în ceea ce marea Uniune Sovietică

numea „capturi de război” – trofee pe care invincibila armată roşie le adunase de prin ţările „eliberate” de fascişti.

În vagonul descărcat era parcă mai cald ca în sala gării, mai ales că podeaua fusese acoperită cu un strat gros de cartoane şi ziare vechi. La pâlpâirea chioară a unei gazorniţe am descifrat provenienţa: era maculatură ungurească şi cehoslovacă, dar nu lipseau nici ziarele germane. Alimentată cu cartoane şi bucăţi de parchet, soba de tuci din gară a început să duduie. După o pauză mai mare, în care am putut chiar aţipi o oră-două, descărcarea vagoanelor a continuat. Cuprindeau aproape aceeaşi încărcătură, cu adaos de geamuri, tocuri de uşi şi de ferestre, fier beton etc. Totul arăta că vajnica armată roşie nu-şi pierde timpul prin ţările „eliberate” şi, în orele când nu face educaţie politică, scormoneşte prin dărâmături, cotrobăie prin gunoaie şi adună cu o râvnă de gospodar tot ceea ce i-ar folosi la ea acasă. Oameni strângători sovieticii ăştia, ce-i al lor e al lor.

Descărcatul vagoanelor s-a prelungit până seara târziu. Odată încheiată misiunea, paznicii care doar supraveghează operaţia ar fi vrut să ne înapoiem imediat în lagăr, dar prizonierii, ajunşi la capătul puterilor, au declarat că nu se simt în stare de asemenea efort. Viscolul încă nu contenise şi pârtia desfundată la venire fusese din nou acoperită de nămeţi. Abia în ziua următoare, în plină lumină, s-au înapoiat în lagăr, după ce se înfaşu- raseră pe tot corpul cu ziare, ca să le ţină de cald.

Acum, la lumina zilei, li s-a oferit un spectacol rămas neobservat la sosirea în gară: în apropierea

staţiei au zărit doi oameni ucişi cu focuri de armă. Erau legaţi cu frânghie de copaci şi păreau numai îngheţaţi, fiindcă zăpada le acoperise sângele scurs. La întrebarea mută a prizonierilor, paznicii au clătinat din cap cu indiferenţă: *nicevo*|

Intr-adevăr. Ce contau doi inşi pe lângă atâtea milioane!

Am aflat cu acest prilej că în întreaga Uniune sunt împuşcări pe loc, fără judecată, oameni surprinşi sau numai bănuiţi

că au avut intenţia să jefuiască avutul obştesc (să adune vreascuri din pădure!) şi că toţi aceştia sunt soldaţi demobilizaţi.

Seara târziu am ajuns, în sfârşit, în lagăr, şi pentru prima oară de când eram pensionarii lui Stalin ne-am simţit stomacul (din, fiindcă ni s-a dat hrana pe două zile. Unii au dormit până la apelul din ziua următoare. Numai trei au făcut congestii pulmonare, dar s-a înregistrat un singur deces.

XI
Peisaj de Crăciun

„Binecuvântat cel ce-a născocit somnul.”[LXXXIV]

Inchipuiţi-vă un convoi de 12 căruţe, poate 15, uneori şi mai multe, aşteptând să se deschidă porţile lagărului pe un ger care variază între 35 şi 50 grade sub zero. Fiecare atelaj e deservit de şase sau opt oameni, în funcţie de distanţă şi vreme. Pe post de cai de tracţiune, prizonierii transportă de la distanţe variind între şase şi 16 kilometri lemne de foc pentru nevoile lagărului (bucătărie, ceainărie, brutărie) şi anexelor (comandatură, dormitorul şi bucătăria gărzii). Muncă de „autoservire”, cum este denumită. Tot ce le-a mai rămas comun acestor jalnice figuri umane cu specia *homo sapiens* este vorbirea, simţirea şi speranţa, încolo, locuiesc în bordeie îngropate pe jumătate în pământ, dormind pe „crăci”, cum sunt numite paturile suprapuse, de 60 de centimetri lăţime şi 1,80 metri lungime, astfel că unele picioare atârnă afară. Fiecare bordei are câte 120 de asemenea cuiburi. Robii care dorm în ele nu poartă haine vărgate şi nici numere de ordine, ca deţinuţii din penitenciare (fiindcă asta ar fi însemnat o cheltuială în plus pentru statul sovietic), dar între ei şi cei din urmă există deosebiri în favoarea celor din urmă numai dacă aceştia au şansa să-şi facă detenţia într-

LXXXIV Citat din Cervantes.

X
I

un stat civilizat.

Sunt îmbrăcati cu vesminte de adunătură, ca cerşetorii; echipamentul militar cu care au căzut în captivitate s-a uzat sau s-a rupt de atâta întrebuinţare (bineînţeles dacă au avut

norocul să nu le fie confiscat ca trofeu de război), căpătând în schimb efecte recuperate de la morţii sovietici, cu urme de sânge închegat.

Chiar şi aceste efecte nu se dau la întâmplare, ci pe bază de tabel, sub semnătură, pentru ca statul de origine al prizonierului să plătească despăgubiri în lei-aur, ca şi când ar fi fost vorba de o ţesătură de camgarn.

Hrana este şi ea pe măsura cazării şi echipamentului: un polonic de apă caldă de 280 de centilitri, tulburată de o bucăţică putredă de pătlăgea murată, de un cotor de varză sau de o frunză de ştevie (după anotimp), şi un altul cu o cantitate egală de terci din cereale semidecorticate, la care se adaugă o bucată de pâine pe jumătate lichidă. Cu ceai, o linguriţă de zahăr şi 20 de grame de seu ori margarină (când este) se completează alimentaţia zilnică.

Prin urmare, vor spune cititorii, două feluri de mâncare. Aşa este. în ţara cu o „alimentaţie" ştiinţifică şi raţională, animalele primesc şi ele tot două feluri de mâncare în crescătorii: o apă călduţă pentru deschiderea apetitului, iar în completare ceea ce consumă de obicei orice vită ca să nu se îngraşe. în stomac trebuie să rămână după fiecare masă (din cele trei pe zi) suficient spaţiu disponibil. Este cu totul necunoscută aici, şi ar fi considerată un act de sabotaj, risipa din România antebelică, bunăoară, unde ţăranul îi umplea animalului ieslea cu fân sau trocul cu boabe, să mănânce până crapă şi să umple staulul sau cocina şi coteţul cu produsul eliminat, iar alături îi trântea drobul de sare să-l lingă cât i-o plăcea. Un asemenea regim alimentar, repetăm, este de neconceput aici, fiind deopotrivă considerat

neştiinţific şi dăunător sănătăţii. Hrana este calculată la milimetru. Cu ea un prizonier nu moare de foame, dar trebuie să se sprijine totdeauna de câte ceva, ca să nu-l ia vântul. Administraţia pretinde că ar conţine 1.500 de calorii, dar din calculele medicilor prizonieri (şi sunt destui) reiese că nu depăşeşte 800-900 de calorii zilnic.

Prin suprimarea muncii obligatorii s-ar ajunge poate la un compromis, dar temnicerii nici nu vor să audă de aşa ceva. Inscripţii de felul: *Arbeit machtfrei*[LXXXV] — ca în lagărele germane – nu se întâlnesc în cele sovietice, fapt care nu înseamnă câtuşi de puţin că acestea din urmă nu merg tot atât de departe sau poate că le întrec pe primele în privinţa muncii forţate. Spre deosebire însă de alţii, care vorbesc vrute şi nevrute, sovieticii tac şi fac. Mai mult decât libertatea, ei susţin că munca întreţine sănătatea, fortifică organismul, prelungeşte viaţa, şi desigur că au dreptate în măsura în care omul nu este silit să-şi completeze nevoia de hrană cu ceai şi mahorcă.

Prin 1947, o vizită medicală generală, ordonată de la cel mai înalt nivel, pentru trierea sanitară a prizonierilor, de medicii sovietici, a constatat în lagărul nostru că numărul distroficilor era de peste 80 la sută şi aceştia trebuiau repartizaţi la munci mai uşoare, scutiţi de eforturi şi... supraalimentaţi.

Dar „locuri de muncă mai uşoare” nu existau pentru plasarea tuturor, ele fiind rezervate antifasciştilor. O nouă selecţie a coborât la jumătate numărul distroficilor (cine mai era să taie şi care lemne?), iar cei cu sănătatea foarte precară aveau totuşi obligaţia să presteze o muncă oarecare, deoarece înţeleaptă constituţie stalinistă proclama principiul: cine nu lucrează nu mănâncă. Cât priveşte... supraalimentaţia, să nu mai vorbim. Ce ne rămânea de făcut în fata acestei situaţii fără ieşire? S-ar părea că nimic, şi totuşi o reacţiune există, şi ea îţi aminteşte de Blaga, cel din *Lauda somnului:* „Somnul e umbra pe care / viitorul nostru mormânt / peste noi

---

LXXXV Munca te face liber.

o aruncă în spaţiul mut / Plăcut e somnul plăcut”...

Prizonierii dorm ori de câte ori li se iveşte prilejul. Dorm în ham, dorm la masă, dorm noaptea, dorm... Timpul se goleşte atunci de durată, spaţiul terestru e depăşit şi spiritul pătrunde în spaţiul ancestral. Somnul e mediul potrivit sustragerii de sub orizontul solar şi intrării în metafizic. Acest univers liric,

descătuşat de materie, e popasul care ajută omul să-şi suporte destinul. „în somn, sângele meu ca un val se trage din mine înapoi în părinţi”, spunea Blaga. Somnul este o binefacere, cea mai mare binefacere. Mai târziu, în ţară, cineva glumea că somnul e singurul bun pe care nu ni l-au putut lua comuniştii. Cu ajutorul lui învingi suferinţa, înjosirea premeditată, oboseala, spaima, foamea. Mai presus de toate, el aduce uitarea. Prizonierii nu dorm numai când sunt istoviri, ei dorm ca să evite istovirea. Somnul a devenit, ca să spunem aşa, un *hobby.* Circula şi aforismul: călătorului îi stă bine cu drumul şi prizonierului, cu somnul. E singura mângâiere alături de amintire.

Azi e Crăciunul şi în zile ca acestea administraţia lagărului descoperă pentru prizonieri torturile cele mai rafinate. Nimeni nu e scutit astăzi de muncă, nici cei cu febră sub 38 de grade. Dar cei mai năpăstuiţi sunt prizonierii care transportă lemne cu căruţele. Căci, gândiţi-vă: până la lot sunt cam 12 kilometri şi pârtia a fost înzăpezită peste noapte, fiindcă a nins din belşug.

O brigadă numeroasă a fost trimisă mai din vreme să desfunde drumul. E drept că lagărul are în depozit lemne pentru două-trei săptămâni, dar, mai ales într-o zi ca aceasta, prizonierul trebuie să simtă că este prizonier.

încărcată cu 800-1.000 de kilograme, căruţa cere un efort serios celor opt oameni înhămaţi la ea spre a fi urnită. Şi zăpada îngreuiază tracţiunea.

în sfârşit, porţile s-au deschis după vreo jumătate de oră şi convoiul se urneşte în strigătele şi înjurăturile gărzii: *davai, davai, skoro...* Şi pokodul începe. Pădurea de mesteceni prin care' trecem este

minunată ca un basm, un peisaj insuportabil de frumos, dar cine ia seama la splendoarea decorului din jur? Natura, oricât de superbă, nu mai spune aproape nimic acestor fiinţe oropsite; n-au ochi pentru ea. Oamenii s-au adâncit în gândurile lor ca într-un cuib călduţ şi nimeni şi nimic nu-i poate urni de acolo. E un ger siberian, dar vremea este negrăit de frumoasă, ochii lăcrimează şi dor din pricina razelor soarelui şi albului imaculat al zăpezii. Pare cu totul şi cu totul neverosimil ca într-o ţară căreia o orânduire nefastă i-a răpit întreaga poezie să întâlneşti maiestatea fermecătoare a ţinuturilor din *O mie şi una de nopţi,* unde astrul solar nu se culcă niciodată şi privighetorile nu-şi încetează cântecul. Şi totuşi decorul e real, nu este un decor de poveste petrecută cu mii de ani în urmă într-un paradis de aur.

încruntaţi şi fără chef de vorbă, transpiraţi şi plini peste tot de zăpada, scuturată din copacii pe sub care au trecut, ajungând la lotul tăiat după cinci ore de marş, prizonierii caută un loc să se odihnească, dar stivele de lemne sunt acoperite de nămeţi. Ce-ar putea face altceva decât să înceapă încărcatul? Câte un brad rămas în picioare îşi scutură crengile de zăpadă şi de pe o creangă doi ochi jucăuşi de veveriţă privesc la oamenii care îi tulbură liniştea. Se aud şi ciripituri – oare ce păsărele ar putea fi acestea? — pornind din puţinii copaci rămaşi netăiaţi. Rareori se pronunţă câte un cuvânt. Gândurile tuturor sunt îndreptate spre meleagurile natale, spre brazii încărcaţi de daruri şi luminaţi sărbătoreşte. Nici chiar cei mai tineri dintre noi nu reuşesc să-şi învingă tristeţea, iar câte unul cu vădite înclinaţii lirice este la fel de indiferent la splendoarea peisajului ca în faţa

celui mai banal fapt cotidian.

Grămezile de lemne au fost dezgropate de sub nămeţi, căruţele încărcate se înşiruie pe drumul de întoarcere spre lagăr.

Aproape la căderea întunericului, când frigul se înteţeşte, ajung şi căruţele la destinaţie. Se descarcă lemnele, atelajele sunt aliniate pentru transportul de mâine, iar prizonierii trec pe la *Diätküche',* unde îi aşteaptă polonicul de mazăre cu dizenterie încorporată, din cauza căreia întreg lagărul a stat pe vine o săptămână. După care se îndreaptă spre bordeiele unde miriade de ploşniţe desăvârşesc opera de nimicire. Dintr-o izbă ocupată de prizonieri nemţi, voci solemne intonează melodia îndrăgită,

1. Bucătăria dietetică. care face în zilele acestea, în lumea creştină, ocolul pământului: *O, Tannenbaum! O, Tannenbaum! TWie grün sind deine Blätter.*[1]

Iar când au ajuns în fine „acasă", colocatarii bordeielor le-au oferit surpriza unui opaiţ cu seu, singura lumină din seara de Crăciun, lângă care se putea citi: *lampa lui Ilici.*

Stille Nacht, heilige Nacht.. d [LXXXVI LXXXVII]

LXXXVI O, brad frumos! O, brad frumos!/ Cu cetina tot verde.

LXXXVII Noapte liniştită, noapte sfântă...

XI
I

Vin şi hunii...

Sine ira et studio.[1]

Ungurii au apărut la Monastîrka mai târziu decât românii. Nu era pentru prima oară că picau cu întârziere undeva. La fel se întâmplase şi în Ardeal şi dacă susţin că ei au fost descălecătorii, himerica teorie[LXXXVIII] [LXXXIX] trebuie pusă pe seama faptului că acesta este un ţinut pentru care merită să lupţi şi să mori, şi ungurii, cu veleităţi de popor mare, nu puteau renunţa cu uşurinţă la el.

În legătură cu disputa teritorială româno-maghiară asupra Transilvaniei, trebuie amintit principiul emis de Xenopol, cu prilejul răspunsului său la teoria lui Roesler: „Nu vechimea sau continuitatea dau drepturi asupra unui teritoriu, ci dreptul naţionalităţilor la autodeterminare”.

Ungurii contestă continuitatea (dar nu şi vechimea, fiindcă oricum e fapt dovedit că suntem urmaşii dacilor), sunt siliţi însă să accepte că, prin dreptul

---

LXXXVIII „Fără mânie şi părtinire”, dictonul istoricului roman Tacitus.

LXXXIX Referire la teoria lui Roesler, potrivit căreia poporul român s-a format la sud de Dunăre, de unde o mare parte a populaţiei a emigrat la nord de fluviu. A.D. Xenopol a scris o lucrare în care răspundea acestei teorii.

naţionalităţilor la autodeterminare, România este câştigătoarea indiscutabilă a disputei.

Era un detaşament de câteva sute de ofiţeri unguri (circa 600) şi aveau printre ei un pastor care putea fi zărit zilnic, pe orice vreme, plimbându-se meditativ pe aleea mai puţin circulată din perimetrul unde-şi aveau bordeiele şi purtând tot-

deauna asupră-i o carte groasă, probabil Biblia. Cum am aflat mai târziu, grupul cuprindea şi un număr de foşti cetăţeni români din Ardealul de Nord, smuls de unguri prin Dictatul de la Viena, dar nici unul din ei nu a schitat vreo intenţie de apropiere faţă de români în toată vremea convieţuirii în acelaşi lagăr. Desigur că nu dintr-o jenă pentru comportarea barbară a autorităţilor maghiare faţă de populaţia românească din teritoriul răpit; este iluzoriu să bănuieşti la vecinii noştri din vest astfel de sentimente, ele îi depăşesc, ci dintr-o ostilitate nestăpânită, tradiţională împotriva poporului cu care se află în litigiu de 1.000 de ani şi pe care-l simte mai puternic decât ei şi imposibil de îngenuncheat prin forţa armelor.

Luaţi individual, ungurii pot fi suportabili; în grup însă, sunt inaccesibili, se izolează, sunt nesuferiţi şi de regulă prost-crescuţi.

Chiar şi intelectualitatea, sub falsa ei aparenţă occidentală, nu are nimic din nobleţea popoarelor civilizate. Sunt cruzi, lipsiţi de generozitate şi îngâmfaţi, o infatuare ridicolă care-i plasează, din acest punct de vedere, la nivelul romilor.

La un 10 mai, o delegaţie de ofiţeri maghiari, echipată cu tot ce putuse strânge mai arătos de pe la ceilalţi, s-a prezentat în bordeiul ofiţerilor superiori români din lagăr, ca să transmită felicitări pentru sărbătoarea noastră naţională, rostindu-le în acea delicioasă idiomă de care s-o fi servit şi Árpád când a zis pentru prima oară: *Aldszolgája,* deşi printre dânşii erau unii care cunoşteau bine limba română. Cu toată rezerva menţionată, trebuie să recunoaştem că gestul lor a fost cavaleresc şi cu atât mai semnificativ cu cât a pornit prima oară de la dânşii. El n-a realizat însă

un contact mai strâns şi nu s-a mai repetat.

Când au apărut în lagăr, războiul încă nu se terminase: trupele maghiare mai luptau alături de armata germană, care le ocupase ţara în martie 1944; în luna octombrie a aceluiaşi an, hitleriştii au instaurat în Ungaria un guvern pe placul lor[XC].

XC Guvernul lui Ferenc Szálasi (1897—1946) a condus Ungaria în perioada octombrie 1944—martie 1945.

Războiul contra sovieticilor continuase chiar şi după ce armata roşie „eliberase" teritoriul maghiar. Era vorba de propria apărare, şi nu de ceea ce caracterizase lupta comună româno-so- vietică, interpretată drept un act neloial faţă de nemţi, în unele cercuri.

Concepţia după care ungurii ar fi dovedit în această împrejurare un cavalerism de înaltă ţinută părea convenabilă pentru dânşii şi-i impunea simpatiei unor cercuri, dar nu era realistă şi nici motivată istoric. Totuşi aura a rămas.

În viaţa de toate zilele, prizonierii unguri se arătau stăpâniţi şi incomparabil mai solidari ca românii. Prezenţa lor în lagăr trecea aproape neobservată. Formau un grup închis, iară intenţii vizibile de izolare, dar şi fără să-şi manifeste dorinţa de a se apropia de o naţionalitate oarecare, aşa cum făceau românii, de pildă. Un cuvânt de ordine emanat dintr-o sursă căreia toţi i se supuneau — se bănuia că sursa era pastorul — le îndruma linia directoare şi le corecta devierile. în cercul lor certurile erau necunoscute sau repede lichidate. Nu manifestau apatia nemţilor, nici spiritul ofensiv şi maliţios al românilor, nu agreau volubilitatea italienilor, după cum nu se simţeau atraşi de firea taciturnă a spaniolilor. Erau ei înşişi, unguri pur şi simplu, constienti că acţiunile revendicative, de orice natură, n-au nici cea mai mică sansă de succes în acest loc. Atitudinea lor ar fi putut impune şi desigur că într-o măsură impunea, ei puteau servi de exemplu în multe privinţe, dar manierismul ei era prea vizibil. Deşi în general nu erau simpatizaţi (şi nu numai de români), maghiarii s-au dovedit oameni realişti, cu picioarele

bine înfipte în pământ. Comisarul politic (după instrucţiuni primite de sus, desigur) ratase încercarea de a-i încadra în unităţi antihorthyste, fiindcă tentativa se izbise de intransigenţa generală, dar n-a pierdut-o şi pe aceea de a-i înregimenta în mişcarea antifascistă.

>

Am arătat în altă parte cum au reacţionat românii la tentativa comisariatului de a-i convinge să slujească interesele Mos-

covei: s-au divizat în două tabere care şi-au provocat reciproc suferinţe incalculabile. Să vedem cum au procedat la rândul lor ungurii la „sugestia" organelor politice sovietice de a se constitui într-o mişcare antifascistă: au cerut un scurt termen de gândire şi în câteva zile pe masa comisarului se aflau 600 de adeziuni, adică exact numărul ofiţerilor unguri din lagăr. Mai puţin unul, pastorul. Astfel că ungurii n-au cunoscut sâcâielile, mizeriile, zilele de carceră, ura feroce care asmute oamenii unul împotriva celuilalt, persecuţia şi câte alte neajunsuri care au făcut viaţa de lagăr, şi aşa un infern, o apocalipsă inexorabilă.

La prima vedere, gestul comun şi de o promptitudine surprinzătoare al ungurilor putea fi condamnat, fiindcă presupunea angajamente solemne, şi un om de onoare (dacă nu e sovietic) nu-şi calcă angajamentele. Dar ungurii nu judecau aşa. Ei semnaseră sub presiune, în condiţii anormale, deci nu se simţeau obligaţi să le respecte, dovadă că le-au şi călcat, fără nici o mustrare de conştiinţă, în 19 56[XCI]. Era şi aceasta o optică, şi fiecare popor înţelege etica în felul lui. Punctul lor de vedere nu se aseamănă cu al nostru. Un român s-ar fi simţit mai legat fie şi de o simplă semnătură. Acum, că faptele sunt de mult consumate, judecata istoriei nu poate fi decât evazivă, fiindcă rolul de seamă îl joacă poziţia de învingătoare sau învinsă a unei naţiuni. Şi Ungaria era o ţară învinsă, ca şi România de altfel, dar nu şi umilită cum a fost ultima.

Ca antifascişti ce erau, comisarul le impunea şedinţe după şedinţe în care condamnau politica antisovietică a ţării lor şi se declarau alături de popor

XCI Referire la revoluţia maghiară antisovietică din anul respectiv.

– adică de clasa muncitoare –, o altă firmă pentru partidul comunist, deşi o parte însemnată a acestei clase nu avea nimic comun cu stalinismul. Aversiunea pentru comunism a maghiarilor era mult prea bine cunoscută comisarului şi amintirea despre Béla Kun (care în 1919 proclamase o Republică Ungară a Sfaturilor) nu găsea nici un ecou în sufletul lor. Camuflarea sub titulaturile cele mai diferite se

folosea pretutindeni în ţările-satelit, unde partidele marxiste se numeau rând pe rând „muncitoreşti”, „muncitoreşti unite”, „revoluţionare”, „populare” etc. şi abia într-un târziu şi-au luat inima în dinţi (când au crezut că aversiunea popoarelor a mai scăzut), numindu-se comuniste.

Până una, alta, descendenţii tribului fino-ugric (originar din ţinutul Volgăi) semnau cu amândouă mâinile, ca nişte antifascişti cuminţi ce erau, tot ce li se cerea de comisariat, ca de altminteri şi românii, şi nemţii, şi italienii înhămati la aceeaşi căruţă. Relaţiile sovieto-maghiare (ne referim la cele din lagăr) se vădeau promiţătoare, dar că ungurii nu era nişte re-semnaţi s-a putut vedea — cu vârf şi îndesat — nu cu mult mai târziu, deşi momentul ales pentru răfuială nu a fost cel mai potrivit, iar lupta era inegală.

Dacă le reducem profilul la simplul statut de prizonieri de război, trebuie să admirăm remarcabila lor coeziune, la care nici o altă naţionalitate din lagăr (cu excepţia spaniolilor) n-a putut ajunge, şi cu aceasta am definit trăsătura caracteristică cea mai valoroasă a unui popor mic, dar capabil să supravie-ţuiască şi să fie demn, totodată, de respectul tuturor.

Evoluţia ulterioară a naţiei maghiare dovedeşte, în chip de netăgăduit, că cele mai multe surprize sunt posibile abia de aici înainte.

Cu toate calităţile sale, poporul român are de învăţat câteva lucruri de la unguri, şi nu dintre cele mai neînsemnate.

XIII

.. Vin şi gotii

Wenn Barbarossa steigt, wird die Welt den Atem anhalten und sich still verhalten![1]

Cine a văzut pe nemţii din cel de-al Doilea Război Mondial în fotografii sau aievea, băţoşi, marţiali sau mărşăluind în pas de gâscă, iar mai apoi a avut ocazia să-i întâlnească în lagărele de prizonieri, în uniformele lor *feldgrau* numai petice (tot ce mai păstraseră din gloria de o atât de scurtă durată), cu figuri apatice şi aproape abrutizate, credem că a deplâns, ca şi noi, îngrozitoarea degringoladă a naţiunii germane, dacă este adevărat că armata este expresia cea mai vie a virtuţilor războinice ale unui popor. Şi totuşi...

Totuşi, oamenii aceştia sunt vinovaţi numai pe jumătate de crimele care li se impută. Au fost declaraţi, dintru început, fără drept de apel, singurii agresori, deşi adevăratul agresor nu este cel care declanşează un război, ci acela care îl face inevitabil. În faţa tribunalului de la Nürnberg, alături de colaboratorii lui Hitler, dreptatea cerea să fie aduşi şi „pacifiştii" de la Kremlin, în frunte cu tătucul Stalin, cu Molotov şi cu alţii din echipa lor; şi, pe deasupra, un număr de „judecători" care meritau în măsură mai mare sau mai mică votul de blam al umanităţii suferinde. Războiul acesta a dovedit o dată în plus că istoria se scrie cu cerneală ca să se poată şterge uşor şi să se rescrie alta şi alta, mereu interpretată pe

măsura intereselor stăpânitorilor vremelnici. Aserţiunea despre o istorie care s-ar scrie cu sânge [XCII] trebuie înţeleasă ca o figură de stil şi o neobosită dorinţă a omului de a scuza crima, dacă n-o poate înfrumuseţa sau chiar idealiza.

Să încercăm să pătrundem fără prejudecăţi în universul obscur al învinşilor aflaţi între sârmele lagărului de prizonieri. Cum am spus, ei nu mai păstrează nimic, dar nimic, din aerul de cuceritori. Sunt nişte epave, ai spune goale de simţire, câteodată lipsite chiar de ţinuta unui învins demn în umilinţa lui. Este incontestabil că în oamenii aceştia şi-a săpat drum o dezagregare interioară care înlătură ideea unei posibile revanşe. Par a nu mai dori nimic, şi nimic din jur nu-i interesează. Nişte automate, s-ar zice, acţionate de reflexe. Lovitura primită a fost într-adevăr necruţătoare, mortală.

— Sunteţi generaţia războiului. V-aţi născut ca să luptaţi în acest război care trebuie câştigat, am hotărât să vă facem să-l câştigaţi. În ceea ce vă priveşte ca indivizi, n-are nici cea mai mică importanţă dacă veţi fi ucişi sau nu. Mai mult ca sigur că veţi fi ucişi cei mai multi dintre voi. Asa că obisnuiti-vă cu

> > > > > > acest gând!

Aţi recunoscut stilul: e direct, cinic, neînduplecat. Vocea divinităţii. Vorbeşte Wotan însuşi, iar Walkiriile şi-au început pregătirile pentru strămutarea în Walhalla a războinicilor căzuţi în lupte. Intre duritatea lui ameninţătoare, care-şi demască fără jenă intenţiile, şi fraza totdeauna prudentă, cizelată, iezuită, ironică şi concisă a anglo-saxonilor, sau chiar

---

XCII Citat din Hitler: „Când [operaţiunea] Barbarossa va începe, lumea îşi va ţine respiraţia!”

mai impulsivă, dar măsurată a latinilor este un abis.

Ce se putea aştepta de la generaţii crescute la şcoala pe frontispiciul căreia scrie cu litere de foc: *Dem Deutschen gehört die Welt?*[1] Când au început războiul, se întrebau ca Nelson: Ce-i aceea frica[XCIII] [XCIV]? Dar era firesc să înveţe s-o cunoască până la urmă. Regimul hitlerist nu s-a adresat în această manieră numai propriilor cetăţeni: el a aruncat sfidarea lumii întregi, a cărei
prezenţă pe glob n-o concepea ca având alt rost decât să se cutremure de admiraţie în faţa strălucirii geniului teuton. Nu ştim să fi existat în alte proclamaţii războinice înregistrate de istoria popoarelor lumii o grandilocvenţă mai delirantă.

Când au văzut că oamenilor nu li s-a tăiat răsuflarea la declanşarea planului Barbarossa[1] şi că ei n-au amuţit decât în primele momente, era prea târziu. Iar când patria germană s-a prăbuşit sub loviturile care veneau de pretutindeni, cele mai grele au fost acelea care le-au răpit dreptul la orice ripostă verbală sau scrisă. Erau condamnaţi fată drept de apel.

Cu această masă amorţită — şi-au zis sovieticii — nu se pot forma unităţi luptătoare (ca la români), pentru că naţiunea germană nu mai avea nimic de revendicat în afară de aspiraţia la supravieţuire. Şi

---

XCIII Germanilor le aparţine lumea.

XCIV Referire la vice-amiralul Horatio Nelson (1758-1805), eroul englez.

apoi, între nemţi şi oamenii lui Vlasov[XCV] [XCVI] era o deosebire, şi încă una însemnată. În schimb, s-au gândit că pot întreprinde altceva, mai util. Şi politrucii s-au pornit cu tot dinadinsul să-i prelucreze. Cu toate calităţile lor şi sub o aparenţă dură, nemţii au un fond de naivitate incorigibilă, şi presiunile sovietice asupra spiritului lor confuz, descumpănit din acea perioadă dramatică au dat rezultatele scontate. Astfel, sovieticii şi-au format oamenii lor printre nemţi, fiindcă nici armata germană nu era lipsită de lichele, ca toate armatele, de pretutindeni şi din toate timpurile, chiar dacă despre aceasta se făcea atâta caz privind omogenitatea şi originea pur ariană. Adeziunile nemţilor la mişcarea antifascistă n-au fost în toate cazurile numai simple mijloace de a te pune bine cu dracul până treci puntea (ca la unguri, de pildă); uneori se sprijineau pe convingeri pornite din dorinţa de putere.

Cum se explica însă că, ori de câte ori apărea pe aleile lagărului maiorul Hahn (146 de victorii aeriene)[1], posesorul celor mai înalte decoraţii germane şi italiene (ba chiar şi a uneia româneşti!), prizonierii nemţi îşi îndreptau ţinuta şi înţepeneau în poziţie de drepţi? Să fi fost actul reflex al disciplinei prusace, sau omagiul cuvenit eroismului? Când Hahn sau alţi ofiţeri, chiar fără merite militare, deschideau gura să rostească ceva, puteai observa uimit cum

XCVPlanul Barbarossa a fost numele de cod al operaţiunilor militare de atacare a URSS în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, acţiune începută pe 22 iunie 1941.

XCVI Andrei Andreievici Vlasov (1900-1946) a fost un general al Armatei Roşii, care, căzut prizonier, a colaborat apoi cu trupele germane.

figurile până atunci apatice ale nemţilor se luminau brusc, iar sub vesmintele de cerşetori se trezeau la viaţă soldaţii disciplinaţi şi puternici ai Wehrmachtului.

Deşi, teoretic, tratamentul era egal pentru toate naţionalităţile, se observa că nemţii atrăgeau asupră-le un spor de ură (dar şi de teamă) din partea autorităţilor. Propaganda sovietică nu scăpa niciodată prilejul să-i înfăţişeze ca pe nişte monştri, iar după război a consumat alte mii de tone de hârtie spre a convinge contemporaneitatea şi generaţiile viitoare că sunt un popor de criminali sadici care nu merită consideraţia istoriei.

La această dată, nici un om informat şi de bună-credintă nu se mai întreabă ce se ascunde sub această înverşunată propagandă care ţinteşte la desfiinţarea unui popor pe arena internaţională, un popor despre ale cărui orori s-a vorbit îndeajuns. Nu cumva se încearcă în felul acesta să se acopere masacrele din timpul marii revoluţii din 1917, cele prilejuite de colectivizarea forţată a agriculturii şi de epurările care au costat viaţa a milioane de oameni în perioada interbelică, ori, ca să ne oprim la timpuri mai apropiate, să arunce vălul uitării asupra genocidelor de la Katin[XCVII] [XCVIII] şi din lagărele de deţinuţi şi prizonieri? Prea mult timp propaganda sovietică a reuşit să abată discuţia de la propriile-i monstruozităţi. Ele nu puteau fi trecute la nesfârşit

XCVII Hans Robert Fritz Hahn (1914-1982) a fost unul dintre cei mai valoroşi aviatori germani din cel de-al Doilea Război Mondial.

XCVIII Referire la masacrarea ofiţerimii şi inteligheţiei poloneze de către NKVD în aprilie şi mai 1940.

sub tăcere, dar, dacă erau prea puţin sau aproape deloc cunoscute, este pentru că sovietele posedă într-un grad uimitor talentul conspirativităţii. între barbariile hitleriste şi atrocităţile comuniste nu sunt deosebiri sau, dacă există vreuna, primul loc e al comuniştilor.

Când nemţii şi-au ridicat, într-un târziu, glasul în apărarea lor (adică atunci când au putut s-o facă), nu mai era nimic de făcut, istoria stigmatizase de-acum pe agresor. Pentru că învinsul va fi totdeauna un agresor. Dar acolo unde soldaţii lui Hitler au eşuat, câştigă în schimb vânzătorii lui Krupp. Despre ei nu se ştie dacă sunt arieni pur-sânge sau nişte heimatloşi oarecare, însă astfel de concepţii nu se mai poartă în zilele noastre, nu mai sunt la modă. Demodate la nemţi şi la alţii, ele par să se fi înstăpânit în schimb la sovietici, deloc dispuşi să cedeze locul lor de supraoameni după ce l-au câştigat pe acela de supraputere.

Este un fapt incontestabil că nemţii au renăscut din propria cenuşă într-un timp uluitor de scurt, fapt care demonstrează (dacă mai era nevoie!) vigoarea extraordinară şi, nu mai puţin, înzestrarea, talentul naţiei. Germania (federală, desigur, pentru că ea este adevărata Germanie) joacă iarăşi un rol de prim ordin în Europa şi în lume. Deocamdată s-a arătat capabilă de o revanşă economică şi politică. Dacă mâine va fi în stare şi de una militară, nu trebuie să surprindă pe nimeni. Ceea ce România nu trebuie să uite este că oricum Germania primejduieşte mult mai puţin fiinţa naţională a neamului nostru decât expansionismul sovietic.

XIV

Oamenii lui Franco şi ai Pasionariei faţă în faţă

„Acesta e cântecul vieţii mele!
Ascultaţi-l şi tăceţi!
— Oleî'
Hai să-l cântăm secerând grâul
Intorcându-ne ochii spre Cordoba
Care e o sultană
Şi spre Sevilla, care e o doamnă
— Ole!"

(Dansul andaluz Flamenco)

De câteva zile a început în lagăr o lucrare ciudată. Cele două bordeie din colţul de la nord-est au fost evacuate de locatarii lor, care au fost mutaţi la Oranki. În jurul bordeielor se întindea acum un gard de sârmă ghimpată, dublu, iar în interioare se făceau nişte modificări. La dezinfectie s-a renunţat, fiindcă lipsesc ca de obicei materialele necesare, cât despre legiunile nesfârşite de *Cimex lectularius* (puteţi să le spuneţi ploşniţe, e acelaşi lucru), orice încercare de a le desfiinţa fiind supusă eşecului, s-a apreciat totuşi că nu strică dacă boxele sunt inundate cu un şuvoi de apă fiartă.

La scurtă vreme după ce misterioasa operaţie a luat sfârşit, lagărul a primit un grup de circa 200 de persoane, printre care şi copii, câţiva dintre ei abia obişnuiţi cu mersul pe jos. Numai o parte din persoanele grupului erau cupluri. Oamenii păşeau greoi, fiindcă veniseră pe jos de la gară, ducându-şi pe deasupra şi bagajele, şi pe parcurs transportaseră în braţe pe cei mai mici dintre copii.

Oricât de curioşi sunt de obicei copiii, aceştia erau aşa de obosiţi, că nu manifestau nici un interes pentru

sălaşul în care intraseră; adulţii priveau şi ei tot aşa de nepăsători şirurile de bordeie printre care treceau. Femeile, fără nici o urmă de coche-

249 tărie în înfăţişare şi îmbrăcăminte, mai păstrau (unele din ele), din ceea ce fusese nu demult tinereţea lor, numai ochii, nişte ochi adânci, fosforescenţi. Aceasta părea de altfel a fi trăsătura întregului grup: ochii scormonitori şi febrili, dar privind pentru moment indiferenţi la noua viaţă care-i aştepta.

Nu s-a schimbat nici o vorbă între nou-veniţi şi prizonieri. Era interzisă orice comunicare, iar santinelele, plasate la colţurile patrulaterului închis cu sârmă, indicau prin prezenţa lor că legăturile nu sunt admise. Era, cu alte cuvinte, un lagăr în lagăr. Până seara s-a ştiut totuşi că sunt spanioli, dar ce semnifica prezenţa unor civili spanioli într-un lagăr de prizonieri din Uniunea Sovietică era încă un mister.

Prizonierii spanioli aflaţi deja în lagăr, care şi mai înainte se arătaseră tacitурni, erau acum muţi de-a binelea. Poate nu 5
ştiau nici ei sau poate nu voiau să vorbească. Se observase totuşi şocul produs de trecerea grupului prin faţa celor şapte ofiţeri spanioli. Ulterior, nici unii, nici ceilalţi nu încercaseră o luare de contact.

În schimb, prizonierii români au avut pentru multe zile subiecte de discuţie: se comenta Cervantes, piesele lui Lope de Vega, romanele lui Blasco Ibáñez, pictura lui Goya şi a lui Velăsquez, arta lui El Greco, Picasso, Murillo şi Ribera. Erau amintite şi nume cu mai puţină circulaţie în România, precum Lope de Rueda, Quintana, Angel de Saavedra, Unamuno, Don Luis de Gongora. Se amintea şi de *MemorialulAui* Mihai Ralea, de o lucrare a lui George Călinescu şi se pronunţau numiri iberice care încântau auzul cu muzicalitatea lor, sau datele istorice legate de ele: Toledo, Alicante, La Mancha, Murcia, Málaga, Itálica, Córdoba, Castilia, Barcelona, Valencia, Cartagena, Saragossa, Salamanca etc. Se proiectase şi o

conferinţă despre romanul picaresc spaniol, altele despre arta plastică şi despre Inchiziţie.

Abia când, la un oarecare timp după sosire, unul dintre civilii spanioli a fost încarcerat pe termen nelimitat, taina grupului a

putut fi, în sfârşit, cunoscută: la carceră, spaniolul a întâlnit români cărora le-a povestit odiseea sa şi a celorlalţi compatrioţi din grup.

Erau refugiaţi din Spania după căderea Cataloniei, dar, deşi luptaseră de partea republicanilor în războiul civil (1936—1939), numai un număr foarte mic erau comunişti. Avuseseră neşansa să locuiască în zona controlată de republicani, şi aceştia îi încorporaseră în unităţile lor sprijinite de comunişti. Antonio Sankt de la Cruz (încarceratul) povestea peripeţii din războiul civil şi din pribegiile sale prin Franţa, Austria şi Germania. Luptase împotriva legiunii germane Condor şi înfruntase odată şi o unitate din legiunea italiană Littoria, trimise de Hitler şi, respectiv, de Mussolini în sprijinul iui Franco. Cu această din urmă legiune, credea el, spaniolii ar fi putut fraterniza, pentru că ei aparţin, ca şi noi, gintei latine, dar au fost dislocaţi pe neaşteptate.

După ce Franco a ajuns la conducerea statului spaniol, o parte din republicani a luat drumul exilului trecând Pirineii în Franţa, mulţi dintre ei siliţi de comunişti, care erau siguri că în Franţa Frontului Popular vor putea forma unităţi care să continue lupta împotriva lui Franco cu ajutor francez. Dar Franţa şi-a dat seama la timp ce riscuri comportă o astfel de atitudine şi, în momentul când au pus piciorul pe pământ francez, spaniolii au fost internaţi în lagăre. Puţini dintre refu- giaţii primelor eşaloane reuşiseră să se încadreze în armata franceză, ceilalţi au fost înrolaţi în companii de muncă la fortificaţii, pe linia Maginot sau în alte părţi unde se simţea nevoia mâinii de lucru. Iar când Franţa a fost invadată în 1940 de hitlerişti, *Rotspanier* (spaniolii roşii, cum le spuneau nemţii) au fost transportaţi la Mauthausen

(Austria). Antonio fusese ridicat din lagărul francez din Angouleme, dimpreună cu alţii. Femeile singure sau cu copii mici au fost repartizate la cererea lui Franco.

în lagărul de la Mauthausen, spaniolii purtau ca semn distinctiv un triunghi albastru. Standardul de viaţă al deţinuţilor

2JI de acolo era mai ridicat decât în acest lagăr sovietic. Ei aveau cu ce să reziste, primeau corespondenţă, pachete cu alimente şi medicamente prin Crucea Roşie.

— Aveam cantină şi dispuneam de truse proprii de ras. Ascultam din când în când şi emisiunile posturilor de radio străine la aparate clandestine, desigur.

Antonio cunoscuse acolo şi prizonieri sovietici care arătau destul de rău, dar, ca toţi oamenii deprinşi cu nenorocirile încă din ţara lor, erau liniştiţi şi supuşi. La Mauthausen au fost selecţionaţi meseriaşii cu o bună calificare, şi Antonio a ajuns cu alţii la Berlin, unde a cunoscut şi doi români. Aici au lucrat până la sfârşitul războiului, când au căzut în mâna sovieticilor. Pentru sovietici ei contau drept comunişti.

— Mergeţi în Uniunea Sovietică, li s-a spus, ca să vedeţi comunismul la el acasă. Tovarăşa Pasionaria a garantat pentru voi. (Dolores Ibărruri nu deţinea la acea dată o funcţie de răspundere în partidul comunist spaniol, abia în 1962 a fost aleasă secretar general, dar se bucura de înalta apreciere a Moscovei.[XCIX])

— Nu vrem să mergem în Rusia, au protestat dânşii, ce să căutăm noi acolo? Cerem să fim repatriaţi. Nu mai avem nici o legătură cu ţara noastră de la capitularea Germaniei.

— Nu se poate. Cum o să vă dăm pe mâna călăului

XCIX Isidora Dolores Ibărruri Gomez, cunoscută sub numele de „La Pasionaria” (1895—1989), a fost una dintre eroinele Războiului Civil din Spania. Comunistă convinsă, a devenit mai târziu secretar general al Comitetului Central al Partidului Comunist din Spania.

Franco? Unul nu mai scapă cu viaţă.

— Cu Caudillo ne înţelegem noi. Trimiteţi-ne în ţara noastră. Rătăcim printre străini de opt ani. Copiii noştri au trăit numai prin lagăre, unii au văzut şi lumina zilei tot în lagăr. Vrem să ajungem în ţara noastră, chiar dacă trebuie să mergem pe jos până acolo.

Dorinţa nu le-a fost împlinită. îmbarcaţi în vagoane-bou închise, ca toţi prizonierii de război şi deţinuţii politici, au

ajuns la... Oranki, după o călătorie de 35 de zile, ca să vadă comunismul „la el acasă". Copiii lor, născuţi în Spania, în Franţa, în Austria şi în Germania, nu cunoşteau altă viaţă decât pe cea din lagăr. Erau ca nişte plante crescute într-o pivniţă. Priveau printre sârme la pădurea din jurul lagărului, dar nu aveau posibilitatea să pătrundă şi să se joace în ea. În Franţa se acomodaseră de bine, de rău. Găseau o atmosferă, un mediu care le amintea, într-o oarecare măsură, de patria lor. în Germania totul era mai rece, suspicios şi străin. Şi apoi bombardamentele se ţineau lanţ. Era periculos să trăieşti în Germania acestor ani. Pe de altă parte, deşi locuiau tot în lagăre, aveau cazare bună, muncitorii primeau pentru ei şi familia lor cartele de masă şi îmbrăcăminte, iar salariul le ajungea pentru toate nevoile. Nu erau brutalizaţi, dar li se cerea corectitudine în muncă.

— Nu trăiam în belşug, dar aveam tot ce ne trebuie.

Spaniolul era îngrozit de soarta care-i aştepta în această ţară neospitalieră, mohorâtă şi friguroasă, de aceşti „tovarăşi" care-i priveau ca pe nişte duşmani de când refuzaseră să vadă comunismul „la el acasă". Au cerut să muncească, însă în lagăr nu erau munci legate de specialitatea lor, corespunzătoare meseriei, ci doar „muncă de autoservire". Aşteptând să se rezolve într-un fel această cerere, au ridicat altă problemă:

— Aici în lagăr sunt prizonieri români şi italieni, fraţi de gintă latină, iar după uniforme am cunoscut şi compatrioţi. De ce ne-aţi izolat şi nu ne lăsaţi să luăm contact cu ei, să ne sfătuim între noi, să vedem ce cale să urmăm, fiindcă asa nu mai merge.

—■ Nu aveţi ce discuta cu aceşti fascişti înrăiri.' Ei

sunt duşmanii noştri. Au atacat paşnicul popor sovietic pentru a-i răpi libertatea şi a-i jefui bunurile. Ce-aţi putea vorbi cu ei? li s-a răspuns.

Dar deţinuţii spanioli ţineau morţiş să ia legătura şi să discute de la om la om cu „fraţii de gintă” asupra sorţii comune. Când au văzut că nu li se permit sub nici o formă relaţiile cu

2ŞJ prizonierii, au încercat să le realizeze indirect: discutau cu ei de la distanţă prin semne sau cu voce tare, îşi aruncau bilete. Se înţelege că stratagema a fost repede oprită şi un număr de oameni — şi de-o parte, şi de alta — au înfundat carcera. Cel mai revendicativ din grupul deţinuţilor spanioli era acest Antonio Sankt de la Cruz, mecanic de locomotivă, un om uscat şi măsliniu, cu ochii ca doi cărbuni aprinşi, în jur de 40-44 de ani. El nu avea pe nimeni aici, soţia îi rămăsese în Spania.

La Berlin lăsase o nemţoaică dispusă a-l însoţi în noul peregrinaj, dar autorităţile sovietice s-au opus. Antonio cerea comisarului, sus şi tare, desfiinţarea interdicţiei de comunicare cu prizonierii de război şi dreptul pentru copii dc a circula afară din lagăr, sub supravegherea unei mame.

Cu maniera expeditivă caracteristică regimului când întâmpină rezistenţă în dispoziţiile sale, administraţia lagărului l-a băgat fără fasoane la carceră, ca să mediteze acolo în linişte la pretenţia nesăbuită de a face opoziţie în democratica Uniune Sovietică. Aceasta s-a întâmplat prin octombrie 1947 şi, în carcera pe care n-a mai părăsit-o până la 1 mai 1948 (zi de graţiere pentru unele delicte), s-a întâlnit cu mulţi români care au putut astfel afla tristele aventuri ale republicanilor lui Caballero şi Juan Negrin Lopez[C].

Antonio era un optimist şi chiar amărăciunile şi le povestea cu umor, într-un jargon universal de limbă spaniolă amestecată cu termeni franţuzeşti, nemtesti, româneşti, chiar şi rusesti. Isi amintea de întâmplări

C Francisco Largo Caballero (1869-1946) şi Juan Negrin y Lopez (1892-1956) au fost doi dintre liderii Partidului Socialist Muncitoresc Spaniol.

de la Berlin, unde „nu era abundenţă, dar găseai tot ce-aveai nevoie”, de cei doi români cu care discutase unele şi altele; vorbea cu dezaprobare despre Franţa, acolo lucrurile nu mergeau bine (după părerea lui), fiindcă francezii erau preocupaţi numai de interese egoiste, materiale şi puţin îi interesa primejdia care se apropia de dânşii. Nu mai era Franţa

eroică, păstrătoarea steagului de libertate a popoarelor. Tot ce văzuse aiurea era comparat de Antonio cu patria sa, în toate privinţele mai presus decât orice ţară din lume. îi scăpărau ochii când izbucnea revoltat:

— Auzi, să-mi spuie mie Iuda despre Caudillo că este un călău! *Ay! Ay!* Franco este cel mai înţelept dintre toţi conducătorii de popoare din lumea întreagă, cel mai viteaz. Iar Pasionaria, o căţea în călduri. Venea prin tranşeele noastre, se culca cu unul şi cu altul şi apoi propaganda ţipa că ne ridică moralul...

Când ultimul lot masiv de ofiţeri români a fost repatriat în mai 1948, prizonierii care părăseau lagărul au putut vedea pe Antonio, ieşit de numai câteva zile din carceră, cum îşi sorea picioarele umflate de reumatism, făcând semne de adio unor tovarăşi de carceră. Legase acolo cu ei frăţie de cruce, dăruind unuia dintr-înşii o *navaja,* o mică bijuterie lucrată în stil maur, Dumnezeu ştie prin ce şiretenie ascunsă de ochii temnicerilor.

Poate că nefericiţii deţinuţi spanioli, ca şi conaţionalii lor militari, n-au trebuit să aştepte moartea generalissimului Franco pentru a fi repatriad. Mult am da să ştim!

Pentru contemporani, ca şi pentru urmaşii noştri, cred că e bine să menţionăm faptul că Franco a respectat, la Fuencarral, cimitirul brigăzilor internaţionale comuniste care participaseră la războiul civil, acordând astfel omagiul suprem cuvenit mor- ţilor, în timp ce „marele” Stalin a pus tractoarele să are cimitirele de la Dalnik şi din alte părţi, unde erau înfrăţiţi pe vecie mortii din războiul antisovietic.

>

xv

Mai vin şi „cămisii”

„Cel mai mic bob de mei mi-ar folosi mai mult.”

Termenul între ghilimele din titlu redă pronunţia locală a cuvântului românesc „comisii”. Se referă la acele puerile, anodine şi factice măsuri administrative cu care se aruncă praf în ochii mulţimii, ca s-o facă să creadă că abuzurile, dacă se mai întâmplă pe ici, pe colo, sunt descoperite şi reprimate necruţător. Cu alte cuvinte, este o metodă de rezolvare a problemei ocolind-o, cum veţi vedea.

Nu există administraţie mai complicată ca cea sovietică şi a suratelor ei (din blocul cu acelaşi nume) şi poate tocmai din această pricină mai greoaie şi mai ineficientă. Aici, ca peste tot, iau naştere o puzderie de comisii, comitete, colective, echipe, formaţii etc., care mor tot aşa de repede precum au luat fiinţă: comisii de organizare, de redactare a unui proces-verbal, de formulare a unor concluzii, de împăciuire, comitete şi subcomitete pentru pace, colective de îndrumare a unei activităţi, echipe de verificare... Există, prin urmare, şi comisii de control al lagărelor de prizonieri. Diferenţa dintre ce-ar fi putut însemna un control efectuat de Revizorul lui Gogol şi inspecţia unei comisii sovietice, prezidată de un sergent care are în subordine un maior şi o femeie cu trese de locotenent, este de o ilaritate nemaivăzută.

în treacăt fie spus, comisia nici nu produce vreo

impresie funcţionarilor sovietici ai lagărului, iar pe agenda comandaturi! probabil că nici nu este înscrisă, deşi îşi face controalele la date fixe. Pentru prizonieri, ea trece cu desăvârşire nebăgată în seamă.

Şi totuşi este o comisie, adică „un organism colectiv de stat având ca sarcină analizarea unor probleme, efectuarea unor activităţi de control şi revizie, propunerea de măsuri pentru perfecţionarea activităţii etc.”, cum se exprimă, aşa de convingător, dicţionarul. Care dicţionar? Al limbii române, desigur, din el am citat, deşi vă asigur că n-o să găsiţi nici o deosebire între dicţionarul apărut la Bucureşti şi unul corespunzător apărut la Moscova.

Comisia poate veni de la centru (inopinat, dar extrem de rar, numai în cazuri excepţionale) sau de la nivelul regiunii (rar) sau al raionului (periodic).

Ce-ar avea de făcut o astfel de comisie într-un lagăr de prizonieri? Vai, Doamne, câte n-ar avea! Să verifice dacă hrana, cazarea, îmbrăcămintea corespund speciei umane, dacă nu se fac abuzuri flagrante (fiindcă celelalte sunt admise printr-un consens tacit), dacă tratamentul nu confundă omul cu animalul, dacă... dar trebuie să renunţăm la aceşti „dacă”, sunt prea mulţi.

Pe poarta mică a lagărului, trecând prin camere de gardă, îşi face loc întâi preşedintele comisiei, un sergent, urmat de cei doi membri, adică de tovarăşa locotenent şi numai la urmă, cam nebăgat în seamă, maiorul. înaintea intrării în lagăr, primul drum al comisiei a fost la comandatură. Sediul ei e în afara lagărului.

Este o formalitate obligatorie, deoarece comandantul este cel care verifică prezentarea. În treacăt, comisia s-a informat dacă sunt probleme deosebite şi s-a bucurat că astfel de probleme nu există. La comisariat, aflat în incinta lagărului, comisia mai află câte ceva despre mersul îndoctrinării;

în această privinţă aprecierea este făcută după numărul celor care au îngroşat mişcarea antifascistă de la ultimul control. Spre deosebire de comandant, sobru şi tiran (colonel NKVD-ist, de!), comisarul, având şi el un grad iară să fie militar de carieră, se comportă ca tot civilul, avântându-se în detalii spre a-şi pune meritele în evidentă.

Apoi comisia aterizează la bucătărie, întreabă de una şi de alta, se uită în cazane, gustă, trece pe la ceainărie unde este servită cu ceai medicinal (strâns de prizonieri), după care asistă în treacăt la procesul de fabricaţie al pâinii. în URSS ea se face după o reţetă proprie, pentru uzul lagărelor de deţinuţi (nu ştiu dacă se mai foloseşte aiurea), astfel: într-o cadă umplută cu 100 de litri de apă încălzită (am spus o sută de litri pentru a vă face o idee asupra proporţiilor), se toarnă 30 de kilograme de fainâ. Să nu mă întrebaţi din ce materii prime a fost obţinută faina, acesta e un detaliu care mă depăşeşte. Se mai adaugă sare şi maiaua. Apoi totul se amestecă cu meleşteul până devine un terci cam inconsistent, care se toarnă cu un polonic în nişte forme, iar acestea se introduc în cuptorul bine încălzit, fiind lăsate acolo o jumătate de oră, nici un minut mai mult. Când se scot, terciul a căpătat o crustă, fireşte, dar interiorul a rămas crud. Pâinea astfel obţinută se păstrează în forme timp de 48 de ore pentru ca şi miezul să se întărească îndeajuns, astfel ca pâinea să poată fi tăiată în bucăţi. Altminteri, dacă încerci cumva să imiţi obiceiul ţăranului nostru de altădată, care făcea mămăliga cocoloş în mână înainte de a-i da drumul pe gât, rişti (cum am mai spus, mi se pare), ca apa din pâine să-ţi curgă printre degete.

Cred că reţeta e unică, o inovaţie pur sovietică brevetată anume pentru uzul lagărelor de deţinuţi şi exportată sub eticheta „strict secret” şi în restul ţărilor blocului comunist, în cadrul „ajutorului frăţesc”.

Comisia merge cu investigaţiile până la magazia de efecte (recuperate de la morţi pentru uzul viilor) şi la ambulatorul unde n-are ce vedea, se extaziază în faţa

gazetei de perete antifasciste şi a lozincilor artistic executate, care ornează lagărul. Dar aici se opreşte. Ar mai fi ceva de văzut? Poate că da. Mai sunt: un closet de o murdărie îngrozitoare, o carceră în care apa musteşte tot timpul anului, o sursă (un puţ) de apă ferugi- noasă imposibil de consumat; şi mai sunt barăcile sau bordeiele

în care trăiesc claie peste grămadă câte 120 de prizonieri. Aceste anexe nu mai sunt vizitate. Dar ceva tot mai trebuie făcut. Comisia trebuie să ia contact şi cu prizonierii, aşa e regula jocului, ca să înregistreze doleanţele lor.

în acest scop, comisariatul a regizat din timp comedia, chemând un grup de antifascişti de toate naţionalităţile, cu care comisia angajează convorbiri cordiale ce oferă invitaţilor prilejul să-şi exprime gratitudinea, respectul şi devotamentul pentru „slăvitul părinte al popoarelor”. El, numai el putea să asigure prizonierilor „o viaţă fericită, un tratament mai mult decât omenesc, cum nici în ţara proprie n-au avut”.

Întrevederea se transformă într-un miting, se debitează cu elan cunoscutele sloganuri şi totul se încheie cu jurăminte de prietenie eternă din partea prizonierilor. Se încheie şi un proces-verbal, orice acţiune de acest fel trebuie să aibă la bază un „document”, anexându-se şi raportul destinat forului superior, raport care menţionează stereotip că s-au constatat şi unele lipsuri (neînsemnate, se înţelege), dar că realizările administraţiei şi aparatului politic sunt pe măsura tuturor cuceririlor sovietice: optime. Maurul şi-a făcut datoria.

Sunt, cum spuneam, şi altfel de comisii, care vin în cazuri excepţionale de la centru, şi ele nu urmează ritualul obişnuit. Nu sunt totdeauna inopinate. Sosirea lor este, oricum, bănuită şi răstoarnă lagărul cu fundul în sus. Aşa s-a întâmplat, de pildă, în 1948, când prizonierii români de la Monastîrka au făcut o grevă a foamei (Iară un prealabil „comitet”). Era un protest împotriva întârzierii repatrierii noastre.

Trecuseră patru ani de la marea cotitură din 23 august şi trei ani de la terminarea războiului, şi marii noştri „prieteni” din răsărit uitaseră de prizonieri. „Nu avem vagoane”, se spunea, dar pentru transportul „trofeelor” se găseau din belşug.

Cu grevele sovieticii sunt obişnuiţi şi de aceea nici nu le acordă importanţă. Dacă un om vrea să moară, par a spune dânşii, e liber s-o facă, şi aşa viaţa lui nu valorează cât o ceapă

degerată. Dar aici era vorba de o mie cinci sute de ofiţeri, de existenţa cărora se ştia nu numai în România, astfel că nu putea fi nesocotită, mai ales într-o vreme când Uniunea Sovietică, deşi învingătoare în război, sau tocmai pentru aceasta, avea toate motivele să apară în ochii lumii sub o înfăţişare inocentă, spre a demonstra că iadul e pardosit cu cele mai bune intenţii.

Prizonierii au înţeles, după mutra preocupată şi mai feroce ca de obicei a comandantului care venea acum zilnic în lagăr, că personajul pe care-l aşteptau era unul din acei indivizi fără complexe, care nu se pierde în amănunte şi merge direct la ţintă. Şi pe când observatorii plasaţi pretutindeni se străduiau să-i anunţe sosirea la timp, generalul A., care lucra la Comisariatul Afacerilor Interne ca şef al lagărelor de prizonieri din Uniune, a debarcat intempestiv într-un amurg în localitate. Pentru prima oară vedem personalul sovietic aşa de agitat. Parcă înnebunise. Când a intrat a doua zi pe poartă, generalul era însoţit de un grup (n-am înţeles dacă era tot vreo „comisie” ori erau numai autorităţile locale). Până şi santinelele din prepe- leacuri încremeniseră. Făcând excepţie de la regulă, de data aceasta „comisia” avea preşedinte pe cel mai mare în grad, adică pe generalul A. în aşteptarea desfăşurării evenimentelor, timpul se scurgea chinuitor de încet. în sfârşit, a fost chemată o delegaţie de prizonieri ca să anunţe motivele grevei (pe care anchetatorul le cunoştea foarte bine) şi s-au prezentat câţiva antifascişti care nici nu participau la grevă. Ei o condamnau, fireşte, dar tocmai din acest motiv mistificarea a fost demascată.

Mahomed a fost astfel silit să vină el însuşi la

munte, drept care a intrat într-una din barăci, cu întregul său stat-major. Aerul din baracă era mai viciat ca de obicei, de patru zile nu se făcuse aerisire şi, din câte spuneau „cei cu nas subţire”, începea să se simtă mirosul de stârv.

Convins că singur titlul era de ajuns să-i susţină reputaţia, înaltul personaj nu considera de demnitatea lui să stea de vorbă omeneşte cu greviştii. El dorea să asculte un raport din partea acestora şi apoi să aplice „aţâţătorilor la grevă” nişte sancţiuni, ca să le piară pofta s-o mai repete. Dar curând şi-a dat seama că nu are nici un atu. Apariţia lui n-a făcut asupra prizonierilor nici o impresie, cum se aştepta. Aceştia au rămas liniştiţi pe paturile lor şi numai cei câţiva „colaboraţionişti”, plasaţi din loc în loc, se agitau frângându-şi mâinile că „n-o să ne mai vedem ţara dacă vom continua să fim intransigenţi”. Cineva, neînscris la cuvânt pe lista comisarului, şi după el şi altul, au explicat cuviincios că se găsesc în lagăr prizonieri din 1941, că România a luptat alături de sovietici împotriva hitleriştilor opt luni, contribuind din plin la victorie, cu uriaşe jertfe umane şi un remarcabil aport economic şi industrial, şi micşorând totodată durata războiului.

La obiecţia generalului, că repatrierea a întârziat din cauza lipsei de mijloace de transport, i s-a răspuns că, din moment ce s-au găsit vagoane pentru transportul oalelor de bucătărie, măturilor, făraşelor şi altor lucruri casnice mărunte din ţările eliberate, se puteau găsi şi pentru repatrierea prizonierilor. Trimisul Moscovei a scrâşnit din dinţi (nu bănuia că acest glorios capitol din istoria invincibilei armate roşii era cunoscut), s-a făcut a nu înţelege despre ce e vorba şi a declarat că va studia problema în vederea

unei repatrieri apropiate. Până atunci prizonierii să nu uite că, prin atitudinea lor, dăunează relaţiilor prieteneşti dintre URSS şi România.

Dar prizonierii au ţinut să aibă ultimul cuvânt: greviştii nu văd o legătură între aceste două fapte. Ei constată că guvernul sovietic nu-şi respectă aliaţii şi angajamentele, şi cer să se anunţe prin ziarul *Izvestia* data precisă a repatrierii lor. Concomitent, administraţia lagărului să afişeze la loc vizibil această dată. Pe de altă parte, să nu se ia măsuri disciplinare, aşa cum se obişnuieşte, împotriva purtătorilor de cuvânt ai greviştilor, fiindcă aceasta va determina o nouă grevă. Purtătorii de cuvânt nu sunt „agitatori”, cum îi numeşte comisarul politic, ci interpreţii fideli ai simţământului unanim al masei prizonierilor.

Pe general să-l găsească apoplexia, şi mai multe nu. Ce neobrăzaţi pot fi zdrenţăroşii ăştia, care declară că, „din moment ce-am plecat pe front, ne-am obişnuit cu gândul morţii; dacă n-am murit şi spre nenorocirea noastră am căzut prizonieri, aceasta nu schimbă datele problemei. înseamnă doar că întâmplarea ne întinde o cursă spre a ne pierde viaţa. Pentru noi, în orice caz, adevărata viaţă a luat sfârşit din clipa în care am pus mâna pe arme”.

Rusul a mormăit ceva care putea însemna şi o încuviinţare, şi o înjurătură, şi bună ziua, şi a părăsit bordeiul.

Iată cele două genuri de „cămisii” sovietice. Primele circulă ca orice marfă pe taraba publică, fără să schimbe ceva: numai celelalte depăşesc simplul fapt divers, dar ele sunt extrem de rare. După comportarea generalului A. faţă de dânşii, prizonierii au înţeles cât de uşor şi ce repede ar fi terminat reprezentantul guvernului de la Moscova cu aceşti

„duşmani înrăiţi ai puterii sovietice” dacă ar fi fost lăsat să decidă singur soarta lor, dacă Uniunea Sovietică n-ar fi legată prin atâtea convenţii şi tratate absurde de putreda comunitate mondială, dacă...

XVI

Noaptea învierii

„Templele au fost ele prefăcute în grajduri, dar zeii trăiesc mai departe.”[CI]

în anul acela, sărbătoarea Pastelul căzuse mai târziu, însă în natură nu s-a produs nici o mişcare mai însemnată care să marcheze începutul primăverii. Aici iarna se ivea de obicei pe la sfârşitul lui august şi abia în ultimele zile ale lui aprilie se desprimăvăra. Primăvara, vara şi toamna la un loc nu durau mai mult de patru luni. Puteai spune că toamna trecea neobservată. Totuşi, unele semne arătau o schimbare a decorului. Aerul se încălzise uşor, iar freamătul pădurilor aducea un aer dulce, înmiresmat. Se înmulţea şi numărul cântăreţilor, atât de sărac până atunci.

Părintele G., unul din cei doi preoţi prizonieri, îndemna la o prăznuire a învierii ca în ţară. Nu ar fi fost prima de când ne aflam aici, dar ar fi vrut să-i dea oarecare proporţii.

— Ca în ţară nu se poate, părinte, în primul rând că ne lipseşte biserica, îl necăjeau prizonierii. Şi apoi comandatura ce spune?

— Dacă nu permite, vom face sfânta slujbă într-un bordei, iar în dimineaţa zilei de Paşti vom rosti o rugăciune în sala de mese şi apoi vom cânta cu toţii *Hristos a înviat.* După-amiază mă gândesc să organizăm ceva, o şezătoare cu caracter religios şi

CI Citat din Lion Feuchtwanger.

folclor de Paşti.

> >

Comandatura nu s-a opus, în principiu, cererii prizonierilor, dar a vrut să ştie cum înţeleg ei celebrarea evenimentului.

Preotul a explicat atunci că e vorba de o slujbă religioasă, nimic mai mult, dar, fiindcă prăznuim o sărbătoare aşa de importantă pentru creştinătate, numărul participanţilor nu încape în sala de mese; vor fi peste o mie cinci sute de credincioşi. În concluzie, preotul solicită în numele prizonierilor aprobarea să oficieze slujba sub cerul liber, în locul pe care-l va fixa administraţia.

— Dar de ce tocmai la miezul nopţii? se interesa comandatura, deşi nu era pe acolo nici unul care să nu cunoască această cerinţă rituală.

— Fiindcă atunci a înviat Iisus, a încheiat ferm preotul.

Până la urmă cererea a fost aprobată, dar însoţită de atâtea recomandări, încât cei mai mulţi s-ar fi lăsat păgubaşi. Ideea nu era însă lipsită de semnificaţie, şi organizatorii au început pregătirile. în primul rând era nevoie de lumină şi dacă, după unii autori, ea vine de la răsărit, aceasta însemna că aici... este la ea acasă, deşi nimic nu arăta că ar fi, deoarece cu excepţia opaiţelor lumina era un lucru necunoscut la Monastîrka.

Cu inventivitatea lui cunoscută, „Mitică Prizonierul” s-a descurcat şi în această dilemă. Soldaţii de la căruţele de aprovizionare, români şi nemţi, în frunte cu şeful lor, un caporal ţigan, s-au folosit de legăturile cu populaţia civilă şi au procurat, nu fără greutate şi la preţuri de radiu, o cantitate de grăsime şi chiar câteva lumânări. Specialişti noştri s-au pus numaidecât pe treabă şi în scurtă vreme alte lumânări au fost gata, în acelaşi timp cu alte obiecte de iluminat confecţionate din coajă de mesteacăn şi răşini, ceva în genul masalalelor.

Şi, pentru că se aflau în ţara „comisiilor”,

prizonierii au format şi o „brigadă” contra incendiilor neobişnuit de numeroasă: din ea făceau parte toţi cei care luau parte la slujbă (ca să nu semene cu cele oficiale). în afară de patrafirele ponosite care nu constituiseră „trofee” de război, alte veşminte preoţeşti nu mai existau, dar la urma urmelor nici nu erau indispensabile în condiţiile şi în scopul urmărit. Dintre obiectele de cult,

crucile puteau alcătui singure un colţ muzeistic. Lucrate din materialele cele mai diverse: lemn, metal, os, mai mari sau mai mici şi înfrumuseţate cu ornamentaţii originale – un *hobby* al prizonierilor –, crucile erau tot aşa de nelipsite fiecăruia ca toiagul pentru pelerin.

Şi astfel, ora când în întreaga creştinătate începe slujba învierii a găsit strânsă în curtea lagărului de prizonieri 74 din URSS o mare masă de oameni în care se aflau nu numai ortodocşi, ci şi catolici, protestanţi şi alţii fără nici o religie.

Pretutindeni în lume unde se slăveşte numele lui Iisus, în noaptea asta sfântă chipurile oamenilor au un aer de pietate şi împrăştie o lumină de parcă ar fi coborât atunci din icoane. Cu reculegerea şi evlavia din zilele mari ale existenţei lor, oamenii îşi rememorau scene din vremuri fericite, petrecute cu ani în urmă în satele copilăriei. Se revedeau copii sau adulţi, purtând lumânări colorate, în formă şi cu miros de portocală, ori în chip de turn din ceară curată de albine, care îşi împreunau fumul lor cu fumul de tămâie şi cu mirosul primelor adieri de primăvară. Mai mult decât orice, stăruiau în mintea fiecăruia figurile senine ale credincioşilor care în această noapte realizau comuniunea cu divinitatea.

Marea de capete descoperite evoca imagini ale vechilor procesiuni, revelatoarea forţă a credinţei şi covârşitoarea nevoie a oamenilor de a urma o învăţătură care le permite o viaţă mai curată. Credincioşii de aici nu aşteptau minuni, ca pe vremea Noului Testament, dar fiecare simţea că nimic în lume nu poate oferi unui suflet îndurerat atâta pace şi atâta satisfacţie ca o rugăciune făcută din adâncul

inimii. Ei văzuseră nu numai o dată în acest război lăcaşuri de cult prefăcute în staule, în magazii sau în lagăre, ori dărâmate pur şi simplu, ca să şteargă urma „superstiţiilor” de pe această planetă „poluată de lepra religiei”; îşi închipuiau perspectivele sumbre ale slujitorilor devotaţi ai altarelor şi păstrătorilor de tradiţii creştine. Dar Duhul supravieţuieşte în sufletele oamenilor, nu se lasă izgonit

de acolo. Este ultimul refugiu al deznădăjduiţilor, limanul mântuirii pentru naufragiaţi. O slujbă religioasă de asemenea proporţii nu se mai văzuse în lagăr. O ascultau cu evlavia de care trebuie să fi fost cuprinşi primii creştini. Câţi dintre ei îşi plecaseră altădată genunchii în biserici?

în noaptea asta, mulţimea se prosternase în ţărână fără să mai ţină seama de umezeala pământului. Din foişorul cel mai apropiat, santinela din post priveşte cu uimire la această mulţime căzută în extaz, ascultând vrăjită răspunsurile corului şi căutând să înţeleagă sursa numeroaselor lumini care pâlpâie în noapte, o adevărată luminăţie *a giorno* pentru un lagăr sovietic cufundat în întuneric de la înfiinţarea lui, o adevărată minune.

La vocea mişcată a preoţilor care chemau pe credincioşi: „veniţi să luaţi lumină", din piepturile acestora a izbucnit ca o trâmbiţă strigătul vechi de două mii de ani al creştinătăţii, strigăt de nădejde şi de biruinţă: *Hristos a înviat, cu moarteapre moarte călcând, şi celor din mormânturi viaţă dăruindu-le.*

Purtată de ecou, melodia se repercuta prelung şi solemn în tăcerea naturii încremenite la vreme de noapte. Soldatului din post îi alunecase arma din mână şi, căzut în genunchi, cu fruntea sprijinită de marginea gheretei, îşi făcea în neştire semnul crucii. Tulburătoarea melodie a continuat până s-a stins şi ultima luminiţă şi s-au ivit primele semne ale dimineţii de Paşti. Ultima invocaţie a preoţilor, implorând ajutorul Celui Prea înalt, a fost să trimită îngerul care să rostogolească piatra de pe mormântul de la Monastîrka.

Un exeget spunea că omul şi-ar înlătura o bună parte din nefericirile vieţii sale pe pământ dacă şi-ar

aduce întotdeauna aminte să apeleze la ajutorul divin, nu numai în clipe de restrişte.

XVII

Proştii fug de... fericire

„încetează de a crede că înţelepciunea vieţii constă în resemnare.”[CII]

în foişoarele înălţate la colţurile lagărului, soldaţii se schimbă la trei ore, indiferent de starea vremii. Gheretele au vizibilitate în toate direcţiile şi santinelele comunică între ele printr-un cod de semnale vizuale sau acustice, după cum e zi sau noapte. La începutul acestor însemnări am amintit şi despre gardul de sârmă ghimpată pe cinci rânduri, înalt de 2,50-3 metri, cu intervalele dintre ele săpate şi greblate zilnic, pentru depistarea în timp util a încercărilor de evadare. Un număr de câini dresaţi patrulează toată noaptea împrejurimile.

Acestea sunt numai o parte din mijloacele cu care este asigurată paza lagărului. Deşi este aşa de bine pusă la punct, încercările de evadare n-au lipsit, poate şi din cauză că prizonierii sunt ofiţeri, soiul acesta de oameni fiind mai înclinat spre risc decât alţii, dacă nu dintr-o necesitate obiectivă, cel puţin din impulsul de a dovedi că sunt capabili de acţiuni temerare.

La rândul lor, paznicii nu fac exces de vigilenţă, deoarece şi în cazul când un prizonier a reuşit, cine ştie cum, să evadeze, n-are cum să ajungă prea departe într-o ţară ca Uniunea Sovietică. Această Uniune nu este o tară ca oricare alta. Aici, ochii de

---

CII Citat din André Gide.

Argus ai organelor de siguranţă veghează cu străşnicie. Nici n-ai apucat să faci bine câteva zeci, poate sute de kilometri, că te-au şi înhăţat. Cine pune la cale o acţiune aşa de aventuroasă trebuie să mediteze îndelung la primejdiile care îl aşteaptă, să nu

se încreadă în nimeni, să prevadă tot felul de eventualităţi, minus cele care i-ar veni în ajutor. Cel mai indicat este să călătoreşti noaptea, orientându-te după stele, deşi nimic nu-ţi garantează înlăturarea erorilor. Ziua trebuie evitate punctele locuite şi orientarea se face prin mijloace primitive: muşchiul copacilor şi muşuroaiele de cârtiţă. Hrană nu poţi procura de nicăieri. Chiar dacă ar exista magazine, un fugar e depistat la iuţeală. în oraşele mai mari te puteai mai uşor pierde, dar şi aici raziile şi controalele se ţineau lanţ.

Singura speranţă a evadatului spre a nu muri de foame era în ceea ce-i putea oferi natura, după anotimp: spice de grâu, fructe de pădure, ştiuleţi de porumb, ghindă, jir, ciuperci, o pasăre sau un peşte prins printr-o minune, la nevoie broaşte şi şoareci. Câteodată se mai prezenta ocazia unui furt, cădea bine şi trebuia să-l foloseşti fără mustrări de conştiinţă dacă voiai să supravieţuieşti. Nu era păcat să mori de foame ca un câine, după ce ai scăpat cu viaţă din război şi dintre sârmele ghimpate ale lagărului?

Oricum, riscurile sunt enorme, trebuie să păşeşti ca pe o lamă de cuţit 1.500 de kilometri: la atât era evaluată distanţa dintre lagăr şi frontiera cu România. Şi distanţa era calculată în linie dreaptă, când se ştie că nici păsările nu zboară în linie dreaptă, iar omul este silit la nenumăratele ocoluri, astfel că distanţa putea ajunge la aproape două mii de kilometri! înainte de a înnopta, folosind copacul cel mai înalt, evadatul trebuia să recunoască pentru marşul de noapte împrejurimile până la cele mai mari distante.

Sublocotenentul St. cunoştea prea bine lucrurile

acestea şi încă multe altele, însă hotărârea lui era nestrămutată: va fugi cu orice preţ. Fiu de colonel, îşi petrecuse copilăria şi adolescenţa într-o garnizoană basarabeană, vorbea curent ruseşte, limba vulgară, cu modulaţiile şi accentul caracteristic, şi îşi însuşise expresiile particulare care nu-l deosebeau de un Ivan oarecare.

Se asigurase de câteva sute de ruble şi, mulţumită legăturii cu un funcţionar al lagărului, putuse vedea cum arată tipul de document de identitate, copiindu-i toate detaliile. Cu ajutorul unui mosor pe care gravase litere chirilice, a rezolvat problema ştampilei, studiind meticulos toate amănuntele. Este probabil să fi obţinut de undeva un document gata fabricat, dar el n-a scos o vorbă despre asta. Un soldat de la aprovizionare avea o busolă Bezard. Cum o putuse salva cu atâtea percheziţii care se făceau lunar era un mister. Poate intenţiona el însusi să evadeze sau o păstra fiindcă-i amintea ceva, ori voia o amintire oarecare din anii războiului: astfel de cazuri nu erau rare, mai ales la soldaţii din mediul rural. Se ştie doar că busola a ajuns în mâna lui St., care, la câteva zile numai, a dispărut din lagăr.

Era a doua evadare. Prima fusese încercarea unei echipe care lucra la pădure, dar numai un om din echipa de trei se putuse strecura neobservat. Rămas singur, aşteptase noaptea urcat într-un copac, crezând că astfel îi pierd câinii urma. Apoi orbecăise toată noaptea prin pădure, fără să-şi dea seama că nu se depărtase decât prea puţin de lagăr. Nici în zilele următoare n-a avut mai mult succes. Intr-o dimineaţă, nişte colhoznici veniţi să ridice fânul dintr-un luminiş, au dat peste el într-o căpiţă unde dormise peste noapte şi l-au predat autorităţilor. Era tocmai în zilele „marii cotituri” şi a scăpat ieftin: o porţie de bătaie care nu i-a menajat deloc dantura şi 20 de zile de carceră. Era pentru prima şi ultima oară când ziua de 23 august aducea un folos. Că încercarea de fugă nu reuşise nu era de mirare. Las'că flăcăul în chestie era şi foarte tânăr, dar actul lui curajos nu fusese câtuşi de puţin pregătit. Doi ani după aceea nimeni n-a mai

încercat o evadare.

în schimb, fuga lui St. a provocat o mare agitaţie. Toţi se întrebau uimiţi cum se putuse strecura printre atâtea rânduri de sârmă fără să lase urme şi scăpând nu numai vigilenţei ostaşilor din posturi, ci şi câinilor dresaţi. Discuţiile au durat mult timp, s-au făcut cercetări amănunţite asupra împrejurărilor

evadării, cât şi pentru descoperirea eventualilor complici, ba îmi amintesc chiar că, a doua zi după evadare, a fost suspendată ieşirea brigăzilor de muncă din lagăr.

În acest timp, St. ajunsese la Gorki, îşi cumpărase un bilet de tren până la Moscova, de acolo altul până la Kiev şi, în sfârşit, ultimul până la Bălţi, dacă mi-aduc bine aminte. Ca să nu atragă atenţia asupră-i, deşi nici îmbrăcămintea (a unui mujic oarecare), nici limba nu-l trădau, schimba câte o vorbă cu vecinii din compartiment, reuşind să călătorească nesupărat până dincolo de Balta. Pe când trenul se apropia de Nistru, a avut loc un control neaşteptat: oamenii NKVD-ului au ocupat toate ieşirile şi au purces la o percheziţie de tip sovietic (adică tipul de percheziţie din care nu scapă nedescoperiţi nici păduchii). Pe St. nu-l lăsau uşor nervii şi poate că ar fi scăpat cu faţa curată, dacă nu s-ar fi găsit asupra lui busola. Ea nu-i folosise până aici, dar putea să-i fie utilă după debarcarea la Bălţi. În orice caz, n-a mai avut timp să se debaraseze de ea.

— Ce-i cu busola asta, de unde o ai? a fost întrebat.

— E o amintire de pe front, am luat-o de la un ofiţer pe care l-am împuşcat.

— De ce n-ai predat-o? Şi acum unde mergi? au continuat întrebările.

St. se pregătise pentru toate întrebările posibile, pentru fiecare avea un răspuns plauzibil şi nu era timid. Dar existenţa acestei busole militare asupra lui, cât şi localitatea spre care se îndrepta au provocat bănuielile oamenilor securităţii. A fost deci arestat, debarcat şi întors la Kiev, unde l-au depus într-o închisoare a oraşului. După cercetări care au

durat timp îndelungat, pentru că ruşii nu se grăbesc („timpul e în favoarea noastră”), St. a sfârşit prin a-şi mărturisi adevărata identitate şi, bineînţeles, lagărul a fost anunţat să vină să-şi ia omul.

Peripeţiile lui St. au făcut curând ocolul închisorii.

— După ce am fost silit să mărturisesc aproape tot (mai puţin că tata a fost colonel), povestea el unui prieten, explicând

cunoaşterea limbii ruse prin faptul că mama era rusoaică (lucru neadevărat), paznicul celulei în care eram zăvorât m-a luat pe neaşteptate la palme: *na, ţine, mai na, curcubeu mă-tii de român, şi să ştii că nu te batfiindcă ai fugit din lagăr, te bat fiindcă te-au prins când mai aveai aşa de puţin până să ajungi acasă... mama ta! Şl* după ce mi-a umplut buzunarele cu mahorcă şi cu pâine, iar m-a luat la bătaie. Cât am rămas acolo nu mi-a lipsit nimic, la plecare mi-a dat şi o pufoaică aproape nouă, dar tot mă mai pocnea, din când în când, de ciudă că m-au prins.

În lagărul de la Monastîrka a ajuns într-o noapte şi a fost condus direct la carceră. Cu consemn de la comisar, un soldat din gardă i-a rupt (ca amintire!) câţiva dinţi, iară să-i ofere în compensaţie, ca la Kiev, pachete de mahorcă. Norocul lui că cele 30 de zile de carceră s-au întâmplat să fie în timpul verii.

Am putea încheia aici capitolul, dar socotim că nu e lipsit de interes pentru cititor să cunoască şi cazul unui farmacist ungur (fost – şi dacă mai trăieşte – actual cetăţean român din teritoriul cedat prin Dictatul de la Viena). De multă vreme farmacistul era ţinta glumelor, dacă nu şi a batjocurii prizonierilor. E adevărat că foamea împinge pe omul incapabil de stăpânire de sine la acte de-a dreptul animalice, dar „intelectualul" acesta nu s-ar fi dat în lături să mănânce... ceea ce mănâncă un câine când e lihnit de foame. Devora tot ce găsea în cale: iarbă, muguri, frunze, rădăcini, şoareci, broaşte, insecte, mortăciuni, fără să manifeste dezgust. După aproximativ un an de astfel de „dietă", a dispărut într-o noapte, aproape în aceleaşi condiţiuni ca St. Nimeni nu mai credea într-o

nouă încercare de evadare. Abia acum îşi găsea explicaţia „dieta” lui alcătuită din atâtea delicatese: omul se fortifica împotriva lipsurilor pe care le prevedea în drumul său spre ţară. Dacă uneori putea călători câte o bucată de drum agăţat de un tren de marfa, ştia că cea mai mare parte urma s-o facă pe jos şi că de nicăieri nu trebuia să se aştepte la un ajutor oricât de mic.

Trei-patru săptămâni nu s-a mai ştiut nimic de soarta evadatului. Când a reapărut în lagăr într-o seară, nici camarazii lui nu l-au recunoscut la prima vedere; dintr-o figură tumefiată, desfigurată de lovituri, doi ochi priveau fără să vadă. îmbrăcămintea îi era sfâşiată, se vedea în câteva locuri pielea învineţită sau însângerată. Văzusem uneori oameni schingiuiri, dar despre acesta nu spuneai destul afirmând că trecuse prin momente îngrozitoare. Povestea lui era scurtă şi tragică. A spus-o mai târziu, când putea să vorbească, fiindcă un timp n-a reuşit să scoată decât sunete neinteligibile.

Pe când se strecura într-o noapte printr-o pădure din apropierea oraşului Gorki (unde ajunsese printr-o greşeală de orientare, deoarece Gorki era într-o direcţie opusă), îşi scrântise un picior. S-a târât până la şosea, unde a fost luat de un camion şi, cum nu ştia ruseşte, a fost dus fără ceremonie la prima închisoare din drum. Aici au început bătăile şi au continuat fără întrerupere până la înapoierea în lagăr, nefiind scutit de ele nici în perioada spitalizării şi, firesţe, nici mai târziu. Carcera l-a avut oaspete tot timp de 30 de zile, ca şi pe St. A fost o aventură eşuată, mai mult o experienţă curajoasă, dar umărită de ghinion.

Titlul acestui capitol are o intenţie ironică, desigur, şi nu tocmai nevinovată. De ce? Cu prilejul fiecărei evadări, personalul sovietic al lagărului îşi exprima nedumerirea (poate sinceră din punctul lor de vedere): când prizonierii au aici hrană, iar duminica şi compot, fac baie la fiecare zece zile şi sunt bărbieriţi săptămânal, ce-şi mai pot dori? Nu e o prostie să evadeze?

în concepţia omului sovietic la atât se reduc trebuinţele individului. Cât despre libertate, la ce-ar fi bună oare libertatea asta? Este filozofia unui popor cu pretenţii la supremaţia mondială.

XVIII

Despre zahăr şi alte amintiri istorice

„Ceea ce nu iartă revoluţiile oamenilor este că au prea multă memorie.”

Pe când tăiau copacii pentru foc sau construcţii, prin mintea prizonierilor se perindau reminiscenţe din unele basme ale copilăriei, cu fiinţe năzdrăvane care-i smulgeau din pământ cu rădăcini cu tot şi-i depuneau plocon în bătătura zmeului. Astfel de făpturi ar fi vrut ei să fie, întrebându-se, pe de altă parte, cu un surâs de îngăduinţă pentru aceste visuri puerile, cum mai pot gândi la astfel de bizarerii într-o ţară din care au dispărut poveştile.

Siliţi să muncească fără întrerupere, pentru că altfel nu numai că dezlănţuiau brutalităţile paznicilor, dar ar fi îngheţat (tăierile se faceau numai în timpul iernii, la temperaturi care în această regiune coborau la 40-45 grade sub zero), prizonierii îşi asigurau prin mişcări necontenite un minimum de căldură în organism. Doar când paznicii nu-şi mai puteau mişca mădularele şi dădeau semnalul de înapoiere în lagăr, convoiul se scutura de zăpadă şi se urnea fără grabă, ca să nu ajungă prea devreme şi să rişte a fi trimis înapoi.

Când se găsea mahorcă, ziua trecea parcă mai uşor. Insă nu oricine avea dexteritatea să răsucească o ţigară tip cornet, după moda locală. Era nevoie, în primul rând, de hârtie de ziar, greu de găsit însă, singura în care putea fi ambalată mahorca, fiindcă

această buruiană era tocată cu tulpină cu tot; foiţa de ţigară, pe lângă că era un articol necunoscut în partea locului, era inutilă la confecţionarea ţigărilor. Şi atunci se recurgea la coaja de mesteacăn. Ca să răsuceşti o ţigară în această coajă, servin-

273 du-te de nişte degete îngheţate, era o performanţă la care puţini ajungeau. Cornetul trecea din mână în mână, până când ultimul se alegea cu degetele arse şi atmosfera se mai înviora un pic, parcă se făcea şi mai cald.

La una din aceste corvezi, supraveghetorul brigăzii de tăietori se întâmplase să fie sergentul rus de care am mai vorbit undeva. Omul trăise câteva luni în România în timpul războiului şi avea pentru români o simpatie pe care stăpânii lui de la Kremlin n-au împărtăşit-o niciodată. Căuta să ne uşureze munca, pe cât se putea, lungind pauzele, era totdeauna politicos şi bine dispus şi nu-i împiedica pe prizonieri să aibă convorbiri cu colhoznicii, dacă aceştia lucrau în apropiere. (Contactul cu populaţia civilă era interzis.) În timp ce un grup îl trăgea de limbă să povestească amintiri din război şi din România, se prefăcea că nu vede cum alţi prizonieri angajau discuţii cu colhoznicii. încurajaţi de atitudinea lui binevoitoare, civilii îşi povesteau viaţa lor amărâtă. O bătrână de 60 de ani se plângea cu năduf resemnat că are patru băieţi pe front. Când au început mobilizările, prin 1938, spunea ea, ei au plecat rând pe rând şi la vreo doi ani a fost chemat şi soţul, care avea 57 de ani. De atunci nici unul n-a mai dat semne de viată. De la colhoz i s-a

> spus să aştepte

cu răbdare, că „o să fie bine”. Aici, la pădure, primeşte pentru o zi de muncă 200 de grame de pâine, 250 de grame de murături (pătlăgele şi varză) şi un pacheţel de 50 de grame de mei sau alte cereale decorticate, îmbibate cu grăsime pentru caşa. Şi mai primeşte o rublă. O rublă cu care, practic, nu se poate cumpăra nimic, nici din comerţul

de stat, pentru că magazinele au fost sigilate odată cu începerea războiului, nici din piaţa liberă, unde oul costă patru ruble, litrul de lapte se vinde cu şapte-opt ruble, stacaua de mahorcă cu cinci şi cea de seminţe cu trei ruble (când se găsesc, bineînţeles, fiindcă puţinii care dispuneau de asemenea delicatese le păstrau pentru nevoile proprii).

în timp ce nefericita bătrână îşi căina viaţa-i solitară, ca a celor mai mulţi dintre colhoznici, s-a apropiat de grup o femeie între două vârste, trecută oricum de 45 de ani, ţinând de mână un copil de şapte-opt ani şi în cealaltă un paner acoperit. Căuta cu ochii pe cineva şi, când l-a descoperit, s-a îndreptat spre el; era un bătrân căruia nu-i puteai stabili vârsta, încotoşmănat într-un morman de îmbrăcăminte rufoasă. Privirea-i goală căta spre nou-venită, pe care a recunoscut-o numai când aceasta i-a vorbit.

-— Tatăl ei, a spus unul din colhoznici. I-a adus supă, el nu poate mânca decât zeamă sau caşa, că n-are nici un dinte. Când pleacă moşul dimineaţa la muncă, n-are unde să i-o fiarbă. I-o găteşte la colhoz, că e îngrijitoare acolo.

Moşul a rămas în picioare, cu privirea în pământ. Era un lucru de mirare că putea sta în picioare, într-atât părea de ruinat. Femeia îi dă să mănânce ca unui copil, după ce l-a aşezat pe un buştean.

— De ce-l mai luati la muncă, oameni buni, dacă nu vă este de nici un folos? se interesează un prizonier.

— Păi cum altfel? Dacă nu vine cu brigada, nu mai primeşte raţia de alimente.

— Parcă n-ar pierde chiar aşa de mult, încearcă o ironie acelaşi prizonier.

— Mult, puţin, poate să trăiască. Fără ea moare de foame.

— Ei, n-o să-l lase colhozul pe un bătrân neputincios să se prăpădească de foame, mai ales că trebuinţele lui de hrană sunt asa de mici.

Colhoznicii privesc oarecum înveseliţi la prizonierul care rostise cuvintele de mai sus, dar nici unul nu scoate o vorbă.

Copilul se ţinuse până atunci strâns de maică-sa. La stăruinţele noastre de a intra în vorbă cu el, îsi înfundase nasul în pufoaica ei şi nu scotea un cuvânt.

— la-le, ia-le, îl îndemna un prizonier, îmbiindu-l cu o cutiuţă în care se aflau câteva bucăţi de zahăr.

Puştiul le privise fără interes şi fără să întindă mâna spre ele. Dacă a văzut că nu se decide, prizonierul i le-a îndesat în mână dar, spre stupefacţia lui, bucăţile de zahăr au fost aruncate pe jos.

— Iertaţi-l, a spus femeia aplecându-se după ele. Nu ştie ce sunt. Când l-am născut, nu se mai găsea zahăr. Ce-am avut şi eu, pus deoparte, era nişte zahăr tos: nu vă supăraţi, le iau şi i le dau acasă.

Bătrânul continua să soarbă inconştient supa, din care jumătate i se scurgea prin barbă pe trenţele ce-i acopereau trupul descărnat.

— Poate ar trebui să-l arătati la medic, să-l scutească de muncă şi poate că s-o gândi şi la o proteză dentară, a insistat tălmaciul.

Dar, după privirile colhoznicilor, a înţeles enormitatea naivităţii sale. Prizonierii ştiau pe propria lor piele ce însemnează asistenţa medicală sovietică, dar credeau că populaţia beneficiază de un alt tratament. Se înşelaseră. Paznicul a dat semna-
Iul de începere a lucrului şi echipele s-au împrăştiat.

Am mai arătat şi în altă parte provenienţa articolului-mi- nune care era zahărul: în raţia prizonierilor de război intra o infimă cantitate de zahăr, nu din consideraţii de alimentaţie „ştiinţifică" (cum s-ar exprima scribii „epocii lumină"), ferească Dumnezeu, ci pentru că statul român (asemenea celorlalte) era obligat să plătească sume uriaşe pentru întreţinerea lor şi nu putea lipsi din alimentaţie un ceai îndulcit. Din cantitatea de zahăr care se da prizonierilor, era sustrasă o bună parte şi beneficiarii alimentaţiei raţionale sorbeau o *a.qua chiorensis* colorată cu plante medicinale, pe care tot ei le colectau din pădure. Atunci au cerut sa li se dea zahărul în mână şi, după multe amânări, cererea a

fost aprobată, ceea ce nu înseamnă deloc că ar fi fost vorba de mai multă corectitudine. Aşa se explică existenţa zahărului la prizonieri, la vremea când, pentru cetăţenii marii patrii a comunismului victorios, el era o amintire istorică.

Din informaţiile obţinute ulterior – la întocmirea actelor de cheltuieli prilejuite de repatriere —, în această comisie lucrau şi români prizonieri, preţul plătit de stat pentru întreţinerea fiecăruia dintre noi putând permite anual o călătorie de agrement în jurul lumii. Din aceste note de plată nu lipsea, fireşte, nici costul vitaminelor (adică al şteviei, urzicilor şi al altor buruieni cu care se „îmbunătăţea" supa), tot aşa cum nu lipsea costul articolelor vestimentare şi al încălţămintei despuiate de pe morţi, nici sumele cheltuite cu construcţia lagărului, transporturile şi încă multe altele, poate (sub o denumire sofisticată) chiar şi aerul pe care-l respirau şi apa din râu cu care pregătea masa.

XIX

„Mitică Prizonierul”: societate de ajutor reciproc, radiodifuziune şi editură

„Vrem să-l regăsim pe om acolo
unde totul tinde să-l zdrobească.”

Nu ştiu cine i-a spus aşa pentru prima oară, botezând cu un nume inofensiv reacţia spontană de autoapărare a oamenilor dintre sârme împotriva cenzurii sângeroase a temnicerilor. Astfel de personaje faimoase apar numai în anumite împrejurări sociale, de regulă în cele mai puţin fericite.

Mitică Prizonierul nu întruchipa, ca John Bull, ca Uncie Sam sau ca Jacques Bonhomme, trăsăturile caracteristice ale unui popor şi nu trebuie confundat nici cu personaje create, de pildă, în perioada celui de-al Doilea Război Mondial sau în vremea „anilor lumină”, pe care le numim Gâgă sau Bulă. Figuri ilare, ele ridiculizează indivizi sau clase sociale pe care împrejurări favorabile le-au ajutat să escaladeze puterea în stat şi reprezintă adevărul social-politic al vremii corespunzătoare. Ca un rezultat al deteriorării caracterelor şi al deficientelor

> >

intelectuale, ele au ajuns să se întrepătrundă şi să se completeze reciproc. Din acest punct de vedere, Mitică Prizonierul nu are nimic comun cu ele, el reprezintă cu totul altceva: a fost exponentul unei colectivităţi căreia îi revenea datoria să se apere,

dacă nu avea posibilitatea să înfrunte atacul. Spre deosebire de personajele amintite, Mitică de care este vorba aici exista ca un organism menit să vadă tot, să audă tot şi să facă tot ce era cu putinţă în condiţiile vieţii de lagăr pentru ajutorarea dez-nădăjduiţilor sau celor numai dezorientaţi, dejucând totodată ofensiva temnicerilor.

Mitică e un nume oarecare, un nume comun care sugerează naivitate, chiar un pic de superficialitate, cu o nuanţă de optimism şi o proporţie de bună dispoziţie şi de umor, dacă vreţi, în orice caz nu are nimic din rezonanta altor onomastici romaneşti, nu evocă superioritate, nobleţe sau profunzime. Mitică e... Mitică şi atât. Nu poartă în el nimic eroic, nimic predestinat şi nu-ţi sugerează un spirit recalcitrant care nu se lasă condus. Personajul care face sforţări eroice să nu ia lucrurile în tragic şi, când e posibil, nici în serios, care – între o lacrimă pentru cei dragi aflaţi undeva, departe şi o şuetă sau o ironie caustică la adresa călăilor — încearcă să privească destins viaţa cu anomaliile ei, fără să pară că ar pune ceva la inimă, fiindcă experienţa, dacă nu cultura, l-a făcut să înţeleagă că totul se supune unor legi în continuă transformare, nimic nu este veşnic şi soarele răsare chiar dacă ai tăiat toti cocoşii din lume.

Acesta a fost Mitică Prizonierul din lagărul 74 şi poate din multe alte lagăre de prizonieri: un personaj nepretenţios, anonim, dar de o perseverenţă şi vitalitate insuflate de convingerea că prin individ neamul este dator să supravieţuiască.

M-am întrebat deseori, şi o fac şi acum, când scriu aceste rânduri, cum a luat fiinţă mişcarea? Fiindcă a fost o mişcare, iar Mitică Prizonierul n-a fost decât o

emblemă, un simbol, depozitarul idealurilor ei, fiinţa materială (în acelaşi timp) prin care şi-a definit prezenţa. Nu a fost o acţiune premeditată; s-a născut spontan, ca o necesitate să retrezească spiritul temporar adormit al celor slabi, pentru continuarea luptei în noile condiţii de viaţă. încuraja, alina, menţinea moralul când acesta începea să şovăie.

Intr-un colţ al lagărului se afla carcera. Era o construcţie mai mică, tot din lemn, îngropată pe jumătate în pământ, după modelul bordeielor cu o singură fereastră la nivelul solului şi cu luminator la mijloc. Fireşte, nu avea instalaţie de încălzire, dar nu asta era nenorocirea cea mai mare. Fiind amplasată într-un teren mocirlos, unde mustea în permanenţă un lichid

279 cu miros pestilenţial, nivelul lichidului se urca sau cobora înăun- t rul carcerei după ploile care cădeau în regiune, dar umezeala nu dispărea niciodată, nivelul apei nu scădea sub două degete. La temperaturi joase, apa îngheţa. încarceratul nu putea face decât mişcări foarte limitate într-un cadru de 1,50/1,25 metri, acestea fiind dimensiunile carcerei. Pedepsele cele mai uşoare nu erau sub zece zile.

în condiţiile arătate, zece zile era un termen care putea degrada lemnul şi suficient ca să oxideze metalul; iar la intrarea în carceră erai uşurat de manta, rămânând numai cu vestonul.

Un mic culoar împărţea cocina în două: pe dreapta şi pe stânga erau dispuse câte patru (poate cinci) carcere, nu-mi reamintesc precis, şi rareori era goală vreuna.

Cum spuneam în altă parte, iarna începea aici pe la sfârşitul lui august, începutul lui septembrie şi ţinea până târziu în aprilie. Pe la mijlocul perioadei, temperatura cobora până la 40° şi a atins chiar 50° sub zero. Dar, indiferent de anotimp, simţeai tot timpul, ca o prezenţă vie, mirosul. Era mai mult decât un simplu miros; era o sursă de infecţie şi o duhoare dezgustătoare emanată de pereţii coşmeliei, de latrină, de ceea ce odinioară fusese duşumeaua – acum putrezită şi acoperită de apă noroioasă, în care aşteptai din clipă în clipă să auzi orăcăitul broaştelor; era un produs al murdăriei corpurilor, al disperării, al răsuflării unor canale, un iz care-ţi tăia respiraţia şi te sufoca. Aerul nu era numai umed. Umezeala părea a veni de sus, dar mirosul fetid se ridica de jos, din putreziciune şi fermentaţie.

Duhoarea era atotstăpânitoare şi în bordeiele în care dormeau prizonierii, dar acolo se spăla

duşumeaua şi, în lipsa altui mijloc de aerisire (fiindcă ferestrele erau fixe), se deschideau cele două uşi, indiferent de temperatură.

în anotimpul călduţ, peste paturile suprapuse era turnată apă fiartă, chipurile pentru a lupta împotriva miriadelor de ploşniţe, ceea ce se dovedea la fel de eficace ca o cataplasmă pe

un picior de lemn. În carceră însă, miasmele se simţeau târân- du-se pe jos, pe pereţii răpănoşi, pe trupurile oamenilor. Ele constituiau o insultă la adresa demnităţii umane. Nu putea fi ceva mai dezonorant, mai abject decât intensitatea duhorii care, depăşind simţurile, părea să polueze chiar şi sufletele. După ce te obisnuiai cât de cât cu el, mirosul aducea întrucâtva cu izul unui stârv, al excrementelor şi urinei stătute. Primul gând care-ţi trecea prin minte era că nici o apă n-o să te mai poată spăla vreodată.

Dimineaţa, paznicul îţi întindea un polonic de un sfert de litru de apă călâie: ceaiul. Pe la amiază, polonicul conţinea un terci de mei sau ovăz: caşa, şi o bucată de pâine ca pământul. Si asta era tot.

>

Un loc de expiere mai potrivit pentru cei care trăiseră acasă în răsfăţ nu putea fi găsit în altă parte a lumii. Alături de cealaltă calamitate — latrina (care ar merita un capitol aparte) —, aceste două forme ale igienei şi civilizaţiei sovietice îşi atingeau pe deplin scopul pentru care fuseseră create: murdărirea şi îndobitocirea fiinţei umane.

>

Atunci intervenea Mitică Prizonierul. Dacă era iarnă şi zăpada acoperea lagărul, el îmbrăca un cearşaf şi se strecura, tâ- rându-se, până în apropierea carcerei unde trebuia să aştepte şi câte o

oră ca să poată coborî prin luminator pachetul cu bucăţi de pâine, mahorcă şi ce se mai găsea (adunate din raţiile celor „de rând la jertfă"), chiar şi câte o manta sau pătură. De ce trebuia să aştepte atât? Pentru că în foişorul aflat la 25-30 de metri mai încolo veghea o santinelă şi, dacă soldatul simţea ceva mişcându-se, trăgea fără somaţie.

Astfel, încarcerării uitau pentru un timp foamea şi frigul. Pentru ştergerea urmelor rămase pe zăpadă, brigada de măturători îşi începea a doua zi în zori activitatea de la carceră spre poartă, disimulând totodată operaţia de recuperare a mantalei sau păturii.

Uneori mai nimereau în carceră şi nemţi, mai rar spanioli şi aproape deloc unguri. Clienţii statornici ai carcerei erau românii. Ceilalţi priveau nedumeriţi la ajutorul venit din afară. 1 .a ei solidaritatea nu cunoştea astfel de legi, dar românii îm- părţeau frăţeşte ajutorul cu tovarăşii de suferinţă de orice neam ar fi fost ei, fiindcă... dar din dar se face raiul.

Aceasta a fost numai o fată a lui Mitică Prizonierul, una pur umanitară, dar nu şi cea mai importantă, fiindcă n-ar fi fost Mitică dacă s-ar fi mulţumit numai cu atât. Preocupările lui tind, mai ales, să pună la îndemâna camarazilor mijlocul de a-şi menţine condiţia de intelectuali, dacă deocamdată nu se putea mai mult.

Aşa-zisa bibliotecă a lagărului (am mai spus că aceasta era, în concepţia oficială sovietică despre puşcării, o întreprindere model) cuprindea lucrările „celor patru mari" (din care acum n-a mai rămas decât unul, Lenin, şi el pe cale să dispară), şi câteva broşuri în care ne erau batjocorite neamul şi

instituţiile „burgheze”, sau proslăvite măreţele fapte de arme ale sovieticilor în războiul cu cotropitorii fascişti. O astfel de „hrană sufletească” nu satisfăcea nici nevoile de cultură ale unor ignoranţi, dar avea totuşi meritul de a facilita contactul cu doctrina marxistă pentru cei care n-o cunoşteau aproape deloc. Altceva nu mai putea fi găsit în bibliotecă. Am decis deci s-o completăm, începutul l-a făcut un profesor de economie politică, oferind prizonierilor o lucrare în fascicole: *Antimarx,* unde teoriile lui Marx erau analizate la rece, combătute viguros şi îşi pierdeau toată forţa de atracţie sub disecţia autorului, străin cu totul de sentimentul milei în ironie. Studiul acesta a dezmeticit atunci pe mulţi aflaţi în stare de confuzie.

Următoarele cărţi apărute în lagăr, scrise şi multiplicate cu creionul, erau traduceri. Un grup de generali nemţi în trecere pe la Oranki salvaseră de la percheziţie un număr de scrieri apărute în limba germană înaintea perioadei hitleriste. La cererea noastră, le-au pus cu bunăvoinţă la dispoziţie spre a fi traduse

în româneşte. Dintr-un număr de titluri am retinut: *Flacăra*

> > *călătoare, Acolo cântă pădurea, Ce verde era valea mea,* două scrieri semnate de Humboldt şi Stanley, un volum de poezii şi altul de proză, ambele aparţinând lui Goethe, etc. Traducerile au fost făcute într-un timp record şi preţioasele cărţi au început să circule în lagăr.

Paralel se desfăşura o febrilă activitate de învăţare a limbilor străine. Fiecare moment liber era folosit de prizonierii români pentru însuşirea uneia din limbile vorbite în lagăr. Cât priveşte limba rusă, ea se preda oficial după un program, dar avea puţini amatori. Hârtia de scris era foarte solicitată şi se vindea la preţuri exagerate, ca şi creioanele. Un glumeţ afirmase că a căpătat mai uşor Crucea de Fier pe front decât se putea obţine o coală de hârtie de tipar în lagăr. Şi totuşi prizonierii îşi sacrificau adesea hrana ca s-o poată procura. Un ţigan din echipa de căruţaşi o vindea la preţul de cinci ruble coala de mărimea foii de ziar. Cu specula asta ajunsese ţiganul să arate ca un voievod de operetă. Mai erau şi alţi speculanţi, printre ei şi brigada „ciuş".

Ofiţerii superiori, oameni bătrâni de-acum, care în toată viaţa lor nu scriseseră decât rapoarte militare, programe de instrucţie sau ordine de operaţii, îşi descopereau deodată aptitudini scriitoriceşti, fiindcă paralel cu traducerile începuseră să apară tot felul de lucrări originale, unele foarte valoroase: poezii, povestiri, teatru, compoziţii muzicale, eseuri, literatură poliţistă, romane. Tot pe atunci, fără să se cunoască provenienţa, au început să circule în lagăr *Memorialele* lui Pârvan. Cartea era aşa de ferfeniţită, încât reconstituirea ei a cerut un mare efort.

Multiplicată apoi în zeci de exemplare, nici o altă carte n-a circulat mai mult şi tot n-a putut ajunge în mâna fiecăruia.

Lecturile în comun au fost şi ele folosite pentru ca un număr cât mai mare de prizonieri să ia cunoştinţă de conţinutul cărţilor: se citea cu voce tare şi se făceau comentarii. În lagăr erau medici, actori, muzicieni, mulţi învăţători cu artă de povestitori, solişti vocali, profesori de toate disciplinele, ofiţeri activi

şi printre dânşii stat-majorişti; unii aveau o reputaţie încă din ţară, alţii şi-au facut-o după repatriere. *Memorialele* lui Pârvan .iu marcat în viaţa lagărului momentul de biruinţă al spiritului asupra materiei şi au creat atmosfera care face să rodească ideile în oameni şi-i ajută să privească încrezători viitorul. Fiecare capitol, de la *„Laus vitae”* până la *„Laus daedair* era ascultat cu pietate, dar emoţia cea mai profundă o provoca lectura *„Rarentaliei — epirikiorf* (cântecul de biruinţă) şi aceea tulburătoare *„Rosalia”* (sărbătoarea trandafirilor), memorial în onoarea camarazilor morţi în războiul pentru unitatea naţională.

La o mare depărtare de acei ani, poate că *Memorialele* şi-au pierdut din emoţie, verbul lor înaripat n-ar mai putea exercita astăzi aceeaşi transfigurare, pentru că şi sufletele noastre s-au golit de sensibilitate, dar vor rămâne de-a pururi cartea de căpătâi a prizonierilor români din lagărul 74.

Mitică Prizonierul începea să culeagă roadele zbuciumului său: îndrumase lucrurile pe un făgaş sănătos, dunga dintre sprâncenele oamenilor nu mai trăda o stare de confuzie şi epuizare sufletească, ci una de concentrare şi voinţă. Şi totuşi sprinţarul Mitică descoperea mereu mijloace noi ca să întreţină flacăra. Avea relaţii „diplomatice” cu cei mai reprezentativi dintre prizonierii celorlalte naţionalităţi, organiza simpozioane şi nu pierdea nici o ocazie de a se informa.

Dacă cei mai mulţi dintre camarazii săi făceau alergie când se citea *Izvestia* sau ignorau gazeta de perete antifascistă, un mic grup putea fi totdeauna văzut asistând cu regularitate şi fără ostentaţie la toate manifestările care puteau să-i ofere o informaţie folositoare. Nu făcea concurentă NKVD-ului. Mitică

Prizonierul a reuşit să agonisească în fiinţa sa aptitudini de securist, de spion. El era un înţelept care înţelegea că are datoria să nu se lase surprins. Studia mişcările adversarului ca să riposteze adecvat. Ca orice om care trăieşte printre primejdii, el sta la pândă. Când a organizat acea grevă a foamei, despre care un politruc s-a exprimat mai târziu, într-un moment de

sinceritate necontrolată, că a fost una dintre cele mai mari, ca organizare şi număr de participanţi, de la revoluţie şi că a produs stupoare la Moscova, toate investigaţiile comandaturii lagărului (învinuit că n-a preîntâmpinat-o) n-au reuşit să identifice pe iniţiatori. Dosarul s-a închis cu menţiunea: mişcare spontană, dar sovieticii ştiau prea bine că nu era aşa. Nici atunci când au fost ascultate emisiuni de radio străine la sediul comisariatului, cu concursul unui prizonier neamţ, fost actor înain te de război, care juca rolul unui debil mintal şi era folosit acolo ca măturător, nici atunci n-a putut fi depistat Mitică Prizonierul.

Om de o modestie rară, cum v-aţi putut convinge, personajul pe care vi l-am înfăţişat era în opoziţie flagrantă cu ţinuta trufaşă a învingătorilor. Ii lipsea specialitatea vorbelor umflate şi n-avea nimic de cocos în tinută. Părea foarte naiv şi multi s-au lăsat înşelaţi de această pozâ. Tăria lui poate că sta tocmai în însuşirea de a trece nebăgat în seamă.

De existenţa acestui Mitică ştia şi administraţia, şi organul poliţienesc sovietic, dar n-au reuşit să pună mâna pe el. Pentru că Mitică nu era, cum am spus, o persoană anume; doar că ruşilor le-a fost imposibil să înţeleagă cum stau lucrurile, cu tot spionajul lor.

XX

Ce mică e lumea!

„Ahasverus, încotro?”

Printre paznicii care însoţeau convoaiele de prizonieri scoase la corvoadă, se remarcase la un moment dat un soldat tânăr, zvelt, purtându-şi cu oarecare cochetărie boneta pe o sprânceană. Se mai deosebea de restul tovarăşilor săi şi printr-o atitudine rezervată, aproape pasivă. Avea o fizionomie uşor intelectualizată, cu trăsături regulate şi era pistruiat, în totul un individ pe care-l puteai numi suportabil, de n-ar fi fost ochii. Ochii priveau pieziş, mutându-se neîncetat de colo-colo şi revenind apoi cu o stranie fixitate asupra primei imagini. Poate că nu era vorba decât de un defect sau de consecinţele unei boli de ochi. Figura era de altfel lipsită de mobilitate.

Eram intrigat. Faţa asta, minus ochii, îmi aminteau de cineva care trecuse pentru scurt timp prin viaţa mea, era legată de o întâmplare neplăcută, dar nu reuşeam s-o fixez în timp şi în- tr-un cadru anumit.

Când ceilalţi soldaţi din gardă înjurau de mama focului pe prizonierii deloc grăbiţi să ajungă la locul de muncă, soldatul cu pricina se mulţumea să mormăie un leneş *davai.* îndemnul suna ca o simplă obligaţie de serviciu. Memoria mea vizuală nefiind partea cea mai tare, nu reuşea cu nici un preţ să-l identifice. Ba de la un timp am observat cu surprindere reciprocitatea acestei curiozităţi. Mă

simţeam studiat la rându-mi. Dar
> >
o încercare de lămurire nu putea porni decât de la el.

— Rândul ăsta nu-l pliveşte nimeni? a întrebat într-o zi pe când răream o postată de sfeclă, această plantă erbacee care ocupă un loc de frunte în bucătăria rusească. Eu, care rămăsesem cam mult în urma celorlalţi, am ridicat uşor din umăr în semn că n-am înţeles întrebarea, deşi gestul fusese elocvent.

— Nu vă grăbiţi, avem ceva de vorbit, a continuat pe acelaşi ton scăzut, dar pe româneşte.

În clipa aceea, ceaţa a început să se risipească: îl cunoscusem undeva în ţară, dar unde şi în ce împrejurări?

— Cât stăm de vorbă, nu priviţi spre mine şi continuaţi-vă lucrul încet, mi-a recomandat el.-Nu sunteţi locotenentul Olt?

— Aşa e. Dar nu reuşesc să-mi aduc aminte în ce împrejurări ne-am cunoscut.

— Ia amintiţi-vă de Dobrogea, de vara anului 1940 în timpul cedării Basarabiei, când eram cu regimentul x de grăniceri pe zonă. N-aţi condus atunci un detaşament de basarabeni care optaseră pentru cetăţenia sovietică până în oraşul B.?

— Da, şi?

— Şi nu vă mai amintiţi de întâmplarea din timpul unui popas de noapte într-un sat dobrogean...? Nu mai ştiu cum îi zicea.

Ştiam acum pe cine am lângă mine. Era un evreu basarabean din Tighina, evreu numai prin mamă, taică-său era rus sau bulgar, şi circula zvonul că-şi pierduse urma peste Nistru cu câţiva ani mai înaintea cedării. în documentele care priveau lotul de repatriaţi nu erau alte amănunte.

— M-aţi scos atunci dintr-o situaţie care putea să-mi modifice viaţa, nu ştiu dacă în bine sau în rău.

— Mi-amintesc acum de toate, i-am spus, şi aş vrea să-ţi pun o întrebare la care nu aştept răspuns dacă n-o găseşti pe plac: n-ai regretat repatrierea?

— Nu. Aveam o mamă în Basarabia şi eram singurul ei sprijin. Şi apoi în România începuseră persecuţiile evreilor. Acum antisemitismul este în creştere şi aici şi evreii cer expatrierea lor în ţările occidentale şi America.

— La ce te-ai decis?

— Deocamdată aştept. Puteam intra în aparatul politic; cunosc bine limba română, mă descurc şi cu germana, însă m-ar fi trimis pe front cu toată boala incurabilă de care sufăr, lini convine la paza interioară. Comisarul lagărului e evreu şi ini-e conjudeţean. A fost pe front şi s-a întors rănit de două ori. Dar dumneavoastră, a schimbat el vorba, sunteţi înscris in divizia de voluntari? În mişcarea antifascistă?

—-Nu mai erau locuri când am vrut să mă înscriu. Dar de ce întrebi?

— întreb fiindcă la şedinţe ofiţerul politic ne repetă: vedeţi ce fac românii? Se sfâşie unii pe alţii. După ce s-au aliat cu Hitler, acum, când se văd la aman, toti şmecherii şi fricoşii vor să devină aliaţii noştri şi-i trag şi pe ceilalţi după ei. Dacă veţi fi vreodată într-o situaţie asemănătoare, tineri bine minte că vă pierdeţi capul dacă faceţi ca ei. Omul sovietic nu-şi trădează patria ca lichelele burgheze. Războiul încă nu s-a terminat.

Prizonierii ajunseseră în vremea asta cu plivitul la capătul rândului şi se odihneau.

— în general cum o duceţi? am reluat eu discuţia.

— Slujim Uniunea Sovietică, mi-a răspuns el folosind o formulă stereotipă care avea pe atunci o mare circulaţie în armata roşie, cum avea în cea germană salutul *Heil Hitler,* ambele cu tâlcul de „îmi fac datoria”.

— Păzind prizonieri?

— Aş, asta e sarcină secundară. Prizonierii nu reprezintă nici o primejdie. Dacă încercaţi să evadaţi, că la ce altceva aţi putea gândi, unde o să vă duceţi? Uniunea Sovietică nu e România, unde nimeni nu se interesează de omul care trece pe drum şi-l omeneşte când cere de mâncare, fără să-l întrebe de unde vine şi cum îl cheamă. Aici e altă lume, sunt alte obiceiuri. Din ce-ar putea trăi un fugar? Primejdia vine din altă parte. După terminarea războiului, noi, gardienii, am avut alte sarcini. Tovarăşii care au luptat pe front şi au văzut cum trăiesc oamenii în alte ţări s-au întors în patrie schimbaţi. Nu mai vroiau să lucreze la colhoz, cereau libertate. Raţiile de alimente sunt mici în spatele frontului, primeşti atât cât să-ţi ţii viaţa şi demobi- lizaţii aveau pretenţia să se sature. Dacă au văzut că nimeni nu le ia în seamă cererile, au început să-şi ia singuri ce le trebuie. Insă cine era prins că se atinge de avutul obştesc era împuşcat pe loc. Am potolit până acum răzvrătiţi din trei colhozuri. Ultima oară am fost la un colhoz lângă Arzamas[CIII]. Ne-a transportat cu un camion care zbura ca un avion. Rebelii arestaseră autorităţile, le stâlciseră mutrele şi-şi împărţiseră ce-au găsit prin magazie, adică mai nimic. Apoi se refugiaseră prin împrejurimi. I-am prins repede. Câţiva au aruncat cu bolovani în noi, că aici nu se pomeneşte armă de foc la civili. Am

CIII Oraş în regiunea Nijni Novgorod.

terminat repede cu ei.

— Adică i-ati arestat?!

— I-am împuşcat. N-am mai stat să facem alegere; printre ei erau şi demobilizaţi invalizi, ei instigaseră populaţia.

— Si-au fost multi?

— Ei, parcă a stat cineva să-i numere! Vreo 20, 25. Şi am primit ordin să-i lăsăm acolo unde au căzut, nimeni să nu-i ridice, să fie exemplu pentru ceilalţi. Pe urmă, ofiţerul care a condus acţiunea ne-a spus să nu scoatem o vorbă despre cele întâmplate, altfel nu mai vedem lumina soarelui.

— De ce îmi spui mie toate astea? Sau te supără lumina soarelui?

— Adică vă închipuiţi că tuturor le place să fie părtaşi la crime? Dar cine te întreabă dacă îţi place sau nu? Cine nu execută ordinul este executat. Aş vrea să văd şi eu pe ăla care ţine morţiş să ajungă pe lumea cealaltă.

— Şi totuşi nu înţeleg de ce îmi spui tocmai mie lucrurile astea! Ar putea afla ofiţerul politic cum slujesc unii ostaşi roşii Uniunea Sovietică.

— La noi mai degrabă te poţi destăinui unui străin decât unuia de-ai tăi. Trebuie să te fereşti şi de prietenii cei mai apro-
piaţi. Şi ce v-am spus? Nu v-am spus, drept vorbind, mai nimic, fiindcă lucrurile astea le ştiu toţi prizonierii de la căruţele de aprovizionare.

Pe când pronunţa ultimele cuvinte, a lăsat să cadă lângă mine un pachet de ţigări:

— Luati-le şi fiţi atent: nu ne cunoaştem, nu ne-am văzut niciodată.

Prizonierii îşi luaseră fiecare alt rând de plivit.

După un timp, am povestit unui prieten din lagăr

întâmplarea petrecută, cu ani în urmă, într-un sat dobrogean, pe când conduceam un grup de basarabeni din batalionul meu (aflat pe zonă), care optaseră pentru cetăţenia sovietică, spre garnizoana de pace a regimentului. Grupul nu depăşea 60-70 de oameni şi transportul se făcea pe jos. Marşul dura circa trei zile, pentru atât primisem hrană. În prima noapte am cantonat la marginea unui sat. Era vară şi nopţile călduroase. La o distanţă înaintea detaşamentului se ţâra o bucătărie de campanie trasă de un cal. Ea pregătea masa de trei ori pe zi. După fiecare masă, bucătăria şi căruţa cu alimente depăşeau coloana, reîntâl- nindu-se la etapa următoare. Aceasta (coloana adică) era însoţită de o gardă compusă din câţiva ostaşi din compania mea.

După masa de seară urmată de o conversaţie cu viitorii cetăţeni sovietici, din care numai o parte mică erau români, am trimis o patrulă pe uliţele micului sat şi, după ce am asigurat şi paza cantonamentului, am dat stingerea. Mă pregăteam de culcare, îmbrăcat pe jumătate, când patrula a adus un individ pe care la început nu l-am recunoscut că aparţine grupului nostru, fiind ca şi ceilalţi îmbrăcat civil. Şeful patrulei raporta că surprinsese pe individul cu pricina într-o casă pe când încerca să violeze o fată.

Am mers cu toţii la faţa locului; era aproape. În casă câţiva oameni, vecini, discutau întâmplarea. Fata era singură acasă, părinţii plecaseră la nişte neamuri, dar se întorceau în aceeaşi noapte. Era linişte, ca în toate satele, unde oamenii răpuşi de truda zilei dorm buştean de îndată ce se lasă întunericul. Uşa nu era încuiată şi apăsarea pe clanţă a produs un zgomot. Fata a rămas surprinsă dând cu ochii de un necunoscut. L-a întrebat cine este şi ce vrea, iar el,

drept răspuns, a suflat în lampă şi a răsturnat fata în pat. La ţipetele fetei s-au strâns vecinii, dar prima sosită a fost patrula aflată la câţiva zeci de metri. Făptaşul se furişase din cantonament, profitând de neatenţia plantonului, şi plecase în căutarea unei aventuri.

Am cerut părerea sătenilor: ce măsuri cred ei că s-ar cuveni să luăm împotriva delincventului.

— Păi, dom'le sublocotenent, a zis unul dintr-însii, un om între două vârste, cu o figură caracteristică de tătar, faceţi ce ştiţi că trebuie, dar, dacă ne cereţi şi părerea noastră, eu aş zice aşa: omul ăsta d-acilea se cheamă că nu mai e de-al nostru, e pentru noi un străin şi un duşman, că face parte din cei care ne-au luat Basarabia. Ce-o fi zis în mintea lui? Până trece dincolo, să-mi mai bat o dată joc de ţara care m-a hrănit. Şi a tăbărât pe fata asta singură. Şi uitaţi-vă ce i-a făcut: şi mi-a arătat o vânătaie urâtă pe gâtul fetei, urma unei muşcături. Era în călduri dumnealui.

— Tu nu zici nimic? am întrebat pe fata care nu scosese nici un cuvânt până atunci.

— Eu ce să zic? Am avut noroc cu ăsta, şi-mi arătă un cuţit pe masă. Apucasem să pun mâna pe el când a intrat hoţul. Mi-a răsucit el mâna să mi-l ia, dar s-a înţepat singur. Când mă luptam cu el, au intrat soldaţii în casă, că strigasem după ajutor, şi pe urmă au venit şi vecinii; de nu veneau la timp, până în plăsele îl băgăm în el.

— Sunt mulţumit că nu s-a întâmplat nimic rău şi bravo ţie că ştii să-ţi aperi cinstea, dar te-aş ruga totuşi să-mi spui ce pedeapsă crezi c-ar merita omul ăsta?

— Nu ştiu, a zis fata. Dumneavoastră stiti mai bine. Din

> ' > > partea mea, n-am decât atât de spus: şi, apropiindu-se de agresor, La scuipat cu toată puterea în faţă.

N-am mai putut închide ochii. Neculai, umbra mea, moldovean de la Podul înalt, mă urmărea cu ochii mijiţi de oboseală şi nesomn.

— Vreau să te aud, Neculai, i-am zis la un moment dat.

— Eu zic ce ziceţi şi dumneavoastră.

— Mulţumesc, de placa asta sunt sătul; pune alta. Vreau să-mi spui aşa, ca popii la spovedanie: ce facem noi cu ăsta?

Neculai se prefăcea că se gândeşte, însă ştiam prea bine că in mintea lui se încropise de la început decizia cea mai potrivită.

— Să-l ia dracu', dom' sublocotenent, ce să ne batem atâta capul şi să ne pierdem şi somnul pentru un venetic? Că oriunde s-ar duce, ăsta tot un venetic rămâne. Bine că a ferit-o Dumnezeu de necaz pe biata fata aia. Şi vedeţi de cafeaua asta, că s-a răcit de mult.

— Cafea mai îmi trebuie, când pic de somn ca şi tine? Ştii ce? Cheamă tu mai bine aici pe basarabean, să vedem ce are el de spus, că până acum a luat poziţia mutului de la manutanţă.

Sorbisem o gură de cafea şi aprindeam o nouă ţigară când a intrat acesta escortat de o santinelă.

— N-am aflat încă din gura dumitale ce părere ai despre isprava pe care ai comis-o. Chiar dacă nu ţi-a reuşit, legea tot pedepseşte tentativa de viol şi, din câte ştiu, te poţi aştepta până la un an de închisoare.

Nu mi-a răspuns. Ţinea ochii plecaţi, dar îi simţeam deruta.

— N-ai nimic de spus? am insistat eu.

— Ce să spun, dom'le sublocotenent? Mă recunosc vinovat. Dar mi-am primit pedeapsa. Scârba cu care m-a scuipat fata aceea face cât un an de

închisoare. Dacă atâta nu e destul, am să suport şi restul. Răul se face uşor.

— Lasă-l liber, am ordonat soldatului care-l escorta. Şi anunţă că plecăm peste două ore.

Dinspre Neculai s-a auzit un oftat uşor, iar din mormăitul omului eliberat de tensiune am distins un abia şoptit „mulţumesc”.

>

După predarea lotului la partea sedentară a regimentului, am obţinut o permisie de trei zile şi, spre norocul meu, am plecat imediat acasă; o oră dacă mai întârziam după semnarea biletului de voie, ar fi trebuit, fiind singurul ofiţer disponibil, să conduc lotul regimentar Ia punctul de frontieră unde urma să-l predau sovieticilor.

Cu personajul de care a fost vorba aici m-am văzut de mai multe ori la diferite corvezi; schimbam priviri complice şi rareori câte o vorbă. De pe la sfârşitul anului 1947 nu l-am mai zărit.

XXI

() zi de lagăr

Arbeit machtfrev.
Punctul de întâlnire al fascismului cu comunismul.

(luvântul de ordine cu putere de lege, care îndrumă viaţa faunei din lagărele sovietice, este ca prizonierului să nu i se lase timp să reflecteze; aceasta e totuna cu a pune ceva la cale. Deţinutul i rebuie supus fără încetare unei activităţi, astfel ca la căderea nopţii să nu aibă altă dorinţă decât să doarmă. Meditaţia este o stare primejdioasă pentru disciplină. împiedicarea ei nu vizează numai categoria oamenilor dintre sârme, ci se întinde pe un teritoriu mult mai vast: întreaga societate sovietică. înţelepţii care au formulat în faimoasa patrie a comunismului teoria psihologiei mulţimii socotesc că deosebirile dintre întemniţat şi omul care circulă neînsoţit de gardian sunt prea neînsemnate ca să constituie o dificultate la trecerea dintr-o categorie în cealaltă. Primul poate fi stăpânit mai uşor, mulţumită programului care-i ocupă fiecare minut al existenţei de grup, fapt care explică şi imensul număr de închisori din Uniune. Pentru celălalt, „omul liber", soluţia este pe măsura condiţiei sale: el va fi silit să devină tot aşa de inofensiv ca primul, sub povara unor şedinţe interminabile („nu se admite nici o lipsă") şi a unor sarcini care îl depăşesc şi-i ocupă tot timpul.

Experienţa preluată de la Ohrana ţaristă,

perfecţionată de inventivii cekişti, NKVD-işti sau KGB-işti[1] şi completată cu inovaţii extrase din arsenalul metodologic hitlerist sau descoperite [CIV]

CIV Ohrana. Ceka, NKVD, KGB: numele succesive sub care au fost cunoscute forţele de poliţie secretă din Rusia ţaristă şi apoi din URSS.

prin arhivele Inchiziţiei, toate la un loc au contribuit la alcătuirea unui cod cu o gamă extrem de variată de reguli, criterii şi norme tehnice, având un obiectiv nobil: să menţină forma fizică şi morală a deţinuţilor, cum sună cinicul şi învechitul clişeu al propagandei sovietice. Munca forţată la orice oră din zi sau din noapte a fost şi este în Uniune o „chestiune de onoare” care asigură libertatea individuală.

Deşteptarea avea loc la ora cinci sau şase (nu-mi amintesc cu precizie), deşi, iarna, abia după ora opt începea să se desluşească de ziuă. Câte nu se pot face însă până la ora opt, cu tot întunericul din bordeie! Lumina electrică pe meleagurile acestea a fost cunoscută abia în 1948 şi atunci nu depăşea decât cu puţin tăria unei lămpi de gaz. Aşadar, până la ora opt se scuturau aşternuturile, se spăla duşumeaua, se aerisea bordeiul. Aerisirea nu se putea face decât prin cele două uşi de la un capăt şi de la celălalt al bordeiului; amândouă erau deschise în acelaşi timp şi produceau un curent care, dacă nu te trimitea *adpatres,* asigura în orice caz un număr oarecare de bolnavi. Până la terminarea curăţeniei nu putea fi vorba, mai ales iarna, de o plimbare în jurul bordeiului. Cum scoteai nasul pe uşă, îl şi simţeai cum degeră şi, odată cu vârful lui, şi sfârcurile urechilor, buzele şi pometii obrajilor dacă nu erau unse cu grăsime. Grăsimea facea parte din raţia alimentară şi cu 20 de grame de seu ori de margarină nu erai mai avantajat decât măgarul lui Buridan aflat în alternativa de a se decide pentru ieslea de fân sau de paie; prizonierul era într-o poziţie la fel de critică, adică: sau să se ungă cu ea, sau s-o înghită.

Pe măsură ce se lumina de ziuă, viscolul devenea mai violent, purtându-te de colo, colo, ca pe un pai.

Prizonierii se înfaşurau în unica pătură ca într-un giulgiu şi aşteptau resemnaţi să se termine chinul curăţeniei. Frigul, umezeala, întunericul, foamea, ploşniţele, toate la un loc erau prea mult chiar şi pentru cele mai puternice organisme. Pe întuneric ploşniţele nu puteau fi văzute, în schimb le simţeai din plin. Câte un opaiţ sărac cu

seu era singura lumină din bordei şi nu însemna mai mult decât o picătură de ulei într-o cascadă. Faţă de prizonierii din lagărul 74, Robinson Crusoe a fost un privilegiat. Ca nişte pumnale înroşite în foc, înţepăturile miriadelor de ploşniţe i ransmiteau oamenilor o stare de tensiune crescândă, care se sfârşea cu o epuizare totală. Imaginea cadavrelor şi sângele paraziţilor te urmărea continuu, ca o prezenţă mereu vie. Cu (oate drepturile pe care şi le facea simţită foamea, nu erai scutit la fiecare înghiţitură de un impuls de vomă.

După terminarea aerisirii şi curăţeniei se da „micul dejun" în trei serii, cu prioritate pentru brigăzile care lucrau la distanţe mai mari. Oricât de microscopic era acest mic dejun şi oricât de întunecată şi friguroasă era sala de mese, nimeni nu lipsea de la el; absenţa însemna pierderea raţiei de pâine (care se da acum pentru toată ziua), şi pâinea era baza alimentaţiei. Senzaţia de foame începea abia când din bucata de pâine mai rămăsese amintirea. Pentru administraţia lagărului, munca agricolă de „autodeservire" se află pe primul plan, pentru că un procent din cheltuielile necesitate de întreţinerea prizonierilor trebuia recuperat pe plan local.- Pe suprafeţe nefolosite până mai deunăzi pentru legume, sau rezultate prin defrişarea pădurilor, se cultivau acum: cartofi, sfeclă, varză, gulii, pătlăgele roşii (care, deşi nu ajungeau niciodată să se coacă, erau puse la murat), mazăre. Pătlăgelele murate fierte, cu adaos de foi de sfeclă (nimic nu trebuia să se piardă), cu foi de varză şi cartofi, aminteau de vestita ciorbă spartană, mai puţin adaosul de oţet. După anotimp, supa primea şi un spor de vitamine: urzici, ştevie, păpădie, untişor recoltate din

împrejurimi de brigada „vitamină” sau – cum mai era numită de invidioşii care ar fi dorit să facă parte din ea – „brigada turistică”, însă şi aici, ca peste tot unde era vorba de muncă mai uşoară sau mai atractivă, locurile erau acaparate de antifascişti.

înainte de a se lumina bine de ziuă, aleea principală era blocată de o mare mulţime de trenţăroşi în aşteptarea „muncii

sfinte de la ţară”. Primul loc îl ocupau căruţele care transportau lemne şi, când era cazul, brigăzile care desfundau drumurile. Urmau celelalte brigăzi: tăietorii de lemne, descărcătorii de vagoane sau încărcătorii cu lemn de construcţie pentru zonele fără păduri, brigada de reparat drumurile şi, la coadă, cea mai numeroasă dintre toate cetele: muncitorii agricoli. Oamenii erau număraţi cu mare încetineală de paznicii care-i luau în primire şi-i escortau, după nominalizarea făcută de secretarul fiecărui bordei. Când ultimul om ieşea pe poartă, aceasta se trântea cu zgomot în urma lor.

Locul de muncă pentru cultivatorii de zarzavaturi şi legume era terenul ondulat din imediata apropiere a lagărului; acolo prizonierii se înarmau, după natura muncii din acea zi şi profilul fiecărei brigăzi, cu târnăcoape, sape, cazmale (aduse de la colhozul vecin), uneori şi cu topoare pentru extirparea rădăcinilor rebele, fiindcă aici fusese, nu demult, pădure. Şi distracţia începea.

Dacă, de pildă, terenul trebuia în prealabil curăţit de rădăcini, intrau în funcţiune topoarele şi târnăcoapele. După extragerea rădăcinilor, fiecare muncitor primea o normă de desfundat terenul cu cazmalele până la 20 de centimetri. Şi oamenii săpau după tehnica cea mai avansată din lume, adică scormonind pământul ici-colo şi aruncându-l apoi peste porţiuni nesăpate. Cei care se aflau în imediata apropiere a paznicilor îşi măsluiau tehnica după alte sisteme, nebrevetate, dar folosite pe scară largă în socialism, cu care ne-am întâlnit mai târziu pe ogoarele colectivizate din România, ori se schimbau din vreme în vreme cu ceilalţi. Şi treaba mergea înainte. Când se constata că jumătate din cozile

uneltelor se rupseseră, datorită pasiunii depuse de muncitorii agricoli, începea plantatul cartofilor. Atunci să fi văzut tehnică inovatoare!

Fiecare om primea câte un coş cu cartofi, aşa, ca la vreo 30-40 de kilograme. Nu era o sămânţă de soi, printre cartofi întregi – unii stricaţi – se găseau resturile din ultimele zile de

l.i bucătărie şi o cantitate de muguri, fiindcă, după teoriile savanţilor sovietici, şi aceştia produceau tuberculi.

Din loc în loc, prizonierul săpa gropi, punând în fiecare două-trei kilograme de cartofi, iar printre ele înălţa mici muşuroaie de pământ sub care nu era plantat nimic, dar lăsa impresia că şi acolo sunt cuiburi de cartofi. Când apăreau după o vreme plantele, terenul semăna cu o hartă acoperită cu protuberante ciudate, ca nişte insule minuscule, ceva în genul oazelor dintr-un deşert. Erau vetrele de cartofi, iar în jur... pustiul. *Nacealnik'-n*| sovietic turba, dar pe cine să tragi la răspundere? „Mama voastră de bandiţi fascişti, *voi* o să crăpaţi de foame", înjura el, dar, obişnuiţi cu amabilităţile, „bandiţii fascişti" erau purtaţi de gândul că toată truda ţărănimii române din aceşti ani şi toată bogăţia plaiurilor noastre luau drumul Uniunii Sovietice ca să acopere fantasticele despăgubiri de război.

Un lucru asemănător se petrecea şi cu sfecla şi cu celelalte legume; la al doilea plivit pe întreaga suprafaţă cultivată, abia de mai zăreai ici, colo câte un fir.

Alături de lotul lagărului muncea pe terenul colhozului şi câte un grup de civili cu care nu puteam intra în vorbă; dar am fost odată martorii unei întâmplări.

Tocmai căzuse o ploaie şi colhoznicii fugiseră în sat, la adăpost, lăsând totul vraişte. Chiar şi calul de la semănătoare fusese uitat înhămat. Cineva dintre ei se răzleţise de ceilalţi, ascunzân- du-se în nişte tufe, şi, când i-a venit bine, a golit cutia semănătorii de sămânţa rămasă. Când a încetat ploaia, colhoznicii s-au înapoiat şi au observat lipsa. A fost dată alarma şi

autoritatea a apărut ca din pământ sub înfăţişarea unui procuror şi a unui miliţian. Cercetările n-au durat nici o oră şi, în faţa „poporului" care asista indiferent, obişnuit cu astfel de întâmplări, „criminalul" şi-a recunoscut fapta. Sămânţa furată a fost cântărită şi s-au găsit două kilograme. Sentinţa, fără drept de apel, a fost pronunţată pe loc: doi ani închisoare într-un lagăr de muncă.

1. Şef, supervizor.

■— A avut noroc, ne-a spus un paznic. Dacă s-ar fi întâmplat în timpul războiului, îl împuşcau.

— Pentru două kilograme de grăunţe? s-a mirat un prizonier.

-— Ce ştiţi voi? a replicat rusul. Uneori şi pentru mai puţin, pentru o bănuială.

În tinereţea noastră am lăcrimat cu toţii citind *Mizerabilii.* Jean Valjean a rămas până azi victima unei orânduiri strâmbe şi cartea – un rechizitoriu împotriva ei. Figura lui gigantică escaladează veacurile, înfatisându-se ca una din cele mai viru-

> > lente acuzaţii aduse de umanitatea ultragiată la adresa „putredei" societăţi capitaliste. Condamnatul de acum a furat din acelaşi motiv ca eroul lui Hugo: pentru că îi era foame. Şi mai este ceva care trebuie să ne reţină atenţia. în opera amintită, cititorul face cunoştinţă cu acel personaj nu mai puţin patetic — am numit pe Javert – care nu-şi iartă că a provocat atâtea suferinţe unui om de inimă şi se sinucide. Javert avea aşadar o conştiinţă care n-a tresărit vreodată sub soarele socialist.

> > Condamnatului i s-au pus cătuşele şi miliţianul l-a dus cu el.

La recoltarea zarzavaturilor se petreceau lucruri

neobişnuit de caraghioase. Varza, de exemplu, era tăiată în felii subţiri şi prizonierii o aşezau ca pe un pansament între piele şi cămaşă; numai aşa o puteau introduce în lagăr. Purtătorii acestor pansamente erau numiţi în zeflemea „varză pe curcan". Mult mai greu de strecurat în lagăr erau cartofii, de altfel alimentul cel mai preţuit, consumul lui da senzaţia de saţietate. Câte tertipuri nu se foloseau pentru acumularea unui spor de hrană, rareori salvată de la percheziţia intrării în lagăr! Numai când vremea era prea nefavorabilă controlul se făcea sumar şi legumele puteau fi introduse înăuntru.

Seara, o asociaţie de muncitori agricoli „gospodari" înfigea cartofii pe o sârmă, o introducea în coşul fierbinte al sobei bordeiului şi în scurt timp colanul „Regele Ferdinand", cum era numit cu umor colierul de cartofi, în amintirea unei vestite decoraţii româneşti, era numai bun pentru devorat.

Cei care îşi mai păstraseră câte o fărâmă din porţia de pâine reuşeau cu chiu, cu vai să-şi potolească pentru scurtă vreme foamea; restul trebuia să se mulţumească doar cu polonicul de ¿00 de grame de terci în care, dacă întâmplător se găsea, *naceal- nik-ul* cu administraţia da ordin să se pună o cantitate de seu ori margarină. Un slujbaş dintre funcţionarii lagărului lansase pretenţia că aşa-zisa *caşa* era totuna cu *porridge-u*| englezesc, dar, la obiecţia prizonierilor că acesta din urmă se prepară cu lapte, rusul adăugase că ştie mai bine: în urmă cu câţiva ani, mâncase asa ceva.

Spre norocul unora dintre prizonieri, lingura şi gamela nu constituiseră „trofee de război" la căderea în captivitate, astfel că cei mai mulţi păstraseră

aceste ustensile indispensabile. Dar, cum în această împrejurare câţiva nu se mai gândiseră la mâncare, primiseră pe parcurs câte un blid şi o lingură, amândouă din lemn. Neputând fi spălate după fiecare întrebuinţare, căpătaseră un iz neplăcut care se adăuga mirosului greu de suportat al sălii de mese şi devenea dezgustător din cauza bacioacelor (un fel de mici vase de lemn cuprinzând porţiile pentru fiecare masă) de 16 persoane. Vechi şi rar spălate, bacioacele răspândeau mirosuri care te trăsneau. Ca fiul risipitor din parabolă, fiecare ofta nostalgic la amintirea tratamentului şi hranei de care se bucurau în ţara lui vitele şi porcii. Uneori se auzea dintr-un colt al sălii o voce mai satisfăcută decât a lui Columb

când a zărit pământ nou, strigând în gura mare: „Fraţilor, am găsit un cartof în ciorbă!”

După masă vremea trecea mai uşor pentru fumători (când aveau mahorcă), mai greu pentru ceilalţi. Când încercai să te odihneşti, se anunţa citirea presei. Era un punct important din programul zilei; făcea parte din „reeducare”. Apoi se făcea apelul. Oamenii se aliniau în faţa barăcilor, *kapo*-ul da raportul ofiţerului sovietic de serviciu, după ce ordonase în limba stăpânilor: „Drepţi!” Apelul dura destul de mult, fiindcă prizonierii erau număraţi pe îndelete şi, cum ofiţerul nu se prea descurca în numărători care treceau de o sută, era nevoit s-o ia de la început. Uneori depăşea chiar o oră, fiindcă făcea şi percheziţia corporală şi a bordeiului. Cu aceasta programul zilei nu se încheia: urma fie baia (la zece zile), fie bărbieritul (săptămânal). Acest tribut de sânge constituia încă o calamitate, deoarece frizerii foloseau brice confecţionare de ei înşişi din cutii de

conserve.

Sau se mai descoperea ad-hoc vreun program administrativ. Totdeauna se găsea câte ceva ca să ocupe ceea ce ar fi trebuit să fie timpul liber al prizonierului.

Cu greu se poate imagina un număr mai variat de ocupaţii fără sens, iraţionale (ori premeditate), care nu urmăreau altceva decât uzarea nervilor, îngenuncherea voinţelor, deprinderea cu supunerea absolută, abrutizarea, nişte metodice, insistente şi brutale mijloace de depersonalizare. În faţa acestor procedee sovietice, şcoala iezuită a lui Tgnaţiu de Loyola era pur amatorism. Noaptea se lăsa cu noi încercări pentru neuronii deţinu- ţilor. Nu era vorba numai de lupta cu ploşniţele propriu-zise. Mai erau şi alte ploşniţe setoase de sânge: aparatul politic lucra mai ales noaptea şi, de când sovieticii deveniseră stăpânii României, îşi culegeau datele de care aveau nevoie la faţa locului. Recrutarea antifasciştilor şi delatorilor (termeni aproape identici) devenise astfel uşoară. Abia adormise omul, că agentul comisariatului îl zgâlţâia:

— Imbracă-te în linişte şi vino imediat, te aşteaptă politrucul.

— Ai neglijat să specifici în autobiografie ce avere au posedat bunicii dumitale, îşi motiva acesta chemarea, ori găsea el ceva tot aşa de important ca să justifice (ironic!) de ce ai fost „deranjat" din somn, ca de exemplu: N-ai arătat în ce partid politic au fost înscrişi cumnaţii, verii, alte rude. Văd că la rubrica respectivă ai tras o linie.

•— Puteam trage şi două, răspundea câte unul. Eu

nu ştiu ce politică a făcut tata şi nici nu văd ce politică putea face un ţăran cu cinci pogoane de pământ şi cinci copii, iar dumnea-

voastră vreţi să aflaţi apartenenţa politică a neamurilor, ţărani şi ei.

— Atunci de unde ai avut bani pentru întreţinerea în şcoală? Aici spui că ai absolvit Facultatea de Litere.

— Am stat în gazdă la o mătuşă care locuia în oraş. Tata îmi aducea lunar alimente.

— Aşa. Şi mătuşa ce politică facea?

— Lucra cu ziua pe unde era chemată: făcea curăţenie, spăla rufe.

Comisarul scoate un *hm!* ca să arate că nu crede nici o iotă şi continuă:

— Dar ofiţer cum ai ajuns?

— La încorporarea în armată, absolvenţii şcolilor secundare şi bineînţeles ai facultăţilor treceau un examen de admitere > > ,
într-o scoală de ofiţeri de rezervă.
> >

— Cu o asemenea origine socială poate ai să ne spui şi nouă de ce nu eşti înscris în divizia de voluntari şi în mişcarea antifascistă?!

— Sunt prizonier de război, suna răspunsul, adică un om lipsit cu desăvârşire de drepturi, între care acela de a lua o astfel de decizie.

— Uniunea Sovietică a încuviinţat înscrierea în unităţile de voluntari.

— Eu nu sunt cetăţeanul Uniunii Sovietice şi ea nu este patria mea, spunea câte unul mai dârz.

Interogatoriul varia, desigur, de la prizonier la prizonier, şi reacţia acestuia era diferită, dar în linii mari aşa decurgea, deşi politrucul cunoştea foarte bine situaţia din ţară, fiind el însuşi fost cetăţean român.

S-a făcut haz de răspunsul unui rezervist care, deşi înscris în mişcarea antifascistă, refuzase să semneze o moţiune de condamnare a dinastiei regale,

prilejuită de proclamarea republicii.

— Nu semnez sub nici un motiv o moţiune care condamnă > dinastia, a declarat „regalistul”.

— De ce să nu semnezi? îl zorea comisarul. în primul rând este un fapt împlinit.

— Nu pot semna din cauza legăturilor mele cu casa regală.

— Ce legături ai dumneata cu casa regală?

— Am, şi încă una destul de serioasă: socrul meu e valet Ia curtea regală.

În treacăt fie spus, valeţii regali nu erau simpli servitori cu o ţinută prezentabilă. Cunoşteau limbi străine, aveau şi studii, şi o situaţie de invidiat. Pentru comisarul politic însă, ei nu erau decât nişte... exploataţi.

Când nu-şi atingeau scopul, interogatoriile sfârşeau cu ameninţări, încarcerări sau mutări disciplinare în lagăre de pedeapsă. Convenţia din 1930 cu privire la prizonierii de război, încheiată sub egida Ligii Naţiunilor şi semnată şi de URSS, rămânea, ca atâtea altele, un petic de hârtie.

După infernul unei zile de muncă, deseori uzi până la piele şi neavând o cămaşă de schimb, lucrul cel mai rău era să te laşi în voia sorţii. Ca să învingi suferinţa, înjosirea premeditată, oboseala, spaima şi foamea, era nevoie de forţă morală, de încredere în sine. Ar fi o greşeală să ascundem: mai întristătoare chiar decât politica de exterminare pe care o duceau temnicerii a fost dezlănţuirea instinctelor de fiară ale unora din cei cu care împărtăşisem până atunci totul şi care acum vindeau totul, începând cu propria lor conştiinţă.

Oameni de mâine, gândiţi-vă că împilarea produce ură, că nedreptatea cere răzbunare, că delaţiunea şi trădarea ucid sufletul mai sigur decât o pot face o mie de gloanţe, că victima de azi poate deveni călăul de mâine. Gândiţi-vă bine. O zi de lagăr înseamnă o

viată de om.

XXII

l fltimul supravieţuitor

„O ceapă zdrobită în uşă îţi stoarce mai multe lacrimi decât toate suferinţele tânărului Werther.”

Spuneam în alt loc că prin faţa lagărului curge un râu din care se aprovizionează bucătăria pentru prepararea hranei prizonierilor. Nu este mai lat de cinci-şase metri, dar are un curs repede ca al apelor de munte şi o adâncime surprinzătoare. Nimeni nu ştie cum se numeşte. întrebat, un localnic a dat din umeri. Am presupus că ar putea fi un afluent al Volgăi, însă, cum nu ne-am propus să facem aici investigaţii geografice, cred că putem trece peste asta.

Râul se dovedeşte nărăvaş în perioadele ploioase ori când se topesc zăpezile; atunci apele lui se revarsă şi inundă împrejurimile, făcând impracticabilă şoseaua care leagă cele două lagăre: Monastîrka şi Oranki, de fapt un simplu drum de ţară. Pentru restabilirea circulaţiei, se folosesc prizonieri dotaţi cu lopeţi şi cazmale. Reparaţiile care se pot face cu ajutorul acestor unelte sunt neînsemnate sau chiar inutile, dar alte posibilităţi locale nu există şi, în afară de asta, se cheamă că edilii n-au rămas indiferenţi faţă de năpasta abătută peste regiunea lor, ca să nu mai vorbim că s-a găsit o ocupaţie în plus pentru prizonieri. De obicei, lucrurile intră în normal când apele se retrag singure.

Circa 25 de prizonieri din lagărul Monastîrka au

fost scoşi la asemenea amenajări hidraulice într-una din zilele lui aprilie 1947. Părea anormală numai lipsa paznicilor înarmaţi. Singura pază o asigura un biet bătrân pe punctul de a intra în istorie, atât era de dărâmat; el avea şi postul de „tehnician” pentru îndrumările

care ar fi fost necesare. Moşneagul trebuie să fi avut în jur de 85 de ani. O ţăcălie cu câteva fire de păr alb-galben murdar încadra o fată ascetică, aflată într-un tremur continuu. Sub pufoaică nu se vedea nici o albitură, şi zilele de aprilie în această zonă a paradisului terestru pot fi încă numite zile de iarnă. în picioare avea nişte pâslari şi, dacă la început n-am observat că apa pătrundea în voie prin tălpile spintecate, a fost de ajuns să ne mişcăm câţiva zeci de metri ca s-o auzim cum clefăia pe obială. Dar ceea ce sporea interesul pentru om era vocea lui: o voce stridentă, behăitoare, care-ţi zgâria urechile şi te scotea din minţi. Laolaltă cu tremurul ţăcăliei, moşul era o figură care şi-ar fi meritat de mult odihna lângă o sobă caldă, vegheat de ochii mângâietori ai unei tovarăşe de viaţă, sau neastâmpăraţi şi întrebători ai unui nepoţel.

Conducerea lagărului raţionase just lipsindu-ne de paznici înarmaţi, fiindcă lipseau condiţiile unei evadări. Jur împrejur terenul era acoperit cu apă şi, dacă părăseai potecuţa neinundată, nu mai puteai ieşi din noroi. Drumul urca într-o pantă lină până la Oranki, astfel că apa nu putea bălti pe tot drumul.

Oricum, prizonierii subestimaseră capacităţile de paznic ale bătrânului. Suplinind foarte bine lipsa gărzii, el îşi stimula muncitorii de sub comandă ca orice om sovietic care se respectă, adică copleşindu-i sub un potop de înjurături.

— Unchiule, l-a avertizat cu blândeţe tălmaciul, dacă nu sfârşeşti cu înjurăturile noi ne întoarcem în lagăr, chiar dacă ştim că acolo ne aşteaptă carcera.

O vreme nu i s-a mai auzit gura, apoi am distins două cuvinte (pe care toţi le înţelegeau):

— *Davai,* pauza!

Am făcut cu toţii cerc în jurul lui, fiindcă părea să-şi dea sufletul. I s-a oferit mahorcă, dar tremura asa de tare, încât nu-şi putea răsuci singur ţigara. I s-a dat una aprinsă. Cineva i-a dat o cruciuliţă de os prinsă cu un lănţişor. Când a atins-o, bătrânului i-au lăcrimat ochii, s-a închinat şi a sărutat-o.

Impresionat de gest, dar şi de tremurai care nu-l mai părăsea, un altul şi-a scos cea de-a doua cămaşă pe care o avea şi i-a întins-o. Fiecare ar fi vrut să-i dea câte ceva, dar nu aveai ce. Unchiaşul plângea fără să scoată o vorbă. Scâncea. Cine n-a văzut om plângând la această vârstă, să afle că nu poate exista un spectacol mai zguduitor. Convulsiile care-i scuturau trupul descărnat, gata parcă să se descompună sub ochii noştri, îţi evocau imaginea traumatizantă a unui muribund. Consternaţi, prizonierii au ascultat din gura lui sumbra povestire de mai jos.

Bătrânul fusese călugăr. Unul dintre cei 133 de călugări ai mănăstirii Oranki, zidită (din câte se spunea) de fostul domn al Moldovei Dimitrie Cantemir pe moşia primită în dar de la ţarul Petru I, după nefericita luptă de la Stănileşti (pe Prut) şi refugiul său în Rusia, împreună cu toată familia. Nu se cunosc motivele reale care l-au făcut pe ţar să îndepărteze de curtea imperială pe fostul domnitor moldovean, care, la început, îi fusese sfetnic de credinţă.

Când s-a dezlănţuit, după 200 de ani, urgia revoluţiei din octombrie 1917, călugării din mănăstirea Oranki s-au baricadat între zidurile ei de cetate, evitând contactul cu lumea din afară, chiar şi cu mujicii care lucrau pe moşie. Intăriturile i-au apărat mai multe luni, dar la o vreme de noapte s-a infiltrat printr-o crăpătură a zidului un detaşament de revoluţionari roşii.

Furioşi că nu li se deschisese poarta după somaţii repetate, au ucis toată suflarea din mănăstire. Singurele excepţii de la masacru au fost trei călugări, între care şi stareţul, ascunşi într-o hrubă săpată sub

altar şi necunoscută celorlalţi. Hruba adăpostea odoarele cele mai preţioase cu care fusese înzestrat lăcaşul. După câteva zile, foamea a silit pe doi dintr-înşii să iasă la lumină; nu s-au mai întors, poate au fost ucişi, mai probabil s-au ascuns pe undeva. Unicul supravieţuitor a mai rămas în închisoare câteva zile, în care timp mănăstirea a fost jefuită de toate bunurile ei. Când a început să aibă vedenii din cauza foamei, s-a târât afară, convins că va avea soarta celorlalţi, dar

a avut noroc. Detaşamentul roşu părăsise mănăstirea, iar pravoslavnicii de pe moşie desăvârşiseră opera, cărând pe la casele lor ce mai rămăsese. A privit cutremurat jertfa adusă revoluţiei, adică trupurile călugărilor ucişi care rămăseseră neîngropate, şi s-a furişat dincolo de ziduri, hotărât să plece cât mai departe de aceste locuri. A făcut rost de nişte haine de mujic – prin sate erau multe locuinţe fără stăpân —, şi-a tăiat pletele şi s-a îndreptat spre sud, evitând întâlnirile cu bande de revoluţionari, circulând mai mult noaptea, furând ca să poată trăi şi căutând locuri unde putea trece neobservat. Uneori mai şi muncea când se ivea prilejul, dar mai mult răbda foamea şi nu o dată a trecut prin momente când îşi spunea că i-a bătut ceasul de pe urmă.

Erau mulţi ca el. A fost arestat de trei ori pentru vagabondaj şi chiar înrolat într-un detaşament de răzvrătiţi, a primit numeroase bătăi, însă l-a ajutat mereu norocul. Viaţa de vagabond, cu care cititorii au făcut cunoştinţă în romanticele pagini ale lui Gorki, sau aceea de ocnaş din „casa morţilor” a lui Dostoievski erau floare la ureche pe lângă ce văzuse călugărul nostru la Oranki. După vreo zece ani de viaţă chinuită, din care n-a petrecut o lună în acelaşi loc şi nicăieri n-a întâlnit suflet de om de care să se poată apropia, şi-a aflat sălaş într-o ceată de ţigani nomazi, dar nici aici n-a rămas. în cele din urmă, obosit, bolnav şi neştiind încotro s-o apuce, s-a decis să se întoarcă la Oranki. Fusese copil găsit, trăise toată viaţa din mila altora şi o bună parte din ea o petrecuse în mănăstire. Legături cu mujicii din sat nu prea avusese, înfăţişarea i se schimbase în timpul hoinărelilor, nu se temea că ar mai putea fi

recunoscut. Şi apoi, ca peste tot în ţara sovietelor, lipseau bărbaţii: căzuseră în război sau în timpul revoluţiei. S-a adăpostit la o casă unde bărbatul nu se mai întorsese de pe front şi femeia nu avea pe nimeni şi a început să lucreze la pădure, la tăieri. Rusia era în reconstrucţie şi avea nevoie de lemn. Isi pregătise el şi o poveste pentru cazul când ar fi fost luat la întrebări, şi bineînţeles că n-a scăpat de asta. Dar s-au mulţumit

cu apărarea pe care şi-o pregătise, şi anume că, la data când mănăstirea a fost prădată, el colinda ţara cu pantahuza pentru reparaţia sfântului locaş. După atâţia ani de la revoluţie, viaţa clericilor şi a monahilor (câţi mai trăiau!) nu mai era ameninţată dacă se încadraseră în munca productivă.

Ne-am reluat lucrul în tăcere; tălmaciul încerca să mai afle câte ceva şi bătrânul i-a spus că mănăstirea devenise, după revoluţie, lagăr de prizonieri de război sau de deţinuţi politici.

— Cad pădurile pe noi, ofta bătrânul, dar nu ne dau decât 300 de kilograme de vreascuri pe bon pentru o familie, pe un an. Dacă nu avem destule zile de muncă la colhoz nu le primim nici pe astea. Prăvălia din sat, de unde mai târguiam şi noi câte ceva, stă închisă de opt ani. Carne se vinde prin colhoz de două ori pe an, câte o jumătate de kilogram de persoană. Morţii sunt îngropaţi fără preot, că nu avem — şi mie mi-a fost frică să spun că ştiu să slujesc, le-am spus că aveam grijă de vacile mănăstirii. E un om în sat care spune rugăciuni la groapa mor- ţilor dacă aceştia vor să fie îngropaţi ca nişte creştini pravoslavnici, dar nu-l prea mai cheamă fiindcă n-are nici har de preot şi mulţi spun acum că n-au ce să mai caute în cer.

Până la repatrierea noastră, adică vreun an şi ceva mai târziu, nu l-am mai văzut pe fostul călugăr. La câteva luni după întâmplarea de mai sus, în curtea mănăstirii Oranki a fost săpată o groapă pentru strângerea unei mari cantităţi de var, necesar reparaţiilor la construcţiile din incintă. Săpăturile au scos la iveală o mare grămadă de oase desperecheate, dar şi unele schelete aproape întregi. în versiunea administraţiei lagărului, care trebuia să motiveze existenta atâtor oseminte, aici fusese în Primul Război

XXIII

O şedinţă „istorică”

„Sunt oameni care fac o legătură
cauzală între cântarul cocoşilor
şi răsăritul soarelui. Ei cred că,
dacă tai cocoşul, soarele nu mai răsare.”

Este greu de păstrat o cronologie a întâmplărilor povestite aici. Amintirile se amestecă cu altele, situate într-o perioadă când povestitorul lor lupta încă pe front. Prizonierii căzuţi în primele timpuri ale războiului declarau că existenţa lor s-a „îmbunătăţit” abia pe la sfârşitul anului 1943, dar că, începând din vara Iui 1941 şi până la această dată, ea a fost înfiorătoare, mortalitatea prizonierilor depăşind 80%.

Cele patru decenii scurse de la consumarea episodului descris mai jos n-au reuşit să-i micşoreze gravitatea, dar tocmai opoziţia sa flagrantă cu istoria oficială ne determină să-l prezentăm în adevărata-i lumină.

în altă parte am vorbit, în treacăt, despre antecedentul creat în Primul Război Mondial de Rusia taristă, care, la cererea prizonierilor ardeleni, bănăţeni şi bucovineni din fosta armată austro-ungară, cerere însuşită în prealabil de guvernul român de la Iaşi, condus de I.I.C. Brătianu[CV], a acceptat formarea unui corp de voluntari cu misiunea de a lupta alături de armata română pentru înfăptuirea

---

CV Referire la perioada în care, în timpul Primului Război Mondial, guvernul României s-a aflat în exil la Iaşi.

Marii Uniri. Şi este în afară de orice îndoială că atunci a fost vorba de o cerere, nu de altceva. în cartea sa *Mărturii politice* (editura Ion Dumitru, Miinchen, 1981), apărută în limba română, Ion Gh. Duca menţionează sosirea la Iaşi, în iunie 1917, a unui corp de 1.200 de foşti pri
zonieri, primiţi cu entuziasm de populaţie şi de delegaţii guvernului (mareşalul Prezan şi Vintilă Brătianu) şi care au depus, cu o zi mai târziu, jurământul de credinţă în prezenţa regelui şi familiei regale. Faptul este confirmat (cu expurgările proprii manierei comuniste de a scrie istorie) şi în volumul *Istoria României în date* (Editura Enciclopedică, Bucureşti, 1971). Aici se vorbeşte de „sosirea a două batalioane" din totalul de 30.000 de prizonieri care solicitaseră înscrierea în corpul de voluntari. Nici Duca şi nici *Istoria în date* nu mai pomenesc de alte detaşamente de voluntari sosite ulterior din Rusia, pentru bunul motiv că altele n-au mai sosit. întrebarea care decurge în mod firesc este: ce s-a întâmplat cu restul prizonierilor din Rusia, şi nu numai cu cei până la 30.000 înscrişi ca voluntari, ci cu toţi prizonierii români al căror număr depăşea 60.000-70.000 de oameni, cum lăsa a se înţelege Voicu Niţescu (fost şi el prizonier mai târziu ministru într-un guvern naţional ţărănesc şi autor al unei cărţi în care îşi povesteşte captivitatea, carte care a avut o circulaţie redusă)? Ce soartă au avut aceşti prizonieri daţi uitării?

Ca în toate escamotările de care se serveşte imperiul moscovit în relaţiile sale internaţionale (ca şi în cele interne, de altfel), soarta lor trebuie pusă în legătură cu debandada care a zdruncinat din temelii colosul slav în 1917. Revoluţia a răsturnat toate

principiile de drept şi morala valabilă până atunci, aducând totodată îngrozitoare lipsuri alimentare. Prizonierii de război de diferite naţionalităţi erau siliţi să treacă, după caz, de partea forţelor ţariste sau bolşevice ori pur şi simplu anarhiste, spre a-şi asigura un minimum de hrană. Deveniseră astfel o marfa preţioasă, disputată rând pe rând de cei interesaţi, până şi de „tătucul” Mahno[CVI]. Prin dezorganizarea transporturilor, problema repatrierii prizonierilor nu mai era de actualitate, cel puţin pentru o bună bucată de vreme (care s-a prelungit uneori şi după 1930). Fireşte că apartenenţa lor la oricare dintre tabere n-a fost determinată de convingeri politice, ci de foame. Acest lucru e de netăgăduit.

Totodată, erau şi divizaţi (spre a nu reprezenta forţe de sine stătătoare) şi împrăştiaţi pretutindeni unde luptele interne erau mai crâncene. Absorbirea lor în marea slavă era un fapt ce convenea de minune politicii ruseşti din toate timpurile, fie ea taristă sau comunistă.

>

Aprobarea guvernului ţarist pentru constituirea corpului de voluntari era o compensaţie măruntă, necostisitoare şi oportună pentru încălcarea tratatului de alianţă încheiat cu România la începutul războiului. Lăsând descoperit frontul românesc, Rusia punea în pericol (conştient) existenţa statului român, existenţă pe care o garantase. Pe de altă parte, guvernul de la Iaşi plătea despăgubiri substanţiale pentru această compensaţie neînsemnată. Repatrierea celor 1.200 de

---

CVI Nestor Ivanovici Mahno (1888-1934), cunoscut drept „tătucul”, a fost un lider ucrainean comunist anarhist, care a condus o armată independentă în Ucraina în perioada Războiului Civil din Rusia.

prizonieri voluntari era un act de abilitate, de viclenie rusească, reprezentând în ochii străinătăţii o probă de „ajutor” şi „bunăvoinţă” şi, în acelaşi timp, preîntâmpinând nedumeririle cu privire la soarta restului de 96% din totalul prizonierilor aflaţi încă pe teritoriul rusesc. Cea mai mare parte a acestora (numărul lor nu va putea fi niciodată stabilit) şi-au pierdut viaţa în războiul civil în care au fost târâţi iară voia lor, o altă parte s-a amestecat cu băştinaşii, iar un procent extrem de redus a fost repatriat într-un târziu, dacă nu cumva – şi cred că acesta este adevărul adevărat – a ajuns în ţara de baştină pe cont propriu şi individual.

Chiar şi după anul 1930, ziarele româneşti relatau cazuri răzleţe de prizonieri, adevărate epave umane, ajunşi în ţară prin Japonia, prin Turcia, mai rar prin Polonia sau trecând Nistrul în Basarabia. Odiseea lor s-a oglindit şi în literatura vremii, în scrierile lui Cezar Petrescu şi ale altora.

Dar să ne întoarcem în zilele noastre, când România nu mai era aliata Moscovei, ci se afla într-un război îndreptăţit i mpotriva ei. Consemnăm din aceeaşi *Istorie în date a României-.* „1943, noiembrie 15. Se constituie pe teritoriul URSS, cu sprijinul guvernului sovietic, divizia de voluntari Tudor Vladimirescu, alcătuită din prizonieri români, cu scopul luptei împotriva fascismului”. Aşadar nu era vorba de o cerere a prizonierilor, ci de o iniţiativă sovietică. Sau: „1944, octombrie 20. Eliberarea oraşului Debreţin. Pentru contribuţia la această

> > > operaţie militară, diviziei Tudor Vladimirescu i se adaugă la titulatură numele oraşului.”

Istoria în date nu arată ce a făcut divizia Tudor

Vladimirescu în această perioadă de aproape un an; instrucţia ei a durat circa două luni. Desigur că a luptat şi la Iaşi dar, de ochii lumii, împotriva unei unităţi germane. „1944, decembrie 26. Trupe ale diviziei T.V. Debreţin eliberează oraşul Salgótarján. (...) 1945, aprilie 25. Decret-lege privind integrarea voluntarilor români din divizia T.V. în cadrul armatei române.”

Divizia n-a dispărut ca titulatură, pentru că, la înapoierea din captivitate, am întâlnit adesea militari care purtau ecusonul T.V. Ei au continuat să joace rolul militar şi propagandistic ce le fusese destinat de guvernul sovietic, faţă de care depuseseră jurământul de credinţă. Acest rol este puţin cunoscut, iar tineretul român nu-l cunoaşte deloc. De la primele începuturi şi cuprinzând perioadele: Sănătescu, Rădescu, Groza[CVII] şi abolirea monarhiei, divizia Tudor Vladimirescu a fost prezentată la toate manifestaţiile politice organizate de comunişti din ordinul ruşilor. La abdicarea forţată a regelui, palatul din Bucureşti fusese înconjurat de trupele diviziei Tudor Vladimirescu, gata să intre în acţiune dacă vreo unitate rămasă credincioasă ar fi sărit în sprijinul monarhului. Dar ea n-a susţinut numai manifestaţiile de stradă şi dezordinile provocate intenţionat de comunişti şi de agenţi sovietici, ci şi agitaţiile din ţară, de la sate, percheziţiile domiciliare de noapte, arestarea oamenilor politici, paza închisorilor; s-a aflat în primele rânduri ale luptei împotriva partizanilor, dedându-se la tot soiul de fapte abomi nabile din care

CVII Constantin Sănătescu (1885-1947), Nicolae Rădescu (1874-1953) şi Petru Groza (1884-1958) au fost prim-miniştri ai României în perioada în care forţele comuniste au început şi au reuşit să preia puterea.

n-au lipsit bătăile, torturile, uciderile. în ofensiva de la Iaşi spre inima ţării, oamenii „glorioasei" divizii au manifestat faţă de locuitorii acestui pământ – care erau părin ţii şi fraţii lor – atitudinea unor cuceritori invadând o tară străină şi duşmană. între ei şi unităţile sovietice alături de care luptau nu era nici o deosebire. întrebările ce le erau uneori adresate de populaţie, despre ostaşi presupuşi a fi prizonieri în lagărele sovietice şi despre data probabilă a repatrierii lor, primeau răspunsuri ca acestea: „Dacă n-au venit cu noi, slabă nădejde să mai vină vreodată" sau: „Cei care nu se află printre noi sunt duşmanii poporului şi toţi duşmanii vor pieri până la unul".

Precum se vede, „dezrobitorii" din divizia Tudor Vladimi- rescu învăţaseră bine lecţia de la politrucii sovietici. începutul era promiţător. Primele tensiuni în rândurile populaţiei româneşti fuseseră declanşate.

Să privim acum statutul juridic al diviziei Tudor Vladimi- rescu, care, din câte se cunoaşte, a depus cuvenitul jurământ de credinţă duşmanilor neamului din care făcea parte şi numai după aceea l-a depus încă o dată şi ţării de origine.

Nici unul din generalii români căzuţi prizonieri n-au acceptat comanda diviziei, care a fost încredinţată de guvernul sovietic unui locotenent-colonel oarecare. Unităţile şi subunităţile divizionare au fost încadrate în bună parte cu militari de grade inferioare funcţiei pe care o aveau: plutoane comandate de caporali, companii care ascultau de comanda unui plutonier, batalioane conduse de locotenenţi etc. încă de la constituirea diviziei, conducătorii au fost avansaţi şi au terminat campania cu grade distribuite de comandamentul sovietic cu o largă generozitate. Puteau fi astfel câştigaţi un mare număr de oameni.

Pe sovietici nu-i costau nimic aceste avansări, soldele erau plătite de guvernul român.

Ostasii din cele două batalioane de voluntari ardeleni din Primul Război Mondial îşi păstraseră vechile grade avute în armata austro-ungară şi nici unul nu fusese destinat unei viitoare demnităţi militare sau politice în ţară. Ei aveau un statut perfect legal şi după contopirea cu armata română, deşi la acea dată nu se făcuse Marea Unire. Cu totul altfel s-au petrecut lucrurile cu oamenii din Tudor Vladimirescu. Până la terminarea războiului au aparţinut armatei sovietice şi, la intrarea în România, ocupanţii sovietici i-au instalat, ca într-o gubernie muscălească, în posturile-cheie din conducerea şi siguranţa statului, alături de heimatloşii pripăşiţi la Moscova înaintea războiului. Misiunea lor principală a fost lupta împotriva armatei germane. Ei constituiau „coloana a cincea", erau sprijinitorii direcţi ai grupului care acaparase puterea politică sub protecţia tancurilor sovietice: Ana Pauker, Bodnăraş, Vasile Luca, Teohari Georgescu etc. Conducători ca Petru Groza sau proletari de bâlci ca Zaroni erau oameni de umplutură, necesari mistificării opiniei publice. La nivelele inferioare şi în alte sectoare, lucrurile se petreceau după acelaşi calapod.

Nu vom susţine că divizia Tudor Vladimirescu şi oamenii care au compus-o, nume ce dezonorează — deopotrivă — atât reputaţia unui erou naţional, cât şi pe aceea de pandur, ar fi fost încadrată numai cu oameni de nimic, cu carierişti perfizi. Ea a cuprins, desigur, ostaşi care nu urmăreau altceva decât să se întoarcă mai curând la căminele lor, inşi apolitici sau incapabili să adâncească aspectul juridic al acţiunii lor, spre a-şi da seama la vreme că ea nu era permisă

nici de legile militare, nici de demnitatea umană sau de bunul-simţ civic; caractere şovăielnice, slabe sau chiar laşe, poate convinse că viaţa permite, în unele împrejurări, să te faci frate cu dracul până treci puntea. Dar nu este mai puţin adevărat că acţiunea lor a fost o lovitură de cuţit pentru mândria naţională. Şi iată de ce: voluntarii din divizia Tudor Vladimirescu erau, prin forţa împrejurărilor, siliţi să lupte împotriva armatei din care ei înşişi făceau parte: a armatei române, adică a propriului iui popor. Deşi aliată cu germanii, armata română îşi păstra o identitate proprie pe care mercenarii din Tudor Vladimirescu n-o aveau. Ei nu erau români decât cu numele; chiar ţinuta şi echipamentul lor indicau apartenenţa sovietică. Fireşte că şi de data aceasta sovieticii au recurs la un bluf ca să escamoteze adevărata situaţie. În timpul luptelor, divizia era amplasată în faţa unei unităţi germane, însă pe front se petrec atâtea lucruri neprevăzute şi manevre care oricând puteau s-o pună faţă în faţă cu unităţi româneşti. Nu ştim dacă primejdia a putut fi înlăturată, dacă nu cumva s-au ivit situaţii când românii au trebuit să se lupte între ei. Am aflat de la militari din ambele tabere că, şi pe parcurs, şi după război, relaţiile dintre ei au fost reci, s-au evitat reciproc, fiecare parte era conştientă de obstacolul de netrecut care se interpusese între ele. De la bun început, existenţa acestei nefericite divizii însemna renunţarea la revendicările teri

> toriului cotropit de sovietici, la Basarabia, trecerea cu arme şi bagaje în tabăra adversarului. Acest aspect a fost observat de cei în cauză, chiar şi de puţinii fără o conştiinţă naţională, ca să nu mai vorbesc de ofiţeri, dar raţionamentul lor s-a înfundat pe undeva, mizând pe

faptul că, după război, naţiunile sunt confruntate cu probleme mult mai grave pentru ca aceasta să treacă pe primul plan. Şi apoi, aveau în spate pe ruşi.

Cu o Românie dezmembrată şi dezorientată, aflată într-o situaţie în care confuzia postbelică o câştigase pe jumătate pentru ideile marxiste, episodul a trecut aproape neobservat.

În ceea ce mă priveşte, cred cu tărie că într-un viitor oarecare, fie el şi mai îndepărtat, istoria va trebui să dezgroape, să pună în discuţie şi să confirme că existenţa celor două divizii de voluntari (chiar dacă cea de-a doua, Horia, Cloşca şi Crişan, n-a luptat) a reprezentat un abces purulent pe trupul României mutilate. înfierarea acestei acţiuni degradante este necesară şi obligatorie pentru demnitatea poporului român şi cauza generaţiilor viitoare.

Victorioasă în război, Uniunea Sovietică şi-a sancţionat fără milă trădătorii, executând fără formalităţi pe toţi comandanţii, de toate gradele, din armata lui Vlasov, ca şi pe colaboraţioniştii din teritoriul ocupat de germani. Iar supravieţuitorii acestei armate au fost destinaţi celor mai istovitoare munci şi siliţi să

> > > poarte în timpul lucrului o mască specială pe faţă, pentru a nu fi recunoscuţi. Trăiau în lagăre, iar cu lumea din afară nu aveau nici o legătură şi masca nu putea fi scoasă decât noaptea, în dormitoare, unde erau aduşi după io, 12 ore de muncă. Colaboraţioniştii au fost executaţi fără judecată.

învinsă şi umilită, România nu şi-a putut permite să condamne trădarea nici în principiu, fiindcă cei care au condus-o după război erau ei înşişi trădători.

Peste amintirile mele s-au aşternut mai mult de

patru decenii, dar acţiunea „pandurilor” din divizie nu apare câtuşi de puţin micşorată.

Voluntarii ardeleni din Primul Război Mondial puteau, pe bună dreptate, ignora jurământul de credinţă faţă de stăpânii lor vremelnici, austro-maghiari, însă cu totul altfel stau lucrurile în cazul voluntarilor diviziei Tudor Vladimirescu. Fapta lor nu este mai puţin abjectă ca a unui Perinei Leclerc, cel care a dat pe mâna englezilor Parisul lui Carol VI şi a fost sancţionat de posteritate prin... ridicarea unei statui. Timp de trei veacuri, trecătorii i-au strivit efigia cu bolovani sau au mânjit-o cu toate necurăţeniile. Istoria a mai cunoscut şi altele. Unii istorici români, absolvenţi de cursuri scurte de marxism, pretind că România ar fi câştigat ultimul război. Războiul alături de aliaţi a fost câştigat de cineva, desigur: de heimatloşi şi de acea grupare de câteva sute de oameni (intitulată emfatic partidul comunist român); aceştia au erupt la suprafaţa vieţii publice sprijiniţi de tancurile sovietice – ei au câştigat războiul, şi nu poporul român.

Prizonierii români din URSS din cel de-al Doilea Război Mondial n-au avut nici o justificare şi de aceea susţinem cu tărie că acţiunea celor constituiri în diviziile Tudor Vladimi- > >
rescu şi Horia, Cloşca şi Crişan (mai ales în prima) este, cu un cuvânt care poate părea prea tare unora dispuşi Ia împăciuitorism, un act de înaltă trădare.

Divizia Tudor Vladimirescu a fost constituită – susţin
>
documentele oficiale – prin „hotărârea” prizonierilor români din mai multe lagăre. Dar actul de naştere (şi de botez) e legat de lagărul 74, unde se afla grosul

ofiţerilor. Naşi (cu delegaţie din partea Moscovei) au fost Ana Pauker, asistată de un oarecare Mâţă, deputat basarabean în parlamentul român, şi un comisar politic, fost în vremurile bune negustor ambulant de mărunţişuri. La „şedinţa istorică", în frunte stătea preşedintele comitetului de constituire (un caporal), secondat de viitorul comandant al diviziei, locotenent-colonelul Cam- brea*. Au luat cuvântul substituţii adevăraţilor naşi (care se aflau la Moscova), condamnând criminala oligarhie română, acaparatoarea teritoriului sovietic al Basarabiei, şi atacul banditesc prin surprindere asupra paşnicelor popoare sovietice şi subliniind datoria prizonierilor de a micşora gravitatea crimei, luptând alături de armata roşie pentru eliberarea ţărilor subjugate de nazism şi redobândirea Transilvaniei de Nord etc. etc.

După ce membrii prezidiului şi-au epuizat cunoscuta placă, au fost invitaţi şi prizonierii să ia cuvântul, şi primii care l-au luat au fost tocmai voluntarii deja înscrişi (ca să încălzească atmosfera) şi numai către sfârşit au putut vorbi şi alţii. Numărul acestora din urmă a fost limitat, ca şi timpul acordat pentru discuţii, sub cuvânt că se prelungeşte şedinţa care şi aşa durase câteva ore. Ultimii vorbitori au atacat aşadar, cu prudenţă, dar hotărât, acţiunea pusă la cale, fiind mereu întrerupţi când încercau să spună de ce trebuie respinsă şi să demonstreze că

1. Nicolae Cambrea (1899—1976), comandantul diviziei Tudor Vladimirescu, a fost numit de Stalin general de brigadă; după război a condus la alegerile generale din 1946 Comisia Electorală a Armatei.

317 prizonierii cu simţăminte româneşti au datoria să se declare împotriva ei.

Către sfârşitul şedinţei, după pledoaria unui avocat bucu- reştean care declarase că, în ceea ce-l priveşte, nu s-ar înscrie indiferent de consecinţe, un căpitan a aruncat ca pe un bolovan cuvântul „trădare”. După momentul de stupoare care a urmat, a ţâşnit din „prezidiu” fostul deputat Mâţă:

— Păcătoşilor, netrebnicilor, a urlat el, mai aveţi curajul să vorbiţi? Aici au să vă putrezească oasele!

Nici nu-şi terminase bine vehementa-i apostrofe, că ofiţerul a fost arestat şi în aceeaşi seară transportat la Gorki. Acolo a fost judecat (vorba vine!) de un tribunal militar şi condamnat la moarte. Pe când aştepta executarea sentinţei, a avut norocul să dea peste un tălmaci de limba română, basarabean de origine, care i-a sugerat să adreseze un memoriu lui Stalin.

— Nu ştiu ruseste, a zis ofiţerul.

— Scrie-l în limba dumitale, ori crezi că n-are cine să-l traducă la Moscova? Dar scrie-l cât mai repede, fiindcă până vine răspunsul ăştia de aici nu te pot executa, l-a îndrumat tălmaciul.

S-a petrecut cu această ocazie o minune pe care condamnatul n-o credea posibilă: cancelaria dictatorului roşu a anulat sentinţa de condamnare la moarte. Hotărârea aceasta se întâmplase să coincidă cu sfârşitul Conferinţei de la Teheran (1943), unde Stalin obţinuse de la ceilalţi şefi ai coaliţiei antihitleriste numeroase favoruri, fapt care explică generozitatea deciziei.

Divizia s-a constituit, atrăgând şi alţi voluntari care

beneficiau de un regim alimentar îmbunătăţit. Concentrată într-o tabără de instrucţie, după o scurtă perioadă de pregătire militară, dar mai ales de îndoctrinare ideologică, a pornit-o – cu dreptul – să făurească o istorie nouă pentru oropsita naţiune română.

XXIV

Kotlovan, „loc de odihnă de unde au fugit întristarea şi suspinul”

„Adevăraţii biruiţi ai unui război sunt morţii.”

Pe râul care curge prin faţa lagărului a început în anul 1947 construirea unei mici hidrocentrale. Un an mai târziu, ea furniza o lumină care depăşea cu foarte puţin tăria unei lămpi cu petrol, dar se chema că lagărul nu mai era ţinut ca până atunci în întuneric. Prizonierii români n-au profitat de binefacerile „lămpii lui Ilici” decât trei-patru luni, pentru că au fost repatriati, însă ea a servit celor rămaşi şi altora, care trebuiau să vină, fiindcă după spusa unui *nacealnik* „nu s-a văzut încă lagăr sovietic gol”.

La o mică distanţă de hidrocentrală se afla o poiană şi jur-îm- prejur trebuie să fi fost cu ani în urmă pădure, dar după defrişare o parte a devenit cimitir. Nu era cimitir pentru populaţia civilă, care avea deja unul, aşezat pe panta dinspre Oranki, vizibil şi de la Monastîrka. Cimitirul despre care vorbim avea o destinaţie specială: acolo erau îngropaţi numai prizonierii de război şi deţinuţii politici, astfel că

existenţa lui începe, probabil, cu anul marii revoluţii socialiste.

Cu excepţia vreunui birou special aparţinând NKVD-ului, nimeni nu ştie câte lagăre de acest fel sau obişnuite se află pe teritoriul Uniunii Sovietice, şi cu atât mai puţin numărul de cadavre înhumate în fiecare din cimitirele aferente. Cât priveşte numărul lagărelor şi închisorilor, suntem încredinţaţi că o evaluare a lor la minimum 8.000 nu este câtuşi de puţin exagerată, însă o estimare a numărului de morţi ne depăşeşte.

COTLOVAN, „LOC DE ODIHNĂ DE UNDE A FUGIT.464

Cimitirul este aşezat astfel ca trecătorul neavizat să nu bănuiască prezenţa lui. Nu este împrejmuit şi nici un semn nu arată că acolo ar fi un cimitir. Terenul este inundabil şi pe vreme ploioasă este un chin să sapi o groapă. Abia după 1943 .111 început să se sape şi gropi individuale. Data marchează una din întâlnirile conducătorilor coaliţiei antihitleriste[CVIII], cu care prilej ei şi-au adus, în sfârşit, aminte şi de soarta prizonierilor şi deţinuţilor politici, după ce milioane din ei sucombaseră de boli, foame şi frig. Nu putem bănui pe sovietici că iniţiativa ar fi pornit de la dânşii. Cu cinismul insolent şi dezinvolt care-i caracterizează, ar fi fost capabili să afirme că nici acasă la ei n-au cunoscut prizonierii o viaţă mai comodă şi mai îndestulătoare decât aceea din puşcăriile Uniunii Sovietice.

Spuneam deci că după 1943 s-a schimbat ceva în condiţiile de viaţă, mai exact în alimentaţia prizonierilor. Mortalitatea a început să scadă. Nu mai era nevoie de gropi comune pentru zeci de cadavre zilnic (mai ales iarna).

Practica mormântului individual era la început un fapt anormal. Cimitirul era ocolit cu teamă (chiar dacă moartea nu mai impresiona pe nimeni), ca orice loc aflat sub semnul misterului. De altfel, nici nu se afla pe calea de acces dintre aşezări şi era foarte bine camuflat de un grup de arbori. Acolo nu intra decât brigada *kotlovan* (cimitir), formată din prizonieri verificaţi, brigadă care, alături de altele cu „misiuni speciale”, se bucura de un regim privilegiat.

Prin 1947 (cred că nu mă înşel asupra anului) s-a făcut o excepţie pentru un căpitan căruia i se refuzase

---

CVIII Referire la Conferinţa de la Teheran, amintită şi mai sus.

repatrierea în- tr-un lot plecat recent în ţară. Ofiţerul nu era înscris în mişcarea antifascistă şi comisarul îl acuza de sentimente antisovietice dure. Măcinat de o boală necruţătoare, el a decedat la un timp după plecarea lotului, însă toţi erau convinşi că prin repatriere şi-ar mai fi prelungit viaţa. Poate ca o compensaţie, s-a permis unei delegaţii de camarazi să participe la înmormântare.

În Rusia s-au petrecut ¿întotdeauna şi se petrec în continuare lucruri îngrozitoare: multe suflete şi-au pierdut urma în această ţară a deznădejdii. Dacă ar fi posibile nişte investigaţii chiar la această dată, sub semnul glasnostului şi a perestroikăi, s-ar mai descoperi prizonieri de război uitaţi de zeci de ani prin lagăre. Odată cu începerea celui de-al Doilea Război Mondial, lagărul Oranki a început să primească prizonieri noi, care întâlneau aici finlandezi captivi din 1939 şi nerepatriaţi încă nici în 1948. Parte din mănăstire a devenit dormitor cu paturi suprapuse pe patru niveluri, ca şi fostele adăposturi pentru vite şi magazii, unde paturile nu puteau fi dispuse decât pe două niveluri. Câţi oameni vor fi pierit în cursul acestor trei decenii între zidurile mănăstirii nu se va putea şti niciodată. Ne îndoim chiar că ar fi existat pe undeva documente care să fi înregistrat, fie şi numai numeric, decedaţii, fiindcă debandada haotică din 1917, în timpul căreia viaţa omului preţuia cât a unei muşte, a atins limita cea mai de jos a degradării umane.

Dar dacă totuşi aceste cifre există, se va găsi vreodată cercetătorul care să ajungă până la ele? Din datele culese de prizonieri de la localnici rezultă două cifre: 11.000-12.000 de prizonieri, la care trebuie

adăugaţi 4.000-6.000 de deţinuţi politici. Adevărul poate fi pe aproape.

în cimitir se disting locurile gropilor mai mari, care cuprind zeci de cadavre aruncate în ele într-o singură zi; altele, cu un conţinut mai redus, se reliefează prin uşoare ondulaţii, iar unde nu se observă numaidecât o excavaţie, o protuberanţă, se bănuieşte totuşi existenţa unor oase care încearcă să forţeze crusta întărită a solului clisos.

Nimic nu poartă amprenta unei organizări în acest loc. Prin contrast cu cimitirele din alte părţi ale lumii, chiar ale unor naţiuni de pe treapta inferioară a civilizaţiei, aici nu întrezăreşti existenţa unui plan, oricât de rudimentar. Locul îţi sugerează mai degrabă un teren pregătit să primească grămezi de gunoi.

Curios este că, fără să vrei, faci o asociere cu însăşi organizarea statală comunistă. Semnificaţia ascunsă a delăsării şi indi

> > ferenţei întâlnite aici îţi sugerează imaginea regimului însuşi, dar comparaţia este numai aparentă. Singuri locuitorii acestor meleaguri o înţeleg cu adevărat, organic. Multe lucruri par întâmplătoare aici, şi totuşi ele sunt gândite în spiritul tenebros şi obtuz al concepţiei sovietice despre lume şi viaţă.

Pe pământul care închide, cum numai pământul poate s-o facă, istoriile nescrise şi neştiute a mii şi mii de vieţi, n-a călcat până acum picior de preot, nimeni n-a aprins în 70 de ani o lumânare sau un grăunte de tămâie, n-a vărsat o lacrimă pentru cei astrucaţi în gropile pururea umede, nimeni n-a depus o floare pentru cinstirea morţilor. Aerul păstrează doar mirosul pinilor şi aroma crudă a mestecenilor,

crescuţi laolaltă în pofida oricăror condiţii de altitudine, nici un dangăt de clopot nu tulbură imensitatea.

Pe front se poate muri în chipuri diferite: eroic, comun, stupid sau laş, în agonie sau instantaneu. Sunt morţi patetice cărora le pune capăt lăcomia fiarelor şi a corbilor. Aşadar, s-ar zice că morţii aruncaţi într-o groapă acoperită au avut noroc. Dacă este adevărat că după moartea fizică nu mai urmează nimic, ce importanţă poate avea soarta cadavrului? Nimeni nu ştie şi poate nici nu va şti vreodată dacă nu urmează totuşi ceva, în jurul nostru poate fi percepută o existenţă a stihiilor, a lumii nevăzute, halucinantă şi înfricoşătoare. Nu transmite oare jertfa mucenicilor un mesaj celor vii? Nu le impune acestora obligaţia să privească în jurul lor, căutând un sens ascuns manifestărilor bizare ale supravieţuitorilor? Se spune că în luptă cad cei mai buni: sfiosii, idealiştii, cei modeşti şi încrezători, oamenii adevăraţi, exemplarele de lux ale speciei, dar aceasta nu înseamnă că supravieţuitorii sunt în totalitatea cazurilor cei mai răi. înseamnă doar că, printre ei, sunt mai mulţi răi ca printre morţi. Şi mai înseamnă că răii sunt aceia care ajung de cele mai multe ori să conducă lumea, pentru că, după un cataclism ca războiul, oamenii acceptă orice orânduire socială, oricât de rea, considerând-o de preferat cataclismului însuşi. Pleava devine grâu curat, masele ascultă pe cei care ţipă mai tare, fiecare doreşte o „reînnoire”, când de fapt revirimentul este produs de cataclismul însuşi, fără intervenţia unei anumite clase ori categorii sociale. Aceasta a fost una din legile istoriei, pe care ultimul război mondial a nimicit-o.

Garda de onoare (pretenţioasă expresie – delegaţia

de camarazi, mai bine zis) a îngenuncheat pe marginea gropii pregătite să primească pe cel ce ne părăseşte, copleşită de gândurile cele mai întunecate. În clipa când primii pumni de pământ cad peste corpul neînsufleţit al căpitanului L., să fi simţit oare, la două mii de kilometri depărtare, o tresărire şi un fior inexplicabil soţia şi cei doi copii ai săi? Sau telepatia este încă una din invenţiile ridicole ale neliniştitului spirit uman despre o anume facultate de percepere a fenomenelor care scapă simţurilor obişnuite şi de transmitere a gândului la distanţă? Prohodul n-a fost, ca în anii scurşi de la revoluţie, îngânat numai de foşnetul pădurii şi ciripitul răzleţ al păsărilor. Acum a răsunat aici cântarea unui preot şi s-au văzut curgând lacrimile adevărate ale camarazilor de arme. A fost o înmormântare cuviincioasă, la care imnul a răsunat ca pe plaiurile Mioriţei de Ziua Eroilor. Alţi genunchi nu se vor mai pleca în faţa acestei gropi în care odihneşte camaradul, fratele nostru, dar prin oamenii care au îngenuncheat acum, aici, Naţiunea întreagă s-a prosternat îndurerată în faţa rămăşiţelor căpitanului L.

În Edda Veche, care aşază în Valhalla pe războinicul căzut în luptă, se spune că la groapa lui nu se varsă lacrimi. Dar nouă ne lipseşte sobrietatea nordicilor, nu dispunem de neînduplecata lor gravitate, suntem români – şi am lăcrimat din belşug la groapa ta, căpitane L.! Dormi în pace! Moartea nu este totdeauna „pedeapsă, o nedreptate şi o nenorocire”. De multe ori adevărata pedeapsă e viaţa. La omul din popor, moartea e o nenorocire pentru cei care rămân. Ţi-ai dorit să te odihneşti

in pământul sfinţit al Patriei; dar pentru împlinirea acestei ultime dorinţe era nevoie de înţelegerea unui inamic leal. Tu nu te-ai supus spiritului de turmă, chiar dacă îţi plăteai cu preţul acesta o binevenită repatriere. Ai ales calea jertfei personale. Am înţeles pilda.

O voce mişcată a citat din Pârvan: „Va chema naţiunea să <> lumineze pe cei singuratici şi tăcuţi, ori pe cei care îşi strigă, în pieţe şi la răspântii, preţul ridicat al vieţii lor?”

Slujba *in mortem commilitonum*[x] s-a sfârşit în plânsul înăbuşit al participanţilor, apoi cineva a dat citire cu voce joasă şi tremurată unor capitole din *„Parentalii Memorialelor* lui Pârvan. Jur-împrejur nu răzbătea nici un zgomot. încetase şi ciripitul păsărilor. Era o linişte ca la începutul lumii.

i. întru moartea camarazilor de oaste.

XXV

Improvizaţii potemkiniste

„N-aş termina niciodată dacă
ar fi să povestesc tot binele pe care nu l-au făcut şi tot răul pe care l-au făcut.”

Opinia publică mondială nu cunoaşte adevărul asupra comunismului conceput de minţile tenebroase ale lui Lenin şi Stalin. Dacă l-ar cunoaşte cu adevărat, n-ar mai exista sămânţă de comunist dincolo de graniţele Uniunii Sovietice. Iată, să ne referim, de pildă, la întâmplările de fiecare zi care afectează relaţiile şi codul comportamentului uman, la acele simple fapte diverse ori accidente, nelipsite din presa ţărilor libere, absolut inevitabile în orice societate omenească.

Ei bine, în presa comunistă sunt relatate în forma, conţinutul şi interpretarea care convin propagandei. Adevărul este numai ceea ce convine acestei propagande. Cazuistica leninistă proclamă că informaţiile neadaptate condiţiilor speciale sovietice demobilizează masele de la îndeplinirea planurilor de stat. Acoperind cu un văl de mister toate acţiunile lor, sovieticii amintesc de obiceiul unor animale care-şi ascund sub un strat de pământ resturile de hrană.

Pe scena mondială, Uniunea Sovietică vrea să joace rolul principal şi se simte profund jignită când e lăsată pe planul al doilea, uneori chiar ignorată. Preferinţa, atracţia, pasiunea pentru conspirativitate o conduc spre dirijarea jocului de culise; la adăpost de priviri insistente, poate acţiona nestingherit,

având asupra celorlalţi avantajul că află despre ei tot ce o interesează, în timp ce aceştia nu pot afla aproape nimic despre dânsa. Pentru toate noţiunile care exprimă sentimente ori virtuţi: iubirea, stima, onoarea, eroismul, curajul civic, recunoştinţa, sovieticul
are o optică total diferită de a celorlalţi oameni. O luptă, în concepţia lui, nu trebuie înfruntată cu viziera deschisă; şansele dc izbândă sporesc dacă ea este dusă pe întuneric, hoţeşte. I ibertatea pentru el este dreptul de a vorbi pe placul stăpânilor. (iând predică pacea, seamănă discordie. Uniunea Sovietică de astăzi nu se deosebeşte de imperiul de ieri al ţarilor decât prin firmă şi printr-o servitute integral dependentă, acum când totul se află în mâna statului, inclusiv bucata de pâine a cetăţeanului. Ambele regimuri poartă pecetea aceluiaşi blestem. Spiritul creştin îndulcise într-o măsură, în trecut, ferocitatea conducătorilor, imprimând societăţii ruse un aspect relativ uman, dar lupta comuniştilor împotriva credinţei religioase a impus ca pe o necesitate principiul necruţător al lui *homini lupus* la toate nivelurile. Cine rămâne în afara jocului este un sacrificat, ca şi cel care-l pierde. în actualul stadiu al societăţii comuniste, valorile morale, dacă n-au dispărut cu totul, sunt pe cale de a fi nimicite; altruismul nu-şi găseşte loc în relaţiile dintre oameni. Compasiunea, înţelegerea, candoarea au cedat supremaţia egoismului, delaţiunii, venalităţii şi urii.

încă din primele timpuri ale captivităţii, încercând să descifrez tainele acestei lumi întunecate, mă obseda ideea accesului la documentele secrete ale comunismului. Idee irealizabilă, fireşte, dar, dacă printr-un miracol s-ar putea pătrunde în arhivele Ministerului de Interne sovietic sau ale KGB-ului,

sunt convins că zeci de ani de-acum înainte amatorii de senzaţii tari ar avea material din belşug, iar scriitorii de romane poliţiste ar deveni milionari într-un timp record. Şi odată cu ei poliţiile de pe întreg globul terestru ar putea învăţa combinaţii şi tertipuri de tot felul, stratageme neobişnuite, de o rară ingeniozitate. Numai astfel ar putea fi date în vileag afaceri internaţionale misterioase, fiindcă sunt foarte puţine acelea în care nu este amestecat, mai mult sau mai puţin, KGB-ul.

Binele, raţiunea şi dreptul n-au învins totdeauna şi adesea victoria s-a obţinut cu compromisuri, dar destul ca să demonstreze

că, într-o lume adormită, erau şi ochi care vegheau. Acţiunile personalului activ al KGB-ului din afara graniţelor Uniunii, evaluat la circa un milion şi jumătate de persoane, nu sunt controlabile. Cifra pare fantastică, dar nu şi imposibilă. Fără acest număr imens de spioni şi diversionişti, o infiltrare în cele mai îndepărtate colţuri ale lumii n-ar fi fost posibilă, şi nici complicaţiile politice şi militare pe care au reuşit să le creeze. Şi, cu toate acestea, nu sunt de ajuns de numeroşi cei care sesizează proporţiile primejdiei şi sunt conştienţi că el, comunismul, este duşmanul numărul unu al omenirii dornice de libertate.

În sfârşit, sosise timpul ca prizonierii – câţi mai rămăseseră – să fie repatriaţi. Preţul fusese plătit în aur şi cu muncă de autodeservire. Era momentul deci ca propaganda sovietică să pornească ofensiva. Primul lucru la care s-a gândit a fost acela că trebuia atenuată cât de cât repulsia celor care plecau împotriva temnicerilor (fiindcă de şters n-ar fi fost cu putinţă); prizonierii duceau cu ei o imagine de infern şi, oricât de indiferentă era Uniunea Sovietică la opinia unui satelit de importanţa României, de care dispunea după plac, nu i-ar fi stricat totuşi să încerce o retuşare a imaginii. Şi urmaşii lui Potemkin au purces să monteze micile lor vicleşuguri.

Aşa, de exemplu, într-o duminică dimineaţa a început să bată din senin un clopot, or, noi nu ştiam de existenţa vreunui locaş de închinăciune. Preot nu exista, ar fi fost văzut. Clopotul bate dinspre sediul colhozului, dar nu este unul cu atribuţii de sirenă care să cheme pe colhoznici la lucru. Propaganda îşi făcuse calculul că în mintea prizonierilor poate încolţi gândul că nu este exclus să existe totuşi o biserică şi

un preot care, din cine ştie ce motive, n-au funcţionat până acum . Metodă psihologică, nu? Poate nu infailibilă, dar, dacă a reuşit să strecoare un dubiu în câteva capete, tot e ceva.

De la construirea lui, lagărul acesta de bordeie a zăcut în întuneric. Chiar şi opaiţul strămoşesc e un lux pe care prizonierii nu şi-l pot permite decât uneori. Ei s-au obişnuit să facă

totul pe întuneric. Iată însă că în preajma repatrierii „lampa lui Ilici” luminează şi lagărul de la Monastîrka. Iniţiaţii spun că presa a făcut o largă publicitate construirii hidrocentralei. Mai poate cineva „bârfi” că timp de patru ani a stat în întuneric? Cine l-ar crede când dovada contrarie poate fi văzută alături? Ce e drept, la lumina aceasta, la pâlpâirea ei slabă, abia dacă literele pot fi recunoscute, dar vorba este: a fost gonit întunericul şi din acest loc izolat al patriei socialismului!

Ce-ar mai fi de făcut pentru schimbarea mentalităţii acestor reacţionari? s-a întrebat în continuare propaganda. În aceşti ani ei au uitat culoarea şi gustul unor alimente; nu mai ştiu cum arată ouăle, laptele. N-au mai văzut cremă de ghete, ac şi aţă, lame de ras şi atâtea alte mărunţişuri indispensabile chiar şi omului de pe treapta cea mai de jos a civilizaţiei. Din punct de vedere sovietic, lipsurile au avut o motivare: războiul. Toate eforturile s-au îndreptat spre câştigarea victoriei, şi nu pentru nevoile „invadatorilor”. Acum însă, la trei ani după încheierea păcii, să le arătăm noi de ce suntem în stare! Şi le-au arătat, înfiinţând o „cantină”. Dacă nu avem ce vinde la cantină, principalul este că a existat intenţia în această privinţă, şi e destul. Peste noapte a apărut deci cantina. Era cu vreo două sau trei luni înaintea repatrierii.

în dimineaţa aceea, lagărul avea o înfăţişare puţin obişnuită. Parcă şi natura concura la crearea unei atmosfere festive.

— Fraţilor, stiti vestea cea mare?

— Ce veste? întrebau întârziatii.

— Cum, n-aţi aflat încă? Aţi pierdut ani din viaţă.

S-a deschis cantină!

— Când, unde, cum?

într-o încăpere dintr-un bordei de lângă poartă se găseau de vânzare, în momentul inaugurării, câteva articole care puteau fi numărate pe degetele celor două mâini: cremă de ghete (din coajă de mesteacăn, în cutii din acelaşi material) de fabricaţie românească, produsă în lagăr, perii de ghete lucrate tot în lagăr

(dintr-un păr a cărei provenienţă nu putuse fi identificată), câteva duzini de ace de cusut (aţa lipsea), câţiva piepteni de metal şi de os (producţie manuală), şireturi din hârtie cerată, nişte lame de ras, circa 50 de coli de hârtie, iar ca alimente – vin din fructe de pădure (producţie colhoznică). Cu excepţia lamelor de ras (vreo 50-60) şi hârtiei, restul mărfii era producţie locală.

Dar până să se împrăştie în lagăr vestea despre deschiderea cantinei, din cantină mai rămăsese doar firma.

La două-trei săptămâni, cantina era reaprovizionată cu aceleaşi articole, care dispăreau, de obicei, în cel mult o jumătate de oră. Dar vorba e: avea lagărul cantină? Se puteau prizon ierii aproviziona de la „piaţa liberă" cu produse alimentare? Da, şi iată cum: concomitent cu deschiderea cantinei, administraţia

>

lagărului solicitase pe colhoznicii din Oranki să-şi vândă produsele prizonierilor. „Piaţa" funcţiona o dată pe săptămână şi produsele erau invariabil aceleaşi, în cantităţile următoare: cinci-şase litri de lapte, 10-20 ouă şi mahorcă. Să nu uit să adaug şi seminţele de floarea-soarelui. Fie spus, în treacăt, preţul unui litru de lapte era egal cu solda lunară a unui ofiţer (şapte ruble, fiindcă prizonierii primeau şi soldă, ca să vezi!), un ou costa patru ruble (când era mai mic), iar stacana (paharul) de mahorcă, cinci ruble. Nu se putea lua contact cu vânzătorii decât printr-un delegat al prizonierilor, însoţit de paznic.

Tot în preajma repatrierii, administraţia se gândise la o recompensă pentru prizonierii „cuminţi", adică pentru cei care continuau să lucreze voluntar în

exterior, fiindcă, odată cu greva foamei, obligativitatea muncii de „autoservire” fusese suprimată. Mi se pare că am mai vorbit despre această grevă, dar n-am amintit că şi după terminarea ei s-au găsit antifascişti amatori de „activitate”. Pentru ei s-a găsit următoarea recompensă: o dată pe săptămână li se permitea ieşirea din lagăr pentru două-trei ore, când, însoţiţi de paznici înarmaţi, puteau vizita împrejurimile.

N-aş putea spune despre o asemenea „plimbare” că ar fi atras pe toţi, dar ea era, în concepţia propagandei, încă o metodă psihologică de a falsifica realitatea, tot aşa cum încerca s-o facă şi cu distribuirea corespondenţei care acum ajungea mai uşor în mâinile destinatarilor, sau cu înlocuirea tonului arogant al gazetei de perete, plin de atacuri veninoase la adresa „reacţiunii”, cu unul mai conciliator.

„Schimbarea la faţă” nu păcălea pe nimeni, era o tranziţie anormală, şi, după stoicismul cu care suportaseră teroarea, prizonierii se adaptau acum şi... politeţii temnicerilor, încă mai dezgustătoare. Ceea ce producea omului obişnuit să spună lucrurilor pe nume o aversiune de neînvins era făţărnicia, ambiguitatea, minciuna sfruntată şi cinismul acestei metamorfoze, încercarea de a insinua (împotriva tuturor evidenţelor) că iadul sovietic ar fi pardosit cu cele mai bune intenţii.

XXVI

Compatrioţi la Buh

„Infinitul este destul de mare ca să ne cuprindă pe toţi şi eternitatea e destul de lungă.”

Rezistenţa prizonierilor la şocuri a atins cea mai înaltă cotă la i mai 1948. Dacă uimirea şi uluiala n-au produs infarcte miocardice sau alte nenorociri, minunea trebuie pusă numai pe seama tăriei morale pe care aceşti oameni şi-au format-o în lungii ani de captivitate. Reacţia a fost diferită de la grup la grup, aproape de la om la om: unii refuzau să creadă vestea (un bluf, ca atâtea altele), deşi fusese anunţată oficial, alţii aşteptau încordaţi desfăşurarea evenimentelor şi cei mai mulţi (care aparent primiseră ştirea cu indiferenţă) tremurau la gândul că ar putea fi neadevărată. Nimeni nu se îndoia că repatrierea devenise probabilă în urma grevei la care participase un mare număr de prizonieri, totuşi acum, că devenea fapt, o anume îndoială pusese stăpânire pe toţi.

Cu doi ani în urmă, plecase din lagăr un lot special selecţionat ca să întărească „forţele democratice” din ţară la primele alegeri postbelice din 1946. în compunerea lui au intrat prizonieri îndelung verificaţi de organele politice sovietice, după informaţii primite din România prin partidul comunist. La numărul infim al celor cu convingeri de stânga (însă nu comunişti) se adăugase un procent de indivizi antifascişti şi mulţi naivi sau fricoşi (mai ales). Insă de data aceasta era vorba de I repatrierea aproape totală a prizonierilor

(din lagărul nostru, cel puţin), minus (din câte se zvonea!) a celor cu biografii „suspecte”: cadre din poliţia militară, presupuşi antisemiţi sau anti- sovietici notorii etc.

Ordinul era – ca toate ordinele care se dau în lagăr – drastic: prizonierii să se încoloneze în faţa bordeielor, nepăstrând asupra lor decât castronul, lingura, cârpa de şters şi coaja de săpun, eventual vreun articol suplimentar de îmbrăcăminte: cămaşă, ciorapi, indispensabili. Scoaterea din lagăr a hârtiei, scrisă ori nescrisă, era interzisă cu desăvârşire.

După o lungă aşteptare în faţa bordeielor, coloana a fost trecută în revistă de *nacealnik*-|*i*| cu îmbrăcămintea, şi acelora dintre prizonieri care făceau concurenţă prea serioasă cerşetorilor şi vagabonzilor li se înlocuia câte un veston şi o pereche de pantaloni (de provenienţă mai mult germană). Era foarte greu să-ţi dai seama cărei armate aparţinuseră prizonierii, dar ce mai conta!

Odată terminată operaţia înlocuirii efectelor celor mai deteriorate, administraţia a dorit să ştie ce „dorinţe” mai au românii.

— Am vrea câte o batistă, s-au auzit câteva voci timide.

— Nu vă trebuie, s-a pronunţat şeful „cămisiei”.

Şi cu un gest expresiv a demonstrat cum te poţi lipsi de ea, suflându-şi nasul şi ştergându-se apoi cu mâneca vestonului.

Ceea ce părea de neînţeles era ordinul privitor la interdicţia hârtiei.

— Treacă-meargă, comentau mai ales fumătorii,

hârtia pe care ai scris ceva poate cuprinde însemnări cu privire, să zicem, la NKVD-işti, la „securitatea" statului sovietic. Dar hârtia de ziar, de ziar sovietic, cu care ne răsucim ţigările, ori hârtia curată, nescrisă, şi asta constituie un atentat la securitatea statului sovietic?

Indiferent de unde pornise, de la centru sau de la exagerarea autorităţii locale, consecinţa a fost că o literatură bogată a căzut pradă flăcărilor. Unele manuscrise erau de o incontestabilă valoare beletristică, ştiinţifică, istorică, filozofică ori muzicală; erau produse preţioase ale minţii, sufletului, talentului şi efortului creator, pe parcursul unor ani îndelungaţi, plini de spaime şi de coşmaruri, şi constituiau pentru autori o parte din propria lor fiinţă.

Spectacolul mormanelor de hârtie prefăcute în scrum amintea de tradiţia Mucenicilor, când oamenii de la ţară aprind grămezi de gunoaie, şi preceda, ca un semn rău prevestitor, pârjolul care a cuprins mai târziu bibliotecile unor conace boiereşti, la naţionalizarea din 1948. Oamenii sufereau văzându-şi distrusă comoara de gânduri, dar optimiştii incorijibili îi com pătimeau ironic.

— Nu vă pierdeţi cu firea, fraţilor, că nu e vorba de catastrofa Bibliotecii din Alexandria, cu fondul ei de 500.000 de lucrări, cuprinzând toate tradiţiile omenirii, nici de aceea a Templului din Ierusalim, cu 200.000 de documente nu mai puţin valoroase. Nici când Nero a aprins Roma nu s-a găsit plebeu s-o jelească. Şi voi vă lamentaţi pentru nişte hârţoage pe care le puteţi reconstitui în ţară? Putea oare tătucu Stalin să se lase mai prejos tocmai acum, când vrea să scrie istoria lumii pentru o mie de ani?

— Ignoranţilor, oftau amărâţi autorii manuscriselor arse, ce înţelegeţi voi din durerea noastră? Bucuria că plecaţi în ţară vă întunecă judecata.

Hârtiile mai ardeau încă în momentul când prizonierii au fost scoşi afară din lagăr şi percheziţionaţi, după ce primiseră ordin să rămână numai în cămaşă şi indispensabili. Rezultatul percheziţiei, la care luau parte şi femei, a dovedit că un prizonier călcase consemnul: asupra lui s-a găsit o bucată de hârtie răsucită introdusă într-o despicătură a pingelii bocancilor. Ghinionistul a fost imediat reintrodus în lagăr pentru cercetări şi s-a aflat istoria corpului delict: la plecarea pe front, ofiţerul cu pricina (geolog de meserie) venea direct de pe teren, unde făcuse prospecţiuni, descoperind o rocă — pretindea el — cu un bogat filon aurifer. A întocmit o schiţă a locului, cu toate detaliile necesare identificării ulterioare, dar n-a predat-o, de teamă că în lipsa lui din ţară vor profita alţii de descoperire. Şi a plecat pe front, fără să mai poată trece pe acasă şi s-o lase, păstrând-o < a pe o relicvă preţioasă. Nefericitul a fost exclus de la repatriere I >ână la clarificarea cazului, iar restul prizonierilor s-a încolonat cu destinaţia gara. Ce s-a întâmplat cu el n-am putut afla.

în gara Oranki, vreo 40 de vagoane-bou aşteptau îmbarcarea prizonierilor. Drumul până aici decursese într-o atmosferă nepotrivită împrejurării. Oamenii păreau liniştiţi, dar pe figura celor mai mulţi nu desluşeai bucurie, ci parcă incertitudinea că s-ar afla cu adevărat în drum spre casele lor: fuseseră de atâtea ori minţiţi, încât aveau impresia că în orice moment pot li întorşi înapoi în lagăr. Şi apoi, gândul fiecăruia zbura la ce va găsi acasă.

Pădurea începuse să înverzească, răsunau ciripiri

voioase, era un aer pur. Când îmbarcarea s-a terminat şi garnitura de tren s-a urnit, odată cu căderea întunericului, un oftat de uşurare adânc a ieşit din toate piepturile.

Călătoria se anunţa plicticoasă, nu atât din cauza distanţei, cât a nerăbdării oamenilor, care mărturiseau că, de-ar fi fost nevoie, ar fi făcut drumul pe jos până în ţară.

Cea dintâi mare oprire a fost la periferia Moscovei, unde trebuia, probabil, să fim „trecuţi în revistă" de vreun reprezentant al direcţiei lagărelor. Şi, într-adevăr, a apărut un astfel de reprezentant. Era o femeiuşcă ce se foia plină de importanţă prin faţa vagoanelor, etalând o rochiţă care-i plesnea pe corp şi prevestea moda minijupelor, completată de nişte pantofi cu toc cui, susţinându-i ca prin minune piftia şoldurilor. Preţiosul personaj era departe de a suscita admiraţie pentru farmecul feminin, poate şi pentru că figura ei era mai mult un produs al cosmeticii decât al simţirii umane. De altfel, nu a stat de vorbă cu nici un prizonier şi-a dispărut repede. îşi îndeplinise „sarcina".

Uimirea prizonierilor la primul lor contact cu civilizaţia comunistă n-a mai cunoscut margini când au văzut un chioşc unde se vindea pâine fără cartelă. O pâine neagră-pământ, o pâine sovietică, dar putea fi cumpărată la liber, ceea ce depăşea orice închipuire, iar pentru troglodiţii de la Oranki şi din celelalte aşezări rurale putea constitui una din minunile lumii.

Trenul s-a îndepărtat apoi spre Kiev, pe care l-a lăsat undeva în dreapta, oprind ca şi până aici de două ori pe zi pentru masă. În staţiile mai mari se zăreau la ferestrele unor gherete, expuse ostentativ parcă, mici pacheţele cu nu ştiu ce, poate biscuiţi sau bomboane, iar într-un loc se vindea chiar bere.

Deşi la începutul lui mai, câmpia era pustie, nu începuseră încă lucrările agricole, din loc în loc se opintea totuşi în hamuri câte un ciolovec bătrân, trăgând după el un plug, pe cormana căruia apăsa un copil. Spectacolul nu era ceva neobişnuit, îl mai văzusem şi în timpul războiului, dar ceea ce emoţiona cu adevărat se arătau a fi atelajele la care erau înhămate femei şi deseori copii.

La apropierea de Buh[1] trenul luase viteză, linia părea descongestionată, însă la o încrucişare de căi ferate s-a oprit mai multe ore, desigur în aşteptarea unor trenuri care veneau dinspre apus. Pentru că era garat în afara zonei staţiei, s-a permis prizonierilor să coboare din vagoane, să se mai dezmorţească. Pe feţele buhăite ale acestora se citea efectul cantităţii sporite de terci şi al somnului neîntrerupt, însă medicii asigurau că la o schimbare de regim alimentar câteva săptămâni erau suficiente pentru intrarea în normal.

Pe lângă o gardă numeroasă, convoiul de prizonieri era însoţit şi de omniprezentul comisar politic. Cu vigilenţa proprie meseriei, el supraveghea toate mişcările, înregistra discuţiile şi tot lui îi revenea sarcina să predea la destinaţie organelor de securitate româneşti dosarele prizonierilor. Uneori se petreceau incidente grăitoare despre simpatia de care se bucurau aceşti reprezentanţi politici ai regimului în rândurile armatei. Astfel, la o observaţie făcută unui ostaş din gardă, acesta a scrâşnit din dinţi: „Iudă!” [CIX]

Pe când prizonierii se plimbau în sus şi în jos prin faţa organelor, dinspre satul vecin venea spre gară o ceată dezordonată şi zgomotoasă de femei şi copii. Când liota a ajuns destul de .iproape, prizonierii au

---

CIX Râul Bug.

avut surpriza să audă o limbă în care se amestecau cuvinte ţigăneşti şi ruseşti, dar mai mult termeni româneşti. De când fuseseră deportaţi la Buh, aceşti foşti cetăţeni români se vânturau de colo până colo, adevărate flăcări călătoare, trăind ca păsările cerului din dărnicia naturii, fiindcă din mila oamenilor nu se putea trăi în această parte a lumii. (lând şi când mai munceau la colhoz, n-aveau încotro, dar în cea mai mare parte a timpului vagabondau şi achiziţionau orice lucru care nu era bine păzit.

Când şi-au dat seama pe cine au în faţă, baionetele care încercau să-i împiedice să se amestece cu prizonierii s-au dovedit nefolositoare şi fraternizarea a luat unele forme înduio- J
şătoare. Rareori s-au văzut săruturi şi îmbrăţişări mai calde, însoţite de ţipete şi vaiete, ca acum. Hărmălaia derutase garda, care, uitând consemnul, privea prostită la efuziunea ţigăncilor. După trecerea valului de emotivitate, una din ele şi-a scos ghiocul, alta cărţi de joc soioase, a treia o mână de boabe de porumb, pe când celelalte nu-şi încetau jelania:

— De când ne-a trimis la Buh, a uitat de noi hoţu ăla, şi aici am căzut în mâinile satanei, că ne munceşte ca pe hoţii de cai, de dimineaţa până seara, ba şi noaptea, şi nu ne sătu- răm niciodată cu casa lor, fi-le-ar casa a dracului, sta-le-ar în

> > gât, alege-s-ar prafu’ şi pulberea de tot neamu lor să se aleagă, înghiţi-i-ar pământul şi n-ar avea parte de lumânare la căpătâi! Mânca-v-aş, faceţi-vă milă şi pomană şi luaţi-ne şi pe noi, că ne prăpădim aici în afurisitul ăsta de colhoz, arde-l-ar focu să-l ardă!

Când s-au mai potolit, primind ce brumă de daruri le puteau face prizonierii, garda a intervenit din nou şi a

reuşit cu chiu, cu vai să-i izoleze, iar convorbirile au continuat de

la o oarecare distanţă în aceeaşi larmă care n-a încetat până la plecarea trenului.

Nu mai ştim nimic de soarta compatrioţilor noştri deportaţi pe aceste meleaguri neospitaliere.

XXVII

Pe acolo s-a războit Ştefan

„Ţineţi minte cuvintele lui Ştefan
care v-a fost baci până la adânci bătrâneţe,
că Moldova n-a fost a strămoşilor mei, n-a fost a mea şi
nu e a voastră, ci a urmaşilor voştri şi a urmaşilor
urmaşilor voştri, în veacul vecilor.”[CX]

Lotul de prizonieri repatriat în tnai 1948, din lagărul de la Monastîrka, a intrat în ţară pe la punctul Lipnic sau Lipinţi – pe Nistru – unde, la 20 august 1469 (sau 1470), Ştefan-vodă, domnul Moldovei, repurtase o strălucită biruinţă asupra tătarilor. Surprinşi în dumbrava de la Lipnic, invadatorii fuseseră nimiciţi, robii pe care-i capturaseră au fost eliberaţi, iar prăzile recuperate în întregime.

Spunând că lotul a intrat „în ţară” pe la Lipnic, am exprimat un adevăr cunoscut, înscris în testamentul neamului, despre o stăpânire pe care nu numai românii şi numeroşi istorici străini, ci şi unii ruşi o recunosc României asupra teritoriului dintre Prut şi Nistru. El a fost dintotdeauna pământ românesc şi va rămâne românesc „în veacul vecilor”, în ciuda răpirilor vremelnice şi deznaţionalizării fortate a autohtonilor.

J >)

Ca orice călătorie, fie ea şi într-o închisoare pe roţi, călătoria noastră decursese destul de monoton. Timp de zece zile, cât parcursesem teritoriul sovietic, n-am văzut peisajul decât printr-o ferestruică la care avea acces o singură persoană; uşa vagonului se

CX Citat din *Apus de soare* de Barbu Ştefanescu-Delavrancea.

deschidea numai în timpul opririlor pentru masă.

Pe măsură ce ne apropiam de România, încordarea creştea. Păşind pe pământul Basarabiei, şi încă într-un loc ca acesta, încărcat de amintiri istorice, reacţia a fost zguduitoare: prizonierii sărutau pământul Patriei şi atingeau cu evlavie, ca pe
nişte odoare scumpe, vagoanele de tren care se vedeau, după inscripţii, a fi fost româneşti. Cei doi preoţi din convoi pregă tiseră discret o slujbă religioasă. Oamenii îşi stăpâneau cu greu tate emoţia şi adesea zăreai lacrimi în ochii unora. Gara, cu numeroase linii, nu era totuşi prea animată. Se vedeau câţiva locuitori în uniforma căilor ferate şi civili purtând îmbrăcă mintea obişnuită în acest colt de tară. Gara trebuie să fi arătat la fel şi înaintea războiului. N-am găsit nici un chioşc, iar pâinea nu se vindea, ca la Moscova, fără cartelă.

Slujba religioasă a fost scurtă, pentru a nu atrage atenţia organelor sovietice, şi era aproape de sfârşit când li s-a alăturat celor îngenuncheaţi un mic grup de localnici, cu toţii nişte zdrahoni spătoşi. Ingenuncheaseră tăcuţi alături de fraţii lor din patria-mumă, spre a înălţa împreună către cer o rugă pentru o dreaptă împlinire. Când s-au ridicat, şi-au făcut cu evlavie cruce şi au sărutat cuviincios mâna preoţilor.

Multe lucruri se petrecuseră în puţinii ani scurşi de la dezmembrarea ţinutului din trupul ţării: în 1940, la data ultimatumului sovietic pentru restituirea Basarabiei şi în plus a unei părţi din Bucovina, populaţia românească din Lipnic se ridica la peste 80%, pentru ca după numai un an de stăpânire sovietică, adică la data izbucnirii războiului antisovietic, să coboare la 55-60%, iar acum, în 1948, abia dacă mai atingea 40%.

— Unde e restul? se întreba unul din ei cu nişte ochii cenuşii ca oţelul. Am vrea să ştim şi noi unde, dar cine poate şti ceva în marginea asta de lume, unde nu pătrund decât *Izvestia* şi *Pravda* şi nu auzim decât vocea crainicului de la Radio Moscova?! Mulţi dintre noi au fost ridicaţi atunci, în ’40, pe alţii i-a târât armata roşie în retragerea ei din ’41, ceilalţi au fost şi sunt ridicaţi în continuare din 1944, când s-au întors ruşii. Din toţi dislocaţii, dacă s-au mai întors patru sau cinci, şi ei nu ştiau nimic de soarta celorlalţi, fiindcă i-au despărţit de la început. Aşa amestecă ruşii populaţia, ca să-şi piardă urma naţionalităţile celelalte şi să-şi uite limba şi obiceiurile străbune. Toate

> > > > posturile de conducere sunt ocupate acum la noi numai de străini. Unii nici nu ştiu româneşte. Din învăţătorii pe care 1 am avut până la război, nu mai e nici unul, şi jumătate erau ilc-aici, din orăşel. În şcoli nu se mai învaţă româneşte. E şi o secţie moldovenească, dar noi, care suntem români din tată în I iu, nu mai înţelegem limba moldovenească în care învaţă acum copiii noştri. Unii ne-am băgat în slujbe, n-am mai rămas la colhoz, ne-am gândit că e mai bine aşa, că putem să ne dăm seama ce se petrece şi ce gânduri nutresc liftele astea cu noi. 1)in ţară nu mai ştim decât ce ne spun ăştia. Se spune că partidul comunist din ţară a umplut puşcăriile cu toţi oamenii mai însemnaţi, pe mulţi i-au ucis şi l-au alungat şi pe rege. Nouă ne tot spun că acum este şi în România tot ca aici, eonii uce clasa muncitoare, şi au început oamenii să intre în colhozuri; pe popi se aude că-i rade şi în şcoli se vorbeşte ruseşte. Aţi întrebat de biserică? N-au dărâmat-o, dar popă n-avem, că l-au deportat, şi altul de unde să iei? Acum nu ne mai spun români, zic că suntem moldoveni, adică tot un fel de ruşi care, dacă au trăit mai aproape de români, ne-am încuscrit cu ei şi le-am învăţat limba. Copiilor le-a cerut să aducă la şcoală toate cărţile româneşti pe care le au acasă. Odată şi odată va fi sărbătoare şi pe uliţa noastră, românească. Spuneţi-le fraţilor din ţara veche că nu se poate să nu sosească pentru tot neamul nostru. Că n-o mai apuca ziua asta unul ca mine, sau ca ăştia de-i vedeţi, or apuca-o copiii, şi dacă nici copiii, barem nepoţii noştri tot au s-o apuce.

Că ea o să vină, de asta suntem noi siguri.

Cititorul acestor rânduri gândeşte poate că autorul lor se lasă purtat de himere, că astfel de vorbe n-au putut fi rostite de un ţăran basarabean din Lipnic în anul 1948, când viitorul era imprevizibil şi riscul de a fi văzut vorbind cu prizonierii români era prea mare.

Şi totuşi aceste vorbe au fost rostite, poate nu exact aşa cum sunt formulate aici, dar aceasta era ideea şi majoritatea expresiilor aparţin ţăranului. Mai trebuie adăugat că omul vorbea o limbă neaoş românească, pe care am mai întâlnit-o încă de două ori în Uniunea Sovietică: prima oară la Grădiniţa (un sat între Tiraspol şi Dalnik), şi a doua oară vorbită de un mocan ardelean de origine, ai cărui strămoşi ajunseseră cu turma lor de oi în Kuban pe vremea ţarinei Ecaterina a Il-a, la câţiva ani după războiul ţărănesc condus de Pugaciov[1]. Aici, în Kuban, mocanii înfiinţaseră un sat căruia i s-a zis mai apoi Moldavanskoe, astăzi oraş cu peste 10.000 de locuitori.

Pentru acel moment unic trăit la Lipnic, prizonierii care participaseră la el s-au simţit datori, întorşi în ţară, să uite ciudatele comportamente ale unora (repet, unora) dintre refu- giaţii basarabeni în România, basarabeni care au avut puţine puncte comune cu demnitatea de om şi mândria de român. [CXI]

CXI Emelian Ivanovici Pugaciov (1742-1775) a fost conducătorul cazacilor de pe Don, celebru pentru revolta ţărănească din anii 1773-1775.

CARTEA A III-A

După măcel a izbucnit pacea

„Din pricina cuvintelor pe care nu le-au rostit atârnă morţii atât de greu în sicriele lor.

I

Lupii sunt nemuritori

„Trebuie să fii ciocan ori nicovală.”

Şi astfel, într-o zi cu soare cald de mai[1], lotul nostru de prizonieri şi-a revăzut ţara şi, familiile. Cea dintâi impresie pe care a avut-o a fost că nimic nu mai arăta ca la plecare. Natura însăşi părea că se schimbase; în aer plutea o crispaţie nedesluşită, o miasmă pe care nu o puteam identifica. Dar transformarea cea mai adâncă o suferise omul. Pe acesta cu adevărat nu-l mai recunoşteai. Era greu de spus dacă depărtarea de ţară şi experienţa amară acumulată în răstimp pe front şi în captivitate produsese noua optică; fapt este că foştii prizonieri nu reuşeau să se regăsească în perioada aceasta tulbure de readaptare la condiţiile vieţii de după război. Se poate ca apăsarea pe care o simţeau să nu fi fost decât consecinţa noului climat social brutal şi plin de contradicţii, ori se înstăpânise mai mult în- tr-înşii, dar cauza nu prezenta atâta importanţă cât senzaţia de frustrare, sentimentul că sunt străini şi nedoriţi în propria lor ţară. Chiar mai târziu, mult mai târziu, după ce trupele sovietice se retrăseseră, persista îndărătnic impresia de ţară ocupată, în care adevăraţii stăpâni deveniseră nişte toleraţi. Fiecare detaliu al vieţii cotidiene stârnea oroarea şi aprehensiunea.

Acum privirile oamenilor căutau pieziş, parcă te pândeau. Nu vedeai decât figuri încruntate; un chip

deschis, prietenos, sincer interesat de starea sănătăţii interlocutorului era un lucru rar. Atitudinii spontane îi luaseră locul reţinerea de la tot ce [CXII] putea să însemne raporturi apropiate între oameni, tendinţa de a nu spune lucrurilor pe nume şi mai ales impulsul nestăpânit spre vulgaritate şi violenţă. Un cuvânt fără semnificaţie putea fi speculat şi da ocazia celor mai bizare interpretări. Nu rareori, imprudentul care-l rostise era bănuit de ostilitate faţă de regimul comunist, cercetat, arestat şi condamnat.

Vestimentaţia purta şi ea amprenta metamorfozei sociale. În acest „veac nou" erau la modă şepcile proletare trase pe ochii care te străpungeau cu vigilenţă, bocancii grosolani sau cizmele de cauciuc (numai cu ele puteai înfrunta noroaiele şoselelor măcinate de urmele războiului), cămăşile cadrilate sau „antijeg" şi pufoaica, necunoscută până acum în îmbrăcămintea românească, ori căciula cu clape de tip sovietic.

Culoarea roşie în toate nuanţele caracteriza o sumedenie de articole vestimentare şi abuzul acesta de roşu îţi sugera nişte răni mortale din care sângele se scurgea fără încetare. Pentru ochi, culoarea era obositoare, cu atât mai obositoare şi mai displăcută cu cât roşul îţi amintea fronturile de luptă.

Acum bărbaţii se bărbiereau o dată pe săptămână, după obiceiul practicat în mediul rural, iar femeile uitau să se mai pavoazeze, urmând fidel exemplul femeii sovietice din armata roşie. Câinii de rasă ori alţi câini dispăruseră din peisajul citadin, ca şi bastonul, pălăria, gambeta şi jobenul, cravata şi monoclul, fracul şi pantofii de lac, pandantivele şi

CXIIîn mai 1948.

cruciuliţele care reprezentau (în concepţia comunistă) imaginea unei vieţi putrede şi corupte, apusă de-acum pentru totdeauna. Abia de mai puteau fi zărite prin talciocuri, dar o parte din ele au reapărut de îndată ce apele s-au mai liniştit şi cenzorii societăţii s-au îmburghezit ei înşişi. Tot acum a apărut şi tipul bişniţarului, un individ care-ţi vindea diverse articole inexistente în comerţul socialist. De unde la început „moda” cerea să se fumeze ţigări populare, ceva mai târziu (prin compensaţie) toţi înnebuniseră după ţigări străine scumpe, şi pasiunea pentru ele n-a dispărut

nici acum; dimpotrivă, ele au devenit formula magică după care obţii tot ce doreşti, un fel de „Sesam, deschide-te!”.

În adunări se râdea zgomotos, vulgar. Oamenii aveau impresia că în felul acesta se încadrează în atmosferă. Dinamismul sc confunda cu lipsa celor şapte ani de acasă. Doar membrii de partid proaspeţi, proveniţi din contopirea cu partidul socialist (fiindcă ilegaliştii erau *rara avis),* adică „cei cu un cap mai mare” decât restul cetăţenilor şi care, teoretic, aveau toate responsabilităţile (dar nu răspundeau de nimic), comunicau între ei conspirativ, ţineau şedinţe închise şi arborau mutre de nepătruns, ca de idoli antici. Ei voiau să spună: „Ştim totul, însă ne este interzis să vorbim”.

Fiecare gest căpăta acum o semnificaţie politică, asemenea cuvintelor care erau interpretate după plac, şi în această vânătoare de vrăjitoare mulţi oameni au plătit scump libertatea de a face un spirit, de-a povesti o anecdotă. Dacă o persoană „nesigură” afirma, de pildă, că „de mâine se va schimba vremea”, aceasta semăna a profeţie politică şi „reacţionarul” era chemat şi interogat îndelung, uneori numai ameninţat, alteori bătut şi în toate cazurile pus sub supraveghere, iar la recidivă judecat şi, fireşte, condamnat.

Sărutarea mâinii femeilor dispăruse. Obicei înapoiat, burghez. Nu mai există cucoane, toate femeile sunt „tovarăşe” (cu excepţia celor cocoţate în vârful piramidei sociale). Pentru acestea din urmă exista o dezlegare tacită pentru a fi venerate public prin sărutarea mâinii, chiar dacă această moştenire era dezavuată oficial. În acelaşi timp, din relaţia mamă-fiu sau fiică a fost suprimată formula „sărut-

mâna, mamă”, iar pronumele de reverenţă „dumneata” a dispărut şi din mediul rural, unde nu se pomenise până atunci să-i spui tatălui sau mamei „tu”. Noua aristocraţie politică nu avea aceleaşi maniere ca vulgul, pentru care termenul „tovarăşe” era tot aşa de antipatizat ca şi noţiunea de „comunist”, dar oamenii şi-l însuşeau Iară voia lor prin repetare continuă. Se creau astfel deprinderi

maselor. Oamenii de orice vârstă şi profesiune erau şi ei „tovarăşi” pentru copilul care abia începuse să vorbească. Dacă permitea elevilor să-l numească „domn”, cadrul didactic era scos din învăţământ sau, în cel mai fericit caz, aspru sancţionat. Orice şedinţă începea cu *Internaţionala* şi sfârşea cu *Marşul partizanilor.* Şi era interminabilă. începea dimineaţa şi sfârşea seara, iar uneori continua până noaptea târziu, dacă nu cumva era programată noaptea şi lua sfârşit dimineaţa, când partici- panţii plecau direct la serviciu.

în atmosfera îmbâcsită de fum de tutun ordinar (salariile erau îngrozitor de mici), de mirosul corpurilor nespălate, oamenii ronţăiau toată vremea seminţe de floarea-soarelui sau de dovleac, scuipând cojile pe jos. Luase naştere, de la preluarea puterii de către comunişti, o industrie nouă (la noi), dar care în URSS era înfloritoare din vremuri vechi, practicată predilect de ţigănci, fiindcă ea nu cerea muncă şi nici capital. Materialul se găsea pe câmp, la îndemâna oricui, şi seminţele trebuiau doar prăjite. Diversitatea şedinţelor urca numărul lor câteodată şi la trei pe zi în cadrul unei instituţii sau întreprinderi. Se ţineau şedinţe de partid, sindicale, de producţie, de comunicări, de analiza muncii, de învăţământ politic, şedinţe ARLUS[1], UFDR[CXIII] [CXIV], adunări ale Frontului Plugarilor etc. Munca propriu-zisă era dată peste cap; personalul didactic (mai ales cel din mediul rural) era cel mai năpăstuit, fiind singurul cu statut de intelectual.

Cursurile şcolare deveniseră activitate secundară:

CXIII Asociaţia Română pentru Strângerea Legăturilor cu Uniunea Sovietică.

CXIV Uniunea Femeilor Democrate din România.

obligat la ocupaţii care nu aveau nici o legătură cu îndeletnicirile profesionale, profesorii erau scoşi de la cursuri pentru a citi ziarul pe câmp muncitorilor agricoli, întocmeau recensămintele animalelor şi diferite statistici de care avea nevoie Sfatul Popular local, iar în zilele aşa-zise libere (duminicile) însoţeau pe teren pe „îndrumătorii" politici. De la şedinţe nu se putea lipsi cu nici un preţ, absenţa era considerată act de boicot politic.

Mai curând era trecută cu vederea absenta de la orele de

> serviciu, şi

foarte mulţi profitau de această conjunctură favorabilă. Tineretul – „copilul drag al partidului" – era astfel îndepărtat de la preocupările serioase şi numai cei cu origine socială „nesănătoasă" ori incertă îşi pierdeau vremea cu studiul.

În culisele şedinţelor, de obicei cu câtva timp înainte, se făceau aranjamentele necesare pentru ca ele să aibă succes: se stabilea din cine va fi format prezidiul adunării (o chestiune pur decorativă), cine va conduce şedinţa, cine trebuie să ia cuvântul şi ce anume trebuie să spună. Vorbitorul primea anticipat textul scris al cuvântării, iar dacă nu ştia să citească declara că este de acord cu cei care au vorbit înaintea lui.

Când puţinii oameni cu o rămăşiţă de curaj strecurau obiecţii timide, acestea erau fie ignorate, fie supuse criticii necruţătoare a celor din prezidiu, oglindind acuzarea directă că „nu sunt pe linia partidului", ci duşmanii lui. Dar asemenea disonanţe se produceau foarte rar. Oamenii erau prea terorizaţi şi cazurile de abateri „ideologice" îi învăţaseră să nu se joace cu focul.

Hotărârile luate — de regulă înainte de începerea şedinţei — erau citite într-o atmosferă lâncedă, rezoluţia era adoptată în unanimitate, devenind „lege”, şi participanţii se urneau greoi de pe bănci, fără altă dorinţă decât să ajungă acasă şi să se culce... să doarmă ca să uite totul. „Numai somnul nu ni l-au putut lua comuniştii”, se spunea. în timp ce activiştii partidului, rămaşi singuri în sală să întocmească nota informativă, se firi- tiseau între ei pentru succes, urându-şi: „Să fii iubit de popor”, o urare cu atât mai cinică cu cât era mai neverosimilă, şi care a dispărut la timp. Apoi cineva scotea o sticlă cu „tărie” şi treaba era încheiată ca în cea mai bună dintre lumi. Astfel, un grup de indivizi insidioşi ţineau sub presiune mulţimi de sute de oameni.

Schimbarea de care vorbeam la început se resimţea şi în vocabularul oamenilor. Din lexicul curent au dispărut sau tindeau să dispară unele cuvinte; pe de altă parte, au fost introduse altele noi, până mai ieri cu circulaţie foarte redusă ori pur şi simplu nefolosite, deşi existau în dicţionar.

Termeni ca: ideal, conştiinţă, onoare, demnitate etc. produceau un surâs de compasiune, erau luate în derâdere, nu puteau fi ancorate în actualitate. „Ce-i aia conştiinţă”? întrebau filozofii marxişti. Conştiinţa, după ei, era un fenomen subiectiv şi o reduceau la ceea ce ei numeau vigilenţă, pierzând-o astfel în reţeaua densă a relaţiilor existenţiale ori a structurilor impersonale.

Conştiinţa înceta de a fi un model personal al lumii, o structură de trecere a omului din condiţia sa primară organică într-una raţională, creatoare, cum o văzuseră Bergson şi marii gânditori ai omenirii. Deocamdată, toată „filozofia” lumii contemporane pe

unde călcase cizma armatei roşii era monopolul celor „patru mari”; ei reprezintă *alfa* şi *omega* spiritului uman şi din aceştia, cel din urmă, singurul în viaţă, era considerat fiinţa supremă, demiurgul, părintele popoarelor. La un semn al lui, apele îşi opresc cursul, munţii se apleacă spre a fi escaladaţi de activiştii comunişti, nimic nu se opune voinţei sale de natură divină.

Onoarea era şi ea denunţată ca un vestigiu medieval care n-avea ce să caute într-o lume dominată de învăţătura marxistă. Dispăruse până şi expresia aşa de uzitată: „pe onoarea mea”. Demnitatea se confunda acum cu funcţia; când ocupai un loc oricât de modest la masa reputaţiei, aveai şi demnitate berechet.

Concomitent, au căpătat o largă circulaţie termeni puţin folosiţi până acum în convorbiri: vigilenţă, normă, productivitate, responsabil, colectiv, eficienţă, plenară, activist, ideologic, depăşire, cincinal, novator, competitiv; sau alţii, care voiau să arate, chipurile, că România socialistă este o ţară cu deschidere

spre Occident: *shop, snack-bar, sexi, maxi* etc. Apoi, s-au îndesit expresiile fără curs până atunci: „fir-ar mama lui a dracu'", „decât să plângă mama, mai bine să plângă mă-sa" ori „răspunzi cu capul". Dumnezeu era înlocuit, în zeflemea, prin „şeful" sau „responsabilul naturii". Limba era corcită abundent cu expresii argotice, unele cuvinte fiind folosite cu ostentaţie tocmai pentru lipsa lor de popularitate. „Revoluţia culturală" voia ca ele să imprime o direcţie corespunzătoare noului lexic românesc.

Schimbarea orânduirii social-politice a schimbat chiar înţelesul cuvintelor. Denunţ – spre exemplu – depăşindu-şi conţinutul indicat în dicţionar şi revoluţionându-şi sensul, sugera in optica marxist-leninistă o datorie patriotică, o obligaţie de onoare, pe care o poţi duce la îndeplinire şi sub masca anonimatului. Denunţul constituia la acea dată, şi mai constituie şi azi o industrie lucrativă, un mijloc eficace de luptă împotriva adversarilor sau unor oameni inofensivi, iar termeni ca: bandit, spion, trădător au sens unic, desemnând numai pe ticăloşii care se opun comunismului.

în primii ani de după terminarea războiului, lumea apărea la noi „ca un balamuc şi un spital", cum ar spune Heine, deşi comparaţia nu l-ar fi mulţumit de-ajuns dacă el însuşi ar fi trăit în mijlocul ei. Civilizaţia socialistă asfixia prin preţiozitatea ei goală de orice conţinut etic. Printre numeroase altele, exista un consemn care se referea la necesitatea tăcerii: fii înţelept, suna consemnul, fă-te că nu vezi nimic, strecoară-te cât mai neobservat, nu-ţi face duşmani, nu contrazice şefii şi ia poziţia mutului. Erau condiţiile supravieţuirii. Incapabil să ţi le însuşeşti, deveneai un proscris. Iremediabil. Şi în vreme ce

majoritatea oamenilor era preocupată de ideea distrugerii semenilor săi, armata roşie „dezrobitoare” scormonea teritoriul românesc întocmai ca pe un sat fără câini şi cu oamenii aflaţi sub narcoză, ca să descopere ce se mai putea jefui dintr-o ţară care se dovedise o pradă atât de uşoară, aceasta în afară de enormele despăgubiri de război; paralel cu jaful, organele securităţii sovietice,

ajutate de cele româneşti, controlau totul şi dispuneau după plac de vieţile, demnitatea şi bunurile oamenilor. Calcule ulterioare au arătat că prada sovietică de pe teritoriul nostru a atins o mie două sute de milioane dolari, fată de trei sute de milioane despăgubiri de război, impuse prin tratatul de pace.

Un număr însemnat de scriitori de valoare, ca să nu mai vorbim de plevuşcă literară ieşită ca ciupercile după ploaie, ridicau imnuri de slavă „comunistei ere”; la canalul Dunăre-Marea Neagră şi în temniţe piereau zilnic oameni cu care se mândrise neamul până ieri, iar alţii, scoşi din posturi, trăiau din mila cunoscutilor şi admiratorilor.

■> ■>

România era stoarsă de ultimele rezerve, în dispreţul jertfei de sânge şi aportului material pentru terminarea războiului. Se uitase că, prin trecerea ei de partea aliaţilor, războiul luase sfârşit cu şase luni înainte de termenul prevăzut. înglobată „bastionului păcii” care imortaliza în piatră, de la Nistru până la Rin, cuceririle militare, pregătind drumul spre dominaţia mondială, părăsită de prieteni şi neavând spre cine să-şi îndrepte nădejdile, ţara noastră se afla la pământ. Pentru populaţia curat românească — cea mai oprimată în propria-i ţară, unde evreii, bulgarii, ungurii, ucrainenii şi ruşii erau privile- giaţi – lozinca acestor zile era supravieţuirea cu orice preţ şi această supravieţuire s-a datorat numai satului, ţărănimii pe care vrea s-o desfiinţeze astăzi un inconştient[1]. Oraşul a fost

> > > teren experimental, ca de obicei. La început numai bănuitori, oamenii atinseseră

o limită nemaiîntâlnită a laşităţii, mai cu seamă de când puteau fi văzute pe străzile oraşelor (şi îndeosebi în Bucureşti) cadavre care zile de-a rândul rămâneau neridicate.

Nu se da nici o explicaţie oficială asasinatelor, ziarele nu suflau un cuvânt şi totul lăsa să se creadă că ar fi vorba de nişte [CXV] hoţi împuşcaţi pe când încercau să spargă un magazin de stat; fireşte, oamenii înţelegeau că nu este, că nu poate fi, adevărat, fiindcă victimele nu aveau figuri de borfaşi, ba chiar o bătrână recunoscuse într-un cadavru pe un medic care o îngrijise. Se crea astfel o psihoză în rândurile populaţiei, copleşitoare şi contagioasă, care era cu atât mai necesară partidului comunist acum, când pusese mâna pe frâiele puterii, cu cât nemulţumirile maselor şi deruta făceau imposibilă concilierea oamenilor. Se povesteau cazuri numeroase de copii care, fie din inocenţa specifică vârstei, fie din alte considerente, îşi denunţau părinţii, fraţi care se întreceau în răutăti, demascându-se dacă unul din ei nu era fidel partidului. Noua şcoală de cercetători pe puncte, de indivizi care scriau istorie de pe „poziţii marxiste”, gen Roller, preamărea abuzurile, fărădelegile şi crimele partidului comunist român, autorul acestei „revoluţii fără vărsare de sânge”, mulţumită numai şi numai bogatei experienţe în materie a Uniunii Sovietice, care ne-o pusese „frăţeşte la dispoziţie”. În realitate, sângele curgea neîntrerupt, dar totul se petrecea în cea mai adâncă clandestinitate; comunicarea dintre oameni era sever supravegheată şi abia dacă unele zvonuri mai puteau înlocui lipsa informaţiilor oficiale.

Situaţia confuză, confidenţială, plină de semne de întrebare şi de ameninţări convenea de minune

CXV Referire la N. Ceauşescu.

partidului, era tactica de care se folosise de la începuturile lui. O literatură tipărită pe hârtie ordinară şi difuzată prin „Cartea rusă” inundase librăriile, şi la transmisiunile în limba română (care aveau loc de trei ori pe zi), o voce de la postul moscovit de radio anunţa cu un timbru sepulcral: „Vorbeşte Moscova... vorbeşte Moscova”, cu acea solemnitate rigidă cu care sunt comunicate unele evenimente planetare senzaţionale, ca decesul unui mare conducător de stat ori vreo descoperire epocală, când de fapt nu era vorba decât de nişte găini care, prin metode sovietice, se ouau de două sau chiar de trei ori pe zi, ori de scroafe de la care savanţii sovietici obţineau, de două ori pe an, câte 25—40 de purcei.

Ca pretutindeni, nici la noi mita, şperţul, ciubucul (şi cum i se mai spune) nu era ceva necunoscut, dar se menţinea în limite rezonabile, ca să zicem aşa. De când cu fericirea pe care a adus-o socialismul, ruşfetul a devenit indispensabil, nimic nu se poate obţine fără el şi totul, absolut totul este de vânzare: şi omul, şi sufletul său. Expresie a luptei de clasă, justiţia a căpătat un spirit părtinitor şi şovăielnic, pentru că, fără nici o îndoială, mai sunt oameni care îşi respectă statutul lor de oameni. Legi se votează, nişte legi vagi, într-adins lăsând loc pentru interpretări diferite. Poate niciodată ca acum nu se potriveşte mai bine cunoscutul adagiu: Multe legi, multă nedreptate. Avo- caţii pledează cu plăcere procese de jafuri, escrocherii, scandaluri, atacuri la drumul mare, crime, dar se feresc să apere pricini politice, care, cel puţin în primii ani, le-au atras radierea din barou, termen desfiinţat acum şi înlocuit prin corpul juriştilor sau asa ceva.

Sancţiunile pentru diverse delicte se acordă cu o .

largă generozitate, mai ales pentru furtul din avutul obştesc, dar nu cu mai puţină uşurinţă pentru fapte care în trecut nu depăşeau câteva luni de închisoare, iar acum ajung la câţiva ani. Pentru pricini politice, oricât de neînsemnate, urmările sunt draconice.

Prin munţi, grupuri răzleţe şi neajutorate de partizani mai acţionau în primii ani postbelici prin Banat sau ascunşi prin cuiburile de vultur din munţii Moldovei, însă au fost hăituite cu atâta sălbăticie, că după o vreme nu s-a mai ştiut nimic de ele; când nu puteau fi prinşi vii, luptătorii trebuiau ucişi fără milă. Umanism socialist. Unul dintre grupuri, de pildă, care acţiona în munţii Moldovei, fusese capturat la o mănăstire unde conspiratorii îmbrăcaseră vestminte monahale, altele se risipiseră sau îşi căutaseră scăparea peste hotare. Şi totuşi lupta lor a durat timp îndelungat şi va rămâne, pentru cine ştie câtă vreme, o pagină nescrisă de istorie adevărată.

Ziarele veneau mereu cu ştiri despre devieri de dreapta, cele mai multe înscenări pentru înlăturarea adversarilor, şi „demas- cau" elementele oportuniste şi pe „bandiţii, spionii şi trădătorii manevraţi de duşmanul de clasă cu sprijinul imperialiştilor" ca să abată atentia oamenilor muncii de la construirea socialismului în patria noastră. Dacă la început limbajul stereotip şi anost al ziarelor, presărat cu sloganuri, era urmărit de curiozitate sau din obiceiul de a frunzări presa, cu timpul ziarele nu mai serveau decât la împachetat, iar în mediul rural la o operaţie şi mai prozaică.

La locul său de muncă, specialistul era suspectat ca unul care provenea din clasa exploatatoare şi silit să acţioneze la ordinul organului represiv sau politic. Categoria indivizilor pricepuţi la toate — multilaterali —, deşi uneori erau de-a dreptul analfabeţi, sporea văzând cu ochii. Ultimul activist politic cu şcoala primară neterminată (din cauza burgheziei care „îl ţinuse cu capul la pământ") îşi descoperise peste noapte vocaţii într-ale învăţământului, finanţelor, agriculturii şi era oricând gata să-ţi toarne un discurs. Profesionistul nu mai avea ca altă dată un şef, ci zeci de stăpâni, şi fiecare din ei se simţea dator să-l bruftuiască sau „să-l înveţe". Cine răsfoise scrierile întemeietorului statului comunist făcea mare caz de un citat al lui Lenin, pe care l-am auzit de zeci de ori: „Nu ştii, te învăţ; nu poţi, te ajut; nu vrei, te oblig". Doar că activistul nu era în măsură nici să-l înveţe, nici să-l ajute, ci doar să-l oblige. Ca peste tot unde a fost introdus de baionetele ruseşti, comunismul (dacă mai crede cineva că ceea ce există azi în România poate fi numit comunism) a fost construit de oameni care n-aveau nimic cu el, dimpotrivă, îl detestau, dar

nu-l puteau ignora fie de frică (în caz de eşec erau singurii răspunzători), fie pentru că aveau pasiunea muncii în sânge şi se lăsau antrenaţi de ea fără să se mai gândească la altceva.

Când, după terminarea războiului, a început reconstrucţia, mii de tineri au alergat pe şantiere, atraşi de noutate şi de mirajul unei vieţi descătuşate de disciplină, la adăpost de grija hranei şi amăgiţi de avantajele ce li se promiteau pentru obţinerea unei diplome, a unei calificări oarecare, a unui post confortabil. Multi căutau aventura, dar erau şi tineri bine intenţionaţi şi încrezători. Pentru aceştia decepţia a fost crudă: experienţa era departe de a însemna o şcoală în înţelesul didactic al cuvântului.

Ulterior au apărut primele tractoare şi camioane *made in Romania,* după o tehnică la care Occidentul renunţase cu mulţi ani în urmă. Asociate cu alte „binefaceri" importate din răsărit, oţelul şi tehnica schimbau puţin câte puţin omul în robot, maşina ucidea ceea ce era divin în el, setea de eternitate. Luaseră fiinţă tot felul de şcoli, iar disciplina de bază era studierea marxismului şi învăţarea limbii ruse, introdusă ca obiect de învăţământ încă din clasa a patra primară; cele mai multe şcoli existau pe lângă întreprinderi.

La începuturile lui, învăţământul de partid era o adevărată sperietoare pentru firile slabe, timide, incapabile să-şi însuşească terminologia marxistă, mizeria limbajului presei, a discursurilor inepte ale conducătorilor; şi aceste fiinţe neajutorate au plătit scump „ridicarea nivelului politic şi ideologic" cu internări în spitale sau infarcte miocardice. Omul devenea o maşină de înregistrat termeni, limba

încetase de a fi un mijloc de comunicare între oameni, era *haut-parleur*-\A politicii. Cu cât partidul comunist încerca mai stăruitor să se apropie de mase, cu atât distanţa se mărea. Accesul la un secretar regional de partid era mai anevoios decât altădată, pe vremea burgheziei, accesul la un ministru, iar să pătrunzi la nivel regional însemna să ţi se facă o mare favoare. „Scrie pe hârtie ce vrei şi las-o aici", i se spunea solicitantului, dar nimeni, niciodată n-a primit un răspuns scris, cu excepţia acelor răspunsuri demonstrative, pline de fanfaronadă, pe care comitetul central al partidului le publica în ziarul *Scânteia* la unele reclamatii ce i se adresau direct, pentru ca toată suflarea să ia act de sensibilitatea conducătorilor la nevoile obşteşti.

Desigur că, în condiţiile acestea, oamenii au renunţat la audienţe şi la petiţii semnate, recurgând la anonime. Era mijlocul cel mai comod de a lua legătura cu autoritatea, cel mai lesnicios din toate, dar şi cel mai eficient când voiai să loveşti în cineva, mijloc folosit pe scară largă, încurajat de altfel de partid, obişnuit din ilegalitate cu astfel de metode. Scrisorile anonime au ajuns la un moment dat o ocupaţie înfloritoare, reprezentând şi azi una din paginile întunecate ale istoriei partidului, fiindcă, deşi se dovedeau de multe ori mincinoase, ele aruncau o umbră de bănuială asupra unui om corect.

S-au folosit cele mai variate procedee pentru a face din partid un mit. Mass-media era cea dintâi chemată, după activiştii de partid, să întărească legenda în ochii mulţimilor, cu preţul unei nemaivăzute risipe de hârtie şi peliculă fotografică. Partidul era prezentat ca

omnipotent, ca o forţă superioară care nu greşeşte niciodată, ştie tot ce face şi gândeşte omul în fiecare clipă, chiar şi când se duce la closet, un fel de conştiinţă a fiecăruia, născută odată cu individul. începuturile partidului (neatestate, deocamdată) trebuiau căutate în vremea lui Burebista, poate chiar mai înainte, iar ubicuitatea lui era o însuşire de necontestat.

Este surprinzător (ca să nu spunem cât de stupid şi ridicol în acelaşi timp) că s-a putut ajunge la o asemenea decădere într-o tară unde adeseori nu sunt luate în serios nici lucrurile

sfinte.» Masele populare au fost aduse, în aceste prime timpuri ale comunismului, într-un asemenea hal de servitute, încât preocupările lor permanente să nu depăşească un anumit cadru al luptei pentru existenţă, să nu le mai rămână timp pentru nimic în afara cerinţelor strict legate de stomac şi de perpetuarea speciei. Scopul suprem era ca omul să fie obişnuit să nu mai gândească, fiindcă partidul gândea pentru el.

Odraslele „foştilor" (chiaburi sau boieri, politicieni, ofiţeri, preoţi) sau chiar ale unor cetăţeni care nu se dovedeau îndeajuns de „ataşaţi" de clasa muncitoare (numită de ţărani „clasa mâncătoare") erau împiedicate să urmeze cursuri superioare de învăţământ, iar dacă unii se strecurau totuşi, preţul pe care îl plăteau ar fi jignit şi demnitatea unui câine. O bună parte din elita intelectualităţii acestor timpuri: academicieni, profesori universitari, medici, ingineri, doctori, jurişti, gazetari, diplo- maţi este produsul pe bandă rulantă al politicii de favoritism. Elevii cei mai dotati din mediul rural trebuiau să-şi cedeze locul

progeniturilor oamenilor zilei, pentru că ţăranii (în cele mai multe cazuri) nu-i puteau întreţine în facultăţi.

Mizerabila bursă acordată de stat era insuficientă. Si tot în

3 aceste

timpuri, „tovarăşii” fără cursul primar terminat sau absolvit la cursurile de alfabetizare obţineau în câţiva ani diplome universitare şi titluri academice. Se petreceau multe lucruri tragi-comice.

De exemplu, Dragoş Vicol[CXVI] povesteşte undeva cum primise pentru „îndrumare” în meseria de gazetar un tăietor de lemne, trimis de partid să facă „şcoală” direct în redacţia unui ziar regional, după ce se iniţiase câteva luni într-ale scrisului colaborând la o gazetă de perete a unei brigăzi de tăietori de lemne cu „articole” în care vorbea despre depăşirea planului brigăzii. Sau întâmplarea dintr-o comună de lângă Bucureşti, unde ţiganii care alcătuiau 30% din populaţie solicitaseră organizaţiei de partid locale să îndepărteze preotul care-i admonesta aspru (pentru unele şi altele), înlocuindu-l cu unul dintre ei, fost servitor la o mănăstire din împrejurimi şi deci ştiind probabil să cânte bisericeşte, lucru pe care de altminteri ţiganul îl facea ori de câte ori se îmbăta.

CXVI Dragoş Vicol (1920—1981), poet, prozator şi dramaturg, a fost implicat în activitatea organizaţiilor comuniste pentru tineret. A lucrat apoi pentru ziarele comuniste, iniţial la Suceava, apoi Ia Bucureşti.

Cadre didactice merituoase au fost îndepărtate din învăţământ, altele (în cazul cel mai bun) au fost aruncate la periferia oraşelor sau în mediul rural spre a fi silite, în pragul pensiei, să facă naveta, fiind înlocuite: la grădiniţele de copii – cu femei care abia dacă absolviseră primul ciclu al şcolii primare; în învăţământul elementar — cu absolvente de şcoli profesionale sau de „industrie casnică” (curs de doi ani), incapabile să scrie un rând iară greşeli de ortografie şi punctuaţie sau să rezolve o problemă de nivelul clasei a III-a primară; iar la clasele mari (V-VIII), cu absolvenţi de liceu (fără bacalaureat dacă nu se găseau cu bacalaureat) sau cu învăţători „promovaţi” profesori. Nici în învăţământul universitar lucrurile nu stăteau mai bine, poate dimpotrivă, deoarece aici lupta era şi mai aprigă. E lesne de înţeles cum a fost „instrucţia” căpătată de generaţiile tinere, mai ales de primele promoţii ale acestei categorii de educatori.

între timp, lucrurile s-au mai schimbat, desigur, dar intruşii au rămas şi nu şi-au cedat posturile de conducere până la pensionare.

De la o vreme, lumea dezmeticită după poveştile adormitoare despre infailibilitatea partidului comunist revenise pe încetul la realitate. Goana după afaceri nu încetase nici o clipă, dimpotrivă, se intensificase: venise timpul afacerilor în stil mare, a îmbogăţirii la nivele superioare, protejată oarecum oficial. Apăruse (la scară naţională) tipul de *gangster* american şi de mafiot. Organele de resort, ocupate până acum cu cercetarea cazurilor politice, îşi extinseseră sfera de activitate la „loviturile” care se vădeau tot mai

inventive şi nu erau puţine dosarele cu menţiunea „nesoluţionat” sau „în aşteptare”.

Comerţul socialist era arena ideală pentru desfăşurarea talentelor scoase la iveală de revoluţie. Se fura la modul abil, ca în
> orice societate în care producţia este planificată, iar bunurile de consum (mai ales cele alimentare) nu ating nici pe departe cota necesară întregii populaţii. Situaţia s-a agravat prin 1980 şi, în câţiva ani, a atins niveluri nemaiîntâlnite. După opt ani, produsele alimentare ca brânza şi carnea erau aşa de greu de procurat din comerţul de stat, încât erai silit să renunţi, iar la negru atinseseră preţuri scandaloase, ca şi cafeaua, ţigările Kent. Produsele străine de orice fel erau smulse din mâna bişniţarilor. Nu numai o dată am auzit următoarea remarcă: „Ce bogată trebuie să fie ţara noastră dacă, după ce se fură ca-n codru, se mai găseşte întotdeauna câte ceva de furat”. După confruntarea cu criza, preţurile au crescut considerabil, unele de peste trei şi patru ori, dar statistica socialistă demonstra negru pe alb că numai cu 40% în medie. Mijloacele de comunicare cu publicul – presă, radio (am uitat tocmai discursurile prezidenţiale!) – n-au vorbit niciodată de o „scumpire” a vieţii, nici chiar termenul îndulcit de „urcare” a preţurilor n-a fost folosit. Pentru partidul comunist român, era o operaţie de „reaşezare” a preţurilor, de „îmbunătăţire” a lor. Dar nici „reaşezarea” n-a asigurat o mai bună aprovizionare a populaţiei.

Alimentele continuă să lipsească pentru că aproape totul se exportă, iar când mai rămâne ceva şi pentru consumul intern, sau este refuzat la export, vânzarea se face în spatele magazinelor, hoţeşte, şi cozile ajung la sute de oameni; numai scormonind cu ochii în sacoşele trecătorilor şi întrebându-i iară jenă de unde au cumpărat cutare aliment îl mai poţi procura, dacă nu s-a terminat între timp. înarmat cu unul sau două

p.p.c-uri („poate pică ceva”, cum sunt botezate sacoşele), cetăţeanul se lipeşte la o coadă şi, dacă are noroc (deoarece cantităţile puse în vânzare sunt mici), duce şi el acasă, după o oră-două de aşteptare, o bucată de unt sau margarină şi câteva ouă, caşcavalul fiind o amintire istorică. Produsele destinate consumului intern sunt de calitate dubioasă şi propaganda cu clăbuci despre continua lor îmbunătăţire e praf aruncat în ochii unei mulţimi flămânde. Laptele e produs din soia şi alte ingrediente, mezelurile şi tocăturile sunt un amestec de organe de la animale diferite, plus sânge şi nelipsitul praf de oase. Când află de vânzarea unui articol important (prin troc, dintr-o ţară socialistă), indiferent dacă este alimentar, textil, chimic sau de uz casnic, omul nu se gândeşte dacă are sau nu are nevoie de el. II cumpără pur şi simplu „ca să fie”. Activiştii politici şi organele de represiune au magazine speciale aprovizionate de fermele partidului, unde, sub preţul pieţei, se găsesc de toate din belşug.

Atentatul la vechile rânduieli era îndreptat mai ales împotriva satelor. Aici, la sate, simţeau comuniştii primejdia. Deşi neorganizată, ţărănimea reprezenta o forţă care ar fi ajuns, cu timpul, să contracareze programul partidului. După lichidarea rezistenţei politice, a moşierimii şi chiaburilor, după abolirea monarhiei, a început ofensiva pentru cucerirea ţărănimii şi desfiinţarea ei ca clasă socială. Era vorba de ţărănimea mijlocaşă şi de sărăcime, din care regimul voia să-şi facă aliaţi supuşi. Proprietatea asupra unui lot de pământ ajunsese la fel de apăsătoare ca o faptă infamantă. „Pământul generează capitalism”, decretaseră filozofii marxişti-leninişti. Posesorul unei suprafeţe de patru-cinci pogoane de

teren arabil era privit cu suspiciune, ca să nu mai vorbim de cei cu mai multe. Plugarul necăjit care stăpânea o parcelă de un hectar, un hectar şi jumătate şi avea o familie de cinci-şase persoane, chiar şi acesta se simţea vinovat de a fi devenit, fără voia lui, un duşman prezumtiv al regimului. Singurul care putea privi drept în faţă noua cârmuire era proletarul. El n-avea de pierdut decât lanţurile. Lupta nu era uşoară, oricâtă atenţie puneau comuniştii în alegerea mijloacelor de convingere, pentru că era prea bine cunoscut ataşamentul ţăranului pentru pământ şi marele număr de gospodării mijlocaşe şi sărace.

Pe bună dreptate, ţăranul consideră pământul ca pe unicul lucru în lume care durează, singurul pentru care merită să te zbaţi, să lupţi şi să mori, fiindcă el singur îţi asigură existenţa şi râvnita libertate. Aşa a început asaltul asupra ultimului bastion pe care voiau comuniştii să-l cucerească pe plan intern. La acest asalt necesar pentru victoria deplină a noii orânduiri se referise odinioară şi Lenin, într-un interviu acordat cu puţin timp înaintea morţii sale lui Giovanni Papini, pentru un ziar italian, declarând că intrarea pământului ţărănesc în proprietatea statului merită preţul jertfirii a câteva milioane de ţărani. Şi se ştie că bolşevicii s-au tinut de cuvânt.

Nu ştim cât sânge s-a vărsat la noi cu prilejul naţionalizării şi colectivizării, poate vom afla într-o zi. Ceea ce toată lumea ştia însă atunci era că „tovarăşii" din echipele de naţionalizare „s-au făcut oameni" jefuind proprietăţile devenite „bunuri ale poporului" de obiectele de preţ, sau distrugând altele, de valoare artistică şi documentară. Un martor ocular povestea că, la o curte boierească din jurul capitalei, mii de

cărţi legate în piele zăceau aruncate prin curte şi în cele din urmă au fost strânse grămadă şi li s-a dat foc. Era biblioteca unui poet român decedat, înrudit cu proprietarul moşiei, el însuşi descendentul unui mare voievod ucis de turci. Odată cu cărţile au fost arse hrisoave domneşti şi alte documente istorice de preţ, păstrate în tocuri de piele de viţel, iar sabia voievodului, conservată într-o teacă de argint, a fost deposedată de incrustaţiile în aur şi pietre preţioase.

Un simplu fapt divers. Unul din nenumăratele fapte diverse ale vremii.

Ţăranii săraci şi mijlocaşi rămaşi – „aliaţi” ai clasei muncitoare – nu puteau fi cuceriţi dintr-odată, printr-o singură lovitură. Fiind mulţi („proşti, dar mulţi”), au fost atraşi să îngroaşe rândurile clasei muncitoare în industrie sau în alte sectoare; iar cu ceilalţi s-a procedat cu mănuşi, până una-alta trebuiau păstraţi ca aliaţi, deoarece pământul trebuia muncit de cineva care să depună interes în această muncă, acum că chiaburii umplu- seră puşcăriile şi şantierele Canalului şi se vorbea de exterminarea lor în masă (după pilda sovietică) sau ca în pogromurile antisemite. A început deci o temeinică muncă de „lămurire”; cine nu se lăsa convins de avantajele colectivizării (o primă formulă, eşuată, a fost a „întovărăşirilor agricole”) era purtat

pe la miliţie, hăituit, sau bătut la el acasă în timpul nopţii de miliţieni; se făceau percheziţii şi cerealele găsite erau confiscate în întregime dacă depăşeau limita permisă. Urmau procesele încheiate cu ani grei de lagăr.

încă de la începutul „erei noi", satele simţiseră din plin „sprijinul partidului". La început sub forma unor echipe de ajutoare, chipurile pentru reparaţia uneltelor agricole. Se făcea astfel „sudura" dintre clasa muncitoare şi ţărănime. Reparaţia se făcea gratuit şi nu prea; muncitorii nu voiau bani, ei aveau nevoie de alimente, şi acestea costau mult mai mult ca munca de reparaţie, să zicem, a unei secerători. încât comedia avea un caracter de teatru ieftin. Echipele nu mai călcau a doua oară în acelaşi loc, dar nici ţăranii nu se înghesuiau să le solicite. Apoi „sprijinul" a continuat sub forma unor grupe de „îndrumători" (care aveau ei înşişi nevoie de îndrumare) sau „agitatori", cum li se mai spunea — aduşi în fiecare duminică prin sate de camioanele întreprinderilor etatizate şi răspândiţi pe toate uliţele să stea de vorbă cu ţăranii şi să le vândă ziare şi broşuri.

Destul de mahmuri (pentru că li se răpea ziua de odihnă), cu o înfăţişare puţin arătoasă, unii destul de prost îmbrăcaţi şi în general la nivelul intelectual al unui absolvent de şcoală primară, „agitatorii" încercau totuşi un sentiment de satisfacţie; erau şi ei cineva, pentru prima oară în viaţă îşi puteau privi semenii de la înălţime. Dacă ţăranii voiau să se răzbune pe câte un salariat local, îi primeau în curte şi le turnau tot felul de mahalagisme, dar nu-i invitau în casă; dacă astfel de motive nu existau, încuiau poarta şi dau drumul câinelui din lanţ.

Pentru conducerea „oaspeţilor” în localitate erau folosite cadrele didactice care „tot nu aveau ce face duminica până la prânz”, fiindcă numai după-amiază era nevoie de ele la căminul cultural. în concepţia partidului, învăţătorii şi profesorii erau cei mai odihniţi dintre salariaţi şi singurii care aveau concediu anual de două luni.

Când şi această formă de „ajutorare” a fost considerată depăşită, în fiecare comună a apărut un personaj nou: instructorul teritorial de partid. Pe jumătate analfabet, pentru că numai din rândurile acestora puteau fi recrutaţi oştenii credincioşi, dar având o „şcoală de partid” de câteva săptămâni şi intr-un grad înalt sentimentul plenitudinii sale, individul purta rituala şapcă proletară şi cuveniţii bocanci grosolani sau cizme de cauciuc, iar ca semn particular o servietă jegoasă, primită de la comitetul raional de partid, cu broşuri şi instrucţiuni şi o legă-turică cu mâncare, deşi cei mai mulţi „se orientau” din primele zile în descoperirea surselor de alimentare gratuite pe plan local. Instructorul apărea la începutul săptămânii şi rămânea în comună până la sfârşitul ei, în care timp era atent la tot ce se petrecea şi îşi informa şefii ori de câte ori se simţea nevoia. Era cazat în „camera de oaspeţi” rechiziţionată de la vreun cetăţean.

Informarea nu era totdeauna corectă, instructorul era sensibil la atenţii şi pleca încărcat acasă, la sfârşit de săptămână, dar se chema că partidul era totuşi ţinut la curent cu abaterile.

Tot în această vreme, posturile de preşedinţi şi secretari ai sfaturilor populare erau ocupate de oameni străini de localitate. Uneori se deplasau la sate şi membrii comitetului de partid raional sau

regional, însă instructorul teritorial a fost omul de bază al partidului, ochii şi urechile lui, şi dacă abuza de influenţa sa nu-i mai puţin adevărat că organul superior raional ştia tot ce se petrece, uneori mai bine ca localnicii, fiindcă şi instructorul avea o „coadă". Era sistemul de informare care nu da greş; aşa s-a format reţeaua de informatori şi spioni atât de deasă astăzi, că din trei oameni unul este neapărat codoş.

Confruntarea cu problema colectivizării agriculturii satelor – explicau agitatorii – trebuie să dispună de o ţărănime luminată. Drept care s-au aşezat pe capul ţăranului cu ştiinţa de carte. S-a petrecut atunci o farsă şi o mascaradă de cel mai pur gen potem- kinist cunoscut în România. Niciodată ca acum nu existaseră mai multe prilejuri de inspiraţie pentru o literatură umoristică. Se găseau destui s-o scrie, dar lipsea editorul care s-o publice. Tot ce s-a mai păstrat din ea a fost un val de anecdote abătut asupra mulţimii.

în nici o altă categorie de profesionişti nu puteau fi întâlniţi oameni mai naivi, dar totodată mai bine intenţionaţi şi conştiincioşi, ca în rândurile învăţătorimii (de altădată). Ei îşi spuneau „apostoli" şi vorbeau de misiunea sfântă care le revine în luminarea poporului, mai ales a ţărănimii din care ei înşişi făceau parte. Oamenii aceştia şi-au luat rolul în serios, decişi să facă din ţăranul rămas analfabet om cu carte, cu atât mai mult cu cât partidul le reproşa că analfabetismul e din vina lor, ceea ce nu era adevărat, desigur, fapt bine cunoscut.

La câţiva ani după declaraţia de război împotriva neştiinţei de carte, campania de alfabetizare s-a încheiat în sunetul trâmbiţelor victoriei, care au dezlănţuit un tam-tam desuchiat, destinat urechilor

occidentale. Acestea au luat cunoştinţă că praful s-a ales de analfabetismul din România, iar marea noastră vecină de la răsărit, ca una care încercase după revoluţie o competiţie similară şi ieşise din ea doar mulţumită unor blufuri potem- kiniste, ar fi crăpat de invidie că la Bucureşti plouă de câte ori tună la Moscova. Subterfugiile la care au recurs luptătorii de pe baricadele antianalfabetismului — adică învăţătorii şi profesorii – trebuie să fi fost asemănătoare (dacă nu aceleaşi) cu ale colegilor din lumea sovietelor. Lătraţi de toţi câinii satelor şi înconjuraţi de locuitorii care nu voiau să se lase „luminaţi", ei adunau până la urmă în câte o sală (când nu umblau din casă în casă pe la neştiutorii de carte) absolvenţi mai vechi ai şcolii primare, ori ai unei clase sau două; cu ei constituiau elementul decorativ atunci când organele de control se abăteau prin partea locului. Adevăraţii analfabeţi şi-au păstrat în continuare statutul şi abia un procent de 5-6% au învăţat să-şi mâzgălească numele prin desenarea literelor, pe care curând le-au uitat.

Dar comedia nu s-a oprit aici. Foştii analfabeţi au fost „şcolarizaţi" în continuare şi, la această dată, probabil că aproape 8o% din populaţia satelor este absolventă a opt clase. Problema prioritară rămăsese totuşi colectivizarea; ţăranii, în general lipsiţi de complexe, nu luau nimic în serios, nu se întristau de ceea ce le lipsea, se bucurau de ceea ce aveau. Acum însă erau cuprinşi de sentimente de adâncă jignire, cum se întâmplă când cineva încearcă să te convingă că negrul e alb şi invers, ori că doi şi cu doi fac cinci, dar sperau că şi aceste timpuri vor trece, cum a trecut şi domnia fanarioţilor cu care le comparau de obicei. Rezultatele pe care le obţin gospodăriile sau coope-

rativele agricole de producţie pot forma obiectul unei literaturi la fel de potrivite colecţiilor „Cartea în vacanţă” sau „Enigma”.

N-au început bine să iasă pe porţile unei uzine româneşti tractoare şi camioane, că s-a pornit la masacrarea cailor. Consumau prea mult. Au devenit salam ori erau vânduţi la kilogram în măcelării. Deşi considerată necomestibilă (o prejudecată ca atâtea altele), oamenii o cumpărau fiindcă măcelăriile erau tot mai slab aprovizionate şi, amestecată cu vacă, porc, oaie, putea fi consumată, cum a fost după aceea carnea iepurilor de casă, a nutriilor, iar în mezeluri şi a broaştelor. în viitor erau vizaţi câini şi şobolani dacă peştele nu va putea îndestula trebuinţele de hrană.

Uciderea cailor a produs revoltă. Era o crimă aproape la fel de execrabilă ca terminarea fiinţelor omeneşti în lagărele de muncă. Pentru orăşeni ea a trecut aproape neobservată, dar curând absenţa cailor de tracţiune din peisajul cotidian a început să fie simţită la fel ca tăierea nucilor din regiunea dealurilor. După ce câştigaseră mii de ani victorii pe câmpurile de luptă şi asiguraseră tracţiunea, caii şi-au plătit ultimul tribut, împă- când pentru un timp cerinţele cantinelor muncitoreşti şi ale internatelor mai numeroase.

Văzând că nu mai au ce face într-o lume care nu mai era a lor, pe care n-o mai simţeau a lor, ţăranii capabili de muncă şi de... marşuri părăseau unul câte unul satele, în căutarea unei existenţe noi pe la periferia oraşelor, unde-şi construiau câte o căsuţă sau se angajau ca muncitori necalificaţi pe unde puteau, luptând din răsputeri să obţină o calificare

oarecare. Satele rămâneau aproape goale în cursul săptămânii. Cea mai mare parte făcea naveta zilnic (la început transportul în comun funcţiona relativ satisfăcător), alţii dormeau pe unde apucau. Munca în cooperativele agricole o faceau bătrânii şi elevii (ajutaţi la strângerea recoltei de salariaţi din mediul urban), pentru că multe femei îsi secondau bărbaţii în acest exod, mai cu seamă cele care locuiau în comunele din apropierea oraşelor. O dată pe săptămână, sâmbătă seara, se revedeau cu neamurile şi prietenii şi petreceau pe la cârciuma denumită pretenţios „bufet", intoxicându-se cu bere (la fabricarea căreia — spuneau ei — se foloseau detergenţi ca să facă spumă) sau băuturi tari: „adio, mamă", „te-am zărit printre morminte", băuturi care denaturau secărica, anasonul sau menta de odinioară. Aşa cum erau fabricate, constituiau un atentat la sănătatea populaţiei şi adeseori la viaţa ei. Consumul lor, chiar în limite normale, producea stări ciudate, confuzii mintale şi afecţiuni grave ale stomacului, dereglări de circulaţie, tremurături, iar în cantităţi mai mari exaltare şi chiar *delirium tremens.* Tot atunci s-au deprins să bea spirt sanitar (mai ieftin), după ce îl strecurau prin vată sau tifon (dacă îl mai strecurau).

în ce priveşte vinurile, lăudatele vinuri româneşti, ele continuau să obţină medalii de aur pe la expoziţiile internaţionale şi să fie prezente pe mesele protipendadei, dar lichidul pus în vânzare pe piaţa internă sub eticheta „vin de calitate superioară" era poşircă veritabilă, cu iz suspect de rumeguş fermentat dres cu plante aromatice, produs în laborator. Acest vin, dacă nu era consumat într-o lună-două, devenea

inutilizabil. Vinul selecţionat de struguri era exportat.

Plutea peste ţară o pâclă groasă de nedumeriri, de deprimare şi de aşteptări, într-o atmosferă generală de corupţie şi delaţiune. Visata salvare ce ne-ar veni de peste hotare a fost abandonată.

Nimeni nu mai crede astăzi că i se va restitui avutul expropriat, cel puţin casele, sau că va fi despăgubit pentru pierderile suferite. Ţărănimea, scăpată la un moment dat de cotele obligatorii pentru plata despăgubirilor de război, cote care întreceau uneori producţia şi-i obligau să cumpere diferenţa pentru completare, spera să respire mai în voie, dar n-a fost aşa. Deşi cooperativizaţi, ţăranii sunt siliţi să predea şi azi cote, la fel de mizerabil plătite ca acum 40 de ani, pentru lotul personal.

Invincibilul partid îşi înlăturase rând pe rând adversarii şi nu ezita să-i suprime pe cei care s-ar mai fi ivit (şi se iveau mereu) chiar în propriile-i rânduri, pentru că singură minciuna cinică nu-i poate asigura la nesfârşit inviolabilitatea. Şi totuşi rândurile lui sporesc mereu; pe unii îi atrage mirosul fripturii, alţii sunt nevoiti s-o facă.

> >

Drama acestora din urmă trebuie înţeleasă şi scuzată. Pentru

> i

cariera pe care şi-o doresc, pentru care simt vocaţie, trebuie să plătească un preţ, şi preţul echivalează cu acest compromis. Fără carnetul roşu de partid, fără să fi trecut prin UTC[CXVII], accesul la studiu şi succesul în carieră nu este cu putinţă, oricât talent ar avea, oricâtă muncă ar depune omul.

Puternicii zilei şi odraslele lor nu sunt supuşi aceloraşi legi. Ei nu cunosc restricţii de nici un fel; au

---

CXVII Uniunea Tineretului Comunist.

magazine speciale de unde se aprovizionează cu tot ce-şi pot dori, inclusiv mărfuri din import, pot călători peste hotare pe cont propriu sau mai adesea în delegaţii oficiale, îşi pot face studiile în străinătate cu burse de stat, se îmbracă la Londra şi se încaltă la Roma, abătându-se în trecere pe la Paris să se tundă şi să-şi facă manichiura. învaţă cu profesori stilaţi modul de comportare în societatea înaltă şi limbi străine. „Doamnele" din noua aristocraţie, în frunte cu „prima doamnă a ţării", arborează colecţii
de bijuterii cu pietre preţioase. Descifrezi în privirile lor regretul că n-au mai multe mâini ca să le etaleze pe toate. Spectacolul e grotesc şi sugerează imaginea neuitatului Constantin Tănase pe scena „Cărăbuşului", după intrarea în ţară a armatei roşii, expunând vederii spectatorilor zeci de ceasuri agăţate de ambele mâini, fiindcă de vorbit nu avea voie.

Pe lângă abundenţa de podoabe, ca la femeile triburilor africane şi pieilor roşii, „doamnele" îşi completează toaletele cu pălării confecţionate după jurnalele de modă străine şi cu cape din blănuri de animale ocrotite de lege. Vestimentaţia le conferă un aer exotic, dându-le certitudinea că sunt plămădite din alt aluat decât semenele lor, dar le trădează obârşia înlocuirea săpunului cu parfumul. Ultimul subofiţer de poliţie poartă acum geantă „diplomat" şi fumează ţigări Kent. Se şi spune de altfel că obrazul subţire cu *kentuială* se ţine.

Pe teritoriul românesc s-au exersat, în tabere şi centre de instrucţie bine camuflate, formaţiuni străine care pregăteau în taină atentate şi insurecţii armate în diferite puncte ale globului, cum a fost aceea care a acaparat puterea în Zimbabwe. Partidul comunist român le-a sprijinit cu armament, consilieri, bani şi

hrană.

„Partidele frăţeşti” şi liderii lor din ţările în care comunismul nu ajunsese la conducere au fost cu generozitate ajutate material, ca şi fugarii din statele unde legea le interzicea. La noi găseau azil toţi aventurierii, se bucurau de ospitalitate toţi heimatloşii, în vreme ce românii îşi căutau refugiul peste hotare, în ţări ca Ungaria, cu care nu avusesem niciodată relaţii de vecinătate bună, sau în Iugoslavia, din ce în ce mai critică faţă de regimul comunist din România.

De unde la început se expatriau mai mult oameni de ştiinţă şi de artă, în ultimul timp numărul lor a sporit considerabil cu muncitori şi intelectuali de tot felul; şi chiar ţăranii, atât de conservatori prin tradiţie, înfruntă primejdia trecerii frauduloase a frontierei ca să scape de atmosfera irespirabilă de aici.

Minorităţile naţionale ale sasilor şi şvabilor solicită în bloc > > J > J expatrierea, marea majoritate a evreilor a plecat, a început exodul ungurilor.

În Occident se acreditase părerea că cei mai mulţi părăsesc ţara din pricina lipsurilor alimentare, dar adevărul e altul. Adevărul este că nimeni n-ar părăsi ţara din această cauză dacă în România ar exista o atmosferă sănătoasă, bazată pe încredere, în care omul să se poată realiza şi viaţa lui să-şi urmeze cursul nestânjenit, fără teroare poliţienească, o ambianţă în care dreptatea să înceteze a mai fi un act de favoare, iar prostia, incompetenţa, brutalitatea şi nepotismul să lipsească din relaţia conducător—condus, dacă ar înceta grotescul, deşănţatul şi dementul cult al personalităţii, degradant deopotrivă

pentru cei ce-l regizează şi pentru obiectul lui, dacă poporul ar fi întrebat când este în joc soarta lui, iar teritoriul românesc ar aparţine tuturor celor ce-l locuiesc şi n-ar fi ograda unui ucenic de cizmar şi a unei odrasle de cârciumar falit. Iată de ce nu pot fi condamnaţi cei care îşi iau lumea în cap. Numai lipsa condiţiilor de altădată face imposibilă reînvierea haiduciei.

România de azi nu mai este o tară în înţelesul clasic al cu> >
vântului, cu cetăţeni preocupaţi de soarta ei, având dreptul de a se pronunţa în toate problemele care o privesc. E fieful unei familii ridicate de pe treptele de jos ale condiţiei umane.

În marea lui majoritate, poporul român nu mai gândeşte, nu i se dă dreptul şi nu i se lasă timpul să mai gândească. Dacă a fost incapabil să reacţioneze la demolările pe scară largă a lăcaşurilor de cult, a monumentelor istorice şi a numeroase construcţii în care s-au născut şi au trăit făuritorii statului român, dacă a putut suporta ultima lovitură dată ţărănimii prin aşa-zisa sistematizare rurală, dacă nu protestează în nici un fel faţă de creşterea vertiginoasă a impozitelor şi atâtor suferinţe la care este supusă, dacă se resemnează să plătească preţuri de jaf pentru lumină şi căldură, toate acestea nu dovedesc oare că poporul român îşi merită soarta? Oricât de vast ar fi organismul de represiune, oricât de mari ar fi avantajele ce-i sunt acordate spre a-i garanta supunerea, nu înseamnă că poporul uită că numără 22 de milioane de oameni şi aceştia pot nimici o tagmă de jefuitori, fie ea şi de un milion de oameni şi înarmată până în dinţi?

Ca să poţi trăi cum trăieşte astăzi cetăţeanul român

în ţara lui înseamnă, fără îndoială, că fiecare şi-a închis sub lacăt con- stiinta.

în climatul politic de care vorbeam la începutul acestor însemnări au trăit prizonierii reîntorşi la vetrele lor. După primele cercetări, care urmăreau să constate cât de utili ar putea fi regimului comunist – ei, care nu făcuseră parte nici din cele două divizii de voluntari, nici din mişcarea antifascistă –, li s-a adresat „somaţia" să popularizeze aspecte din „ţara cea mai avansată din lume" în cercurile lor de activitate. În zadar încercau ei să explice că n-au de unde cunoaşte realităţile sovietice, pentru că n-au venit în contact cu populaţia, iar puţinele lucruri pe care le-au văzut contestă propaganda oficială, în sfârşit, că s-ar câştiga mai mult dacă ar tăcea asupra lor. Aceste obiecţii le-au atras neîncrederea organelor de partid, plasându-i în atenţia Securităţii. Câţiva nu s-au putut împăca deloc cu ideea de a continua în ţară viaţa pe care o trăiseră în lagăre şi au preferat să se piardă în munţi, căutând tovărăşia partizanilor; alţii s-au expatriat cu timpul pe meleaguri unde nimeni nu-ţi pune mâna în gât dacă gândeşti altfel decât guvernanţii, iar inadaptabilii îşi sfârşesc (dacă nu le-au şi sfârşit!) zilele strangulaţi de legile cu care asigură ceauşismul „fericirea oamenilor".

N-am spus nimic de ruşinosul comerţ cu oameni practicat de regimul din România. Nu este vorba numai de urgisita populaţie germană, ci şi de un important număr de români ce recurg la căi legale (pentru că nu pot să fugă altfel). Se pare că singuri evreii s-au bucurat de un regim de favoare. Statul de adopţiune plăteşte pentru fiecare emigrant o taxă de

răscumpărare, cum se obişnuia altădată pentru prinşii de război. Urechile comuniste rămân surde la protestele statelor civilizate. Obsesiva goană după valută împinge regimul comunist la tot felul de compromisuri, precum exploatarea muncitorilor şi a specialiştilor care lucrează în alte ţări, taxe pe premiile obţinute la concursuri internaţionale, la olimpiade, sau taxe vamale pentru pachete sau obiecte introduse în ţară care depăşesc valoarea de cumpărare a articolelor în cauză.

Brigandaj? Cuvântul nu mi se pare deosebit de tare.

Nu pretind că am înfăţişat un tablou cuprinzător al vieţii postbelice din ţara noastră. Real, da, nu însă şi complet. Pentru generaţia noastră era nevoie de un Homer şi n-am putut fi eu acela. Multe, nenumărate aspecte tragice ale existenţei umane în această orânduire mi-au scăpat. Iar la presă n-am recurs, ce-mi putea spune o presă care ţine libertatea sub presă?!

Tabloul înfăţişat aici, al perioadei postbelice până în zilele penultimului deceniu din ultimul secol al mileniului al doilea al erei creştine, nu este nici literatură, nici istorie, deşi într-o măsură le include pe amândouă. Constituie totuşi – n-am avut altceva în vedere — însemnările unui martor ocular care a încercat cu slabele lui puteri să aducă vremile „sub cârma omului”, şi nu invers, cum spune cronicarul; ceea ce i-a adus suferinţe nenumărate.

Nu regretă nimic dacă a putut oferi celor mai tinere generaţii şansa unui reviriment (cu tot pesimismul concluziei sale) şi i-a arătat duşmanul împotriva căruia trebuie să lupte.

II

Singura, cale de a-ţi servi patria

„Să fii întotdeauna cu cei care pradă, nu cu victimele lor.”

Interogatoriul dura de câteva ore. Nu era un interogatoriu după normele clasice, era mai mult o convorbire-cursă, în care pisica încearcă să-şi dea seama de slăbiciunea şoarecelui, pentru a pune gheara pe el la momentul oportun, iar acesta nu se hazarda să scoată capul din ascunzătoare decât cu multă atenţie. Tonul se păstrase până acum la un nivel politicos. După întrebări Iară importanţă – în aparenţă –, anchetatorul ieşea pentru un timp din cameră, apoi revenea, interesându-se foarte grijuliu dacă „musafirul” nu are nevoie de ceva: ţigări, o gustare, poate o cafea. Nu, invitatul nu avea nevoie de nimic, el dorea să plece acasă, fiindcă se înnoptase de mult şi mijlocul de transport din partea locului nu circula decât până la ora 22.

Din punct de vedere strict profesional nu-şi amintea de vreo abatere şi, chiar de-ar fi fost aşa, nu ţinea de atribuţiile Securităţii. Nu i se reproşa însă nimic şi nu-şi cunoştea altă vină decât intransigenţa sa bine cunoscută, care-i atrăsese deseori neplăceri. în cercurile didactice era apreciat pentru cultura, sobrietatea şi conştiinciozitatea lui, iar instituţia pe care o conducea era considerată model în raion. Ştia însă tot aşa de bine că acestea nu sunt calităţi

apreciate de partid la un om care voia să rămână propriul lui stăpân. Partidul avea nevoie de cu totul altceva ca să dovedeşti ataşamentul pentru politica sa. Nu-l mulţumeau nici activităţile culturale din cadrul căminului

> >

pe care tot el îl conducea: echipă de teatru, cea de dansuri naţionale, manifestări despre care se scrisese de câteva ori laudativ în presa centrală.

— Ei, şi cum aţi dus-o în prizonierat? Parcă aţi stat acolo vreo cinci ani.

— Ca în prizonierat: nu te întreabă nimeni ce-ţi place şi ce nu. Trebuie să te supui disciplinei de lagăr şi să înduri privaţiuni de tot felul.

— N-am înţeles de ce s-a prelungit aşa de mult captivitatea pentru dumneavoastră (cu accent pe ultimele două cuvinte), când alţii au venit în ţară după doi, trei ani.

— La întrebarea asta numai sovieticii ar putea să vă răspundă. Eu cred că aşa a căzut pasienţa.

— Nu tocmai. Ce părere aveţi de zicala că norocul şi-l face omul? Dacă v-ati fi înscris în divizia Tudor Vladimirescu, eraţi de mult în tară.

— Când am căzut eu prizonier, această divizie lucra deja pe front alături de armata roşie, iar de înscrierea în a doua n-a mai fost nevoie, fiindcă războiul era pe sfârşite.

Unele semne de nervozitate, pe care încearcă să le ascundă răsfoind nişte hârtii, trădează intenţia anchetatorului de a trece la motivul real al convocării. Dar nu e încă decis asupra tacticii şi de aceea continuă discuţia pe aceeaşi temă:

— Din război cu ce v-ati întors?

— Adică din prizonierat, vreţi să spuneţi.

— Ei, fie şi din prizonierat.

— Nu-i acelaşi lucru. M-am întors din captivitate, ca toţi ceilalţi, cu impresiile cele mai proaste despre caracterul nestatornic al oamenilor, poate şi cu ceva păduchi pe deasupra, ca să nu mai vorbesc despre complexul de inferioritate naţională şi sentimentul jertfei inutile.

— Atâta tot?

— Nu e destul? Din lagăr nu te poţi întoarce cu amintiri care să-ti înfrumuseţeze restul vieţii.

— Să lăsăm la o parte jertfa inutilă şi complexele. Mă refer la amintiri mai practice, la nişte bijuterii, de exemplu...

— Bijuterii aţi zis? Ori n-am înţeles eu bine?

— Asa am zis.

— De unde aş fi putut lua bijuteriile? Din câte ştiu, astea nu se pun pe masă la vedere.

— Dar jafurile de pe front, din lagărele de deţinuţi?

— în primul rând, n-am văzut niciodată un lagăr de deţinuţi. Eu am fost ofiţer de front. Apoi, pe durata captivităţii am fost supus la sute de percheziţii. Ultima a avut loc chiar în ţară, înainte de a ne urca în trenul care ne-a dus pe fiecare la casele noastre, mai precis la eliberarea din lagărul de la Focşani. Când am ieşit pe poarta lagărului sovietic de la Oranki, pentru repatriere, am fost dezbrăcaţi la piele, reţinându-ni-se chiar şi hârtia de ziar din care răsuceam ţigări. Ce obiecte de valoare puteam avea, când verighetele, ceasurile, forfecuţele, brichetele, până şi lamele de ras, bricele de bărbierit, săpunul şi pasta de dinţi ne-au fost confiscate la căderea în

captivitate? Reţineţi că la ultima percheziţie, la Focşani, am fost uşuraţi chiar şi de gamele, bidoane, linguri şi saci de merinde, toate proprietate personală.

— Să nu-mi spui mie că nu v-aţi întors de pe front cu maşini, vite, bijuterii şi câte alte lucruri! Mulţi s-au procopsit cu ce-au furat de acolo.

— Nu sunt la curent cu acest capitol din istoria războiului antisovietic şi dacă, întâmplător, s-au petrecut şi astfel de fapte, ele nu pot fi aruncate în spatele tuturor, mai ales al celor care s-au aflat tot timpul în luptă, şi cu atât mai puţin puteau fi comise de cei care au căzut prizonieri.

— Adică aceştia n-au făcut destule isprăvi pe frontul de răsărit? Cine a violat femei şi a executat partizani şi evrei?

— Faţă de afirmaţii atât de categorice, dar şi neadevărate, îmi daţi voie să vă întreb dacă nu cumva eraţi şi dumneavoastră pe frontul ăsta?

— Dumneata să nu mă întrebi pe mine unde am fost şi ce-am făcut! Să răspunzi la întrebări, atâta tot! S-a înţeles?

— Am înţeles că n-am fost invitat aici ca să dau socoteală pentru o faptă infamantă. Mi s-a spus că doriţi să stăm de vorbă. Cum însă văd că încep să fiu tratat ca un delicvent, spuneţi-mi de ce anume sunt acuzat.

— Uite ce este, reluă el după un timp, cu altă voce. Vrem să ne faci dovada că eşti alături de noi, ataşat partidului care-ti dă pâine să mănânci. Ne-am gândit că dumneata ai să ne ajuţi, ca unul care ai o funcţie de răspundere şi contact zilnic cu cadrele didactice şi populaţia locală; trebuie să cunoaştem pe cine ne putem baza acolo şi totodată care sunt

duşmanii noştri. Adică să ne informezi despre tot ce auzi şi vezi. O dată sau de două ori pe săptămână, te întâlneşti într-un loc, pe care-l stabilim acum, cu un om al nostru şi-i predai o notă informativă semnată, să zicem, Murzan. Aşa. Trebuie să mai adaug că noi răsplătim pe cei care ne servesc cu devotament, dar nimicim fără cruţare pe ceilalţi, care ne înfruntă sau numai ne stau în cale.

— Şi sunteţi convins că oamenii cu care am de-a face în activitatea mea sunt atât de naivi încât să-mi destăinuiască gândurile lor, când se ştiu spionaţi din toate părţile, chiar în anturajul cel mai apropiat, poate şi de cineva din propria lor familie?

— Nu se feresc ei de dumneata, ştiu prea bine că nici du- mitale nu-ţi place regimul nostru.

A urmat o tăcere lungă şi stânjenitoare. Securistul aştepta răspunsul pe care nu şi-l închipuia decât pozitiv, celălalt căuta să câştige timp şi se străduia din răsputeri să rămână calm.

— Dumneavoastră aveţi acolo un post de miliţie, vă stă la dispoziţie întreg personalul sfatului popular, al cooperativei, conducerea gospodăriei colective, sindicatul salariaţilor, ba şi SMT-ul[1], ca să nu mai punem la socoteală pe instructorul de partid şi organizaţia de bază PCR. Toate acestea nu sunt suficiente să vă furnizeze informaţiile de care aveţi nevoie? Trebuie [CXVIII] să recurgeţi la oficiile unui director de şcoală, când rostul directorilor dintotdeauna a fost să asigure în instituţie un climat favorabil creşterii generaţiilor de elevi în respectul pentru adevăr, să le formeze un caracter integru, să le inspire repulsie pentru...

— Ei, nu mă lua pe mine cu de-alde astea. Sunt

CXVIII Staţiune de Maşini şi Tractoare.

vorbe goale. Ştim noi ce se petrece peste tot, pretutindeni avem oamenii noştri. Da, sigur că şi în învăţământ, te miră? Mai ales în învăţământ, unde sunt atâţia navetişti care vin zilnic cu veşti proaste, culese de la posturile de radio străine şi cu tot felul de bancuri. Datoria oamenilor conştienţi, a bunilor români, este să ne ajute să punem mâna pe bandiţii care ne fac dificultăţi. Am fost clar?

Se simţea după tonul pe care omul Securităţii încerca să-l îndulcească siguranţa în succesul demersului său; evident, vânatul e pe cale să renunţe la împotrivire şi aparenta lui nehotărâre este ultima fărâmă de rezistentă a conştiinţei. La rândul lui, J > >
omul încolţit îşi dădea seama că nu putea ocoli un răspuns precis şi tot ce-i mai rămânea de făcut era să găsească pentru răspunsul său un ambalaj cât mai suportabil pentru caracterul celuilalt, neobişnuit cu refuzuri de acest fel. în minte măsoară consecinţele refuzului, ştie prea bine că ele îi vor afecta cariera, se gândeşte cu îngrijorare la situaţia fiicei sale, care va avea şi ea de suferit, poate va fi exclusă din facultate. învăţase să cunoască turpitudinile de care este capabilă Securitatea, dar, pentru că era în acelaşi timp conştient de inutilitatea zbuciumului său interior, îşi mai cere o dată iertare în gând de la fiica sa şi apoi se decide brusc să-şi reprime şovăiala şi să renunţe la subterfugii diplomatice.

— Cu alte cuvinte, îmi propuneţi să devin codoş. La aceasta am să vă răspund că propunerea nu numai că mă jigneşte, dar trebuie să cunoaşteţi inaptitudinile mele pentru un rol atât de ingrat. N-aş putea fi niciodată bun pentru aşa ceva. îmi lipseşte vocaţia teatrală. Cum aş mai putea privi în ochii unui om pe care l-am mintit, a cărui încredere am înselat-

o? Nu, nu mă pot preface şi m-aş simţi descalificat pentru toată viaţa. Din punctul meu de vedere, cred că pot fi mult mai util patriei dacă-mi fac cinstit munca pentru care m-am pregătit.

— E ultimul dumitale cuvânt?

— Fireşte.

— Eşti arestat. Predă-mi buletinul de identitate.

L-a luat şi a părăsit încăperea. Cât să fi rămas singur? Poate o oră, o oră şi jumătate, după care au început să se vânzolească prin cameră doi indivizi îmbrăcaţi în haine militare fără grade. Unul a întrebat de şef, însă n-am răspuns, nu ştiam dacă personajul care mă arestase era chiar şeful în persoană. Altul şi-a făcut de lucru cu un dosar, ignorându-mi prezenţa. Trecuse de miezul nopţii. Mă aflam aici de nouă ore încheiate. Acum nimeni nu se mai interesa dacă doresc o cafea. Si tocmai în acele momente o cafea era binevenită. Mă simţeam gol de orice gând, extenuat.

Când, iată, pe la orele două, a apărut şi cel care mă intero- gase, am aflat după aceea că era căpitan, de altfel un tip prezentabil. Părea înviorat ca după un drog. Mi s-a adresat rece:

-— V-aţi mai gândit?

— Nu m-am răzgândit.

Cu sprâncenele încruntate şi cu un gest nonşalant, mi-a aruncat buletinul.

— Sunteţi liber. Ne trimiteţi prin postul de miliţie, în plic sigilat, o declaraţie că nu veţi vorbi nimănui despre cele discutate aici. Contrariu, sunteţi pasibil de o pedeapsă până la 12 ani închisoare pentru divulgarea secretului de stat.

Am rămas din nou singur. Mă temeam de o capcană. Se vorbeau multe în legătură cu mijloacele folosite de odiosul organism de represiune. O surpriză nu era exclusă nici în cazul meu, dar nu voiam să mă las timorat. Era o linişte de cavou în toată casa, o vilă ascunsă în mijlocul unei plantaţii de pomi fructiferi şi arbori ornamentali, fostă proprietate particulară până la naţionalizare. Aveam însă impresia că de undeva mă urmăresc nişte ochi. Am bâjbâit printr-un culoar neluminat ca să găsesc ieşirea, apoi m-am întors să întredeschid uşa camerei pe care o părăsisem, pentru a avea un pic de lumină, şi nu m-am simţit liniştit nici după ce marea uşă cu fier forjat de la intrare s-a închis în urma mea. Abia după ce poarta de fier de la stradă s-a trântit, izolându-mă de clădirea în care nu mai zăream acum nici o geană de lumină, am răsuflat un pic uşurat, iar până la şosea m-am relaxat oarecum. La gândul că trebuia să parcurg pe jos peste 20 de kilometri până acasă, din care mai mult de jumătate traversau o pădure şi terenuri nelocuite, am fost cuprins din nou de nelinişte. Se pare că sunt, totuşi, un om norocos, pentru că în timp ce chibzuiam aşezat pe o piatră kilometrică la hotărârea pe care trebuia s-o iau, zăresc apropiindu-se un camion greoi, hurducăind din toate încheieturile. Mă postez în mijlocul şoselei şi fac semnul cunoscut, cât pot mai insistent.

Camionul opreşte şi şoferul, om în vârstă, îmi deschide uşa cabinei:

— Tocmai aveam nevoie de un tovarăş cu care să mai schimb o vorbă, că era cât p-aci s-adorm. Vin tocmai de la Târgu Mureş şi de la Ploieşti am rămas singur.

Până la bariera Moşilor am vorbit despre una şi

despre alta, iar de aici am întins-o pe jos spre casă, un fleac de 10-12 kilometri. Când am ajuns în comună, se lumina de ziuă: prin curţi se vedea mişcare, ţăranii îşi începuseră treaba.

N-au trecut nici 10 zile de la întâmplarea povestită, şi un ordin al secţiei de învăţământ încredinţa celui mai mediocru cadru didactic local direcţia şcolii, fără să înştiinţeze totodată, aşa cum era legal, şi persoana care „nu voise să-şi servească patria” că este destituită din funcţie şi motivul destituirii.

Vai, Doamne, grei de cap mai pot fi uneori oamenii! Cum nu-şi înţeleg ei interesele!

III

Povestea unui mâr din care n-a muscat Eva

„Fiecare are atâta dreptate câtă putere are.”[1]

Războaiele scot la iveală, odată cu ţapii ispăşitori (care sunt, de regulă, învinşii), un mare număr de candidaţi la recunoştinţa omenirii, aparţinând (bineînţeles) partidei victorioase. Pentru ca posteritatea să aibă de unde culege exemplele de urmat, acestora li se descoperă merite excepţionale, sunt decretaţi eroi şi veneraţi ca atare. Se înţelege că şi naţia din care purced apare într-o îndreptăţită aureolă.

Cel de-al Doilea Război Mondial nu putea fi o excepţie în această privinţă; dimpotrivă, el a făcut un pas gigantic înainte, pentru că acum era momentul ca omenirea să afle superioritatea unei orânduiri hulite. Pe firmamentul istoriei dintre cele două războaie mondiale, se profila imaginea luminoasă a unor popoare înapoiate, pe care numai în două decenii măreaţa politică leninist-stalinistă reuşise să le catapulteze în fruntea tuturor naţiunilor de pe glob. Deasupra tuturor trona „marele popor rus”. Nu se terminase încă războiul, şi ele începuseră să-şi imortalizeze în piatră şi bronz eroismul, pretutindeni unde „dezrobiseră” naţiuni aflate sub dominaţia hitleristă. în paralel, rotativele se întreceau să popularizeze şi restul celorlalte virtuţi, pentru ca şi

ultimul om să afle cui datorează supravieţuirea şi libertatea, forţându-l să înţeleagă rolul lor mesianic pe această planetă. [CXIX]

A fost pusă în mişcare o maşină propagandistică de proporţii nemaiîntâlnite în istorie, alimentată de fonduri nelimitate. Uriaşa propagandă a inundat ţările devenite după război sateliţii Moscovei şi a pătruns în celelalte cu o rară frenezie, determinată de convingerea că a sosit momentul revoluţiei mondiale. Abia acum au luat cunoştinţă popoarele lumii, cu surprindere, că cele mai mari descoperiri de pe Terra aparţin geniului rus, că savanţi, artişti, navigatori, oameni de ştiinţă, inventatori care-şi revendicau revelaţia câte unui mister nu

> > erau decât nişte impostori care şi-au însuşit descoperiri de mult cunoscute în Rusia, dar nebrevetate pe plan mondial. Râuri de cerneală tipografică a consumat statul sovietic ca să demonstreze fraudele comise în detrimentul său de „putreda şi corupta” orânduire capitalistă.

Sfârşitul războiului crease Uniunii Sovietice avantaje enorme şi priorităţi neobişnuite, infinit mai mari şi mai multe decât celorlalţi parteneri din coaliţia antihitleristă, pentru că înregistrase mari pierderi umane şi războiul se desfaşurase pe teritoriul ei, dar în acelaşi timp şi pentru că acest stat se pricepe ca nici un altul să-şi exagereze pagubele spre a trage cât mai multe foloase din înşelăciunea-i proverbială.

Credincioşi tacticii lor tradiţionale, rusii mizau şi de data aceasta pe factorul psihologic, dar mai ales pe sprijinul partidelor „frăţeşti” din celelalte ţări ale

CXIX Citat din Baruch Spinoza.

lumii. Aserţiunile lor au găsit ecou favorabil în primii ani postbelici, însă, deşi cu întârziere, oamenii cu bun-simţ au sesizat speculaţiile sovietice. Aceasta explică de ce „hoţii" de brevete din Occident au rămas pe soclurile lor, iar marea patrie a socialismului victorios a sfârşit prin a deveni ridicolă.

Campania aceasta furibundă nu putea fi dusă fără epitete convingătoare, cu mare circulaţie în arsenalul propagandistic sovietic: bandiţi, fascişti, bestii, criminali etc., astfel că bietul Gutenberg trebuie să se fi răsucit cu oroare în groapă văzând ce întrebuinţare i se dă invenţiei sale, dacă nu cumva rusii nu refuzau invenţia tiparului unuia care folosise caractere latine în locul celor chirilice.

Fapt este că, oricât de gălăgioasă, campania n-a găsit înţelegere şi simpatie în alte ţări, chiar şi în rândurile partidelor comuniste.

Afirmaţiile acestea nu au nevoie de sprijinul unor exemple numeroase; faptele nu sunt de domeniul unui trecut prea îndepărtat, dar cei cu vârsta sub 30 de ani le cunosc foarte puţin. Chiar în zilele acestea, în Uniunea Sovietică se mai petrec „minuni" care dau loc la explozii informaţionale, dar omul de pe stradă s-a obişnuit să nu le mai ia în serios. Faza psihozei postbelice a fost, în orice caz, depăşită şi oamenii de azi nu mai cred că un curcan poate ajunge la 40 de kilograme (chiar dacă kilogramele sunt... sovietice).

Spiritul popular, deşi nu îndeajuns de echilibrat, rareori mai poate admite că o găină poate face două, uneori chiar trei ouă pe zi, deşi imediat după război chiar şi acei care depăşiseră vârsta copilăriei n-ar fi ridicat obiecţii dacă li s-ar fi spus că ele sunt de aur, ca în poveste, atârnă 15 kilograme şi au rezultat din încrucişarea găinii de Crimeea cu cocoşul indian.

De asemenea, este greu de presupus că astăzi ar mai admite cineva, fără să i se pună sub semnul întrebării starea mintală, că o scroafă care a profitat de bunele oficii ale oamenilor de ştiinţă sovietici ar putea turna în neştire, ca printr-un jgheab, unul după altul sau chiar doi deodată, 25 până la 30 de purcei (toţi rumeni şi frumoşi ca obrazul unui colhoznic din ţara minunilor), şi numai intervenţia omului de ştiinţă a oprit acest flux neistovit.

Exemple pot fi luate din toate sectoarele de producţie animală, vegetală, industrială: dovleci care cântăresc 80 de kilograme, bulbi de ceapă de mărimea unui cap de copil, roşii cât ceaunul de mămăligă sau cartofi de câte două kilograme, maşini-gigant care depăşesc coloana infinită a lui Brâncuşi, omul însuşi fiind inclus în acest şir de performanţe: omul cel mai bătrân din lume, cu cel mai greu creier din univers etc.; dar nu socotesc neapărat necesară o statistică.

Şi totul se desfăşoară după un plan, nimic nu e lăsat la voia întâmplării, ca în anarhica societate capitalistă.

Nu este lipsit de interes dacă menţionăm şi faptul curios că, în Uniunea Sovietică şi, după exemplul ei, şi în ţările pe care le fericeşte cu protecţia sa, ştiinţa are un conţinut imprecis, este o noţiune fără sferă determinată, sensul termenului „ştiinţă” fiind denaturat, dându-i-se interpretări arbitrare, abuzive. Dar să explic.

În înţelesul larg pe care l-a căpătat termenul în România de azi, inventatorul sforii de tăiat mămăliga, bunăoară, sau cel care a născocit buzunarul din spate la pantaloni sunt, într-un fel, oameni de ştiinţă, tot aşa cum nu sunt mai puţin oameni de stiintă cei care au

scornit un nou model de nasture sau de butonieră, au descoperit că şi cojile de cartofi pot genera tuberculi, ori au adus o îmbunătăţire oarecare unui mecanism, o modificare unui pom prin altoire sau unei plante prin încrucişare. Pare grotesc, dar aşa stau lucrurile. Ştiinţa a fost coborâtă din turnul erudiţiei, accesibil unei minorităţi, la nivelul vulgar de „meserie", căpătând un rol simplist de producătoare de bunuri utile, având numai o tangenţă periferică cu ceea ce ne-am obişnuit în trecut a numi „ştiinţă". Sloganul despre ştiinţa şi arta puse în slujba poporului explică şi numărul imens de „intelectuali", pletora de doctori de tot felul, de academicieni şi de savanţi. De unde şi expresia: „Mi-e teamă să nu calc pe un... academician". Tot în glumă se spune că măsura includerii în categoria „om de ştiinţă" a persoanelor al căror nume începe cu litera C ar trebui extinsă şi la altele, care au această literă în interiorul numelui.

Unele întâmplări luau aspecte burleşti. În primii ani postbelici, un potop de fotomontaje sovietice inundase ţara noastră (şi nu numai pe a noastră!), ilustrând subiecte şi probleme din industrie, din artă, ştiinţă şi agricultură, peisaje cu faună şi floră etc. Printre ele atrăgea atenţia un pliant care înfăţişă nişte mere. Dar nu mere ca toate merele cunoscute de muritorii simpli, ci nişte mere unice, sovietice, obţinute prin încrucişarea mai multor soiuri, care permitea aclimatizarea pomului pe toate meridianele. „Grozave mere", mi-am zis, admirân- du-le. Nişte mere cum nu creşteau nici în Eden în vremea celor dintâi oameni. Erau fructe de o frumuseţe nemaivăzută; îţi venea să le mănânci cu ochii. Unul dintre ele, în special, făcea impresie: un măr de culoare roşu-închis, nuanţa vişinei putrede, splendid,

cât o gutuie din cele mari şi chiar având forma acesteia, într-un cuvânt produsul unui pământ binecuvântat de zei, sub care era indicat soiul (regret că nu mi-l mai amintesc), menţionându-se că fructul ajuns la maturitate capătă şi un miez roşu şi, când îl datini, sâmburii sună ca o jucărie. „Admirabil măr”, mi-am spus încă o dată, „halal să-i fie lui Miciurin[1], care l-a obţinut, ăsta om, nu ca alţii care, dacă au inventat dopul de cocean pentru astuparea damigenei cu molan, îsi revendică fără modestie dreptul la recunoştinţa noastră”. Chiar dacă fotografia îl înfăţişa mult prea idealizat, meritul lui Miciurin era remarcabil şi numai nişte invidioşi puteau să-l numească... Minciurin.

Aproape în acelaşi timp însă, printr-un joc al memoriei care scapă controlului, readucând în centrul ei luminos reminiscenţe vechi, mi-a apărut imaginea unui alt măr semănând cu acesta (dar mai puţin idealizat), văzut în copilăria mea, şi nu într-o fotografie, ci în realitate, din care muşcasem de nenumărate ori. Lucrul se petrecuse de mult, în anii următori Primului Război Mondial (prin 1920-1921), într-un sat din judeţul Vâlcea unde copilărisem.[CXX] [CXXI] Dar pe pliantul din faţa mea scria că el fusese obţinut în Uniunea Sovietică în 1936!

Intrigat de asemănarea uimitoare dintre cele două mere, am vizitat cu prima ocazie satul copilăriei, oprindu-mă în grădina unui unchi, unde văzusem pentru prima oară aceste fructe. Din cei patru meri de

---

CXX1. Ivan Vladimirovici Miciurin (1855-1935) a fost un botanist rus celebru pentru activitatea sa experimentală de selecţie a pomilor fructiferi, folosită pentru a indica superioritatea biologiei şi ştiinţei sovietice.

CXXI Comuna Prundeni (n. ed.).

care-mi aminteam, am mai găsit unul singur, cu o tulpină scorojită; după socotelile mele, avea în jur de 40-45; de ani şi deosebirea dintre el şi alte soiuri de măr era că, la acestea din urmă, tulpina se înnegreşte la bătrâneţe (la primul fiind albicioasă). în ultima perioadă, mărul care supra- vieţuise producea fructe un pic degenerate (în ce priveşte mărimea!), dar păstrând totuşi în întregime caracteristicile soiului. Localnicii îi spuneau *măr sunător,* însă în lipsa unei literaturi de specialitate nu i-am putut identifica denumirea ştiinţifică. Avea miezul roşu, coaja grena, era dulce-acrişor şi mălăios, iar gustul şi aroma depăşeau varietatea Jonathan. După cules se acoperea cu un strat gros ceros, care-i păstra frăgezimea până primăvara. L-am descoperit mai apoi şi în alte grădini din localitate, şi în alte sate aflate la mari distanţe, dar nu pretutindeni îi pria la fel de bine. Mi s-a spus că pomul se dezvoltă frumos şi dă fructe mai mari în regiunile deluroase care nu trec de 600 de metri altitudine. în zeci sau sute de ani de existentă

>

în România, nimeni nu se gândise să-i facă reclamă, să-l popularizeze sau cel puţin să încerce identificarea creatorului său anonim. Prin această parte de lume au avut dreptul la nemurire alt gen de oameni; în această privinţă, propaganda sovietică nu greşeşte preţuindu-i cum se cuvine pe toţi care au avut rezultate de excepţie în oricare domeniu de activitate umană, cu respectarea adevărului, şi nu folosind ocazii echivoce.

Amintindu-mi întâmplarea, m-am decis s-o povestesc, considerând că adevărul trebuie pus deasupra „prieteniei romă- no-sovietice", şi pentru ca să se vadă cum se scrie istoria în unele părţi ale lumii,

fără ca scriitorii ei să se mai întrebe dacă o idee pe care o ai în momentul de faţă nu este cumva de mult depăşită într-un alt colţ al globului pământesc.

Faptul cel mai semnificativ este că, îndată după război, acest „bastion al păcii” care este Uniunea Sovietică a renunţat la ambiţia performanţelor în domeniul agriculturii, un domeniu lipsit de interes, profilându-se pe o activitate mult mai profitabilă: fabricarea şi comerţul de armament pe scară mondială.

Grija de a hrăni propria-i populaţie a revenit „războinicelor” state capitaliste, în special Americii, care par angajate s-o perpetueze până în ziua fericită când duhul lui Lenin va pluti deasupra planetei şi întreaga omenire va fi o turmă cu un păstor.

Cine va fi păstorul? Iată marea întrebare.

I
V

O completare la „cea mai înfloritoare epocă din istoria poporului român: epoca de aur”

„Fericirea poporului: în aceste două cuvinte e cuprinsă întreaga recuzită a tuturor demagogilor din lume,”

Mai rar figură atât de populară, dacă ar fi să te iei după mulţimea apelativelor cu care a fost „mângâiat” vreodată un conducător de stat, fie el chiar „cel mai iubit fiu al poporului”. Pentru străinul neiniţiat, ele sunt mai curând cognomenele unui personaj hilar decât dovezi de simpatie sau omagiu. De fapt, acesta e adevărul. Păturile largi ale populaţiei l-au numit rând pe rând: Niţă Pitpalac (amintind asemănarea cu faimosul personaj din perioada literară interbelică, cunoscut pentru voia- jele sale dimpreună cu „familia” pe „tot pământul din Europa”, deşi omul nostru l-a depăşit, întrucât el a survolat toată planeta), Nae Turistu (desemnând aceeaşi pasiune pentru drumeţie), Bai Ganciu sau Niculae Târlă (referindu-se la manierele sale de reangajat militar), Bulă, Gâgă şi Bălălău (nemaiconstituind un secret pentru nimeni ce reprezintă fiecare din aceste personaje, mai ales cel din urmă, care a şi dat naştere distihului folcloric: „Bălălău din Scorniceşti / E-mpărat la Bucureşti”). în sfârşit, unii cu incursiuni prin literatura universală — ceva mai întinse — l-au botezat Tartarin din Scorniceşti. în mod curent, toată lumea îl numeşte „nea Nicu”.

Pe de altă parte, unii scribi naţionali (în frunte cu poeţii de curte) l-au comparat cu Ştefan (cel Mare, desigur), cu Mihai (Viteazul, se înţelege) şi cu

Alexandru loan Cuza, dar la această din urmă comparaţie s-a renunţat, deoarece istoria secretată de glandele specialiştilor în materie ai partidului şi-a reamintit că, spre deosebire de Cuza, care împroprietărise pe ţărani, actualul şef de stat le-a luat pământul înapoi, restituindu-le totodată statutul de iobagi. Iobagi, şi nu clăcaşi, deoarece claca îi asigura ţăranului o parte din recoltă, mergând până la jumătate.

Apologia iară limite de care s-a folosit corul lăudătorilor ca să sanctifice acest unicat, apărut ca o cometă pe cerul României socialiste, a mers aşa de departe în cele peste două decenii „lumină", că ar fi cu neputinţă s-o cuprindem în totalitate. Pentru aşa ceva ar fi nevoie de mult prea multă hârtie, iar lexicul folosit ar depăşi un dicţionar ditirambic.

Este nu numai îngrijorător, ci mai ales dureros procesul de descompunere al caracterului naţional şi surprinzător faptul că el a putut lua asemenea proporţii pe scoarţa unui teritoriu geografic care n-a fost prea fertil pentru cultura lingăilor.

Să amintim, în treacăt, numai câteva din expresiile apologetice mai des întrebuinţate: cel mai iubit fiu al poporului, omul providenţial al istoriei, demiurgul, conducătorul genial, stejarul din Scorniceşti (spre a nu fi confundat cu cel din Bor- zeşti, legat de domnia lui Ştefan-vodă), erou între eroi, oracolul spaţiului mioritic (!) – probabil ca să-l deosebească de cel de la Delphi, tot aşa de confuz —, omul de omenie, Ceahlăul, miracolul românesc şi, ieşind cu comparaţiile dintre graniţele naţionale, Mont-Blancul şi chiar Everestul gândirii politice a secolului XX. Din respect pentru persoană şi în dispreţ pentru gramatică, toţi termenii superlativi sunt, bineînţeles,

scrişi cu majuscule, ştiut fiind că „regii sunt mai presus de gramatică”.

Iată însă că adulaţia fără limite pe plan local, precum şi deşănţata propagandă externă, plătită scump din bugetul statului român, sunt tot mai des contrazise în ultimii ani de constatările depreciative ale unor vizitatori şi gazetari străini în trecere, sau anume trimişi în ţara noastră să se documenteze la faţa locului. Din contactul lor cu populaţia, atât cât a fost posibil, pentru că ea este sever sancţionată, sau numai din înregistrarea mizeriei care te izbeşte la tot pasul, oamenii au înţeles

387 repede că realitatea este cu totul alta decât aceea înfăţişată de mass-media naţională sau internaţională plătită. în viziunea lor, „omul providenţial” este tot aşa de odios ca un Bokassa[1] ori Gaddafi[CXXII] [CXXIII] oarecare, dar mult mai viclean, un vanitos, un ignorant şi un egocentric, poate ceva mai rău, un dement stăpânit de o idee fixă, lipsit cu desăvârşire de simţul ridicolului şi dur ca o brută. Ei vorbesc de „galimatiasul prezidenţial” (refe- rindu-se la repetatele discursuri-fluviu, produsul „intelectual” al glandelor scribilor de curte), batjocorindu-l într-o manieră care ar face să roşească chiar şi pe bivol sau un porc, dar care pe eroul de la Scorniceşti îl lasă total indiferent.

Sesizând lipsurile de tot felul cu care este confruntată populaţia meleagului românesc (în contradicţie flagrantă cu situaţia privilegiată a oamenilor regimului) şi spiritul de turmă impus cetăţenilor, străinii care ne compătimesc sincer vorbesc de teroarea înstăpânită în România, de un uriaş aparat represiv (un poliţist la 15 locuitori, în afară de informatori), plătit regeşte ca să asigure domnia unei familii plecate de jos (şi deci cu atât mai tiranică şi mai megalomană). Dar nu numai la atât se mărginesc acuzaţiile aduse conducătorului de partid şi de stat român. Sunt arătate şi faptele sale de terorism, precum încercările de suprimare a unor români expatriaţi, cu ajutorul ambasadorilor, în marea lor majoritate securişti; de asemenea, se

CXXII Jean-Bedel Bokassa (1921-1996), cunoscut ca Bokassa I, a fost conducătorul Republicii Centrafricane şi al autoproclamatului imperiu centrafrican în perioada 1966-1979.

CXXIII Muammar Mohammed Abu Minyar Gaddafi (c. 1942-2011) a fost, sub diferite titluri, conducătorul Libiei în perioada 1969-2011.

observă că, din cauza nedreptăţilor şi persecuţiei, tot mai mulţi cetăţeni români cer să părăsească ţara sau fug pur şi simplu, iar dezinformarea publicului este metodă curentă de guvernare. Mulţi dintre cei care au demascat stările de lucruri din România au propus ca şeful statului să fie supus direct unui consult medical pentru verificarea stării mintale, pentru că toate 388 manifestările sale îl arată grav afectat de un delir schizofrenic, în ceea ce ne priveşte, suntem pe deplin convinşi că acest consult este inutil, deoarece în ţară ştiu şi copiii că omul este nebun.

Posturile în care vi l-am înfăţişat mai sus, mai precis în care ne-a fost prezentat de propagandă, implică (deopotrivă) sprijinitori (nu spunem admiratori, fiindcă ar fi absurd), cât şi detractori, angajaţi şi unii, şi ceilalţi într-o dispută care durează de peste 20 de ani, în timp ce norodul sau nerodul (noţiunile par a se contopi uneori), marele anonim, „gloata cu urechile lungi", cum o numea Nietzsche, cu o limbă şi mai lungă, dar obişnuită să rabde, face haz de necaz, blestemând sau zeflemi- sindu-şi stăpânul cu talent şi totodată cu resemnarea vitei căzute în jug, într-o anecdotică savuroasă, care de mult a depăşit frontierele naţionale şi circulă pe mapamond.

Pornind de la constatarea că personajul de care este vorba a reuşit să dispună de cele trei forţe pe care se sprijină: un aparat poliţienesc vast cum n-a mai cunoscut până azi România (şi se afirmă că nici o altă ţară nu-l are), întărit cu detaşamentul de circa trei sferturi de milion de activişti politici (înarmaţi), precum şi armata, faptul dovedeşte că nu e un fitecine, un oarecare, şi ascensiunea sa trebuie explicată şi cercetată cu răbdare. întrebarea care se impune firesc, de la bun început, este cum de-a fost totuşi posibilă o carieră de o asemenea durată

(„epoca Ceauşescu”), chiar şi în condiţiile unei orânduiri sprijinite exclusiv pe forţă, pe reprimarea fără menajamente a opoziţiei?

Un prim răspuns ar fi totuşi acela pe care ni-l oferă partea din populaţia ţării care nu-şi bate capul cu probleme politice provocatoare de migrene, oamenii pe care nu-i interesează altceva în viată decât traiul lor mizer. Părerea acestora, naivă şi neangajantă, deşi nu lipsită de oarecare intuiţie, este că individul are „baftă”, adică un noroc porcesc, a făcut pe când era mititel... ceva în scăldătoare. Astfel, indiferenţa românului pentru politică în general, cât şi laşitatea colectivă îndeosebi

O COMPLETARE LA „CEA MAI ÎNFLORITOARE EPOCĂ”..389 au avut o contribuţie hotărâtoare la naşterea fenomenului ceau- şist. Subscriind la acest punct de vedere, sunt foarte numeroşi cei care cred, în completare, că „eroul” nostru s-a folosit totdeauna cu rară viclenie şi dinamism de toate ocaziile care i s-au oferit, sau pe care le-a provocat, pentru a apărea într-o lumină favorabilă, cum a fost, de pildă, atitudinea de protest afişată public la invadarea Cehoslovaciei de către trupele Tratatului de la Varşovia[CXXIV] sau refuzul repetat de a admite manevre militare ale aceluiaşi pact pe teritoriul român ori de a spori cheltuielile pentru înarmare, cerere venită din acelaşi loc. Nu-i vorbă, nu lipsesc bănuielile că majorarea indemnizaţiilor pentru copii n-a micşorat câtuşi de puţin fondurile secrete alocate sporirii, toţi fiind de acord că bugetul naţional, ca orice altă statistică a acestei guvernări, este duplicitar.

Dar momentul era propice pentru o lovitură de teatru – şi nu trebuia scăpat. în realitate, în linii generale, politica permanentă faţă de Moscova a „copilului teribil” nu s-a abătut de la atitudinea

CXXIV Invazia s-a petrecut în 1968.

supusă; iar când se ivesc conflicte, ele sunt repede aplanate.

Pe plan internaţional, „marele om de stat" îşi întăreşte necontenit poziţia personală — observă comentatorii politici —, cultivând legături strânse cu partidele frăţeşti din întreaga lume şi în mod deosebit cu acelea care aşteaptă tulburarea apelor ca să pună mâna pe putere, oferindu-le cu dărnicie sprijin material. Mii de refugiaţi comunişti şi-au găsit azil în ţara noastră, în timp ce ţările capitaliste care fac acelaşi lucru cu expatriaţii români sunt condamnate. Teritoriul naţional a servit deseori ca teren de instrucţie pentru comandouri destinate loviturilor de stat, acestea fiind întreţinute din sudoarea poporului român. Când este strâns cu uşa şi încolţit de presa străină sau de asociaţiile internaţionale pentru apărarea drepturilor omului, Ceau- şescu găseşte totdeauna o ieşire din impas, o diversiune sau o dezinformare cu care abate atenţia de la planurile şi acţiunile

sale, sau ia, pur şi simplu, poziţia mutului sau a victimei, după caz. Cu ajutorul tertipurilor, a celor mai iscusite stratageme, a reuşit aproape de fiecare dată. Va întrebaţi, poate: dar cu conştiinţa cum rămâne? Adică omul acesta n-are în el nimic curat?

> >

Vă răspund simplu: să nu vorbim de funie în casa spânzuratului. Munca pe care o pretinde tuturor celorlalţi lui personal nu i-a plăcut niciodată. Mă refer, desigur, la munca cinstită, serioasă, care formează caracterul şi înnobilează omul, şi nicidecum la trepidaţia şedinţelor, consfătuirilor, vizitelor în întreprinderi, manifestaţiilor, şedinţelor, şedinţelor, şedinţelor şi demonstraţiilor de tot felul, care imobilizează ore în sir mii de salariat! şi elevi, scoşi din producţie şi respectiv de la cursuri ca să-i asculte monologurile elucubrante. Şi, fiindcă tot suntem la acest capitol, precizăm, fără teama de a fi dezminţiri, că stejarul din Scorniceşti este doar fiul operelor sale, nu şi părintele lor. Gluma despre „concepţia filozofică” sau „economică” a preşedintelui român a ţinut destul şi credem că a sosit timpul să i se pună capăt. Puzderia de fotografii din fiecare vitrină de librărie care-l înfăţişează la un birou somptuos, într-un cabinet tapetat de sus şi până jos cu cărţi legate în piele, în postura de „scriitor elaborându-şi opera” — şi la fel pe ilustra-i consoartă — este o minciună demnă de tot dispreţul.

De mic şi-a pierdut urma fugind de acasă şi vagabondând prin oraşe în căutarea unui stăpân; dar să ai un stăpân presupune ascultare şi supunere, şi „revoluţionarul” nu era dispus să plătească un preţ atât de ridicat. O meserie n-a învăţat niciodată cu

adevărat. Cei care îl cunosc mai îndeaproape jură că nimeni, nici chiar el însuşi în tinereţea „închinată luptei pentru izbânda proletariatului”, n-a încălţat o pereche de sandale făcute de propria-i mână şi că, în timpul liber de la transportul coş- niţei de la piaţă şi legănatul copiilor meşterului, abia dacă putea bate nişte cuie sau petici încălţămintea clienţilor de rând, spre a compensa cât de cât cheltuielile necesare întreţinerii.

Se cunosc prea puţine amănunte din copilăria şi tinereţea viitorului „om de stat”, dar un lucru se ştie foarte bine, şi anume că fostul cârpaci de cizmărie s-a dovedit acelaşi cârpaci şi în nevisata demnitate de azi. Toate perioadele vieţii sale sunt învăluite în mister, aparţin unui capitol tabu, conspirativitatea le acoperă de la un cap la altul.

Au fost prea umilitoare? I-au creat complexe de inferioritate atunci când a început ascensiunea şi numai complexele de superioritate, megalomania puteau compensa mizeria trecutului? Greu de răspuns, dar se poate presupune că n-a păstrat nici un ataşament pentru ţărănimea din care a purces, ca unul care a rupt legătura cu ea de la cea mai fragedă vârstă, şi nici fată de muncitorimea măruntă şi nevoiaşă a oraşelor, care-l adoptase. Şi-a făcut atunci socoteala că ar putea profita totuşi de pe urma legăturilor cu aceste două lumi din care îşi trăgea originea şi adopţiunea, drept care şi-a ales-o... pe a treia, mai potrivită drumului şi firii sale aventuroase: lumea interlopă a periferiilor, o lume care nu-şi pierdea vremea cu principii morale, dar trăia cu picioarele pe pământ şi nu se da în lături de la nimic atunci când era vorba de interesele ei. Această lume l-a învăţat multe lucruri utile, de aici a deprins o vorbire colorată cu expresii argotice şi tot aici s-a obişnuit şi cu mânuirea şişului, la nevoie. Orele libere din zi şi până noaptea târziu le petrecea urmărindu-şi traiectoria scuipatului de la înălţimea podului Grant, iar pe întuneric lipea „fluturaşi” sau avea sarcină de partid să fileze pe cineva sau să ducă o corespondentă secretă undeva.

Era o ocupaţie atrăgătoare pentru o fire ca a lui.

Din relatările unor indiscreţi care l-au cunoscut în diferite perioade, s-a aflat că plecarea lui din sat fusese forţată de participarea la un jaf sfârşit în mod neprevăzut printr-o crimă.

O bătrână internată în anii ’70 la spitalul Fundeni din Bucureşti povestea unui medic, subit interesat când a aflat că avea

de-a face cu o consăteancă a şefului statului, că acesta fusese elevul ei în primele două clase primare:

— Eu nu ştiu ce a făcut dumnealui mai târziu, poate că a urmat şi alte cursuri prin oraşele pe unde a umblat, dar la Scorniceşti n-a făcut decât două clase primare.

Vajnicul apărător de mai târziu al păcii pe planeta noastră (ca să vorbim ca *Scânteia)* povesteşte despre o „activitate revoluţionară" începută la 14 ani, fără să spună în ce a constat ea. Arestarea şi trimiterea lui „la urmă" — adică în localitatea naşterii – sunt (după opinia biografilor) acte de „eroism", insis- tându-se asupra lor iară amănunte, şi nu se spune nicăieri nici despre gazda pe care a avut-o în ţigănia unui oraş din Oltenia, unde se ascundea uneori, gazdă care i-a şi devenit colaborator apropiat, asemenea multor ţigani din aparatul Ministerului de Interne şi al pazei personale.

O fotografie din perioada imediat postbelică ne înfăţişează un tip de filfizon, încă stângaci în trenciul său nou-nouţ, iar în alta apare şi doamna inimii sale, o figură cu trăsături comune, intimidată în faţa obiectivului fotografic. Fizionomiei lor le lipseşte ceva ca să placă, şi acel ceva e tocmai trăsătura care deosebeşte pe omul de inimă de cel fără. Ochii lor nu privesc deschis, ci te pândesc hoţeşte, îţi dau târcoale ca să vadă de unde te-ar putea apuca, în ce loc şi-ar putea îndrepta mai sigur lovitura. Figurile din aceste timpuri, mai ales a bărbatului, au suferit mai târziu modificări, în urma unor exerciţii făcute în faţa oglinzii, ajungând să exprime, la vremea când înaintaşul său îl pregătea pentru postul de urmaş la cârma partidului, mimica înşelătoare a celui care vrea să pară om cumsecade, „om de omenie", în ciuda

convingerii generale că nu este. Trăsăturile înscrise de natură pe faţa lui n-au putut fi şterse, oricâte progrese a înregistrat arta fotografică în zilele noastre, oricât de capabilă ar fi ea de retuşuri care fac şi din Belzebut un propovăduitor al Sfintei Scripturi. Fotografiile actuale, care inundă toate publicaţiile, poluează toate instituţiile, birourile, între-

393 prinderile, decorează toate closetele, îţi restituie o figură holly- woodiană care nu mai exprimă un produs al simţirii umane, ci o realizare cosmetică, un narcisism al tinereţii fără bătrâneţe, un chip prosper, zâmbăreţ (sau solemn, ca în poza cu buzdugan), de o seninătate olimpiană, aflat deasupra oricăror griji lumeşti, cu conştiinţa împăcată că şi-a făcut datoria faţă de partid.

De o sănătate perfectă, ceea ce demonstrează fără putinţă de tăgadă că închisorile hulitei orânduiri burgheze erau nişte pensioane faţă de „aşezămintele de reeducare din România socialistă” — temniţe din care nu mai poţi ieşi om, dacă ai reuşit cumva să mai ieşi viu —, cel mai iubit fiu al poporului este într-o continuă efervescenţă: călătoreşte neobosit în ţară şi peste hotare, este cazat în palate regale, pune cu neruşinare condiţii de protocol în vizitele pe care le face. Debitează obişnuitele-! monologuri nesfârşite, fără cap şi coadă, botezate cu un eufemism „discursuri”: insipide, anoste şi prolixe, punctate de vorbirea lui greoaie, consecinţă (se spune) a obişnuinţei şuşterilor de a ţine cuiele în gură în timp ce repară încălţămintea. Dă indicaţii (toate „preţioase”) în cele mai variate probleme, ca unul care le ştie pe toate şi are toate responsabilităţile (dar de nimic nu răspunde); decorează cu generozitate pe toţi membrii familiei şi ai anturajului, începând desigur cu sine şi, totodată, spre a da aparenţă de seriozitate abuzului şi a-şi spori numărul de credincioşi, împarte şi unor întreprinderi şi colective unde are cunoştinţe personale câteva medalii de o valoare mai mică. Pentru mitinguri nutreşte o pasiune nestinsă. Atunci se simte în elementul lui. Cea mai mare, suprema satisfacţie este să se afle la o

tribună, de unde poate – ca Zeus în Olimp – să privească de la înălţime miile de oameni prosternaţi, ascultân- du-i „verbul înflăcărat” (vorba unui poet de curte: *Ofortunatam, natam, me consule Romam*'[1]*).*

1. O, Romă norocoasă, născută pe când eram consul! – citat din Cicero.

Si mai are o dambla: să fericească tara cu cât mai multe legi şi decrete prezidenţiale. Ca să fie, să se găsească, nu pentru altceva. Ele constituie documente, şi posteritatea după ele te judecă. Când generaţiile acestea vor deveni oale şi ulcele, istoria va dispune de un depozit uriaş de acte necesare elaborării verdictelor sale. Căci urmele acestea vor purta o pecete: a unui nume glorios, creatorul României moderne. Chiar dacă existenţa atâtor legi explică ea singură confuzia care domneşte în ţară, fiindcă ele se ciocnesc şi se anulează reciproc, chiar dacă explică nedreptăţile pe care le generează, acestea sunt „mărunţişuri" pe care mintea mărginită a insului nu le poate sesiza, presupunând că l-ar interesa. Din moment ce ele statornicesc nişte principii de drept (într-adins confuze ca să poată fi interpretate după caz), este prea destul. Legi să fie! Intr-o discuţie cu un jurist am avut confirmarea că oamenii chemaţi să aplice legea nici n-o cunosc. Pe ei nu-i interesează decât „instrucţiunile care însoţesc legea", o interpretează şi în bună parte o desfiinţează. Ideea fixă că legile singure pot schimba realitatea obiectivă aminteşte de întâmplarea petrecută pe la sfârşitul secolului al XlX-lea în camera reprezentanţilor din statul Ohio, care stabilea că *n* este egal cu 4, deşi toată lumea ştia că este 3,14.

Lipsit de simţul realităţilor, pe care le priveşte prin prisma culturii sale primare, cu o fire opacă la sugestii şi de o sensibilitate maladivă la elogii, înconjurat de indivizi slugarnici (singurii care se pot pripăşi în preajmă-i), omul acesta, ajuns printr-o întâmplare nefericită la conducerea ţării, n-a putut

niciodată înţelege că legile, „dacă pot uneori să-i stăpânească pe cei răi, nu-i pot face niciodată buni”. Dovedindu-se astfel incapabile să transforme societatea, o societate fără alt scop decât supra-vieţuirea, ce contribuţie la eradicarea relelor putem aştepta de la nişte „coduri etice” destinate clasei muncitoare, care are destulă minte să nu le citească? Anturajul preşedintelui numără şi câţiva „intelectuali” care comit păcatul de a corecta şi alte cărţi

în afara „operelor” conducătorului iubit, poate chiar şi pe acela de a semna ei înşişi câte o tipăritură, ca Popescu-Dumnezeu[1].

De la aceştia şi de la magisterii moscoviţi care l-au învăţat ştiinţa strategiei militare conjugată cu practica politicii comuniste, cu alte cuvinte arta de a răpi poporului, fără ştirea acestuia, dreptul de a-şi alege singur conducătorii, a aflat el că există două pârghii pentru a urni oamenii: frica şi interesul personal, înţelegându-se prin acesta din urmă nu numai banul, ci şi setea de onoruri, amorul propriu, atracţia puterii. Aforismul napoleonian i-a plăcut conducătorului statului român; l-a reţinut, decis să-l folosească. În cutia lui craniană a adunat astfel un număr de panseuri, la care s-a adăugat experienţa culeasă din numeroasele-i călătorii prin ţările lumii a treia, la care face apel ori de câte ori consilierii săi sunt în pană de inspiraţie, oferind-o supuşilor cu tupeul cu care le-a dăruit şi textul modificat al cântecului *Trei culori,* devenit imn naţional, text pe care nici un poet român n-a avut curajul să-l masacreze. Comiţând acest sacrilegiu care, în concepţia lui mărginită, era un act tot aşa de comun ca o variantă a unei melodii folclorice îngânate de Leana când prăşeşte porumbul, într-o operă muzicală, a aruncat naţiei un afront care poate fi tradus prin: „Vedeţi de ce sunt eu în stare? Ceea ce n-au fost în stare miile de poeţi români, am făcut tot eu, datorită mie aveţi azi un imn naţional!” însuşirea de a capta idei de la unii şi de la alţii este bine-cunoscută şi nimeni nu-şi asumă riscul de a-i contesta paternitatea lor exclusivă; chiar şi când sunt de mult perimate, adoptarea lor de către şeful statului le conferă automat calitatea noutăţii, devenind idei fixe.

Cultul supradimensionat faţă de persoana sa infailibilă i-a sporit într-atât încrederea în sine, i-a dat o siguranţă aşa de mare în dreptul său unic de decizie, încât deviza [CXXV]

CXXV Dumitru Popescu (n. 1928), zis „Dumnezeu”, om politic, jurnalist şi scriitor, a fost un important reprezentant al propagandei şi cenzurii comuniste.

lui poate fi la fel de sfidătoare ca a lui Fouquet de pe frontispiciul castelului Vaux: *Quo non ascendam*[x].

Conducătorii de state de valoare incontestabilă sunt măci- naţi de incertitudini în exercitarea puterii; dar nu şi el, eroul între eroi. De aceea poporul român a rămas stupefiat aflând, la moartea patriarhului Justinian Marina[CXXVI CXXVII], că altcineva, şi nu dânsul va deveni succesorul răposatului. A fost cea dintâi şi singura demnitate de prim rang în stat pe care nu şi-a asumat-o şi n-a trecut-o nici asupra vreunui membru al familiei prezidenţiale.

Intr-adevăr, cum să nu aibă faţă de persoana sa o admiraţie patologică, dementială, când vede câtă atenţie i se acordă peste tot, cât de repede a ajuns Cineva dintr-un nimic, ce primiri i se fac şi cum este sărbătorit pretutindeni? Ce contează că erau propriile-i regizări aranjate cu ajutorul „băieţilor”? Cum să nu creadă în chemarea lui mesianică de conducător înnăscut, capabil să asigure nu numai fericirea poporului român, ci şi a întregii suflări a planetei? Nu simţiţi oare în toate manifestările sale cum răzbate dispreţul pentru ceilalţi conducători de no- roade, confruntaţi cu opoziţii violente, cu şomaj, cu acţiuni de terorism, cu imensele dificultăţi ridicate de o guvernare democrată? Cum sunt siliţi deseori să părăsească puterea înainte de termen? El, produsul fenomenal al unui sat, nu-şi camuflează convingerea

---

CXXVI Nicolas Fouquet a fost un nobil francez din secolul al XVII-lea, ministru de finanţe al lui Ludovic XIV. Deviza familiei sale, de pe frontispiciul castelului din Vaux, era: „Oare ce culmi nu vom putea urca”.

CXXVII Justinian Marina (1901-1977) a fost al treilea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române, în funcţie în perioada 1948-1977.

că este plămădit din aluatul de care se foloseşte aşa de rar istoria să creeze oameni providenţiali. Nu cunoaşte ezitările altor conducători. Singurul lui argument în faţa unei piedici, a unei contraziceri e forţa brutală unită cu şarlatania. Priviţi-l în postura îndrăgită de mediator în diverse conflicte şi uşor veţi putea înţelege dorinţa lui de a se afla mereu în pri

mele rânduri. Are în sânge viciul transmis, prin gene, de peţitoare de profesie, de ţaţă care se amestecă în toate (solicitată sau nu) scontând pe un câştig personal, de intermediar şi samsar veros. Când este privit compătimitor sau cu neîncredere, aceasta nu-l stinghereşte, obrazul lui nu este obişnuit să roşească. Este imun la ridicol. Dat afară pe uşă, escaladează fereastra, fiindcă a profitat din plin de lecţiile Moscovei şi ale partidului comunist despre minciunile convenţionale pe care civilizaţia e silită să le tolereze; şi liber de piedicile pe care cinstea, buna-cuviinţă şi buna-creştere le impun, se avântă cu impetuozitatea elefantului în junglă, sigur fiind că „obraznicul mănâncă praznicul". Aşa-zisa „ospitalitate” de care se bucură lăudătorii (siguri sau presupuşi) a atras un mare număr de invitaţi din întreaga lume. O bună parte, de la care aşteaptă un folos, se înapoiază în ţările lor încărcaţi de daruri – generozitatea gazdelor trebuie răsplătită. Sunt numeroşi musafiri care trebuie atraşi cu orice preţ, de bunele lor oficii partidul are tot atâta nevoie ca de aer. Cu aceştia, abilitatea comunistă îsi foloseşte toate resursele, fiindcă partidul are nevoie de sprijinitori pretutindeni. Cei care nu se lasă cumpăraţi sau îşi ridică glasul în favoarea drepturilor omului călcate în picioare în România sunt supuşi fără nici un menajament la tot felul de mizerii, mergând până la bătaie şi expulzare.

Plin de stăruinţă, a dat târcoale anual Premiului Nobel pentru pace – şi nu numai acestuia –, spunându-şi că, până la urmă, plictisită de atâta perseverenţă, comisia de decernare i-l va acorda fie şi numai ca să scape de atâtea insistenţe, cum se întâmplă deseori în viaţa de toate zilele. Dar ciudata comisie a respins regulat sugestia de a pune în aceeaşi oală pe tirani şi victimele lor.

Pornit, cum spuneam, de pe treapta de jos a condiţiei umane, deosebit de sensibil aşadar la onoruri, pasiunea de colecţionar de titluri şi medalii era natural să-l obsedeze. Ca orice primitiv, este atras de tot ce străluceşte: pentru medalii are un adevărat cult. La Muzeul Republicii are o sală numai a lui,

cu toate distincţiile căpătate. Se mai spune de asemeni că una din distracţiile sale predilecte este să numere de câte ori i se pomeneşte zilnic numele în paginile ziarelor, la radio şi la televiziune şi, cum singur nu poate face această obositoare statistică, are un angajat special care s-o facă. În paginile ziarelor şi în manualele care-i reproduc chipul, controlează dimensiunile fotografiilor şi data când au fost executate. Narcisismul şi impertinenţa au făcut totdeauna parte din trăsăturile dictatorului roşu.

Anturajul slugarnic l-a deprins să fie ascultat fără obiecţii, orbeşte; iar în cursul „dialogului" cu ţara, specialiştii care-l întâmpină sunt înarmaţi cu caiete şi pixuri spre a nota fiecare cuvânt, fiecare „indicaţie preţioasă" pe care o dă. în juru-i sunt numai spinări plecate, numai guri care rostesc: „Am înţeles", numai mâini care-l aplaudă, numai flori care i se oferă. De când apologeţii dinastiei au aflat de descoperirea unui *Homo sapiens* în apropierea Scorniceştilor, sau poate de la adoptarea sceptrului ca semn al puterii prezidenţiale, viaţa pe plaiurile noastre a atins culmea ciudăţeniei. Se presupune, şi cred că e adevărat, că acesta a fost momentul declanşării ultimei faze a paranoiei prezidenţiale.

O vină importantă o au, desigur, şi netrebnicii din preaj- mă-i, încredinţaţi că, asemenea iederii, nu se pot înălţa decât târându-se. De aceea, eul său s-a deteriorat continuu, ajungând în faza actuală de alienare: a devenit prizonierul minciunii inconştiente, făptura care trăieşte într-un fantastic fără sfârşit. Delirul său megalomanie se cere eliberat într-un fel, şi el se descarcă printr-o logoree stearpă şi prin fapte cum este, de pildă, aceea de a dărâma tot Bucureştiul, deşi o voce trebuie să-i şoptească în inconştient că nu

va ajunge să-l vadă reclădit.

Obiceiul de odinioară al stăpânitorilor de a se înconjura de măscărici şi bufoni pentru desfătarea personală s-a păstrat până în zilele noastre la curtea socialismului dinastic din România. Vieţuirea acestei categorii ar părea, teoretic, un nonsens în marxism, dar, cum am spus, ea se prezintă într-o formă adecvată.

399 Cronicile relatează însă despre măscăricii de odinioară că jucau o carte periculoasă, punându-şi uneori viaţa în primejdie când îşi permiteau libertăţi prea mari (neîngăduite celorlalţi supuşi), dar reuşeau să salveze vieţi omeneşti şi să schimbe cursul eve

> > > > nimentelor.

Despre nebunii cuplului prezidenţial şi odraslei preferate n-am aflat sub ce nume şi cu ce funcţii apar pe statele de plată (dacă se mai folosesc asemenea formalităţi în comunism), dar se ştie că — spre deosebire de trecut — acum se numesc codoşi (termen cu o sferă mai largă, de care D£X-ul uită să vorbească). Dictatorul român a găsit, fără efort, în persoana unor gazetari, poeţi, actori, pictori, sculptori, compozitori, oameni de ştiinţă, muncitori şi ţărani, lichelele (câteodată numai naive marionete) de care avea nevoie. Aceştia sunt măscăricii „anilor-lumină”, deşi unii acţionează împotriva conştiinţei lor.

Manifestările de idolatrie i-au creat dictatorului iluzia infailibilei sale măreţii. Pentru aceşti lăudători de profesie, el nu simte nimic: nici simpatie, nici recunoştinţă, cu atât mai puţin stimă. Ii plăteşte (sub o formă oarecare) spre a fi proslăvit şi atâta tot; ei nu-şi fac decât datoria, fiindcă, de nu şi-o fac, vai şi amar.

În atmosfera de laşitate colectivă pe care a impus-o şi o întreţine prin toate mijloacele — destul de numeroase —, oamenii îşi târâie ca viermii în ţărână viaţa de pe o zi pe alta, prezentând pentru observatorul fenomenului social spectacolul combinat de puşcărie şi spital psihiatric, sau orice altceva afară de imaginea unei societăţi demne, civilizate, în care numărul oamenilor oneşti să se afle cel puţin la nivelul celorlalţi. în această societate care poartă

semnătura „anilor-lumină”, natura umană se arată sub înfăţişarea ei cea mai hidoasă: crudă, trădătoare, slugarnică, arogantă, lipsită de un ideal, nerespectând nimic altceva decât forţa, invidioasă pe orice superioritate reală, supusă terorii şi dornică s-o impună altora. Dacă se iveşte undeva un caracter frumos, pare în firea lucrurilor să fie umilit, compromis şi înfrânt. Omul care vrea să-şi facă un drum în viaţă prin

mijloace cinstite, fără girul partidului, trebuie să-şi examineze serios starea mintală.

Orgolios ca orice tiran, suspicios, răzbunător şi mărginit, nesuferind în preajmă-i decât lachei, Ceauşescu a reuşit, ca nici un alt conducător până la el, să împartă oamenii de acelaşi sânge în două tabere care se urăsc de moarte şi abia aşteaptă să se sfâşie între ele. S-a îndârjit să desfiinţeze propria-i clasă socială, după ce a umilit-o şi prădat-o de tot ceea ce constituia raţiunea existenţei sale: pământul, nu pentru că aşa cerea Lenin, ci pentru că ţărănimea — cu frica ei cumpătată, intuind greoi, dar cu o precizie matematică, ce o aşteaptă într-o astfel de orânduire şi cu asemenea conducători — s-a opus în felul ei întortocheat şi evaziv colaborării propuse, alianţei problematice, înţelegând că pierderea pe care n-o va mai putea recupera vreodată era libertatea. Deposedată de pământul care i-o asigura, acest bun după care tânjeşte ţăranul de veacuri, acum îl pierde din nou şi, odată cu el, şi senzaţia de stăpân al propriei persoane; derutată şi confuză în urma loviturii de moarte primite, ţărănimea a fost silită să accepte atragerea ei în industrie. Partea cea mai reprezentativă a păturii rurale a îngroşat astfel rândurile „clasei muncitoare”. Partidul şi-a frecat mâinile, încredinţat că forţa numerică a clasei ţărăneşti va înceta să mai însemne o primejdie pentru hegemonia proletariatului şi a sa personală.

Intr-o vizită în România, un preşedinte american spunea la un toast (poate din politeţe, din neştiinţă sau cu ironie) că în tinereţe fusese fermier, ca şi omologul lui român. încântat de o profesiune care suna aşa de frumos şi i se revelase pe neaşteptate (nimeni din corul lăudătorilor interni nu găsise o

formulare atât de atrăgătoare pentru ocupaţiile sale din cea mai fragedă tinereţe), omul nostru (de stat) nu s-a simţit câtuşi de puţin stingherit de privirile subit înveselite ale asistenţei. Se ştie foarte bine ce fel de „fermier” fusese Andruţa[1] de la Scorniceşti, cu inventarul său compus din câteva oiţe, pe care membrii [CXXVIII]

CXXVIII Andruţa Ceauşescu (1886-1969) a fost tatăl fostului lider comunist.

clanului le păşteau cu rândul pe marginea şanţului comunal, şi cu cele trei-patru pogoane de pământ destinate să hrănească o familie atât de numeroasă. Disproporţia dintre „ferma” locală şi întreprinderea prosperă şi întinsă a preşedintelui american nu însemna nimic mai mult decât că ambele erau tot... ferme.

Dar acele zile au rămas departe, în urmă. Azi fiecare oraş, fiecare staţiune balneară şi climaterică se mândreşte cu o vilă „prezidenţială”, pregătită în orice moment să primească înalta familie. Vilele, cu îngrijitori şi pază militară, fără acte oficiale de proprietate, sunt inaccesibile oricăror alte persoane, dar cine îndrăzneşte să ceară socoteală cui aparţin de fapt şi din ce fonduri sunt întreţinute? La fel se petrec lucrurile şi cu „fermele partidului” (sau „gospodării”, cum sunt numite), şi cu construcţiile preluate abuziv de la IAL[CXXIX].

Dintr-o curiozitate legată de originea numelui de familie al conducătorului slăvit, nume care uneori poate da unele indicii asupra naturii şi obârşiei omului ce-l poartă, am făcut cercetări care mi-au arătat că el este localizat de ambele părţi ale Oltului şi are mai multe derivaţii de la rădăcină, precum: Ceauşel, Ceauşeanu, Ceauşoglu şi Ceauşu. *Dicţionarul limbii române* arată că numele de *ceauş* – la turci – se referă la un uşier, curier sau aprod al Porţii; la noi (în orânduirea feudală şi mai târziu), ceauşul era un funcţionar public cu un profil mai mult militar, o căpetenie de surugii (se potriveşte!), de vânători domneşti, un aprod sau un om de serviciu la o sinagogă. În *Dicţionarul de nume de familie româneşti,* profesorul lorgu Iordan ne asigură că

CXXIX întreprinderea de Administraţie Locativă.

ceauşul, în Ţările Române, era numit „funcţionarul cu atribuţii diverse (nu multilaterale? n.m.): comandant, şef, grad mic în armată etc.”. Sper ca aţi sesizat contradicţia dintre „comandant” ori „şef” şi „grad mic în armată” – deoarece comandant poate fi numit şi şeful unei armate, dar să trecem peste ea, deşi nu putem trece cu aceeaşi uşurinţă peste detaliul că, din toate derivaţiile, numai sufixul ,,-oglu” (din Ceauşoglu)

ar fi de obârşie turcească, reieşind astfel că ceauş este vechi nume românesc, fapt inexact şi contrazis nu numai de *Dicţionarul limbii române.* Nici unul din cele două dicţionare nu semnalează amănuntul că însuşirea lui ca nume de familie ar putea ţine de aria poreclelor. în ce ne priveşte, optăm pentru provenienţa acestui nume de familie din îndeletnicirea pe care au avut-o înaintaşii „stejarului de la Scorniceşti", fie ca surugii, fie ca vânători domneşti, ceea ce explică unele lucruri, între care şi pe acela de a fi făcut parte din acea categorie de oameni din care se recrutează executanţii de încredere ai „exploatatorilor".

Până mai deunăzi, mai precis până la începuturile „epocii Ceauşescu", nu s-a auzit de un purtător al acestui nume care să se fi făcut cunoscut ca şef, căpetenie, comandant (fie şi de surugii). Oligarhia care a ţinut poporul în întuneric, reprimân- du-i dreptul la notorietate, n-a mai putut frâna roata istoriei când aceasta a început să se învârtă în sens invers; la moara naţiunii se macină de atunci o altfel de făină şi nume noi, şi fotografii mirifice se lăfaie în miile de vitrine, pe frontispiciul unui mare număr de „opere" prezentând nu numai pe şeful noii dinastii, care-şi depune produsul meditaţiei sale adânci pe tot ce se referă la fericirea poporului, ci şi pe tovarăşa sa de glorie, savant preocupat să realizeze cu ajutorul ştiinţei saltul de la *Homosapient* geniul geto-dac; iar alături de ei, o pleiadă nesfârşită de rubedenii (doctori, generali, ziarişti etc.), toate devenite peste noapte celebrităţi naţionale şi internaţionale.

„De bună seamă am dat o însemnată dovadă de răbdare şi, după cum vechea generaţie a văzut ultima limită a libertăţii, tot aşa şi noi am cunoscut ultima

limită a robiei, deoarece prin spionaj ni se lua posibilitatea de a vorbi şi de a auzi. Am pierdut chiar, odată cu glasul, şi memoria, dacă ar fi deopotrivă în puterea noastră să uităm pe cât ne este să tăcem."

Dacă citatul de mai sus n-ar purta semnătura lui Tacitus vorbind de domnia iui Domiţian, oricine ar putea crede că e vorba de „epoca-lumină" a lui Ceauşescu. Se repetă neîncetat în

403 discursuri şi în lozincile care împânzesc ţara în lung şi în lat că poporul e strâns unit în jurul partidului, însă totul arată că n-a existat perioadă istorică în care el să fi fost mai dezbinat ca acum.

Mitul ceauşist — o legendă născută în clipa când Cehoslovacia era invadată de armatele Tratatului de la Varşovia şi aii- mentată cu ipocrite „bune intenţii” – nu mai găseşte de mult ecou în sufletul unui popor înşelat, care-şi aminteşte cu dezgust de imaginea pe cale să se dezintegreze, din revoltă împotriva violării moscovite, dar nu uită nici că acelaşi conducător perfid a fost printre primii care au salutat invadarea Afganistanului şi au stabilit relaţii diplomatice cu guvernul comunist de la Kabul.

Conducătorul ideal al cetăţii este învăţatul, spunea Platou, dar aforismul n-a fost mereu confirmat de istorie, care păstrează amintirea unor conducători de popoare nu totdeauna „învăţaţi” în înţelesul didactic al cuvântului. Totuşi ei au fost stăpânitori drepţi, ba unii plini de abnegaţie faţă de popor. La fel cum au existat destule nume cărora naţiunile nu le datorează nimic, sau le poartă un bine-meritat oprobriu.

Obiectivă când situaţia îi permite, necondiţionată după dorinţa atâtor tirani, poate că istoria va reuşi într-o zi să pronunţe verdictul necruţător despre aceşti „ani-lumină” şi „farul lor călăuzitor”, dar şi despre întreaga perioadă în care România a fost condamnată să-şi retrăiască umilinţele trecutului. Mai nerăbdătoare ca istoria scrisă, contemporaneitatea s-a pronunţat, exprimându-şi întreaga aversiune faţă de un conducător cabotin, acoperit de ridicol şi compromiţând reputaţia unei ţări întregi. Prin măsuri de siguranţă personală

paroxistice, prin protocoale neobişnuite la curţile naţiunilor civilizate, prin onoruri extravagante şi ceremoniale burleşti, nevropatul conducător al României socialiste a aruncat o pată ruşinoasă asupra unei ţări pe care ultimii 80 de ani o ridicaseră pe o treaptă cel puţin mijlocie de cultură şi civilizaţie.

Fiecare moment al zilei, începând cu deşteptarea şi continuând cu vizitarea acelui loc unde şi regii se deplasează neînsoţiţi, cei doi „mari” sunt supravegheaţi cu străşnicie, ca să nu se întâmple ceva care i-ar nemulţumi. Perechea este permanent însoţită de medici obligaţi să verifice starea de igienă a instalaţiei, dezinfectată zilnic, şi operaţia se repetă pretutindeni unde pe cei doi îi poartă „interesele poporului”. Ca să nu mai vorbim de vigilenţa „băieţilor” înainte de culcare, când dormitoarele sunt cercetate prin toate ungherele ca să nu ascundă vreo surpriză.

în ordinea următoare vine gustarea de dimineaţă — micul dejun – pregătit din produsele „gospodăriei prezidenţiale”, un teren de câteva hectare, la câţiva kilometri de Bucureşti, pe malul unui lac, teren înconjurat de mai multe rânduri de sârmă, unde se cultivă zarzavaturi, se cresc albine, se plantează grâu şi porumb folosindu-se numai gunoi de grajd ca îngrăşământ şi se cresc vaci de la care o maşină specială ridică zilnic cantităţile necesare de lapte, unt şi brânză. Nu lipsesc nici păsările, se înţelege.

Tabloul n-ar fi complet dacă am omite câinii prezidenţiali dresaţi, care sunt îmbăiaţi în fiecare seară, şi dacă n-am vorbi de elicopterele, avioanele, maşinile şi iahtul prezidenţial.

Dacă un curios doreşte amănunte în plus, îl mai putem informa că operaţiile corespunzătoare obţinerii produselor din lapte se fac în condiţii speciale de igienă, vesela e sterilizată mai dihai decât instrumentele chirurgicale, mesele sunt pregătite cu mănuşi medicale şi măşti de tifon, iar pâinea e frământată după o reţetă necunoscută în comerţul de

stat.

înalta familie suferă de o fobie teribilă a microbilor. Procesul gastronomic este completat de măsuri sofisticate de securitate (degustarea hranei, înainte de a fi servită, de către responsabilii cu pregătirea ei — „luarea credinţei” cum se spunea odinioară — presupune un personal numeros). O astfel de masă prezidenţială poate face obiectul unui poem despre cineva care s-a suit în copac, şi oricând s-ar găsi cine să-l scrie dacă n-ar fi vorba

404 ISTORIILE NESCRISE ALE „CELEI MAI ÎNFLORITOARE EPOCĂ..
405 de un secret de stat, ca tot ce alcătuieşte viaţa privată a liderului comunist. în fata atâtor ritualuri, Kim Ir-sen[CXXX] însusi s-ar recu- noaste doar un ucenic umil al maestrului de pe malurile Dâm- bovitei.

Am vorbit în treacăt despre creaţia populară din această epocă neobişnuit de fertilă, aşa că transcriu câteva eşantioane din adevăratul folclor, şi nu producţii pe coarde rurale, comise de poeţi de curte. Cu unul dintre ele se delecta un puradel negru ca ceaunul, zbierând într-un tramvai cât îl ţinea gura: „Hai, Lenuţo-n deal la vie / Să facem academie”. Altul era repetat în cor după melodii proprii de elevii şcolilor rurale, care în anii din urmă nu mai ştiu ce înseamnă o bucată de pâine albă şi proaspătă, ca să nu mai vorbim de cornuri: „Niculae, tu eşti prost / Lasă pâinea cum a fost”. Sau: „Bălălău din Scorniceşti / E-mpărat la Bucureşti” etc. etc. Aceste mostre de folclor şi numeroase altele spun mai mult decât poeziile presei de partid şi omagiile închinate „creatorului de istorie” de pe islazul din Scorniceşti.

Ţărănimea căpătase şi ea, la un moment dat, libertatea teoretică „să se îmbogăţească”, fără să i se spună cum ar putea-o face, fiindcă părea cu totul ireal. Pricopseala nu este apanajul oricui şi la baza ei nu stă numai munca. Vreri o dovadă? Una

> > din miile de dovezi în sprijinul afirmaţiei de mai sus? lat-o: una din surorile lui Ceauşescu, casnică şi cu soţ gestionar la un bufet dintr-o piaţă

CXXX Kim Ir-sen (1912—1994) a fost conducătorul Coreii de Nord, deţinând diferite funcţii de la fondarea acestui stat comunist în 1948 până la moartea lui, în 1994. A fost unul dintre modelele lui Ceauşescu, sursă de inspiraţie pentru comunismul dinastic, cultul personalităţii etc.

bucureşteană — acum pensionar —, posedă reţeta după care cineva poate deveni proprietarul a cinci maşini, a unei case cu zid de cetate cum arătau – spun aşa-zişii cronicari ai timpului – gospodăriile chiabureşti, cu o curte largă ca la ţară, cu spaţii pentru crescătorie de vite, porci şi păsări, şi cu un cavou princiar la cimitirul apropiat. Chiar şi cei mai

puţin decorativi membri ai prodigioasei familii care a creat socialismul dinastic, ca şi cei mai îndepărtaţi (şi nu numai ei, ci şi slugile credincioase) oferă exemple senzaţionale de ce sunt capabili când au în spate pe temutul dictator.

Sper că istoriei viitoare, care nu va fi secretată de glandele istoricilor comunişti, nu-i va fi greu să dovedească faptul că „operele" cuplului prezidenţial sunt tot aşa de puţin produsul minţii lor, chiar fiind mediocre sau submediocre, pe cât este descoperirea Americii de către Bulă. Iar beneficiile substanţiale pe care le aduce editarea lor în tiraje considerabile şi obligaţia supuşilor de a le cumpăra nu revin autorilor reali nici atât cât ar merita dactilografierea lor. Este o operaţie simplă, demnă de epoca pe care o trăieşte neamul nostru, o combinaţie patron-salariat în care patronul este autorul *de ture,* lui revenin- du-i onoarea şi banii, iar celuilalt — cota suficientă pentru plata unei slugi.

Procesul schiţat până aici este departe de a fi complet. Fenomenul ceauşist este, oricât îl văd unii redus la un nefericit accident istoric, interesant mai ales prin caracterul său gangstc- resc, lipsit de orice scrupul. Manifestările sale de aşa-zis umanism, un umanism de tip Lenin, care nu-şi suprimă adversarii ca un Stalin, în masă, ci prelungindu-le pervers agonia spre a-i putea chinui — şi numai după ce a stors din ei, fără milă, toată vlaga — au „cavalerismul" (cronicarii curţii îl numesc „omenie") de a-i lăsa să moară. Trăsăturile sale caracteristice, de o cruzime rar întâlnită chiar şi la satrapii notorii ai istoriei, nu pot fi explicate decât în lumina psihopatiei

de tipul cel mai avansat. Ceea ce observatorii străini au remarcat cu mare întârziere era un fapt de mult cunoscut: că starea mintală a dictatorului este deficitară şi se agravează cu repeziciune. Pentru cei mai mulţi este inexplicabil cum de se menţine la cârma statului cu un astfel de patrimoniu psihiatric! Cum este posibil ca un popor să suporte această tiranie?

Dacă în primele timpuri s-a vorbit numai despre o anomalie morfologică congenitală, cu vremea eul dictatorului s-a dedublat, devenind nevrotic. Psihologul francez Henri Ey ne asigură că individul îşi poate însuşi ori asuma caracterul pe parcurs, întrucât acesta nu-i este dat în totalitate de la început şi nici nu e o construcţie apriorică. Tot mai accentuata manie a grandorii, narcisismul delirant, care sfidează legile bunului-simţ şi acceptă ca definitivă şi de necontestat opinia adulatorilor, sunt trăsăturile principale ale acestei fiinţe anormale, de o ne-întrecută şarlatanie. Pe de-o parte a folosit cu abilitate bine cunoscutele sentimente antisovietice ale populaţiei româneşti spre a-şi crea reputaţia de independenţă şi insubordonare faţă de Moscova, schiţând un pas în direcţia politicii externe tra-diţionale care-l apropie de Occident, trucuri cu aparenţă de seriozitate, în realitate pentru sporirea cultului personalităţii.

Pe de altă parte, a exploatat la maximum spaima de război, nesiguranţa zilei de mâine. Omul este astfel manevrat, încât să nu vadă decât primejdiile care-l pândesc în orice clipă şi necesităţile imediate ale traiului. Propaganda a infiltrat pe toate canalele în conştiinţa oamenilor o recuzită inepuizabilă de

tertipuri, exhibiţii şi echilibristici, capabile să-i creeze o aureolă de om providenţial. Dar mai presus de toate, aici este cheia, şi-a asigurat un considerabil aparat poliţienesc, o armată de represiune inegalabilă ca număr şi dotare.

Când a văzut că toată mascarada a fost descoperită, dictatorul şi-a arătat adevărata faţă. O faţă de asasin şi o comportare la fel faţă de poporul înşelat.

România a fost întotdeauna o ţară de imigraţie. Sunt numeroase mărturii despre aceasta: refugiul ruşilor după revolta din 1905, miile de sârbi şi mai ales bulgari fugiţi de opresiunea otomană, exodul polonezilor din 1939 — ca să vorbim despre cele mai recente. Astăzi România e o ţară de emigrare, dovadă incontestabilă că impostura ceauşistă şi-a trăit traiul. Cetăţeanul care se expatriază n-o face — afirm răspicat —, n-o face

neapărat din cauza lipsurilor alimentare, deşi acestea ating înfometarea. El fuge, în primul rând, pentru că nu mai poate respira într-o ţară unde grosolănia, vulgaritatea sunt dogme oficiale, abuzul de putere şi delaţiunea – politică de stat, individul – mână de lucru ieftină când se întâmplă să nu fie gratuită, iar corupţia a luat proporţii înspăimântătoare. Sătul de a fi considerat la nesfârşit „popor”, el vrea să fie, înainte de orice, om. Un om stăpân pe viaţa, pe sufletul şi pe conştiinţa lui, un cetăţean cu dreptul de a cunoaşte sumele care se cheltuiesc cu întreţinerea perechii prezidenţiale, aşa cum se obişnuia în anii monarhiei şi chiar mai înainte, la vremea când visteria tării nu era confundată cu bugetul personal al domnitorului.

Grijulie din cale-afară să informeze cititorii despre mizeria iadului capitalist, *Scânteia* nu suflă un cuvânt în această privinţă şi nici în legătură cu salariile, pensiile şi celelalte avantaje ale înalţilor demnitari şi comuniştilor din ilegalitate, despre salariile securiştilor, activiştilor de partid, ale celor din miliţie şi armată. Este o disproporţie revoltătoare între venitul ţăranului colectivist şi salariile celorlalţi, de 25—80 de ori mai mare. Nedreptatea strigătoare la cer faţă de urgisitul producător al pâinii noastre cea de toate zilele poartă semnătura odraslei de om sărac din Scornicesti.

Cetăţeanul este curios să afle câte ceva şi despre subvenţiile acordate partidelor comuniste „frăţeşti” din ţările capitaliste, personal unor conducători ai acestora, la cât se cifrează vizitele în străinătate ale cuplului prezidenţial şi prinţului moştenitor, cunoscut pentru atracţia irezistibilă spre jocurile de noroc (s-a vorbit foarte insistent într-o vreme despre o herghelie

de cai de rasă, pierdută la masa verde), cât îl costă pe contribuabilul român aşa-zisele „dialoguri cu ţara”, vizitele de lucru, manifestaţiile, demonstraţiile, aniversările politice, la cât se ridică întreţinerea uriaşului aparat poliţienesc, câte gospodării „de partid” fiinţează pe teritoriul ţării etc. etc.

Voi încheia acest portret de cameleon politic, de impostor cu două blufuri de dată recentă. Iată-l pe primul:

Toată suflarea românească ştie (se înţelege că nu din încuiata presă de partid) despre manifestaţia muncitorilor de la Braşov din 1987[1] împotriva călăului şi a mai aflat (cu toată adânca conspirativitate a mass-mediei noastre) cum a fost „aplanat” vigurosul protest: condamnări la închisoare, strămutări forţate, pierderea posturilor etc., deşi mişcarea a fost spontană şi nu opera unor instigatori. Ca să preîntâmpine astfel de întâmplări şi în alte părţi, în toate marile întreprinderi cu mii de muncitori s-au înfiinţat economate prin care se distribuie acestora alimentele necesare familiilor, alimente care lipsesc de pe piaţă.

Am arătat la timp ce categorii de oameni beneficiază de un regim alimentar privilegiat. Mai rămân totuşi destui care nu dispun de astfel de surse de aprovizionare: micii funcţionari şi pensionarii. Ei formează cozile. Deşi nu sunt neglijabili ca număr, ei nu reprezintă o forţă de care s-ar teme regimul ceauşist: o masă fără coeziune şi lipsită de curaj, poate cu un singur gest curajos, şi anume acela de a se lamenta. Iar ţăranii sunt şi mai puţin primejdioşi, fiindcă în satul românesc de azi munca în CAP[CXXXI] [CXXXII] o fac bătrânii şi elevii de şcoală, incapabili de reacţii, ripostând (când au prilejul) prin mici furturi din recoltă. Să nu uităm apoi avantajul statului, al cărui buget este uşurat prin decesul a cât mai mulţi

CXXXI O revoltă împotriva politicilor economice şi sociale ale Partidului Comunist Român a izbucnit la Braşov în noiembrie 1987.

CXXXII Cooperativă Agricolă de Producţie.

pensionari şi vom înţelege întreaga murdărie cuprinsă în aforismul „Omul este cel mai preţios capital”.

Acest plan diabolic nu este produsul imaginaţiei mele, ci concluzia logică desprinsă din situaţie reală.

Cel de-al doilea exemplu, de dată şi mai recentă, pe care-l înfăţişez oricui se mai îndoieşte de instinctele criminale ceausiste, este valul de proteste internaţionale împotriva demolării patrimoniului naţional material şi spiritual la oraşe, ca să nu mai vorbim despre intenţia, în curs de desfăşurare, de desfiinţare a câteva mii de sate şi mutare a ţăranilor în blocuri cu fântână şi closet comune în curte, sub cuvânt că în felul acesta suprafaţa agricolă a ţării va creşte cu sute de mii de hectare.[CXXXIII] Să fie vorba, în această iniţiativă, de grija pentru hrana celor 30 de milioane de locuitori pe care statisticile demografice îi estimează pentru anul 2000, sau mai degrabă de o măsură draconică de aglomerare a oamenilor pe teritorii cât mai restrânse cu putinţă pentru a fi uşor supravegheaţi şi, în acelaşi timp, de împlinirea unei dorinţe scumpe călăului de a deveni ctitorul unei Românii (în concepţia lui „moderne”) prin distrugerea urmelor trecutului?

Aşa cum îl cunoaştem, cred că ultima intenţie este cea mai verosimilă, nu numai pentru că suprafaţa agricolă actuală a teritoriului poate hrăni în viitor chiar 30 de milioane de oameni (cu condiţia să nu fie exportată ca în prezent – până la ultimul bob —, iar exploatarea să fie raţională, să dispună de mijloace moderne şi de personal el însuşi îndestulat material).

CXXXIII Referire la politica ceauşistă de sistematizare a localităţilor rurale pentru a creşte suprafeţele agricole ale României.

De curând, ne-a vizitat ţara un grup de deputaţi din parlamentul european – dornici să vadă în ce constă această „modernizare” de care se face atâta vâlvă şi despre care populaţia însăşi nu ştie în ce constă, deoarece propaganda refuză orice fel de lămuriri detaliate, mărginindu-se să vorbească doar de „modernizare” prin demolarea câtorva mii de sate. Parlamentarii au fost primiţi în audienţă de dictator fără să ştie până unde este acesta capabil să meargă cu înşelătoria, judecându-l ca pe conducătorii din ţara lor. Purtaţi mai apoi prin câteva locuri din ţară, n-au văzut „sate distruse”; totul seamănă a legendă, aşadar, nu şi-au închipuit că au vizitat de fapt regiuni încă neatinse de buldozere.

Şi totuşi demolarea este un fapt, un lucru început, nu poate fi vorba de nici o neînţelegere, pentru că altfel cum s-ar putea

4II obţine acele sute de mii de hectare de teren agricol în plus? Pământul, din câte se ştie, nu este elastic.

Cât oare vor mai susţine aceste mijloace trucate o politică falimentară pentru economia ţării şi de asasinare în masă a acelei părţi din populaţie lipsite de apărare în faţa forţei brutale?

Înfăţişând un asemenea portret, nu ne-am gândit atât la om – la urma urmei un saltimbanc, un acrobat politic şi un nebun, pentru că acesta este Nicolae Ceauşescu —, ci la viitorul acestei ţări, la demnitatea noastră naţională angajată pe un drum fără ţintă, pe o cărare întortocheată, şovăielnică, oscilantă şi plină de compromisuri.

Nu putem ghici stratagemele pe care le clocesc strategii ceauşismului pentru etapa următoare, dar bănuim că vor găsi totdeauna câte ceva pentru inducerea în eroare a străinătăţii, fiindcă, pentru prostirea gloatei răbdătoare, fricoase, îndobitocite şi gata să suporte umilinţa şi nedreptatea, de mult nu mai caută justificări.

înainte de a lăsa să cadă ultimul punct, poate că ar trebui să ne amintim nişte versuri uitate, dar care s-au născut tot în vremuri de adânci prefaceri sociale:

> Cei ce poartă jugul şi-a trăi mai vor Merită
> să-l poarte, spre ruşinea lor.

Lumea, vrea să fie înşelată...

Ergo decipiatur.[CXXXIV]

Din păcate, nici o ţară nu-şi poate alege vecinii pe care şi-i doreşte. Fiecare e nevoită să suporte megieşii impuşi de roata istoriei, nerămânându-i altceva de făcut decât să întreţină cu dânşii, pe cât este cu putinţă, relaţii de bună vecinătate.

E greu de prevăzut care ar fi astăzi situaţia României dacă, în locul colosului slav, ar fi avut la graniţa de 1328,8 kilometri din nord-est un alt vecin; poate că poziţia ei ar fi fost mult mai puţin primejduită, s-ar fi putut dezvolta pe toate planurile şi mai cu seamă ar fi fost scutită de o orânduire socială străină de spiritul naţional. Vecinătatea Rusiei a fost o calamitate, şi nu numai pentru români. Este ştiut că nu există vecin pe care Rusia să nu-l fi despuiat de suprafeţe mai mari sau mai mici din teritoriul naţional, dacă nu cumva l-a anexat în întregime. Tot aşa cum este dovedit că spionajul şi amestecul ei — rareori făţiş, cel mai adeseori din umbră — în treburile altor popoare întreţin tensiunea care ameninţă pacea lumii.

Neuitatul Constantin Tănase exprima la modul cel

CXXXIV *Mundus vultdecipi, ergo decipiatur* este o expresie latină cu sensul: „Lumea vrea să fie înşelată, deci s-o înşelăm”.

mai adecvat simţământul unanim al populaţiei româneşti atunci când spunea într-un cuplet: „Era rău cu der, die, das / Dar mai rău cu davai ceas”.

Sunt ferm convins că nici un alt guvern n-ar fi fost capabil ca, la numai două zile după ce bombardierul Enola Gay îşi lansa încărcătura deasupra Hiroşimei, ucigând din primele clipe 92.233 de oameni şi rănind 37.423, să declare război Japoniei, atât de cumplit lovită (şi cu care mai avea şi tratat de neagresiune) şi să treacă la ofensivă în Extremul Orient, aşa cum a făcut guvernul Uniunii Sovietice[1]. Interesat foarte puţin de sfârşitul războiului din Pacific, dar preocupat să tragă şi de aici foloase, el nu putea scăpa prilejul de a încorpora patru insule din teritoriul japonez, spre a-şi spori imensitatea geografică[CXXXV] [CXXXVI].

Cred, de asemenea, cu tărie că nu există o altă naţiune pe glob care să împingă barbaria până acolo încât să doboare un avion de pasageri – în vreme de pace omorând 269 de oameni sub motivul, care nu-i uşurează câtuşi de puţin crima, că ar fi fost angajaţi într-o acţiune de spionaj împotriva URSS (cazul avionului sud-coreean)[CXXXVII].

Istoria Uniunii Sovietice este un lanţ neîntrerupt de atentate monstruoase la libertatea omului.

CXXXV URSS a declarat război Japoniei pe 9 august 1945, chiar în zilele când aceasta era devastată de bombele atomice americane.

CXXXVI Referire la disputa sovieto-japoneză privind insulele Kurile.

CXXXVII Cursa Korean Air Lines 007, care efectua o cursă între New York şi Seul, via Anchorage, a fost doborât de un avion sovietic pe 1 septembrie 1983, după ce deviase de la traseu şi a intrat într-o zonă interzisă a spaţiului aerian sovietic.

Constrângerea şi oprimarea supuşilor au fost în toate vremurile ghidul politicii interne moscovite, tot aşa cum pe plan extern duplicitatea şi încălcarea angajamentelor sunt trăsăturile ei caracteristice. Din ultimul război mondial a ieşit substanţial întărită. Şi-a anexat o suprafaţă de 600.000 de kilometri pătraţi – teritorii jefuite devenind şi stăpâna necontestată a ţărilor „dezrobite" pe care le-a stors fără milă. Iar după război, efectele luptei sale „pentru pace" au adus omenirea în pragul celui de-al treilea război mondial. A invadat Afganistanul – ţară nealiniată –, producându-i pagube materiale şi omeneşti incomensurabile, motivându-şi violarea

 teritoriului acestei ţări cu argumentul mincinos că ar fi fost solicitată s-o „apere” împotriva imperialiştilor[CXXXVIII].

Iată numai câteva exemple din ultimele decenii care arată cu ce fel de vecin are de-a face România. întrebarea care se desprinde în chip firesc de aici este una singură: Ce este de făcut? Cum se poate ieşi din această îngrozitoare dilemă, când porţi lupta cu un duşman puternic şi care nu se dă în lături de la nimic? Sunt probleme ce pot fi rezolvate ocolindu-le; în cazul de faţă, chiar un compromis nu poate fi găsit, un ocol este de neconceput.

Acceptarea statutului de provincie muscălească prin renunţarea la independenţa naţională este o formulă care nu poate fi imaginată când se află în cauză ţări ca Polonia, Ungaria, RDG, chiar şi Bulgaria, ca să nu mai vorbim de România. Sperăm că le-a mai rămas conducătorilor respectivi atât simţ patriotic; de altminteri, nici Uniunea Sovietică n-ar fi de acord cu un astfel de deznodământ, îi este de ajuns să se ştie înconjurată de aliaţi care nu mişcă în front şi nu prezintă nici o primejdie pentru securitatea graniţelor ei.

De aici începe jocul de-a hoţii şi vardiştii.

Sub ochii noştri, se petrece un proces care n-a putut scăpa observatorilor fenomenului social-politic. După războiul din care înşişi învingătorii ieşiseră slăbiţi şi încercau să caute suporturi morale necesare uitării coşmarului, Uniunea Sovietică avea alte socoteli; ea era încredinţată că tocmai oboseala celor-lalţi favoriza răfuiala cu capitaliştii. Pregătirile în acest scop au început, aşadar, încă din anii când restul lumii răsufla uşurată după ororile masacrului şi-şi vindeca rănile, crezând cu naivitate că un al

CXXXVIII Războiul sovieto—afgan a durat aproape zece ani, între 1979 şi 1989.

treilea război mondial urma să fie pentru... decât într-un viitor foarte îndepărtat. Omenirea trebuia luată prin surprindere, ca să nu aibă timp să se dezmeticească, necum să reacţioneze.

>

Pregătirile sovietice n-au fost numai de natură militară (uriaşă, cum s-a aflat ulterior). Paralel a fost dezvoltată o puternică bază propagandistică. N-a rămas colţişor de pe pământ necutreierat în lung şi în lat de o imensă coloană a V-a sovietică, agitând, stimulând, punând pe picioare pretutindeni partide comuniste. De la nimic nu s-a dat în lături mafia comunistă spre a-şi asigura succesul: mita, ameninţarea, şantajul, crima, teroarea. Poate niciodată în cursul istoriei n-a avut loc un război psihologic mai perfid, purtat cu mijloacele cele mai josnice.

Cele mai inocente mijloace folosite au fost minciuna şi dezinformarea. Un mare număr de naivi şi incomparabil mai mulţi tâmpiţi au fost atraşi în cursă şi facuţi să creadă – unii mai cred şi astăzi — că economia sovietică e falimentară şi la dispoziţia Americii, care oricând o poate înfometa. Oare chiar asa să fie?

[5]

Daţi-mi voie să mă îndoiesc. Uniunea Sovietică înmagazinează stocuri uriaşe de alimente, fiindcă are în vedere probabilitatea izolării ei într-un viitor război mondial şi neputinţa (sau refuzul) complicilor de a-i sări în ajutor. Milioane de animale (domestice şi vânat) completează stocul, alături de produsul lacurilor şi mărilor care gem de peşte.

Lucrurile se găseau astfel într-un punct periculos. Momentul apăsării pe trăgaci sosise când cineva a dat alarma. Semnale avuseseră loc şi mai înainte, însă nu avea nimeni urechi de auzit. Occidentul, America aveau propriile probleme interne, nu simţeau că „revoluţia mondială” se pregătea de atac sub ochii lor; alarma pornea de la gazetari şi scriitori cel mai

adesea, adică de la oameni presupuşi a nu avea altă treabă decât să vehiculeze informaţii senzaţionale. Şi apoi, cum să dai crezare unor zvonuri ca acestea când nimeni n-ar fi putut admite că o ţară abia ieşită dintr-un război pustiitor mai era în stare să pună la cale, ea însăsi, un nou masacru?

Dar bănuielile erau confirmate tot mai stăruitor de oameni care nu puteau fi socotiţi amatori de senzaţional. Ei dovedeau că „marele bastion al păcii" (citiţi URSS) întreţine în afara graniţelor sale aproape zece milioane de agenţi: provocatori, anarhişti, diplomaţi, gazetari, trupe de ocupaţie etc., iar la graniţe alte zeci de milioane de militari, gata să invadeze, la primul semnal, teritorii străine, şi afirmau răspicat, fără a putea fi contrazişi, că acestea toate nu mai însemnează apărarea păcii, ci urmăresc, dimpotrivă, subminarea ei.

Surprinşi asupra faptului, sovieticii s-au resemnat să mai aştepte. Nu sunase încă ceasul. Dacă semnalul pentru ora H era dat la un moment nepotrivit, se prăbuşea tot planul. Până una-alta, au reluat tratativele în vederea dezarmării (pe care le părăsiseră între timp), fără o intenţie serioasă de a ajunge la o înţelegere, ci pentru a mai câştiga timp. Şi jocul continuă. Scena diplomatică abundă de farsori care-şi fac reputaţie cu ajutorul discursurilor, ideologii comunişti extrag din cazanul doctrinei pritocite a „celor patru mari" (care au fost trei: Marx şi Lenin) ultimele resurse pentru a prelungi existenţa ameninţată a orânduirii comuniste, iar strategii militari ai Kremlinului dau un ultim retuş planului lor diabolic.

Atenţia omului de pe stradă trebuie abătută de la

sarabanda culiselor politice către viziunea fascinantă a „viitorului luminos al omenirii”, a lumii fără războaie – visul de aur şi chemarea mesianică a rasei slave întru înfăptuirea paradisului terestru.

Cum poate fi însă abătută atenţia mulţimilor care au cunoscut comunismul la ele acasă de la fapte care contrazic brutal şi la fiecare pas ideea de viitor luminos, cum şi-ar putea clădi omul o concepţie optimistă asupra vieţii care-l aşteaptă dacă primul contact cu realitatea nu-i arată decât suferinţă? Şi care este mijlocul ideal de a-i adormi bănuielile, de a-l ţine cât s-o putea de neştiutor de soarta ce i se pregăteşte? Nu există altul mai bun ca drogul care se cheamă pace. S-a abuzat de el în mod ridicol de exagerat; dar tot secretul este să-l prezinţi mereu sub alte forme, mai atrăgătoare, într-un ambalaj mai poleit
care să ia ochii vulgului şi să-l facă să îngenuncheze, precum reuşea odinioară cuvântul Nazarineanului.

În concepţia comunistă, pacea este, ca mijloc propagandistic, egală cu ceea ce reprezintă pentru creştin credinţa religioasă, un opiu cu efect universal. Pacea. La auzul acestui cuvânt, inima omului se lasă legănată în beatitudine. El e gata să suporte umilinţe, abuzuri, lipsuri materiale, să ducă poveri care-i fac viaţa un chin, numai să fie pace. Pacea, ideea păcii, pacifismul (înlocuind religia), dacă sunt dirijate şi exploatate cum se cuvine de propaganda comunistă, generează pretutindeni o stare de emotivitate de o natură specială în lumea înnebunită de violenţe, de explozii, de greve, de asasinate şi genocide, de comerţ cu sclavi (încă o „cucerire” a orânduirii) – o lume care se autodevoră, pur şi simplu.

Din cauza climatului politic din ţara lor sau şi din alte pricini, puţini oameni îşi folosesc creierul pentru o judecată rece şi hotărâri corespunzătoare.

Pacea este oficializată, a devenit monopolul unor organizaţii politice, a partidelor comuniste, servind ca sursă de trai pentru un mare număr de indivizi. în zilele noastre, pacifismul a ajuns o profesie ca oricare alta, aducătoare de beneficii, chiar dacă utilitatea ei nu poate fi demonstrată practic de pe alte poziţii decât cele comuniste. Lumea civilizaţiei occidentale este uluitor de incapabilă să înţeleagă ceea ce e străin culturii ei şi bunu- lui-simţ, fie şi prin micşorarea cu câteva procente a numărului şomerilor, dacă ar gândi sovietic. Naşterea acestei noi şi renta- bile „industrii" în care se investesc imense capitaluri de sensibilitate umană, pe de o parte, dar şi capitaluri bancare substanţiale, pe de alta, constituie premisa pentru ceea ce s-ar putea numi supraabundenţa de pacifism şi, ca atare, descreşterea interesului pentru pace. Păstrarea păcii este, după mărturisirea cuiva, mult mai grea, ea fiind „mai puţin atractivă decât războiul". Se întrevede astfel mai degrabă opţiunea pentru război decât menţinerea unei păci mai funeste decât războiul.

Nenumăratele nelegiuiri comise în numele luptei pentru pace capătă acoperiri legale, fiindcă modul de interpretare al acestei lupte este surprinzător în societatea comunistă. Noţiunea de „apărare a păcii" are aici o sferă inimaginabil de largă şi de stranie, neobişnuită chiar şi în vremea Revoluţiei Franceze, când se exclama: „Libertate, câte crime se comit în numele tău!" întemniţarea, internarea în spitale psihiatrice, la nevoie suprimarea disidenţilor sunt măsuri fireşti, chiar dacă nu sunt legale, pe care pacea le justifică în ochii guvernelor comuniste, ca şi tortura, şantajul sau teroarea. Represiunile sângeroase în masă împotriva protestatarilor, intervenţiile armate pe teritorii străine sunt, de asemenea, măsuri pentru apărarea păcii, întreţinerea unui formidabil aparat poliţienesc, a milioane de spioni, furtul de tehnologie, ajutorul militar „frăţesc" cu materiale şi „consilieri" semnifică obligaţii indispensabile în lupta pentru pace. Exterminarea a mii de oameni pe şantierele unui canal oarecare, ori cu prilejul manifestaţiilor de solidaritate cu un sindicat liber aparţine arsenalului mijloacelor de luptă pentru pace. Victimele au avut o vină cumplită: delictul opiniei, iar criminalii – o justificare măreaţă: lupta pentru pace. Nici o acţiune a guvernelor comuniste, oricât de imorală, nu este despărţită de lupta pentru apărarea păcii şi înfăţişată altfel decât ca o motivaţie a acesteia. Acoperind astfel o arie nemăsurată de fapte oribile, din care nu lipseşte negoţul cu oameni, această aşa-zisă luptă pentru pace nu este altceva decât tentativa de a înlocui războiul sau de a incita la război, spuneţi-i cum vreţi fiindcă e acelaşi lucru.

Pe altarul acestei păci ipotetice îşi jertfesc aspiraţiile lor pentru o viaţă mai bună milioane de

oameni din ţările blocului comunist. încercarea de evadare din cercul vicios în care se zbat, confruntată cu şansele de reuşită (aparent imposibile deocamdată), nu face decât să adâncească epuizarea morală, starea de uzură a rezervelor sufleteşti ale naţiunilor respective. Prin metode care-i sunt proprii, lipsite de omenie şi sinceritate,

regimul comunist trezeşte fiara din om, îl face bănuitor faţă de semeni: aceştia sunt pentru el posibili turnători, de aceea şi sufletele s-au închistat şi au devenit nereceptive la frumos, la tot ce e înălţător şi nobil.

E adevărat >> că precauţia este necesară, dar nu şi teama împinsă până la laşitate. Criza momentului o constituie lipsa aproape completă de sudură, de solidaritate dintre cei care murmură — şi printre ei sunt milioane de sprijinitori Iară voie ai regimului — şi ceilalţi. Aceştia din urmă nu aşteaptă îngeri să rostogolească piatra de pe mormânt, dar ei sunt puţini, vai!, îngrozitor de puţini. O trăsătură de unire între dânşii se va statornici numai când fiecare va face un pas înainte.

Este atât de adevărat că măreţul exemplu al Poloniei, chiar al Ungariei este greu de urmat; acolo există o biserică şi un cler de un incontestabil prestigiu, adică suportul moral indispensabil, în timp ce becisnicii arhierei români îşi motivează absenţa de la postul de onoare prin preceptul evanghelic „Orice stăpânire este de la Dumnezeu”. Aşa o fi oare? Stăpânirea lui Stalin şi a lui Hitler tot de la Dumnezeu au fost? Slujitorii altarelor noastre ortodoxe merg chiar mai departe cu ticăloşia, declarând prin gura unui mitropolit – presei străine – că ei nu cunosc nici un caz de demolare a unei biserici în România, cel mult au fost mutate câţiva paşi pentru păstrarea alinierii. Dar de biserica Sfânta Vineri[CXXXIX] din Bucureşti n-or fi auzit? E numai un exemplu, care a cutremurat două milioane de oameni, dar exemple de acest fel sunt multe.

CXXXIX Una dintre bisericile din Bucureşti demolate în timpul regimului ceauşist (în 1987).

Reuşita unei acţiuni fără un sprijin spiritual e lipsită de sanse. Dar de asemenea nu trebuie să uităm că în toate ţările comuniste vocile de protest iau amploare, şi acum este momentul unei acţiuni de masă. Teama de represiune îi face pe cei mai mulţi să-şi suporte calvarul. Nu s-a întrebat însă nimeni dacă nu cumva represiunea este aceea care se teme, mai degrabă, de izbucnirea nemulţumirii populare! Poate tocmai frica de furia mulţimii îi face pe călăi nemiloşi.

Lupta pe baricade, ca în Franţa secolului al XVIII-lea, haiducia poetizată de legende sau mişcarea de partizani nu se mai potrivesc vremii noastre, iar atentatele nu s-au dovedit în firea poporului nostru. Curajul civic poate găsi însă forme chiar mai combative.

E timpul ca etapa şuşotelilor pe la cozi şi colţuri de stradă să fie depăşită, să ne gândim la ceva mai serios, cel puţin la o atitudine revendicativă fermă în şedinţe, dacă este aşa de greu de urmat exemplul braşovenilor, sau la demisia din partid. Fără îndoială că acţiunile făţişe de dezaprobare aduc foloase, dar cu ele singure batem pasul pe loc – şi nu trăieşte în fiecare din noi o Doina Cornea[1] sau un Filipescu[CXL CXLI].

Trebuie să punem capăt, în primul rând, maimuţărelii scandaloase a cultului personalităţii, care degradează nu numai pe cei angajaţi în acest spectacol de bâlci, monstruos de grotesc, ci compromite întreaga naţiune. Curmarea neîntârziată a acestui atentat ruşinos împotriva bunului-simţ, a

---

CXL Doina Cornea (1929-2018) a fost una dintre cele mai cunoscute disidente anticomuniste din România.

CXLI Radu Filipescu (n. 1955) a fost şi el un disident anticomunist. În anii 1983—1986 a fost închis pentru „propagandă împotriva orânduirii socialiste”.

măsurii, ca şi curmarea nepotismului, favoritismului, mitei, şantajului, transformării instituţiilor de cultură în oficine politice este o datorie de onoare pentru oamenii conştienţi.

în zadar aşteptăm minuni sau intervenţia ţărilor dispuse să ne întindă o mână de ajutor, copleşite de propriile dificultăţi. Şi aşa beneficiem din plin de compasiunea şi ajutorul lor publicitar, dar ieşirea din aceste crunte dificultăţi este numai în mâna noastră. Să începem deci prin a renunţa la aplauze furtunoase, ovaţii care nu se mai sfârsesc, scandări interminabile a unui nume pe care de fapt îl detestăm... şi să adoptăm poziţia mutului. E vorba de o comedie cu actori angajaţi şi bine plătiţi, dar de ce trebuie oare să ne unim vocile cu ale lor? Cum am putea fi „pedepsiţi" pentru aşa ceva? Poate prin retragerea puţinelor alimente pe care le mai găsim în comerţ? Mă îndoiesc că regimul ar fi atât de nerod s-o facă. M-am întrebat deseori, iară să găsesc un răspuns: de ce spectacolul acesta dezgustător al linguşelii este denumit „cult al personalităţii"? Care personalitate? Cultul submediocrităţii, al şarlataniei, sau cultul forţei brute, al pistolului, da! S-ar potrivi.

Dar cultul personalităţii? Care personalitate? Un ignorant despre care nu se poate afirma cu certitudine că a absolvit şcoala primară şi o cimotie de cârciumar falit care s-a autodecretat savant mondial fără să cunoască cele patru operaţii aritmetice? Unde vedeţi personalitatea?

O ripostă la această nemaivăzută luare în derâdere a valorilor morale şi intelectuale ar fi prima şi cea mai curajoasă reacţie populară la încercările de mistificare a adevărului. Altminteri, pe plan internaţional va fi cu neputinţă să ne reafirmăm

poziţia de naţiune care-şi respectă trecutul şi găseşte voinţa de a-şi fauri un viitor. Perioada postbelică ne-a aruncat la periferia umanităţii.

Arătaţi-mi printre domnii Ţărilor Române – de la descălecare – unul singur care ar putea fi comparat, din punct de vedere intelectual, cu agramatul care conduce azi România. Numai minciuna reuşeşte să menţină pe linia de plutire liota conducătoare, minciuna şi teroarea. Calul ei de bătaie este patriotismul şi pentru exaltarea acestui sentiment recurge la mijloace de care nu mai uzează nici mişcările de extremă dreaptă. Numai că iubirea de patrie nu poate fi separată de iubirea de popor. Sunt noţiuni care se contopesc.

Se poate vorbi oare de o iubire faţă de popor a conducătorilor comunişti, când românii trăiesc şi sunt tratati astfel? Nu sunt numai umiliţi – căci divinizarea forţată a conducătorilor este pentru cei conduşi o umilinţă –, bruscaţi, înşelaţi, ci mai mult, sunt supuşi unor crunte privaţiuni alimentare, sunt ţinuţi în frig şi în întuneric, cu salarii şi pensii derizorii.

Românii şi-au ales calea cea mai uşoară, mai lipsită de primejdii, de a se strecura prin vitregia timpului, mituind, înşelând, minţind, fugind de răspundere, fără să se întrebe unde vor duce toate acestea. Suntem poporul care a reacţionat cel mai anemic la tot ce s-a abătut pe capul lui (cu câteva excepţii onorabile); de aceea şi situaţia noastră este, în prezent, atât de mizerabilă. Reacţionăm prin fugă la primejdii...

Rezistenţa ni se pare un risc prea mare. Ca şi în urmă cu patru decenii, ţara împânzită de uniforme albastre are aspect de teritoriu ocupat în care meseriaşul e tolerat fiindcă e indispensabil – alături de ţăran, reprezintă forţa de muncă –, iar intelectualul

e suportat fiindcă fără el nu poate fi conceput progresul social şi nici viaţa nu poate fi înfrumuseţată. Toată politica internă are un singur ţel: înşelarea grosolană a maselor. Intenţionat şi perseverent, se încearcă o confuzie între patrie şi partid; omului i se inoculează ideea că partidul comunist e totul, că lipsit de el şi de conducătorul lui poporul ar fi o pradă uşoară la îndemâna primului agresor. Preponderenţa partidului faţă de patrie este exprimată stereotip în lozinci: Partidul, Ceauşescu, România. Cârpaciul de la Scorniceşti este situat astfel deasupra Patriei. Tendinţa spre primordialitatea partidului se vădeşte şi în arborarea la zile festive a steagurilor. Cu un timp în urmă, cele roşii cu emblema partidului erau mai numeroase decât steagurile tricolore. Ostilitatea manifestată de public faţă de jignirea adusă simţului naţional şi teama de reacţii presupun că au determinat dispoziţia ca procentajul să fie egal. Pentru comunişti, Patria nu se află deasupra noastră, a tuturor, nu Ţara trebuie slăvită, nu pentru ea trebuie să te jertfeşti dacă e nevoie. Sângele cetăţenilor se cere vărsat pentru gloria partidului comunist.

Cu ani în urmă, la aceleaşi zile festive, se lăfaiau pe toate zidurile, în afara celor „patru mari”, şi figurile secretarilor corni- tetului central al partidului. Acum un singur portret domină festivităţile, birourile, magazinele, instituţiile, closetele şi grajdurile, portretul unui zeu unic şi etern, erou între eroi, Nicolae Ceauşescu. Pe la manifestaţii apare şi figura consoartei, puterea numărul doi în stat. Spiritul critic al maselor nu mai este testat; intenţiile conducătorului sunt introduse pe nesimţite, de multe ori ostentativ (după caz), scontându-se pe

arhicunoscuta lipsă de reacţie a opiniei publice. Demolările, sistematizarea rurală, dublarea impozitelor sunt numai câteva dovezi.

Răscrucea istorică la care ne aflăm face cu neputinţă un dialog între cei care pradă şi victimele lor. Poporul îşi pierde pe încetul identitatea, devenind tot mai resemnat, tot mai corupt. în cele din urmă, totul îi va deveni suportabil – „mai bine roşu decât mort" —, întoarcerea la primitivism va fi inevitabilă, transformarea în robot — o operaţie cu totul firească.

Fiinţa naţională se descompune văzând cu ochii, existenţa umană devine chestie de rutină, singură prezenţa învârtiţilor, a mercenarilor, în general a tuturor celor lipsiţi de scrupule („dacă-mi dă ordin partidul, trec cu tractorul peste mama şi tata", se lăuda un activist în timpul colectivizării), fertilizează epoca în care trăim. Mistificarea e camuflată sub lozinci patriotarde, iar bocitoarele şi scripcarii dintr-o aşa-zisă cântare a României completează tabloul „feţei umane" a comunismului ceauşist.

Viaţa a devenit imposibilă în România epocii de aur. Traiul populaţiei româneşti este mai scăzut decât al oricărei ţări a blocului comunist, inclusiv Uniunea Sovietică. Opresiunea a luat formă de coşmar. O spoliere mai cruntă nu poate fi concepută. Şi totuşi, tocmai de aceea, este timpul unei ieşiri din infernul în care ne-a târât Moscova după război.

în jurul nostru, sub ochii noştri se petrec fapte care ar trebui să ne dea încredere şi curaj. Nu numai eroica, admirabila Polonie întruneşte adeziunea şi sprijinul omenirii dornice de o viaţă liberă, dar şi mica şi viguroasa Ungarie, stăruitoarea Cehoslovacie, cu toate trupele sovietice de ocupaţie de pe teritoriile lor, sunt exemple grăitoare că disidenţa nu poate fi

împiedicată şi prinde teren pe zi ce trece. E greu de prevăzut unde vor duce zvârcolirile iugoslave de a arunca steagul zdrenţuit al lui Lenin; când se va prăbuşi zidul morţii care scindează forţat un mare popor, cele două Germanii, împotriva voinţei Moscovei, se vor reuni oricum şi chiar supusa Bulgarie va înţelege până la urmă că nu toate drumurile duc la Moscova.

Obstacolul din calea dorinţei popoarelor de a depăşi ceea ce le desparte pentru a vedea numai ceea ce le leagă este numai aspiraţia colosului slav către o stăpânire a lumii cu o singură orânduire: o turmă cu un singur păstor.

Revenind la oile noastre, ce face România? Se gândeşte să scuture pomul, sau aşteaptă să cadă fructele singure? Nu, prin autocratul obsedat de mania grandorii şi înconjurat de o şleahtă de arivişti, care a acaparat puterea şi nu vrea să renunţe cu nici un preţ la ea, România de azi pretinde că duce o politică proprie.

Arătaţi-mi un singur domn al Ţărilor Române care, intelec- tualiceşte, poate fi comparat cu acest agramat, ca şi când demenţa singură n-ar fi suficientă să ducă la pierzanie un popor cu 23 de milioane de suflete!

E perfect adevărat că o disidenţă românească nu se poate sprijini pe o forţă morală, cum ar fi cultul catolic în alte părţi sau solidaritatea între două clase sociale, ori preponderenţa uneia care să aibă un rol activ. Biserica Ortodoxă Română este, precum se ştie, aservită vremelnicei stăpâniri politice şi preocupată de viitorul creştinilor pe lumea cealaltă, câtuşi de puţin de soarta lor în această Vale a Plângerii care este România ceauşistă.

Străinătatea acordă, la semnalele disperate ale unor mici grupuri de exilaţi români, un ajutor sporadic şi inconsistent prin presă, spre deosebire de grupările compacte de unguri sau polonezi, de exemplu.

Asociaţia internaţională a românilor exilaţi este, din câte ştim, în fază incipientă, şi nu o condamnăm. Fiecare om e preocupat de propria-i soartă şi, cu rare excepţii, este prea bucuros dacă-şi poate ajuta doar neamurile rămase în ghearele lupilor. Guvernul comunist, pe de altă parte, a avut grijă să se asigure de neutralitatea celor mai mulţi dintre exilaţi, dacă nu şi de concursul multora dintre ei, fiindcă în arsenalul comunist san- tajul ocupă un loc de onoare. Plângerile prin posturile de radio străine privind tratamentul inuman la care sunt supuşi românii au stereotipic menţiunea: „Nu putem să ne dăm numele, fiindcă ar avea de suferit rudele rămase în ţară". Iată piciorul pe care pornim la drum.

Suntem, de netăgăduit, un popor fără prieteni, fiindcă înţelegerile secrete dintre partidele comuniste nu înseamnă înţelegeri între popoare — suntem o ţară singură, izolată, cu o economie vraişte şi mai ales teribil de dezbinată. Iată tristul şi înfricoşătorul adevăr despre România. Doar cretinii incurabili şi deficienţii mintali mai pun temei pe himerele propagandei ceauşiste.

S-ar putea deci spune că timpul dezmeticirii este de mult sosit. Urarea din emisiunile pentru cei mici: „Noapte bună, copii!" şi-a pierdut de mult sensul. Nici de un nou marş nu se mai simte nevoia. „Deşteaptă-te, române!" e o chemare valabilă pentru toate vremurile, ca să trezească oamenii din amorţeală. Iar libertatea de a intona *La arme* e prematură. Ne lipsesc armele. Dar ele se pot procura. Nu marşurile ne lipsesc.

Numai în regimurile democrate puterea se abandonează firesc, legal, fără vărsare de sânge; în celelalte conducerea rămâne indiferentă la numărul victimelor. Scopul ei este să rămână la putere, indiferent prin ce mijloace.

Se pare că „marele frate" se vede silit să-şi revizuiască politica. Numai dacă este ameninţat sistemul, el intervine prompt, fără să aştepte o chemare, dar nu acelaşi lucru se va întâmpla dacă este ameninţat numai conducătorul. Atunci intră în joc abilitatea înlocuirii lui cu altul, la fel de credincios. Aşadar, să începem cum au început şi ceilalţi, aflaţi în situaţie identică: adică să începem lupta sub semnul revendicărilor de natură economică şi socială. Acestea sunt aşa de numeroase şi de grave, că nu trebuie să ne batem capul să le inventăm. Ele vizează proasta administraţie, nu şi conceptul politic, greşelile unor incapabili, nu şi doctrina care este infailibilă.

Deşi se spune — şi e adevărat — că plaga aceasta şi-a restrâns aria, că regresul comunismului este vizibil şi toate semnele arată că la un moment dat nu va mai semăna cu cel de astăzi, nu trebuie să uităm că mai rămâne totuşi o lume care nu ştie încotro să se îndrepte, societăţi umane derutate şi devastate de conducători nepricepuţi sau abjecţi, şi aici comunismul găseşte teren prielnic, este capabil să pătrundă chiar în rândurile slujitorilor altarelor.

Cu tot prohodul pe care i-l cântă observatorii fenomenului social — şi mulţi dintre ei sunt departe de a fi socotiţi anticomunişti flagelul acesta teribil pentru conştiinţă, pentru libertate, pentru adevăr, pentru o viaţă mai bună nu trebuie subestimat; deşi nu are nicăieri în lume prieteni, deşi se menţine prin exploatarea naivităţii şi slăbiciunilor omeneşti, prin

şantaj şi mânuind cu cinism minciuna. Comunismul nu are decât complici (ca orice răufăcător), atraşi prin mijloacele cunoscute. Complicii pot fi foarte hotărâţi când îşi ştiu spatele asigurat şi, dimpotrivă, de o josnică laşitate când simt sprijinul slăbind. Nu ne-am pierdut şi nu trebuie să ne pierdem încrederea în om (cu toată trista experienţă prin care am trecut de patru decenii şi jumătate sub acest streang). Credem cu toată tăria că forţa, oricât de puternică, nu poate sugruma la nesfârşit dreptul şi nici bunul-simţ, că omenia nu poate fi îngenuncheată de silnicie şi de teroare.

Să nu uităm că ne găsim în plin moment al deciziei. Că înşişi ruşii nu silesc pe guvernanţii ţărilor-satelit să facă popoarele nenorocite, în ciuda faptului că nu le displace cum sunt nimicite. Conştienţi de riscurile pe care le comportă acţiunea de respingere a vieţii de sclav, să nu uităm că, în momentele grave ale existenţei, fiecare din noi găseşte în el – numai să vrea – curajul de a le înfrunta. Oamenii de curaj nu lipsesc, fiecare dintre noi poate fi unul dintr-înşii. E destul să ne fie clar că acum se joacă o carte mare. Să nu ne lăsăm asasinaţi. Dacă începutul luptei de care vorbeam mai înainte ni se pare greu şi imprudent, să adoptăm politica cea mai inofensivă: politica braţelor încrucişate. Aceasta înseamnă indisponibilitatea mâinilor noastre pentru „aplauze furtunoase”. Ea singură poate servi drept semnal că românii s-au săturat de „fericire”. Şi mai are un avantaj această atitudine: împotriva ei nu poate fi trasă sabia.

rj ***octombrie 1985 (cu revizuiri în 1988)***

APENDICE

Ultimul capitol a fost scris la o dată când glasnostul şi perestroika nu-şi începuseră încă marşul lor triumfal spre tărâmurile Occidentului uimit, căruia nu-i venea să creadă în neaşteptata cotitură a politicii interne şi internaţionale a Uniunii Sovietice – o adevărată revoluţie, de astă dată iară munţi de cadavre şi înspăimântând pe satrapii din ţările satelit. În special aceştia se simţeau cei mai loviţi în infailibilitatea lor de stăpâni absoluţi şi necontestaţi.

Era incredibil, pur şi simplu. Şi totuşi era adevărat. Fantoma care colinda Europa în timpul *Manifestului comunist* al lui Marx defilează astăzi sub înfăţişarea surâzătoare şi occidentală a lui Mihail Gorbaciov. Nu văd la ce-ar folosi dacă am repeta lucruri care s-au spus de nenumărate ori despre motivele acestei metamorfoze.

Ca să punem punctul pe *i,* suntem datori să afirmăm că nu dintr-un impuls pur uman a fost forţată Uniunea Sovietică să renunţe la rolul ei de jandarm al Europei (preluat de la ţarism). Categoric, nu. Ci constrânsă de grave fricţiuni interne din cauza naţionalităţilor atât de numeroase în acest stat format din anexiuni forţate, de lipsa celor mai elementare drepturi ale omului pentru un popor deprins de secole cu robia, de acuta penurie alimentară (fiindcă toate imensele-i bogăţii sunt folosite pentru înarmare,

propagandă şi spionaj, cu alte cuvinte pentru stăpânirea lumii).

Cu toate acestea, meritul lui Gorbaciov nu este mai mic. El a înţeles la timp forţa şi efectul coaliţiei antisovietice, caracterul inevitabil al procesului de destrămare a acestei orânduiri. Pentru ca sistemul să poată supravieţui, nu-i rămânea altceva de făcut decât să caute o înţelegere cu adversarii — o punte de legătură politică, fiindcă cea economică asigura doar relaţii negustoreşti.

Stabilirea unei prietenii de acest gen cerea însă dovezi, şi Gorbaciov n-a întârziat să le dea, deocamdată teoretic şi făcând paşi timizi în direcţia cea bună, cramponându-se de argumentul (aparent nu lipsit de temeinicie) că o tranziţie prea bruscă ar avea efecte nedorite pentru ambele părţi, declanşând un cataclism care ar putea egala sau chiar depăşi debandada din 1917.

încă de pe acum, Gorbaciov nu se sfieşte să vorbească de boicotul conservatorilor stalinişti, care par a fi încă puternici în ierarhia sovietică. Politologii încearcă să desluşească pe fondul întunecatei politici comuniste un răspuns la cele trei necunoscute:

1. Dacă omul — respectiv Gorbaciov — este, într-adevăr, sincer şi bine intenţionat.

2. Dacă puţinele transformări din viaţa publică sunt motivate de tranziţia obligatoriu lentă, iară zguduiri, dar evoluează cu toate acestea, ori se reduc la ceea ce s-a înfăptuit doar până în prezent.

3. Dacă nu cumva avem de-a face în realitate cu un nou bluf, unul în plus faţă de numeroasele „specialităţi ale casei” cu care ne-a obişnuit gigantul din răsărit.

Să admitem că Gorbaciov ar fi omul care nu poate

fi bănuit de intenţii murdare şi, constrâns de împrejurări, este nevoit să aducă transformări în structura unui sistem încremenit de 70 de ani în forme de viaţă dogmatice. Să admitem. Dar un lucru pare evident, anume că schimbările pe care le are în vedere reformatorul nu vizează fondul sistemului, ci numai unele forme ale lui. Cu alte cuvinte, schimbări de suprafaţă. În concepţia lui Gorbaciov, nu este loc pentru ideea unui pluralism politic şi, dacă totuşi l-ar accepta, de pildă în Ungaria, n-ar fi vorba decât de o experienţă, o experienţă limitată care să nu conteste rolul conducător al partidului. Mergând mai departe, nu întrevedem câtuşi de puţin în opera de liberalizare o intenţie, fie ea oricât de îndepărtată, de a reda libertatea Ţărilor Baltice, anexate forţat, şi nici autonomia lor, ca să nu mai vorbim de restituirea teritoriilor jefuite de la români, polonezi, finlandezi, japonezi etc.

Este vorba, cum spuneam, despre unele mici îmbunătăţiri de formă ale sistemului şi nicidecum de integritatea teritorială a Uniunii Sovietice, în cazul căreia Gorbaciov se comportă ca un Stalin, ca un Brejnev, ca un Hruşciov sau Antropov oarecare. Reformele lui urmăresc înlocuirea genocidelor şi secretomaniei de până acum cu altele — leniniste —, ca şi când între aceste două tipuri de guvernare ar exista altă deosebire decât exterminarea oamenilor pe căi diferite: unele brutale, celelalte paşnice.

După trei ani de glasnost şi perestroika — trâmbiţate spre cele patru zări cu zarvă (care singură provoacă unele bănuieli) —, închisorile sovietice încă mai numără deţinuţi politici (reduşi de oficialităţi la unsprezece), spitalele psihiatrice nu şi-au deschis porţile pentru pacienţii politici şi religioşi,

conducătorii ziarului opozant sunt hărţuiţi, arestaţi, condamnaţi, iar dacă Zaharov[CXLII] se bucură de privilegiul de a călători peste hotare, aceasta se datorează faptului că despre el s-a vorbit prea mult în lumea întreagă pentru a i se mai putea pune cătuşe.

Până una-alta, Gorbaciov a acaparat întreaga putere în stat, ca un Ceauşescu oarecare, şi dacă, deocamdată, nu procedează ca orice alt dictator, are destul timp înainte ca s-o facă. Deocamdată se plimbă (ceea ce n-au făcut predecesorii săi de la Kremlin), afişând pretutindeni şarmul – al lui şi al nevestei – sub privirile admirative ale unei omeniri în plină euforie că dezarmarea este un fapt pe jumătate împlinit.

întrebarea care suscită interesul celor ce cunosc cu adevărat comunismul sub numeroasele lui fete este dacă toate aceste zvârcoleli ale hidrei rămase fără un cap nu sunt decât încercări disperate de a asigura acestui regim posibilitatea supravieţuirii, dacă nu este decât o manevră de a câştiga timp (manipulând în prealabil simpatia şi bunăvoinţa oamenilor de pretutindeni), cu un cuvânt, dacă totul nu se reduce — cum am mai spus — la un bluf.

Nu ne putem pronunţa de pe acum. E prematur. Găsim însă potrivit răspunsul dat de un american de pe stradă ziariştilor care-l chestionau asupra persoanei lui Gorbaciov cu prilejul vizitei acestuia în America, la ONU, în decembrie 1988[CXLIII]: „Domnul

---

CXLII Andrei Dimitrievici Saharov sau Zaharov (1921-1989) a fost un cunoscut disident şi militant pentru pace şi respectarea drepturilor omului în Uniunea Sovietică. Persecutat de autorităţile moscovite, Saharov a primit Premiul Nobel pentru pace în anul 1975.

CXLIII În decembrie 1988, Gorbaciov a anunţat, în alocuţiunea susţinută înaintea Adunării Generale a ONU,

Gorbaciov are într-adevăr farmec personal, dar până la urmă rămâne tot un comunist„.

Revenind la ţara noastră, pentru că despre ea era vorba, aici nimic nu se pierde, totul se dărâmă. Viaţa se degradează pe zi ce trece, ai simţământul că te afli sub stare de asediu, străzile gem de miliţie înarmată, nu se observă nici o intenţie de liberalizare, dimpotrivă, cu cât Uniunea Sovietică dă mai multe semne de deschidere spre exterior, cu atât mai mult se înăspresc condiţiile de viaţă şi de trai în România. Dar, cu toată strângerea şurubului, lucrurile nu mai pot continua mult timp astfel. Este posibilă o tranziţie fără violenţe, dar tocmai această formulă ar fi cea mai rea, pentru că vinovatul ar scăpa nepedepsit. Pentru toată suferinţa îndurată de poporul român, se impune o reacţie care să taie altora pofta în viitor de a batjocori un neam întreg.

Sper că vom avea această satisfacţie.

---

reducerea consistentă a forţelor militare sovietice din Europa de Est şi de pe graniţa cu China, fapt care a permis sateliţilor sovietici să îşi urmeze propriile destine istorice.

La preţul de vânzare se adaugă 2%,
reprezentând valoarea timbrului literar.

Parohia Bis. Pl Județul Vâlcea

CERTIFICAT DE BOTEZ

Subsemnatul Preot, Paroh al ... din comuna ... Județul Vâlcea, adeveresc prin aceasta, că am săvârșit botezul prunc ... fiMt/lDomnului..... după ce s'au îndeplinit formalitățile cerute delegiu civile, cum se naștere No. 83 din 7 Iulie asistând. ca ... Județul ... Drept care am eliberat acest Ceidifica Ă«6 propria mea iscălitură întărit cu fagi- pavaJd^iLastăzi.^ luna ... anul ...

Preot Paroh,

(L. S.)

No. 83

Sus: Certificatul de botez eliberat în 7 iulie 1911.

Dreapta: Cu tatăl său, Vasile Bucheru, 30 august 1915.

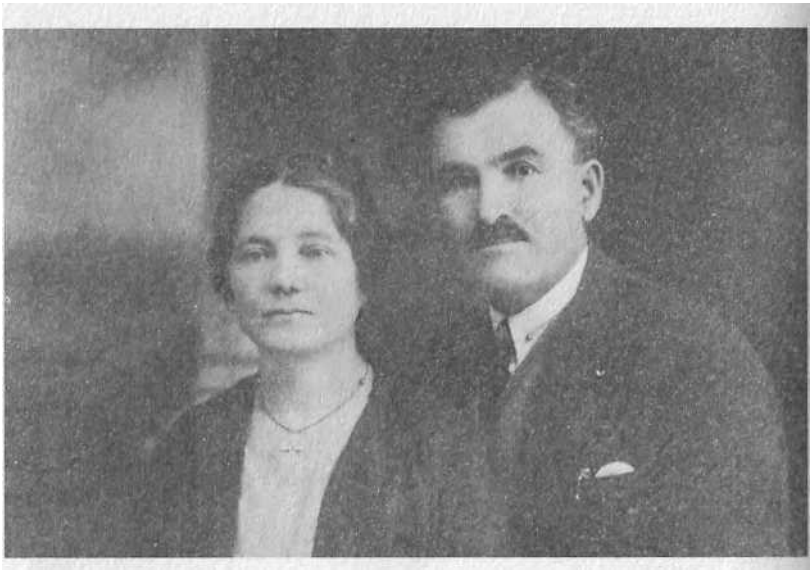

Părinţii Filofteia şi Vasile Bucheru,
Bujoreni, 1920.

Carnet de identitate eliberat în 15 iulie 1927 (copiii funcţionarilor publici aveau dreptul la călătorii cu trenul cu tarif redus) (faţă şi verso).

ivnnisier
ui

DREPT CARNET DE IDENTITATE

Pentru copiii funcţionarilor
Valabil până la 31 Decembrie 192^
¡fjfcsiona-
NoV'.Q'Z rilor Pubiici
Carnetului
da identitate
părinte!»

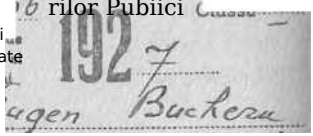

tn a\ ;
f /) ■ u £>.
fi/S

Are dreptul a Calatori În clasiid.. .. . plătind W⁴-» din taxei« tarifare întregi după categoria trenu- ui cu tare călătoreJle, eu to.de trenurile de ca'aton alară de cele • • ■ şi de lux, ce toate liniile şi cele pari trate de ş Pe C WaUbil p CFh ţ-pe, interes local adminls- ..partkioanie În convenţie esH i» convenţionale.

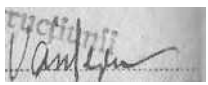

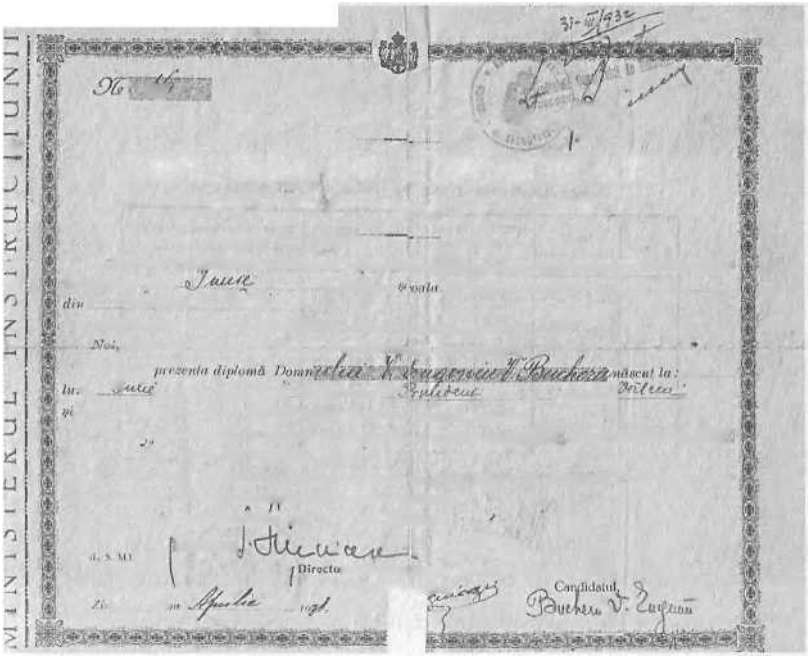

Diploma de capacitate ca învăţător, emisă după sesiunea din iunie 1930.

„Amintire din Bacău” cu un camarad (în stânga), mai 1933. [Ce se află între ghilimele în legende reproduce însemnarea de pe versoul fotografiilor.]

„La ridicarea pavilionului naţional străjeresc”, citind (în prim-plan), Ştefăneşti, 1938.

„Noi, artileriştii” (primul din stânga), Petrila, Hunedoara, probabil 1938.

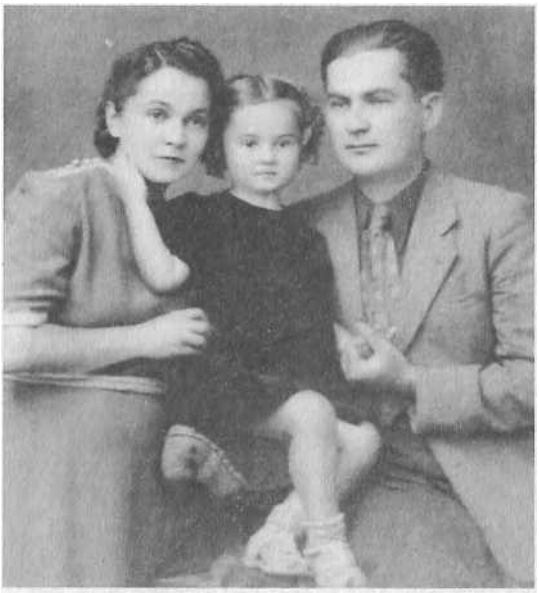

Bărbierit de un coleg, într-una din perioadele de concentrare, cea 1942.

Cu soţia, Paula, şi fiica, Gabriela, cea 1940.

În dreapta, alături de un camarad, într-una din perioadele de concentrare, cca 1942.

File din livretul militar (locotenent în rezervă) emis în 13 decembrie 1956.

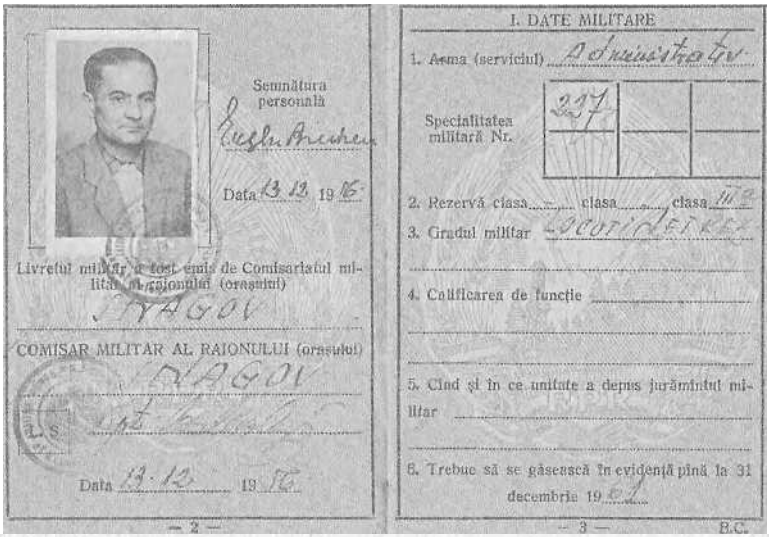

Semnătura personală

Data 13.12.19[illegible]

Livretul militar a fost emis de Comisariatul militar al raionului (orașului)

[illegible]AGOV

COMISAR MILITAR AL RAIONULUI (orașului)

[illegible]AGOV

Data 13.12.19[illegible]

— 2 —

I. DATE MILITARE

1. Arma (serviciul) [illegible]

Specialitatea militară Nr. 227

2. Rezervă clasa ... clasa ... clasa III

3. Gradul militar [illegible]

4. Calificarea de funcție ...

5. Când și în ce unitate a depus jurământul militar ...

6. Trebuie să se găsească în evidență până la 31 decembrie 19[illegible]

— 3 — B.C.

Alături de elevii săi, la Ştefaneşti, cca 1970.

Cu nepoata sa, Valentina Sandu, Râmnicu Vâlcea, cca 1982.

Ksawaipx:. sxsriautST-i: KOMAMA ©

MINISTERUL APARARII NAT1BNALE
U.M.Nr. 02405-KÎT^M

C E R T I F I C A T

; ItaW/L..... din 21. 81.19 91 ;

Certificăm « .....BuCHtfJttL.WUl®.....,.....

născut în anul . „19 ^Uuna.....°.7 ziua..... P.7. fiul lui.Î&^Â.M.....

şi al Mlotte.a domiciliat în t. ■' BucureŞ.U,.....B-du,1 .Hepublicii,

« Cod 7»311»

<tl.ll.1932 – ol.ll.1933, – slev şcoala ofiţeri rezervă		**ol.03.1939**	**-**	**ol.05.1939 - ¿oncentrat**
ol.oS.1939	**-**	**ol.o2.194o**	**-**	**concentrat**
01.05.194o	**~**	**ol.ll.194o**	**-**	**concentrat**
oi.,02.1941	**-**	**ol. 03.1941**	**-**	**concentrat**
ol.oo.1941	**-**	**ol.ll.1941**	**-**	**oonoentx'at**
23.02.1942	**-**	**13.09.1942**	**-**	**concentrat**
ol.12.1942	**-**	**ol.ol.194J**	**-**	**concentrat**
ol.o4.1943	**-**	**13.04.1944**	**-**	**concentrat**
13»o4.1944	**-**	**13.05.1946**	**-**	**prizonier,în UHSS**

DMefe^y fost extrase din arhiva M.Ap.N.

■'■-'drept jxtnfîţi care s-a eliberat prezentul certificaţi Va bl Va ?„ u) fi. t' * a ii tirei, UNITAJM MILITARE . 0,2.4.05,.....

22.o6.1941 – 3o.Io.1941, pa front, cu regimentul

' .....

Sus: Filă din certificatul eliberat de Ministerul Apărării Naţionale în 21 ianuarie 1992, care rezumă perioadele de IC/BX, concentrare şi de prizonierat.

Stânga: Cu strănepotul său Eugen Dediu-Sandu, 2002

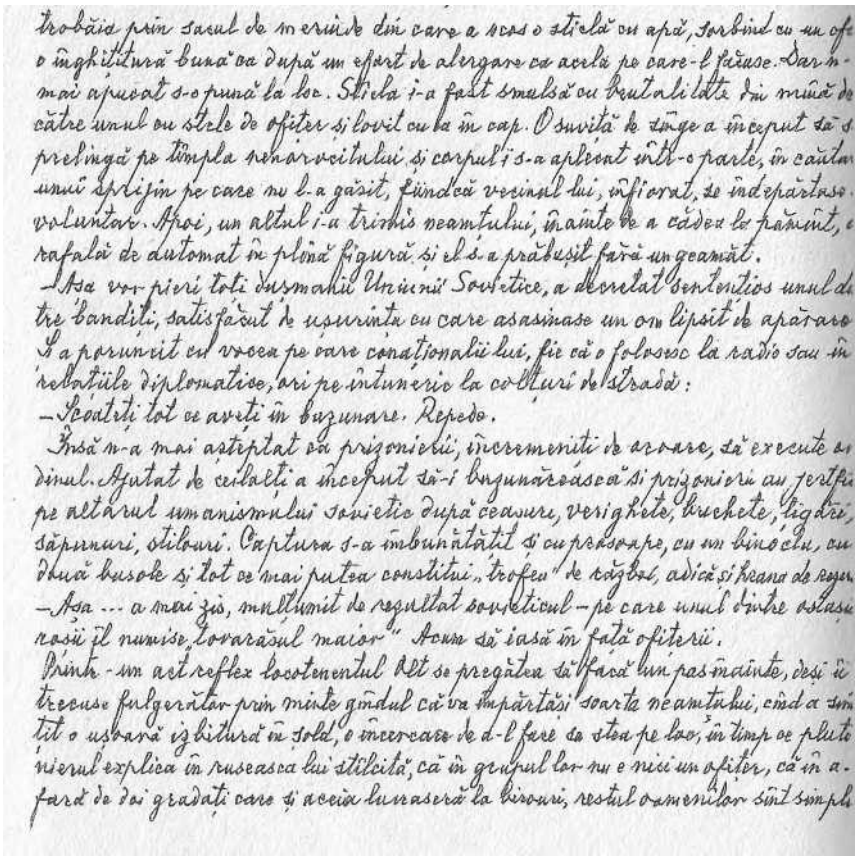

Filă de manuscris

Au mai apărut:

NICU NEGRICI
Amintiri din război

DUMITRU PĂSAT
Memoriile căpitanului Dumitru Păsat: 1941-1944

RADU MĂRCULESCU
Pătimiri şi iluminări din captivitatea sovietică.

Mărturii pentru Judecata de Apoi adunate din gulagul românesc

Amintiri din restul vieţii mele

Pe copertă:
Autorul (stânga), împreună cu un

coleg militar, într-una din perioadele de concentrare, cca 1942.

2. Divizia Horia, Cloşca şi Crişan a fost a doua divizie de voluntari români constituită în URSS, în anul 1945. Nu a participat la lupte în timpul războiului, dar a contribuit la preluarea puterii de către comunişti.